ANTONI PEREZI J. C.

S. C. & R. Majestatis Consiliarii, In Academia Lovaniensi Legum Antecessoris.

JUS PUBLICUM,

Quo Arcana & Jura Principis exponuntur.

accessit huic novæ editioni propter argumenti similitudinem

HIPPOLYTI à COLLIBUS

PRINCEPS.

FRANCOFURTI,

Apud Laurentium Sigismundum Cornerum, Bibliopolam Lipsiensem.

clↄ Iↄc LXVIII.

SERENISSIMO

Augustissimo Principi,

LEOPOLDO IGNATIO,

Hungariæ & Bohemiæ

REGI,

Archiduci Austriæ, &c.

PRinceps, ex Taciti Annalibus, ubi varii eum casus, multa & discrimina rerum instruxère, Tibi Principum Principi summum rerum judicium à Deo datum, obsequii vero gloriam sibi relictam, gratulatur. Summi *Principis jura*, quia Tibi propria, affert, &

Majeſtatis Tuæ aræ appendit. Addit & *Jus Publicum*, quo Regiæ poteſtati & Legibus paretur, Magiſtratus & Miniſtri in officio continentur, quæ Pacis & Belli ratio habenda. Hic Opuſculi ſcopus eſt, hæc Imperii habena, quæ quia à multis ſæpe laxata, Imperium non ſemel collapſum; quod per Auſtriacos, quæ ſingularis DEI eſt benignitas, revireſcit, & unitis tandem Germaniæ Principibus, priſtinam magnitudinem recuperabit. Det DEUS Tibi an-

nos, ut per Te id fiat. Modus ex Taciti Annalibus facilis & certus est, quem Majestati Tuæ hic Princeps paucis expediet; quo ad Tertiam Coronam, Regiis Tuis virtutibus debitam, Christianæ Reipublicæ bono, viam patefactum iri spondet.

REGIÆ MAJESTATI TUÆ

Lovan. 15. Jan. 1657.

Obsequentissimus

ANT. PEREZIUS.

AD LECTOREM.

Iura Principis, quibus jus publicum insertum, paucis in lucem damus, ut ejus studii candidatis, instar Enchiridii sint, sperans, me non minus illis, quam Principi gratificaturum. Qui Imperia, Regna & principatus, atque Respublicæ oriantur, conserventur, & occidant, hic reperies? quis sit optimus regnandi modus: quid Principē maxime deceat; quid illum pacis & belli tempore gloriosum & invictū, quid contra inglorium & odiosum reddat; qualem domi & foris, publice & privatim, erga Deum, erga Parentes, erga subditos & vicinos se gerere conveniat, vitamq; & mores instituere, ut Deo carus, omnibus gratus esse possit, ne insidias, hostes unquā reformidare cogatur; quib9 artib9 imbuendus, quib9 rebus oblectari, & quas

cavere

cavere debeat; natus ne an electus Princeps habendus; qui Præfecti, Milites, qui Consiliarii & Magistratus, & legati deligendi. Invenies hic quoque, verorum amicorum discrimen, utramque fortunam Principi moderatè & fortiter ferendam; gloria quâ acquiratur & conservetur, & amissa instauretur. Denique hic aulæ arcana & aulicorum causas, humanæ vitæ speculum, ob oculos proponuntur. Vale & fruere: dum frueris, candido sinceroque animo utere, Deumque precare, ut principi, ejusque Ministris, intelligentem humani divinique juris mentem donet, spiritumque suggerat, quo in communem utilitatem, assiduam, ipsi Deo probandam, operam navent.

INDEX
CAPITUM.

17. *Quid*

99. An

121 *Maris*

INDEX

INDEX CAPITUM QUÆ IN PRINCIPE CONTINENTUR.

CAP.

16. *De*

ANTONI PEREZI
JUS PUBLICUM.
Potestas Civilis.

Vetustissimi mortalium nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoque sine pœna & coërcitionibus agebant, neque præmiis opus erat, cum honesta suopte ingenio peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur. Verùm crescente paulatim hominum malitia; Prudentia tandem naturali quodam lumine, omnes in civilem societatem coëgit, eaque sic constituta, omnium consensione, exorta est *Civilis* quædam altior *Potestas*, quæ nimirum sua sceleribus supplicia, & virtutibus præmia decerneret, justitia & pace omnes tueretur. Quia tamen ista Potestas per universum corpus diffusa esse non potuit, ne aliàs summa in statuendo & exequendo nasceretur confusio, quia item necesse erat, ut alius imperaret, obediret alius, ultro sese gentes ea abdicarunt, & penes unum

Tacitus lib. 3. ann.

Potestatis civilis origo.

num aliquem, vel penes paucos, vel penes plures Potestatem hanc esse voluerunt. Sic Tacitus: *Cunctas nationes, & urbes, populus, aut primores, aut singuli regunt.*

Potestas in tres species divisa.

Unde tres rerumpublicarum species, & quidem quando unus ad publicam utilitatem administrat, vocatur Regia potestas, quando pauci, plures tamen uno, Optimatum gubernatio, quando multitudo, appellatur communi nomine, omnium rerumpublicarum Respublica. Regibus congruit ea multitudo, quæ natura apta sit ferre genus præstans virtute ad principatum civilem. Optimatibus verò convenit multitudo liberorum, quæ nata sit ad ferendam gubernationem eorum, qui virtute sua sunt primarii. Ad civilem autem gubernationem Reipublicæ, confert ea multitudo in qua populus bellicus nascitur, qui legum æquitatis normâ gubernari & gubernare possit.

Periculosa reipublicæ mutatio.

Hæ autem rerumpublicarum species laudabiles sunt, quod ad bonum publicum faciant, quamobrem non mutandæ, sed diligenter conservandæ, novitatibus omnibus, nisi quas necessitas, aut utilitas publica exegerit, via præcludenda. Unde si ditioni regia potestas sit imposita, majestas in splendore

dore suo maneat: si Aristocratica auctoritas servetur, Optimatum præcellentia: si Democraticum Imperium, libertas & popularis administratio retineatur: si quod hodie in plerisque accidit, mixtus sit status, Principi & senatui, & populo suæ cuique administrationis partes relinquantur, atque ita suum cuique tribuatur, *ne occultis consiliis lædatur Respublica*, sed ad eam conservandam omnes conspirent: id si fecerint, ausim asserere statum fore perpetuum, præcipuè Monarchiæ, si voluntas Principis semper potentiæ sese accommodet, potentia rationi, ratio eventibus.

Juvat audire Salustium. *Ego ita comperi*, inquit, *omnia regna, civitates, nationesque usque eo prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt, ubicumque gratia, timor, voluptas corrupere, post paulo imminutæ opes, denique eversum Imperium, postremò servitus imposita.* In hanc non facilè incident subjecti, si status sui formam perpetuò retineant, & majorum leges observent. Raro enim reipublicæ administratio sine sanguine & periculo mutatur. *Omnes rerum mutationes, cædem, fugam, aliaque hostilia portendunt*, inquit Salustius, & Tacitus: *Occisus Dictator Cæsar, aliis pessimum, aliis pulcherri-*

De bello Jugurt.

Conetur populus formam sui status & leges majorum retinere.

Lib. I. ann.

Percussores Julii Cæsaris, paulo post extincti.

l. 2. ff. de orig. jur.

cherrimum facinus videbatur; Pessimum sanè cum adhuc dubius esset reipublicæ status, & inciderit in Triumviros ac potius tres Tyrannos, ut tandem referente Pomponio, necesse fuerit reipublicæ per unum consuli, ut omnis factionum occasio tolleretur.

Suet in Jul. c. ult.

Non tamen mansit inulta cædes Cæsaris, nullus enim percussorum triennio amplius supervixit, aut sua morte defunctus est. Damnati omnes. Alius alio casu perierat, pars naufragio, pars prælio, nonnulli semet eodem pugione, quo Cæsarem violaverant, interemerunt.

Unius Imperium, optimum.

Lips. lib. 2. polit. c. 1.

Herod. lib. 3. hist.

Inter rerumpublicarum formas, quænam optima sit, satis ex illis tribus Ottanis pro Democratia, Megabyzi pro Aristocratia, Darii pro Monarchia orationibus, apud Herodotum constat. Recte Persas fecisse existimo, quod Darii sententiam secuti fuerint. Optima enim & antiquissima ea gubernatio, *qua unum Imperii corpus, unius animo regitur, cum plures imperitare malum sit.* Et verè Tacitus scribit, *eam esse conditionem imperandi, ut non aliter ratio constet, quam si uni reddatur.* Neque promptius aliud *discordantis patriæ remedium, quam ut ab uno regatur.* Natura in api-

Administratio monarchica tutissima.

Lib. 1. ann.

apibus commenta est Regem dissimilem cæteris; tum magnitudine, tum nitore.

Cum autem arduum sit ut magnitudo omni virtute excellat, & ut habet proverbium, *quot capita, tot sententiæ*, firmior & tutissimus censeri debet status, quo privatim sanctè, & innoxiè sub uno capite vivitur, & per illud publicè Justitia & Clementia viget. Arduum nempe est *eodem loci potentiam & concordiam esse*.

Majestas in plures divisa splendorem amittit.

Lib. 4. ann.

Itaque licet aliquando plures unà imperium gubernaverint, & inter eos aliqua fuerit unio, ea tamen incommodis suis & mutuis offensionibus omnino non caruit. Quæ causa fuit ut in libera Republica Consules alternis imperarent. Unita virtus semper fortior. Contra divisa in plures Majestas, splendorem suum ac vires amittit. Ideò Florus ait, *gratulandum in tanta divisione ac perturbatione*, quod potissimum ad unum caput, ad *Augustum videlicet, summa rerum redierit, qui sapientia sua atque solertia perculsum undique & perturbatum ordinavit Imperii corpus*, ac hujus conservandi exemplum cæteris Imperatoribus præbuit. *Nonodecimo civilia bella sustinuit*, inquit Tacitus, à quo tempore fortunam suam fabricare cœpit. Imperia non me-

Qua prudentia Augustus imperium obtinuerit.

Lib. 9. ann.

merendo obtinentur, sed merita jam ante præcessisse oportet. Una victoria Imperatorem eum fecit, eo quod occasione & prudentia usus fuisset. Occasione autem, nam *Lepidi & Antonii arma in eum cessere. Cuncta discordiis civilibus fessa erant. Nulla jam publica arma, nullo adversante, cum ferocissimi per acies aut proscriptione cecidissent.* Cæteri ex servitio honores, ex contumacia exitium sperabant, aut timebant. Prudentia sibi plebem devinxit *eam tuendo, Tribunitio jure.* Regis nomen, ut odium effugeret, non assumpsit, sed Principis, *militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii & pacis*, summa humanitate *pellexit*, atque hisce artibus imperium obtinuit, ac illud tyrannide premere cœpit, *ubi munia senatus, magistratuum, ac legum ad se traxit.*

Lib. 1. ann.

Qua ratione id retineatur.

Claudian.

Postquam jura ferox in se communia Cæsar
Transtulit, elapsi mores, desuetaque priscis
Actibus, in gremium pacis servile recessi.

Igitur Princeps ne sibi soli omnem potestatem asserat, nec leges patriæ sine reipublicæ consensu immutet, quia ubi illæ convelluntur, convertatur vel evertatur Respublica necesse est. Absoluta

soluta potestas tyrannis est, qui illam affectat, exitium sibi affectat. huc Principi *sunt omnia reducenda, ut iis, qui sub imperio sunt, non tyrannum, sed patremfamilias, aut Regem agere videatur, & rem non quasi dominus, sed quasi Procurator, & præfectus administrare, ac moderatè vivere, nec quod nimium est sectari.* *Arist. lib. 5. polit. c. 11.*

Princeps Vitia fugiat, Virtutes amplectatur.

Quo Princeps *firmior adversus fortuita rempublicam capessat*, non ut plerique initio boni, postea ignavi, *vitiis delectetur*, ut Tiberius, qui *quanto intentior olim publicas ad curas, tanto occultior in luxus & malum otium resolutus.* qui totus luxuria diffluit, nihil aliud quam illicitum, turpe & perniciosum sibi, & reipublicæ cogitat, *& vitia non solum ipsa concipit, plusque exemplo, quam peccato nocet.* Tametsi vitia quædam soli Principi, quædam reipublicæ sint propria, quemadmodum in Vitellio & Othone, quorum prior *ventre & gula sibi ipsi hostis, Otho luxu, sævitia, audacia Reipublicæ exitiosior ducebatur*: nullum tamen est quod propter exemplum non gravissimè noceat subditis, qui flexibiles in quamcunque partem ducuntur: ut herbæ quædam ad solis mo-

Tacit. lib. 4. hist. & lib. 4. 6. & 15. ann.

Fugienda Principi vitia *Cic. de leg.*

Tacit. lib. 2. hist.

Sæpe subditi vitia principis ejusque mores imitantur.

motum, sic illi ad mores principis vertuntur, & existimant se obsequentiores, gratioresque fore, si flagitia illius imitentur. Igitur Princeps, qui fax est & prælucere omnibus debet, ita mores componat, & *animum bonis artibus imbuat*, ut ad virtutem *proprium hominis bonum*, exemplo subditos provocet: sit illi ante oculos Nero, *quem longâ Cæsarum serie tumentem, sua immanitas, sua luxuria, cervicibus publicis depulit.*

Lib. 1. hist.

Mens sibi malè cōscia semper inquieta.

Lib. 3. & 4. hist.

Illa quoque vitia detestetur, quibus non corpus tantum, *sed malis consultis animus dilaceratur.* Tiberium *non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris suasque ipse pœnas fateretur, adeò facinora, atque flagitia sua, ipsi quoque in flagitium verterant.* Igitur crudelitatem, invidiam & arrogantiam Princeps fugiat, nec illi quod est rarissimum *aut facilitas auctoritatem, aut severitas modestiam diminuat.* Cur enim superbiâ *intumescat? cuncta cum mortalium sint incerta; quantoque plus adeptus tanto se magis in lubrico dictans. Tolluntur in altum ut lapsu graviore ruant.* Magnæ fortunæ magna pericula, brevibus momentis summa quæque vertuntur. Repentina vis Cæsarem oppressit: *Occulta Cajum insidiæ.* Magna documenta instabilis *fortunæ, summaque etiam miscentis.*

Lib. 1. ann.

Prin-

Princeps itaque se *mortalem esse* cogitet, & *hominum officio fungi*, ut Severus Imperator, qui indies urnam in qua sepeliendus contrectabat, dicens, *tu virum capies, quem totus orbis capere non potuit.* Sit *modestus* ut pluris æstimetur, quemadmodum Vespasianus, in quo nihil tumidum, *arrogans, aut in rebus novis novum fuit.* *Justus*, ut Trajanus, qui & in se, & in aliis firmiter jus & æquitatem servavit, quod sciret, utrumque vincula esse civitatum. Et cum prima ratio principatus sit, *Religione, & divino jure populum devincere*, veneretur Princeps *unum illud æternum, neque mutabile, neque interiturum Numen*, ut consilia sua *reipublicæ prosperet.*

Lib. 4. ann. Princeps sit modestus, Deum veneretur. *Dion. Nicaus. & Tac. Lib. 3. ann.* *Lib. 5. hist. & d. lib. 3.*

Unicam & veram religionem sincerè & ritè colat, quæ non est alia quam Catholica, sine qua respublica tranquilla, & pax inter eos esse nequit diuturna, qui diversimodè de Deo loquuntur & sentiunt. Errant igitur & parum politicè sentiunt, qui docent posse principem pro libitu religionem dissimulare, aut fingere. Qui eam fingit, nullam omnino credit. Nec minus impii qui diversas religiones in unam eamdemque rempublicam inducendam esse asserunt, pacis vel fanciendæ vel conservandæ causa, cum nullæ acerbiores animorum sint dissensiones,

Veram religionem servet, colat.

Diversarum religionum incommoda.

quam quæ à sectis, variè quoque inter se dissectis accenduntur. *Clemens* sit Princeps, & *amorem inter populares, metum apud hostes quærat.* Nihil, inquit Justinianus, *tam peculiare est Imperialis majestatis, quam humanitas, per quam solam, Dei servatur Imago.* Hanc tamen ita amare debet, ut Justitiam non deponat, neque ita Justitiam exercere, ut Clementiæ obliviscatur. quod commendat Claudius apud Tacitum, *Clementiamque & Justitiam quanto ignara Barbaris, tanto tolerabiliora capessat:* cum utraque sit Principi necessaria, utramque sociare debet, & Clementiæ miscere Severitatem, ubi id res efflagitat, ne crimina maneant impunita, & ut hoc exemplo cæteri meliores reddantur.

Lib. 11. ann. & in Agric.

L. ult. C. de donat. inter vir. & uxor.

Princeps Justitiam & clemẽtiam exerceat.

Lib. 1. ann.

Denique *Prudens sit.* talis est qui usum habet, & *memoriam rerum gestarum*, ut inquit Salustius, & libellum, prout Augustus, quasi de omnibus rationem redditurus; *quo opes publicæ continerentur, quantum civium, sociorumque in armis, quot classes, regna, provinciæ, tributa, vectigalia, quæ necessitates, quæ largitiones. Si in hanc curam Princeps non incumbat, funditus rempublicam trahet.*

Qui scire possit quid in toto suo dominio agatur.

Lib. 1. ann. & lib. 3.

Princeps

Princeps bonus expetitur, qualiscumque tolerandus.

Priscis temporibus, cum virtutis ac roboris prærogativa principatui assignaretur, electio in usu fuit. hæc enim *optimum quemque demonstrat.* Non quidem Principum filii contemnendi sunt, *sed nasci & generari à Principibus fortuitum, nec ultra æstimatur.* Qui enim eligitur moderatius agit, & cum filios, non nisi nova electione habere possit successores, subditorum favorem sibi conciliat, non eos opprimit, nihil adversus leges fundamentales, aut reipublicæ utilitatem audet. Contra tamen in electione sæpe erratum. *Nam multi majores privatis videntur, dum privati sunt, & omnium consensu capaces Imperii, nisi imperassent.* Ac ut lubrica rerum mortalium *cunctis in negotiis observantur, fama, spe, veneratione, potius omnes destinantur imperio, quam quem futurum Principem fortuna in occulto tenet.* Accedit quod interregnum divisionibus sit obnoxium. Tunc enim sine gubernatore fluctuat & periclitatur reipublicæ navis. Quare plerisque visum est *minori discrimine sumi Principem, quam quæri, sicque pravas aliorum spes cohiberi, dum successor non in incerto est.* Nam ubi filius patri suo succedit,

Tacit. lib. 1. hist.

An successio electione potior.

Non semper optimi eliguntur.

Lib. 3. ann.

Lib. 1. hist. & l. 3. ann.

Certo successore

In domo. fraudibus præveniatur.

dit, Princeps idem quodammodo esse videtur, & regnum non tam ei acquiri, quam in eum continuari. Ideò Franciæ Cancellarius, Franciæ Regem nunquam mori dicebat. Idem Rex, eadem Lex manet.

Ut autem Lex justa esse debet, ita & Rex justus ac bonus populi totius voto expetitur, qualiscumque tamen fuerit, tolerandus. Ea enim esse debet subditorum in Principem observantia, ut cum legitima auctoritate constitutus sit, ejus mores patienter ferant. *Ferenda regum ingenia, nec usui crebras mutationes* esse dicebat Claudius Imperator Legatis Parthorum. Nunquam enim libertas plus patitur detrimenti, quam in ejusmodi mutationibus. Sperat populus sublato principe imperium fore mitius: & in gravius incidit, uti iis accidit, qui *Tiberio & Caio fuerunt superstites, cum interim intestabilior & sevior exortus est status:* & licet forte melior redderetur, longè tamen graviora sunt damna quam mutationis commoda, adeoque satius est præsentem statum tolerare, & malum Principem consilio & blandis monitis emendare, quam ex insidiis è medio tollere, vel eum regno destituere, quod crudelitatis ac perfidiæ est. Confidere in Deo oportet, qui si Princeps sit malus, potest.

Lib. 12. ann.

Tolerandus princeps, & status præsens.

Lib. 4. hist.

Princeps malus.

est genium ejus mutare, vel alium subrogare meliorem. blandè emendandus, non tollēdus est.

Nihil Deo quod injustum est placet, aut perdurat: qualemcumque igitur Principem non aliter atque sterilitatem, hyemem, cæteraque naturæ mala, tolerandum esse affirmat Tacitus. Quis Principum à vitiis immunis fuit? quis populus sine vitiis? *erunt illa donec homines*; quinimo plerumque peccata populi per malum Principem puniuntur & castigantur. Unde qui propterea eum tollere aut removere contendunt, Dei providentiæ & voluntati sese opponunt. Solus Deus Judex Principis est, *adest ille justa vindicta, nec durat longè, qui ex paterna fortuna tantam licentiam usurpat.* Lib. 14. ann. & in Agric.

Imperatoris Majestas.

Inter principatus primum locum sibi vindicat Imperii decus, quod ipse Deus constituit, ut subjectorum difficultates enodet, & leges pro naturæ varietate ferat. Habet Imperator in omnes imperii cives, ordines, Civitates summum jus; neminem nisi Deum gladiumque agnoscit, atque sub se tam sublimes habet principes, quam Romani veteres, quibus *instrumenta servitutis & Reges fuere.* Quin & externos Imperator inter omnes principes eminet.

Principes ac Reges omnes, velut inter ignes Luna minores eminet, adeò ut in causis fidei, tam ad inimicos crucis arcendos, quam ad schismata coërcenda Christianos Reges convocare possit, imo & ipsos Reges creare. Sic Otho III. Imperator, Boleslao Poloniæ Principi regiam dignitatem tribuit. Henricus V. Bohemiæ Ducem regiis insignibus exornavit. Fredericus I. Canutum Daniæ Ducem Regem constituit, & Hungariam & Sardiniæ Insulam in Regnum commutavit, & superiore seculo Carolus V. Imp. Florentinam rempublicam ad Medicæos, & Augustam aliasque Germaniæ civitates ad senatum transtulit, tutius judicans unius, aut paucorum inniti fide, quam populo, omni momento mutabili, potentes civitates credere. *Nam populi imperium juxta libertatem paucorum, dominatio regiæ libidini propior est.* Quam potestatem cæteri Reges agnoscunt, & legato Cæsareo primum locum tribuunt.

Reges creat.

Dominationis arcanum.

Tacit. lib. 6. ann.

Variè olim Principes Imperium obtinuerunt, alii vi, ut Julius Cæsar, alii successione, aut militum electione, ut Augustus & Septimius Severus alii Imperatoris voluntate, & adoptione privatim facta, ut Cajus & Lucius, & iis mortuis Tiberius successionis jure, quamquam hic callidè, inquit Tacitus,

Variis modis Imperatores imperium adepti.

dabat

dabat fama, ut vocatus potius electusque à Republica videretur, quam per uxorium ambitum & senili adoptione irrepsisse. Tiberius C. Caligulam hæredem potentiæ reliquit, quamquam ei esset in domo filius, Drusus scilicet Vipsianæ fœtus & paternæ crudelitatis rivulus. Alii adoptione publica designati fuere, eaque à lege Curiata robur accepit. Sic Galba Pisonem, Nerva Trajanum, Trajanus Adrianum adoptaverunt. Ideò Augusti & Cæsares dicti, quia imperio destinati. Itemque Nobilissimi Principes nuncupati, quod nobilitate supra cæteros extollerentur, dato eis annulo in spem successionis. Nam Spartianus, *adamante gemmâ, quam Trajanus à Nerva acceperat, à Trajano donatus ad spem successionis elatus est.*

Lib. 1. ann. & lib. 1. hist.

Hodie in Imperio Romano-Germanico Imperator eligitur, aut eo vivo successor designatur, quem Regem Romanorum Aurea Bulla nominat, non quidem pro arbitrio Imperatoris, sed Electorum Principum suffragio. Quod & veteribus Germanis olim usurpatum, ait enim Tacitus, *ex Nobilitate Reges, ex Virtute Duces sumi*, non succedere, quasi regnum in quod succeditur tyrannidi magis sit obnoxium, ut insinuat Galbæ oratio, ubi ait, *loco libertatis esse si Princeps eligatur*; nam qua-

Imperator ab electoribus Imperii eligitur.

Lib. de morib. Germ.

Lib. 1. hist.

qualis futurus, *consensu monstratur*, & facilius legibus Imperii constringitur: sic cum Carolus V. fratrem suum Ferdinandum propria auctoritate sibi successorem distinaret, responderunt Imperii Principes, id libertati Imperii, & pactis conventis legibusque, quibus ipse erat devinctus, adversari.

Imperator successorem non constituit.

Quamvis igitur Imperium Germanicum sit monarchicum, ipsum tamen Monarcham eligere de more oportet, quo magis imperio se obstrictum agnoscat, nec Ordines, aut quidquid infra suam fortunam est, contemnat. Attamen subditi mutationibus electionis assueti, easdem magis quam suum dominium amare videntur, semperque sibi persuadent Imperatorem alium, vel alterius stirpis fore meliorem. Verùm jam longâ annorum serie, Electoribus visum, Austriacis imperium committere. Nec nostrum est causas inquirere. Rectè Seneca, secretorum inquisitionem, & multarum rerum scientiam, quæ nec tutò narrari, nec tutò audiri possunt, pro deterrimo ætatis suæ vitio professus est.

De tranqu. animi.

Res admiranda tamen, ut cum Lipsio loquar, ex una domo Austriaca tredecim Imperatores intra trecentos sexaginta annos orbi Christiano affulsisse, atque id sanguinis & natalium serie, sine

Praefat. in Admiranda.

sine ullo fulcro adoptionis. Quid in omni retrò Principum classe simile? duo, tres in una domo & vix fuerunt; in prima ipsa Julii, nec ultra sextum etiam adoptio prorogavit. Iterum dico mirandum, & quidni à Deo tacita vox & testimonium, datam hanc familiam, & demissam è cœlo in terram esse, ad imperia terrarum, & fidei Catholicæ antemurale.

Austriaca familia à Deo destinata Imperio.

Regis Romanorum Electio & Coronatio.

Quemadmodum Romani Principes, Augustus Tiberium, alii alios sibi successores substituerunt, ne se mortuis, imperium certo gubernatore careret: Ita pro dominationis fulcro, in Imperio Germanico usitatum, ut consentiente Imperatore Rex Romanorum, à septemviris solemni ritu de more eligatur, etiam invitus, si imperio ita expediat. Sic ad Imperium adactus fuit Albertus Austriacus, qui cum uno anno tria regna, Hungariæ, Bohemiæ, & Romanorum consecutus esset, respondit tantam felicitatem non duraturam: & sic factum fuit, nam trigesimo tertio ab electione mense obiit. Non minori animo Albertus Pius Belgarum Princeps oblatum sibi imperium recusavit,

Tacit. lib. 1. ann.

Rex Romanorum ab Electoribus eligitur, etiam invitus.

ſavit, accito eo qui ei virtute & ſanguine proximus erat Matthia fratre.

Apparatus electionis & juramenti.

Indicto autem electionis die, Electores coccinea induti toga hoc ordine procedunt. Moguntinum & Trevirenſem, Colonienſis & Bohemiæ Rex, hos Palatinus, Saxo, & Brandenburgicus ſequuntur, & audito in Metropolitana Eccleſia ſolemni ſacro, & hymno ſancti Spiritus, ad ſummum altare accedunt, atque ibi jurant ſe Principem vera pietate præditum, juſtitiæ defenſorem, Chriſtianæ reipublicæ utilem, eumque Germanicæ gentis electuros: ejus autem gentis eſſe cenſetur, qui patre germano extra Germaniam natus eſt. Sic Fredericus Imperator, in Sicilia in lucem prodiit. Attamen quia

Sufficit quod eligendus ſit patre Germano natus.

Henrico ſexto Imperatore Germano natus erat, ad Imperium vocatus fuit: & tempore Caroli V. & Ferdinandi I. fratres ac nepotes Maximiliani I. Imperatoris ex filio Philippi, Germani habiti fuere, quod præmortuo patre eorum Philippo Rege Caſtellæ ante avum eſſent in poteſtate avi paterni, qui Germanus erat & Archidux Auſtriæ. Ideò Franciſcus Galliæ Rex, qui cum dicto Carolo ad Imperium adſpirabat, repulſam paſſus eſt: & licet tantum decimum nonum annum ageret, etſi minores viginti quinque annis ad rempubli-

Goden. Conſ. 1. n. 1. Beſold. de jur. pub.

publicam administrandam de jure non admittantur, tamen minori ætate plures ad imperium evectos legere est. Juramento obstricti Septemviri, conclave ingrediuntur: & primum Moguntinus tanquam collegii Decanus, in Trevirensis, Coloniensis, Regis Bohemiæ, Ducis Bavariæ seu Palatini Rheni, Ducis Saxoniæ, & Marchionis Brandeburgensis, & hi in Moguntini suffragium inquirunt, & palam quisque suum profert.

L. 8. ff. de muner. & l. 6. ff. de decur.

Quo ordine suffragia dentur.

Si autem Electores tres, quatto suffragentur, licet illi suffragio suo electioni de se factæ assentiri: ut fecit Rupertus Imperator, qui à tribus Ecclesiasticis principibus electus, sibi ipsi quartum suffragium dedit: & Sigismundus Caroli IV. Imperatoris filius, & alii. Peracta electione Moguntinus cum cæteris Principibus Electoribus, vel eorum nuntiis, ad altare accedens, coram nobilibus & populo, electum Romanorum Regem renuntiat. Illius autem Confirmationem, summus Pontifex sibi reservat, qui prius solet electum in Regem Romanorum & ad Imperium promovendum examinare, nec enim hæresis labe infectum, licet omnium electorum calculis eligatur, approbare potest, aut debet. Idoneum tamen in quem major pars Electorum con-

C. 33. de elect. Arumaus ad auream bull. disp. 2. th. 22.

Electum Pontifex confirmat.

consenserit, non potest non approbare, cum ad eos de jure & consuetudine pertineat electio.

Porrò Pontificia coronatio in usu non est, siquidem illa nihil novi juris electo tribuat, sed quod tributum est magis significat. Multi quoque fuêre Imperatores, qui coronationem Pontificiam non habuerunt: ut Maximilianus I, Ferdinandus, Maximilianus II, & hujus filii Rodolphus & Matthias. Solum igitur nunc coronatio Germanica recepta, quæ electionem sequi solet, quâ omnia quæ Majestatis sunt absente Imperatore Rex potest, & majora Imperii feuda concedere, non etiam de bonis patrimonialibus disponere, non enim in alienando, sed in administrando ejus potestas consistit.

Principum Imperii prærogativa.

Non solum Imperatori prærogativa erga alios Principes Majestatem habentes, competit, sed idem jus imperii Germanici principibus datum, ut omnibus aliis sub exteris Imperiis aut regnis viventibus præferantur. subjectissimi illi sunt, hi omnium liberrimi. Germaniæ enim constitutio hoc fert, ut quisque principum in suo

prin-

principatu idem sit, & idem possit, quod Imperator in toto, & unusquisque in suo principatu, Imperatoris radium tamquam sui solis plenissima imagine referat & repræsentet. Unde Carolus V. Imp. in aliis suis regnis mancipiis se ac servis, in Germania Regibus imperare dicere solebat, cum idem jus in suis territoriis habeant Imperii Principes, quod Reges in suis regnis. Hinc æquè ad alios Principes de negotiis ad statum suum spectantibus, legatos mittere possunt, quam quispiam aliorum Regum de regni rebus.

Imperii Principes idem jus quod Reges habent.

Inter Principes imperii, Electores eminent, hi enim non secus ut olim Præfectus prætorio Regibus meritò comparantur. Imo Bohemiæ Rex in omnibus publicis imperii actibus, quemcunque Regem alium quacumque etiam singularis dignitatis prærogativâ fulgentem, si illis actibus intersit, immutabiliter, ut aurea Bulla loquitur, antecedit. Hæc autem Electorum insignis prærogativa, quod pleraque negotiorum cæteris adempta, illis solis proponere soleat Imperator, & cum illis consultare, rerumque maximarum momenta transigere, & in hunc finem raro imperii, sæpius Electorum comitia indicere.

Bohemiæ Rex in actibus Imperii omnes antecedit.

Besold. de jure præced. c. 2. n. 13.
Carpzov. de Leg. Reg. Rom. c. 3. sect. 3. n. 12.

Quan-

Inter principes Germani præferendi.

Quantum ad alios principes Imperii, idem statuere Bullam arbitror, si de illis exteris Principibus, qui non Regio stemmate oriundi, id intelligatur. De Principibus verò quos sanguinis vocant, & coronæ capaces sunt, ambiguus forte quis esset. Germanos præfero, sive respicias libertatem, rem inæstimabilem, sive sanguinem, cum nulla fere Germaniæ familia, quæ non ex Imperatorio sanguine originem ducat, sive successionem, cum hi omnes eligi possint, & potentia Imperatores quasi sint; illi tamen naturæ cursum expectare tenentur, donec ex arbore folia quæ solis aspectum illis impediunt, decidant.

Arumæus in suis disc. acad. 24. Vol. 2.

Regia Potestas.

Regnum consortis impatiens.

Imperialem Majestatem proxime sequuntur Reges, *penes quos principio rerum, gentium nationumque imperium erat*, & nunc est. nam in temporalibus superiorem non agnoscunt, nec collegam in administratione ferunt, *cum regnum non capiat duos, & summo dulcius unum stare loco, sociisque comes discordia regnis.* Ut scite Alexander Dario Asiæ divisionem petenti responderit, nec mundum duos soles, nec Asiam duos reges tolerare. Duo si essent soles, incendio omnia perderentur.

Justinus.

Stati lib. 1. Theb.

Nec

Nec tamen cum Rex est unus, unius mente regnum administratur, sed unius auctoritate; Plures enim in partem curarum vocantur, pluresque rectè sentientium mentes, unam Regis regnique mentem efficiunt. Hæc potestas à Deo est, per eum enim *Reges regunt, & legum Conditores justa decernunt.* Deus naturæ auctor, hominibus mentem indidit, quâ se alicui potentiori submitterent, illique obtemperarent; auctoritas verò ab hominum voluntate penderet. Itaque homines sibi Regem constituebant quem prudentissimum, justissimumque judicabant; Dein hoc genus potestatis filiis Regum mandari cœptum est, de quibus spes esset, non tantum in imperium, sed in virtutes & præclara patrum facinora successuros.

Regia potestas à Deo. *Prov. c. 8.*

A populo Rex constitutus.

Et hinc apud multas hodie gentes, præclara invaluit consuetudo, ut regna ad Regum filios primogenitos delabantur, cum enim nulla sancta societas, nec fides regni sit, & primogenii fœtus meliores, novissimi deteriores existant, (Ut insinuat illud Virgilii de fama, *Extremam ut perhibent Cæo Enceladoque sororem progenuit*) jure ad eos regna devolvuntur, per quos etiam conservantur, *nam in plures divisa, claritas familiæ per inopiam rei familiaris* obso-

Hodie in regna primogeniti succedunt.

Tacit. de morib. Germ.

obsolescit. Unde Germani olim omnia prædia uni deferebant, reliquis cum pecunia abire jussis: quod salubriter dicta consuetudo multorum regnorum legibus approbata est. Sic Jacobus II. perpetua lege sanxit, ut regna Aragoniæ, Valentiæ, ac Cataluniæ principatus insolubili inter se nexu copularentur; Observaverat hic quantis periculis Sanctius Major, Ferdinandus Magnus, & Jacobus I, Reges regna sua exposuissent, quod ea in filios divisissent.

Mariana de reb. gest. Hisp. lib. 13. c. 19.

Jus Primogenituræ Regiæ.

Non tantum regnorum consuetudines, sed & natura ipsa vult, ut is cui primum vitam lucemque impertivit, in regno succedat. Primogenitus autem dicitur qui primus natus est, etiamsi nullus eum sequatur: nec tamen sufficit ut primogenitus fœtus dicatur, si ante alium ejusdem uteri manum pedemve proferat, nisi totus prius enascatur, cujus rei luculentum habemus exemplum in Scriptura.

Quis dicatur primogenitus.

Quid si unus alterum confestim sequatur? (nam simul unoque impetu non possunt, natura id non permittente.) Qui primus in lucem venit, adhuc jus primogenituræ consequetur. Quid

Quid si alius alium confestim sequatur.

Quid si ignoretur uter ex geminis fratribus, aut etiam non geminis sit primogenitus? Tiraquellus plures refert opiniones, tandem concludit, data morum paritate, utrumque ad regni administrationem admitti, nisi alter prior possessionem adeptus fuerit, in dubio enim melior est conditio possidentis. cujus sententiam probo, si pater prius decesserit. Sed hoc rarum Gemellos esse vitales, nam aut unus ex iis, aut puerpera extinguitur. Saltem in Principe rarum, ideo tanquam bonum felicitatis omen ad senatum referebat Tiberius, Drusi Uxorem geminos uno partu edidisse, *nulli ante Romanorum ejusdem fastigii viro geminam stirpem editam.*

& ignoretur uter ex geminis sit? *De jure primog. q. 17.*

Raro gemini vitales.

T[illegible] lib. [illegible]nu.

Quid si ambo simul in lucem venerint cæso matris utero?

Id enim accidere posse experientia & leges fidem faciunt. Sunt qui robustiorem admittendum, alii à Magnatibus eligendum censeant. Utrumque difficultate non caret, & majus dissidium si ambo regant, *nam quos unius uteri suscep't hospitium, unius regni non capit consortium*, refert tamen Tacitus Verritum & Malorigem fratres geminos pacate Frisiam gubernasse. quod

D. Cyprianus ad Demetr.

lib. 3. ann.

non sine miraculo, nam *Fratrum rara concordia.* M. Philosophus sapientissimus omnium imperantium Romæ, Fratrem Verum vix ferebat sibi moribus dissimilem; ille prisca integritate, hic dissolutissima vita, qui cum concubinis jacebat, velamine ex liliis & rosis facto se tegens, unctus odoribus Persicis. Contra Marcus inter curas imperii, spinasque rerum non nisi ambitiosis gratas. Sed ad quæstionem, existimo geminos simul posse succedere hac conditione, ut si regnum in plures sit dispersum provincias, earum administrationem inter se sortiantur. si quidem vere cecinit Lucanus, *Nulla fides regni sociis, omnisque potestas Impatiens consortis erit.*

Rara concordia Fratrum, moribus si dissimiles.

Quibus conditionibus gemini possint succedere.

De bello Pharsal.

At quis illum præcedet sessione, nominatione, subscriptione? Quivis in provincia, quam sors objecerit ultro in regali throno sedebit, nominabitur, subscribet. Quodsi Populo libuerit utrumque extruere monumentum, in forma sphæræ, seu, ut habet Cajus, in circulo eorum nomina describet, ne ex ordine alter alio dignior judicetur. Similiter ipsi facient, si quid una subscripserint. Quodsi incommodum id videbitur, exemplo Imperatorum inscriptiones variabunt.

Tiraq. q. 21. & 21.

Quodsi interdum congressi una sedere

dere debuerint, mensæ sphæricæ accumbent, in qua cum nullum principium nec finis appareat, nullus etiam sedendi apparebit ordo, quem æqualitas nescit pati. Ideo non convenit ut pari dignitate & potentia Principes conveniant, impares vero si fuerint, is qui dignitate anteit prior ad constitutum locum veniat, honoris enim quædam species est, si alter posterior, & ad hunc accedere videatur. Ita Philippus II. & Sebastianus Reges mutuum Guadalupæ conventuri, posterior Lusitanus cum suis accessit.

Pares dignitate si conveniant, aut impares, quis præcedat.

Conestagg. de conjun. Portu. cum regno Cast.

Quid si alter eorum absque liberis decesserit, an totum regnum ad superstitem devolvatur? an vero & alii fratres admittantur ad partem?

Et verisimilius est non admitti. Quod autem dixi utrumque fratrem admitti vita functo parente, an etiam eo superstite? Minime, recte enim genitor alteri gratificabitur. nam quidni ad vitanda incommoda, quæ societas regni secum affert, uni faveat, cum de alterius præjudicio non constat? Si etiam quando palam est quis sit primogenitus, non solum si ingratus, sed etsi

Si minus sit idoneus, aut patri rebellis, in-

minus idoneus existat moderando principatui, potest pater id jus in alterum conferre. nec enim consuetudo præferens primogenitum, debet interpretari contra commodum regni.

alium regnum transferri potest.

Quid si primogenitus in patrem sit impius? Fas erit patri illum sceptro privare. Id fecit Joannes Aragonum Rex, qui sublato propter impietatem Carolo I. primogenito suo, ad Ferdinandum fratrem minorem regni Sceptrum detulit. Et Philippus II. Carolum primogenitum suum, tot regnorum successorem non desideravit, quod in patrem videretur impius.

An fœminis regnum deferendum, si filii desint?

Romani in honorem familiæ, & pudicitiæ matronalis, multa Illustribus fœminis decrevere: Nec potuit satis, nam pudicitia magna est virtus, & familiæ splendorem mirum in modum auget. Quia tamen nullum animal sublimitatis magis avidum, *censuere moderandos fœminarum honores.* Quare Tiberius ne quidem Liviam, à qua vitam & imperium acceperat, *parentem patriæ appellari, nec ullum honorem insignem recipere publice passus est.* nec *lictorem quidem ei decerni.*

Cur moderandi fœminarum honores.

Tacit. lib. 1. ann.

Suet. 50. in Tiber.

Hinc

Hinc leges fœminis jurisdictionem non tribuunt, quinimo ab omnibus publicis muneribus eas removent. Usus quoque, militaria feuda fœminis non defert, & lex Salica eas, etiam deficientibus masculis à regno Galliæ excludit. Estque omnibus gentibus innatum, ut imperium fœminarum ægre patiantur, & si quæ *fœminæ dominanti obtemperant, in tantum non modo à libertate, sed à servitute degenerant.* Accedit, quod imbecillis & *laboribus impar sit hic sexus, &, si licentia adsit, sævus & ambitiosus, cujus consilium fere in deterius tendit.* Verius tamen de jure, deficientibus Masculis, ad regni successionem fœminas admitti, ad quam dicta nihil faciunt, cum & in Gallia ordinariæ jurisdictionis sint capaces, ideoque in eas etiam compromitti liceat. Estque receptum in regnis, in quæ fœminæ possunt succedere, ut ex recta linea descendentes, masculis ex latere conjunctis præferantur; quemadmodum recte Hispani judicarunt, in controversia de successione regnorum Castellæ & Legionis, inter Ferdinandum Aragoniæ Regem & Elisabetham ejus uxorem.

l. 2. ff. de reg. cur.

c. 1. §. filia de success. feud.

Tacit. de morib. Germ. lib. 3. ann. & lib. 15.

Deficientibus masculis fœminæ in regna succedunt, nisi lex regni obstet.

c. 4. & de arbitr.

Viget & hic usus in Hispania ut vivo ipso Rege, illis qui proxime successuri in regnum, etiam filiabus, jura-

mentum fidelitatis præstetur: præstitum & id Ferdinandi Regis Catholici filiæ, cujus nuptiæ cum Philippo Archiduce, regna Hispaniæ & alia, in eandem familiam Austriacam invexerunt. similiter in Portugalia, Sicilia, Dania, Scotia, Suecia, Anglia, fœminæ, si nulla sit proles Mascula, regnum deferetur, prout delatum Elisabethæ, & extincta linea tota Henrici VIII. Jacobo Regi Scotiæ, regnum Angliæ, præ cæteris Angli detulerunt, quod is ex maxima natu filia Henrici VII. descenderet. Quinimo à primis temporibus id usurpatum, ut Angliæ regno & etiam bello fœminæ præficerentur. Solitus, inquit Tacitus, *Britannis fœminarum ductu bellare.* & Germani eas viris ipsis anteferebant; quod *inesse iis sanctum aliquid ac providum putarent.* Unde *nec consilia earum aspernabantur, aut responsa negligebant.*

In Agricol.
de mo-ribus Germ.

An filii naturales & legitimati successionis regiæ sint capaces?

Non omne vitium sufficit, ut pater in alterum primogenituræ jus valeat transferre, cum claudos & cœcos primogenitos prælatos fratribus majoribus fidem faciat antiquitas. Si Persas excipias, apud quos non licebat monophthal-

Legitima-ri ges

nophthalmon Regem constituere, nec hodie licet patri filium naturalem in præjudicium legitimi hæredis ad regiam successionem reddere habilem. Legitimatum vero per subsequens matrimonium quo ad omnia habilem censeo, cum tanta sit vis matrimonii ut omnia præcedentia vitia purget tollatque, non tamen ut filio ex intermedio matrimonio jus primogenituræ auferat; neque enim legitimatio retrotrahitur in præjudicium legitime natorum. Nam sequens matrimonium facit quidem eos vere legitimos, sed ex nunc, tempore scilicet contracti matrimonii, non autem retro à tempore nativitatis.

Subsequens matrimonium in regnis succedunt. *Covar. de matr. p. 2. c. 8. §. 2. n. 34. c. un. §. naturales si de feudo defuncto contr. sit inter domi.*

Spuriis vero nullum ad successionem in regnum, feudaque jus est, quod eorum fides sit valde lubrica, adeo ut nec legitimati per Pontificem admittantur. sic in regno Aragoniæ, sceptri successionem consecutus fuit agnatus, excluso filio Regis per Pontificem legitimato: sicuti etiam non profuit Antonio Notho Portugaliæ legitimationis allegatio, nec majoris partis populi acclamatio & favor, nam is à Philippo II. Hispaniarum Rege, armis justissime contra ipsum susceptis, superatus est, regnoque Lusitaniæ depulsus. In regnum tamen Castellæ Henricus

Spurii arcentur, quandoque admissi. Capycius decis. nova Neap. 121.

Antonius Nothus Portugaliæ, à Philippo II. superatus & è regno depulsus.

ricus II. Alphonsi II. Regis spurius, jugulato à se Petro Rege fratre legitimo, successit, quod licet fuerit contra regni leges, tamen populus ob crudelitatem Petri exercitam, Henricum maluit.

Certus sit successor regni.

Permultum facit ad regnum conservandum, ut legitimus aliquis & certus hæres sit, nam mortuo Rege sine successore facile regnum in partes distrahitur, & in aliam rempublicam mutatur. Recte Plinius hæredes vocat *subsidia dominationis*, & Suetonius, *subsidia & consortes imperii*. Per quos Augustus *cohiberi pravas aliorum spes rebatur*. Itaque liberis destitutus, Sororis filium Marcellum, Caium & Lucium nepotes à patre per æs & libram emptos, in familiam Cæsarum induxit. Quibus defunctis, rursum Agrippam Posthumum & Tiberium privignum curiata lege adoptavit, ea conditione ut hic primum Germanicum arrogaret, *ut pluribus monumentis insisteret imperium*.

Filii regum sunt subsidia & consortes imperii.

Tacit. lib. 1. & 4. ann.

Lib. 6. ann.

Quare Princeps imperium, in filii natu grandioris manus consignet, eo deficiente *e proximis sibi successorem adsciscat, ne si extra domum successor quæratur, memoria ipsius nomenque, in ludibria*

dibria & contumelias vertat. Quod perpendens Tiberius, diu hæsit quem de domo Augusta successorem quæreret, cujus laudanda prudentia: nam ut sapientis est præsentia recte gubernare, ita & futura prævidere, omniaque ita dirigere ut diutissime perdurare possint. Eo respexit Adrianus Imp. qui adoptato Antonio præcepit ut binos familiæ hæredes aggregaret, ut diutius superessent qui post ipsum hæredes destinarentur. *Non enim legiones, non classes perinde firma familia & imperii monumenta, quam numerus filiorum* hæredumque: nulli majores amici quam ex eadem stirpe descendentes. Amici enim *tempore, fortuna, cupidinibus aliquando, aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt, non item sanguis cuique proprius.* qui licet in alium transfusus sit, manet tamen *indiscretus* inclinatione quadam naturali & arcana.

Prospiciendum non tantum præsentia sed & futura principi.

lib. 4. hist.

lib. 1. & 4. hist.

Quid si ex sanguine successor desit? Prudentis erit *eligere in propria potius quam aliena republica* aliquem imperio dignum, & bonum, (*nam optimus est post malum Principem dies primus*) tantæque fortunæ capacem. *Hunc successorem, Principem juventutis Romani vocabant, nunc Romanorum Regem* in Germania, in Gallia Delphinum vocant,

lib. 1. ann.

cant, in Hispania Principem & Infantem, in Britannia Walliæ Principem, in regno Neapolitano Principem Salerni. Multis cum potiretur regnis Alexander Magnus, & rogatus quem hæredem faceret, respondit, dignissimum, neminem designando.

Uxor ducenda, & qua?

Tacit. lib. 12. ann.

Honoranda uxor ut socia vitæ; ejus consilium non sequendum.

Ut autem successorem Princeps habeat legitimum aut saltem vitæ solatium, & mentis aliquod levamen, *Uxorem nobilitate & sanctimonia insignem ducat, prosperis dubiisque sociam, cui cogitationes intimas tradat,* sociam inquam laborum periculorumque; quæve norit mariti socii dignitatem comiter colere, ipse vero illam vicissim colat ut dominam, non tamen ita ut ejus imperio sit obnoxius. Quod enim subsidium in eo qui *à fœmina regitur? cujus consilium muliebre ac deterius.* semper arbitratur quod vult, & inquirit quod non expedit scire. Laudatur Livia quod curiose in Augusti facta non inquireret, & ejus vitia dissimularet.

Lib. 13. & 15. ann.

Dion. lib. 58.

Præterea maritus *obviam eat iis quæ alibi committuntur, ut flagitiorum domus suæ meminerit, quam coërcere, non minus arduum quam provinciam regere.* Valida Divo Augusto in rempublicam fortuna,

lib. 3. ann.

fortuna, domi vero invalida, ac minime prospera, propter impudicitiam filiæ ac neptis. *Sed mariti sæpe in eo culpa est si uxor aut filia modum excedat.* Quodsi sexus naturæ invalidus deseratur, & *exponatur in suo luxu, cupidinibus alienis facile peccabit, nec amissa pudicitia alia flagitia abnuet.*

Maritus familiam curet, ne flagitia committantur.

lib. 4. ann.

Ideo collocanda filia nubilis, non differendum ejus matrimonium, ut fecit Tiberius, *non ignarus quantum è republica peteretur* ab Aggripina. Et Carolus Audax Burgundiæ Dux, qui modo Calabriæ Duci, modo Allobrogum Principi, modo Maximiliano Austriæ Duci, modo aliis spem Matrimonii filiæ suæ fecerat, nulli tamen dum vixit, eam despondere voluit. Prudenter quidem, ut potentes illi proci adversus Gallorum vires suppetias ferrent, aut saltem ne nocerent.

Collocandæ sunt filiæ matrimonio. Id nō differendum, ut fecit Carolus Audax.

Prudentius Ferdinandus Rex Catholicus, filiam suam Isabellam à multis expetitam Lusitaniæ Regi Emanueli, qui unus ex procis erat, in matrimonium dedit, ea spe ut regnum Lusitaniæ, Castellæ conjungeret. conjunctum autem fuisset, si Princeps Michaël, natus anno 1498. vixisset, qui obiit puer, & ex partu isto mater, lapis angularis istius unionis. Emanuel Rex secundam duxit uxorem, ex qua sex masculos,

Rectiùs Ferdinandus Catholicus filiam suam Emanueli regi in matrimonium dedit.

Lipsius in monit. polit. Post 22. successiones regnum Portugalliæ ad Philip. II. Hisp. Regem devenit.

duas filias genuit. Tertiam deinde; & ex ea filium filiamque sustulit. An non fundata videatur hæc domus in tot regni fulcris? Jam si ad liberos istorum venias, quanta series viginti duo ferunt qui Philippum II. Hispaniarum Regem anteibant, & successione legitime arcebant. Sed omnes illi mortui sunt, ut facerent unum totius Hispaniæ caput, qui *fama, spe, veneratione potius destinabantur quam quem futurum principem fortuna in occulto tenebat*. Ut Tacitus de Claudio qui omnium opinione longius ab imperio aberat, & cœlum jam illum destinarat, ut in Tiberii locum susciperetur.

Quid si Rex habeat duos filios, alterum genitum ante adeptum regnum, alterum post? quis præferendus?

In vita Artax.

Arnis. doct. pol. c. 9. p. 225.

Æquitate & consuetudine locorum, natus ante adeptum à patre regnum succedit. Ita Artaxerxes ante patris regnum natus, fratri Cyro, nato patre jam Rege facto, prælatus fuit, teste Plutarcho. Non rectè alii distinguunt inter Regnum hæreditarium, & suffragiis armisque partum: nam utroque casu hæreditas primogenito debetur, cum jus sanguinis, quod in successionibus specta-

ſpectatur, ipſo nativitatis tempore quæſitum ſit. *l. 11. C. de dignit. l. 2. §. in filiis. ff. de decur. l. 5. ff. de ſenat.*

Non urget quod Imperatores reſcripſerunt, filios editos antequam parentes obtinuerint dignitatem, privatos eſſe. Loquuntur de Senatorum filiis, qui privati quidem ſunt, quamdiu pater Senatoriam dignitatem non eſt conſecutus, poſſunt tamen ex æquitate filii anteſuſcepti inter clariſſimos referri, & nobilium privilegiis frui, cum non oporteat paternos honores filiis invidere. unde hodie omnes eadem arma & titulos familiæ gerunt, niſi inter eos conſtitutum ſit à majoribus jus primogenituræ, quia tunc primogenitus gentilitia inſignia integra gerit, eoque repudiante aut extincto, ad proximum ſequentem fratrem integra, cæteraque realia jura devolvuntur, ut neque teſtamento ſive aliter tolli gravarique poſſint.

Filii ante regnum aut dignitatem ſuſcepti ſuccedunt.

Inſignia gentilitia integra gerunt.

Quid ſi filius Regis primogenitus, vivo patre, relictoque filio ac fratre decedat, an ejus filius Regis nepos præferendus patruo ſeniori?

Et quamvis utrimque urgeant rationes & exempla, attamen jus nepotis po-

Cur nepotis cau-

sa potior in successione contra patruum.

potius esse judico. Succedit enim ille in omne jus patris, eumque quasi vivum repræsentat & sistit, ac tantum accipit in portione paterna, quantum acciperet pater si viveret: ergo & in jus primogenituræ, quod jus semel patri quæsitum & in familia ac stirpe ejusdem radicatum, ab ea auferri nequit; nisi linea, & stirpe mascula primogenii extincta. Ideo Angli Eduardo Richardum ex filio maximo nepotem, licet alii filii tres superessent, in regno suffecerunt. Et Robertus Rex Siciliæ pro nepote contra patruum ob divi Severini principatum pronunciavit, ac rectissime pronũciatum Oldrardus scribit. Namque ideo liberos procreamus, eisque omnia bona devovemus; ut decurso vitæ nostræ spatio, per eos adhuc vivere videamur, atque idcirco verius est ex persona patris quam suæ nepotem succedere.

Covar. pract. qq. c. 38. n. 6. & seqq.

Consilio 224. Chopin. de dom. in Francis. lib. 2. c. 12.

Lipsius in mon. pol.

Id in Hispania declaravit Ferdinandus mortuo fratre Henrico Rege, relicto filio, duos & viginti menses nato. Cum enim Proceres in Ferdinandum oculos conjicerent, & in conventu publico Regem declarare intenderent, ob maturitatem & prudentiam, & quod incertum foret quando tandem gubernationi suffutura esset ætas infantis: Ipse nihilominus Ferdinandus oblatum

Laur. Valla in hist.

oblatum regnum respuit, dixitque le- *Ferd. Regis*
ges regni obstare, nec alium se Regem *lib.r.*
agnoscere, præter Joannem fratris
sui filium, quem in cunis statim deferri,
acclamarique Regem jussit, ut mos *Mariana*
est. ob tam celebre factum, in præ- *de reb. gest.*
mium virtutum, paulò post Deus Fer- *Hisp. l. 19.*
dinando regnum Aragoniæ contulit. *c. ult.*
Nam mortuo Martino Rege, & de successione regni Aragoniæ orta controversia, tandem Ferdinandus ex sorore nepos Rex pronuntiatus est, neglectaque stirpis consideratione Ludovico ex fratris filia nepoti prælatus, atque lis dirempta non judicio quidem martis, qui sæpe arbiter parum justus, sed diligentissima Jurisperitorum cognitione. Et etiam in Germania, ut habet Aurea Bulla, tum demum jus, vox & potestas Electoralis dignitatis ad patruum devolvitur, si primogenitus absque heredibus masculis legitimis ex hac luce migrarit.

Etiam nepos ex sorore præfertur.

Aurea bull. Tit. 7.

Rex filios instituendos curet.

Difficiles fratrum dissensiones; & qui valde amant, valde odio habent. Syriorum regnum propter mutua fratrum odia, in exitium ruit, teste Justino. Solent fratrum discordiæ accendi, si pater alteri illorum magis sit addictus.

Arist. l. 2. polit.

Quam noxia fratrum discordia.

Augustus

Augustus Cæsar cum filiis careret, consanguineos adoptavit, ut inter eos concordiam retineret. Contra Tiberius consanguineos suos è medio sustulit, & in mortem Germanici cum matre consensisse putatur. Itaque discordia patris cum filiis, causa est dissidii inter fratres, quos ad successionem natura æquales fecit, si alium aliis præferat.

Tacit. lib. 15. ann. lib. 4. hist.

Quia tamen jure proprio, successio primogenito filio defertur, ejus *animus initio bonis artibus imbuendus est, non, ut plerique, nomine magnifico segne otium velet; sed quo firmior adversus fortuita rempublicam capessat.* ubi jam provectior, gravioribus negotiis applicandus erit. Secundus natu exercitui præficiendus, ubi magnanimitatis, & militaris disciplinæ experimenta dederit. exemplo Drusi, cui Tribunitiam dignitatem Tiberius *non propere contulit, sed per octo annos capto experimento, dein eum in Illyricum misit, ut assuesceret militiæ, studiaque exercitus pararet.*

Primogenitus gravioribus negotiis applicandus. Secundus militiæ. lib. 2. hist.

Sic Joannes Austriacus cum plures annos in Catalunia & Italia, terra marique rarum militiæ specimen præbuisset, à Rege patre in Belgium nunc missus, eique præfectus est, & ut venit, vicit. Præterea peritissimus artis belli-

Elogium Joannis Austriaci Belgii nunc gubernatoris.

cæ

cæ Dux ei adjungendus, penes quem armorum sit imperium. nam qui illis cum potestate præest, summus aliorum est arbiter. Ad eum finem Otho fratrem suum Titianum exercitui præfecit, imperium ac potestas penes Proclum præfectum mansit. Tiberius quoque postquam Senatus Germanicum ad procurandas provincias transmarinas destinasset, Pisonem Syriæ Legatum constituit, ut illius spes & consilia coërceret.

Si junior alius sit filius, dandus ipsi est, *qui ratione, consilio, præceptis, illius pueritiam, dein juventam foveat.* Nam bona educatio, à bono magis & experto directore, quam à callido & subtili habetur, quamlibet naturæ conditionem frangit & rationi parere instillat, & si qua in parte *lubricum adolescentiæ declinet, revocat, inornatumque robur subsidio impensius regit.* Non parvi sane æstimandus educationis Moderator, & qui præter *bonam integramque juventutis naturam, ab illecebris peccandi arcet.* Et docet fugere *Chaldæorum promissa, Magorum sacra, somniorum interpretes, genus hominum potentibus infidum,* sive consulentibus; *sperantibus fallax. quod in civitate & vetabitur semper, & retinebitur.* Fallunt isti vanissimæ artis jactatores bonum Principem, & inani scien-

Junior filius studiis vacet: & quibus?

lib. 2. 13. ann.

lib. 1. hist.

tia incautum ad scelera impellunt.

Optimis dignisque Principe scientiis operam det, ac imprimis Eloquentiæ, Historiæ, & Politicæ gloria, *enitescere contendat, promptaque ac fluente dictione, quæ principem deceat, nec prævisa modo sed subita expedire discat*; atque ex scientiis istis, ea præsertim eligat, quæ faciunt ad curanda tum pacis, tum belli negotia, relicta aliis se inferioribus in iis excellendi gloria. Sufficiat res præteritas scire, ad faciliorem præsentium directionem. Nam nihil est novum aut factum, quod ipsum non fiat aut futurum sit. mutantur personæ, non mores aut modi.

Adsit quoque linguarum peritia, quas cum exteris conversando facile discet, quia semper interprete uti velle aut non nisi in aliam linguam translata legere, res est deceptioni obnoxia.

In Agricol. & lib. 2. ann. Ita educatus, instructusque, ubi *per omnium honestarum artium cultum, pueritiam adolescentiamque transegerit*, ne

In castris modeste & sedulo se geret. *urbano luxu lasciviat*, & ut illum deponat, *melius in castris habebitur*. Militia enim oculis & coram videri probarique debet, non auribus & nunciis addisci. Ibi junior Princeps asuescet *armis se exercere, noscere exercitum*, discet *nihil appetere ob jactationem, nihil ob*

lib. 14. ann. *formidinem recusare*. atque in eum

finem

finem optimos & veteranos milites consulet, eorumque facta sequi discet. neque enim *prælia & oppugnationes urbium, & cæteri belli per ministros administrari semper possunt.*

Primogenitus ne quid vivo patre machinetur.

Suspectus semper invisusque dominanti est, quisque proximus destinatur, ideo pater suo primogenito prudentem ac versatum instructorem det. Sic Agrippina veniam exilii pro Annæo Seneca & simul præturam impetravit, ut Domitii pueritia tali directore adolesceret, & *consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur.* Non itaque talem constituat qui mobilem juvenis *animum præmaturis honoribus ad superbiam tollat*, sed qui *detrahat materiam sceleri*, nam salus reipublicæ à bona principis educatione pendet, & certe minora sunt belli mala, quam pravæ institutionis; quippe illa non nisi ad tempus durant: hæc quoad vivit Princeps. Ne tamen pater aut magister nimis coërcendo primogenito sit. *Nam sæpe nocuit antiquus rigor & nimia severitas, cui jam pares non sumus.*

Tacit. lib. 1. hist.

Pravi magistri submovendi. lib. 12. ann. lib. 4. ann. & d. l. 12.

Nimia severitas nocet. lib. 1. hist. & lib. 14. & 15. ann.

Vbi jam Princeps adoleverit, *si virtutem rigidam adspernetur, voluptatibus*

bus concessis erit retinendus. Et ne omnibus pervincat, aliquid concedendum, *ne mæstus violentias, & malas curas exerceat.* Donec ea veniat ætas, quæ cupiditates adolescentiæ jam affugerit. Multa mitigat ratio, & bona Directoris instructio, proinde talem pater filio suo adjunget, penes quem etiam negotiorum cura sit, atque directio, uti fecit Vespasianus, qui filio suo Domitiano præturam dedit. Mutianum vero laborum socium esse voluit. Si vero metuat ne quid moræ impatiens filius in suam necem machinetur, illi peregrinationem longinquam permittet, ut Tiberius se tutiorem rebatur, Druso filio in Illyricum misso. Aut si minus regnandi aptus sit successor, eum ejusmodi negotiis præficiet, ex quibus plausus popularis captari non solet. *Ita poterit pater sine periculo vivere.*

Aliquid ætati indulgendum.

Mittendus alio filius, ut secure vivat pater.

Sic Carolus V. Imp. Philippum filium suum per omnes suas Provincias misit, & in eum mox omnia regna transtulit. Quod non semper tutum, *nam primæ dominãdi spes in arduo sunt, ubi quis ingressus, adsunt studia & ministri, validi* quidem *spernendis honoribus, subdoli fingendis virtutibus*; His statim adhærescunt Aulici, quibus *nova & ancipitia præcolere, avida & plerumque fallax ambitio est*, adeo ut spem votaque *sua*

l. 77. §. 21. ff. de leg. 2. lib. 4. & 6. ann.

Ambitio aulicorum. *lib. 1. & 4. ann.*

sua non prius ad Deum, quam ad novi Principis aures conferant; petunt, & ubi prima probenerint, iterum petunt, & petendo existimant honores & opes per ambitum extortas, sibi non sufficere, ita ut aulicorum nunquam sit quietus animus. felices illi quibus de honore & opibus moderatis provisum: *modestiam precantur ut contenti sint.* nihil enim præstabilius mediocri vitæ genere, quippe, ut ait Curtius, nimiæ opes magnæ jacturæ locum faciunt, opes nimias comitatur labor, honores periculum, prosperitas finem habet, & deliciæ deficiunt. *lib. 4. ann.*

Successori, cæterisque Regni Primatibus uxor ducenda consensu Regis.

Matrimonium *familiæ firmamentum* appellat Afranius & Tacitus, ad *majorem nitendi decus ac robur.* Addo Principum connubiis eorum sceptra firmari, & novis quasi fulcris principatum fulciri, ac stabiliri; connubiis inquam legitimis, *suscipiendorum liberorum causa initis.* Legitima autem esse non videntur quæ citra principis consensum, ab ejus successoribus contrahuntur, etiamsi filiæ sint, & nubere intendant regni proceribus. Sic dum Aprippina ma- *Tacit. lib. 11. ann.*

Legitimæ nuptiæ non censentur, sine consensu principis cōtractæ.

maritum peteret, Tiberius negavit, *non ignarus quantum ex republica peteretur*. Avidissima enim potentiæ erat, quod illi ridens exprobrabat Imperator, *si non dominaris filiola, injuriam te accepisse existimas?* Inter arcana dominationis hæc refert Tacitus, ne quis ex optimatibus, Principis filiam in uxorem petat, aut clam ducat, quod is fultus fretusque uxoris splendore & dignitate, facile animum dominandi sumit. Unde Tiberius ægre tulit ambitionem Sejani præoccupantis nuptias Liviæ (in qua magna patrum erat adulatio, ob maritorum memoriam) ut suspicionem quam de Sejano conceperat, hoc responso testaretur. *Falleris Sejane si te mansurum in eodem ordine putas, & Liviam quæ Caio Cæsari, mox Druso nupta fuit, ea mente acturam ut cum Equite Romano senescat, ego ut sinam. credisne passuros, qui fratrem ejus, qui patrem, majoresque nostros, in summis imperiis videre.* Credibile non est fœminam, quæ prius juncta fuerat matrimonio cum Principe, posse vitam agere & senescere cum illo, qui inferior est dignitate, genere, opibus. Ideo Asinius Gallus gloriæ avidus semper invisus suspectusque Tiberio, quod in matrimonium duxisset *Vipsaniam M. Agrippæ filiam, quæ quondam ipsi Tiberio*

Filiam principis ne subditus in uxorem petat.

lib. 4. ann.

Non facile illa senescet cum eo qui dignitate & opibus est inferior.

lib. 1. ann.

rio uxor fuerat. Pridem namque invisi Principibus fuere, qui ex regio sanguine ductis uxoribus, regio fastigio imminere visi sunt.

Quare moribus nostris, & Galliæ decretis cautum, ne Proceres regni, aut earum filiæ, cum exteris aut aliis nuptias contrahant, sine consensu Regis, cujus est cognoscere an nuptiæ utiles sint regno, & tales ex quibus splendor familiæ & honor coronæ possit in perpetuum accedere: & licet accedat, utilitatem quandoque magis Gallus respicit. Unde Maximiliani Regis Romanorum nuptias cum Anna Britanniæ Armoricæ hærede contractas, nullas esse jussit Galliæ Rex: Multo minus licet uxorem ducere quæ regi non placet, si causa esse possit perturbandi statum, quod præcipue contingit in conjunctione opulentioris subditæ, cum externo Principe minus affecto & grato Regi. Exempla sunt obvia in Gallia in Comitibus S. Pauli, Armignacei, Bironii, & nuper Ducis Aurelianensis. nam magna patrimonia, opesque præcipuæ, isto modo ad exteros transeunt, & multi potentiam affinium ad impotentiam abutuntur. Quæ causa fuit ut etiam ante Belgii motum, Gulielmus Auriacus Philippo Regi suspectus fuerit, quod magnam septentrionis partem

Boterus 5. della rag. di stato 4. Bacon. hist. Henr. 7. Angliæ Regis.

Septal. della rag. di stato. 13.

Cur Philippo 2. Hisp. suspectus semper fuerit Guilielmus Auriacus.

tem affinitatibus complecteretur, siquidem Juliana mater, miræ fœcunditatis matrona, ex liberis potissimum fœminis quas plurimas genuit, centum circiter ac quinquaginta nepotes posteros numerabat.

Unde Regibus suspecta semper ista magnatum affinitas & fœcunditas. Ideo edictis cavent ne potentiores familiæ coalescant, & bona conjungantur: & si se invitis matrimonia ambiant, illegitima censent, *nisi fiat è republica.* quod tamen non probo. nam licet ratio suadeat & regni lex præcipiat, ut Potentiorum matrimonia consensu Regis, & non aliter contrahantur, nemo tamen sanus dixerit, esse illegitima, & Principum legibus posse reddi irrita, quæ libero consensu servataque forma Concilii Tridentini sunt contracta. Aliæ sunt leges Regum, aliæ Christi, inquit D. Hieronymus, illæ ab hominibus interpretationem accipiunt, hæ nullam admittunt.

Deficiente filio, num conveniat dum vivit successorem designare?

Si Rex filios non habeat, & ab eo dependeat designatio successoris, dum vivit, non videtur designandus, quia

talis

talis, præsertim si de familia sit, *mallet habere, quam expectare imperium.* multi, inquit Tacitus, sunt inventi, *qui spretis quæ tarda cum securitate, præmatura vel cum exitio properant.* Ideo si duo sint vel plures, quibus spes est ad regnum, satius est neutrum nuncupare, *ut sine periculo vivere possit:* Altero enim nuncupato alterius spes præcidi-tur, atque ex desperatione temeritas & audacia additur. *lib. 3. Annal.* *l. 77. §. 24. ff. de leg. 2.*

Sub Tiberio fuerunt Germanicus & Drusus. Hic erat filius Principis, & pollebat amore patris. Germanicus vero progenere Augusti, adoptatus à Tiberio. In hunc summus erat favor populi: in alterum amor patris: ne tamen alterum firmando, suum abjiceret, aut hunc præferendo, studia popularium in se concitaret, *judicium sustinuit,* inquit Tacitus. nec prius Drusum hæredem designavit, quam comperta morte Germanici; secutus exemplum Augusti, à quo antequam Cajum & Lucium ad spem imperii eveheret, Rhodum ablegatus fuerat. Hæc incommoda ut vitaret Elisabetha Angliæ Regina cum à regni statibus de novo successore eligendo sollicitaretur, pœna capitis vetuit, ne quis de successore se vivente disquireret, sibi inquiens in vita struendum non esse sepul- Si duobus sit spes ad regnum; neuter nuncupandus.

chrum. Rationem reddidit Tiberius Macroni, *Orientem ab eo solem adorari, occidentem deseri.*

Quando conveniat successorem designare.

Verumenimvero, cujus interest *pravas aliorum successionis spes cohiberi*, vel qui post mortem metuit inter proximos discordias circa electionem, sibi & bono publico consulit, si successorem designet, uti fecit Galba, qui bonum publicum familiæ suæ anteposuit, & ob præclaram indolem & amorem in patriam, *Pisonem in proximo sibi fastigio collocavit.* Contrario Augusti exemplo, *qui in domo successorem quæsivit, non in republica.* Atque in eo maxime peccavit, quod Tiberium elegerit, non advertens infamiam, aut gloriam in imperium succedentis Antecessori tribui, qui ejusdem electioni cooperatus fuit. Sed alio collimabat Augustus teste Tacito, ubi ait, *quoniam arrogantiam sævitiamque Tiberii introspexerat, comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.* cum tamen nulla re alia magis animi magnitudo probetur, quam si optimus Princeps non timeat eligere meliorem. est enim certissima divinitatis fides bonus successor.

lib. 1. hist. — *lib. 1. ann.* — *Iust. lib. 11. hist.*

PRINCIPUM POTESTAS.
Quinam ea destituti?

Regibus proximi sunt Principes, qui

si

si superiorem non agnoscant, eandem in subjectis potestatem habent, quam Reges, perpetuam scilicet ac summam dignitatem, quæ nullo temporis spatio terminatur, sed cum imperio oritur, cumque eodem moritur. Ea potestate & dignitate destituti sunt, qui summi quidem sunt Magistratus, rationem tamen rerum à se gestarum reddere, vel Principe aut populo jubente imperio se abdicare coguntur. Qualis apud Romanos Dictatoris fuit potestas, sex scilicet mensium, & cui duæ tantum secures præferebantur. Item Consulum dignitas, quia annua.

l'Oyseau de Seigneuries. lib. 1. c. 2. n. 11.

Nec hodie qui Regum vel Principum vices sustinent, Proreges, vel Gubernatores provinciarum, vel Regentes Regni in Gallia, hanc potestatem sibi tribuere possunt: Administratores tantum sunt, & regni custodes, & impedimento ætatis sublato, potestate sua se abdicant. Illis quoque summa potestas deest, qui superiori tanquam vasalli parent. Imo licet Legato, vel Gubernatori Provinciæ, quamdiu vivat, absoluta potestas utenda permittatur, vel superioris voluntate summum imperium in Magistratum continetur, dignitas tamen eis summa deest, & quam habent, precario habent quibus Ulpianus, nec possessionem, nec dominium tribuit.

Gubernatores, Legati, Proreges & in Gallia Regentes hac potestate destituuntur.

Qui majestatem retineant?

Ad dignitatem Majestatis, hæc duo requiruntur, ut sit summa & perpetua. Licet enim quis Vasallus sit, si tamen alia bona habeat, in quibus superiorem non agnoscat, nihil impedit quominus Majestatem in illis retineat. Quis Regem Angliæ cum adhuc Normaniam, Aquitaniam, Turoniam à Gallo feudi jure tenebat, in Anglos, Hibernos, Scotos? Quis Carolum Imper. cum Flandriam & Artesiam à Gallo, ab Imperio Mediolanum & Geldriæ Ducatum, feudi jure tenebat, in Hispanos? Quis Daniæ Regem, licet Holsatiæ Ducatum ab imperio agnoscat, in Danos majestatem non semper retinuisse, affirmaret? Hinc rejicienda eorum opinio, qui Regem Bohemiæ propterea quod Vasallus sit, Regio nomine indignum existimant; Dignitas hæc est quæ Majestatem nec auget, nec minuit. Quodsi ob id nomine abstinere deberet, quod Reges ut plurimum Majestatem habere solent, idem de Ducibus dicendum esset, cum & illorum quosdam hanc summam potestatem habere cognitum sit. Sic Magnus Dux Moscoviæ, sic Birgerius Rex Sueciæ electus, Ducis nomine contentus Regio absti-

Qui superiorem in suis bonis nō agnoscit, licet in aliis sit Vasallus, majestatem retinet.

Goldast. de rege Bohemia lib. 3. c. 13.

Majestas non ex nomine sed potestate censenda.

abstinuit. Majestas non ex nomine, sed summa rerum omnium potestate censenda est. Ægyptii Reges prisci Pharaones, & posteri à Ptolomæo Ptolomæi, Reges Ponti Mithridatæ, Reges Palestinæ Abimelechi, Reges Parthorum, Arsacidæ ab Arsace nominantur, & Tartarorum Domini, Chami, Turcarum Sultani vel Hothomanni, & Romanorum Imperatores, Cæsares à Julio Cæsare.

Hinc summæ potestati & Majestati nihil etiam derogare existimo, quod inter summos principes nonnulli sint clientes, cum clientela, nihil aliud sit quam confœderata consociatio, qua alter alterius Majestatem observare tenetur. Qamvis illis, qui alteri Principi se in clientelam dant, caute agendum non negem, ut in protectionis capitulis rationem sui habeant, ne inde occasio subjectionis potius quam protectionis beneficium oriatur. Sæpe protector amicorum præsidiis fit potentior, sic sub umbra fœderis & clientelæ scimus Joannem Hungariæ Regem regnum in servitutem conjecisse, & alios libertatem amisisse.

Clientela & pensio annua majestatem non offuscat.

Idem judicium est de iis qui annuam pensionem aliis solvunt, ne excursionibus regionum suarum finibus damnum dent. Princeps hic sui officii

memor, boni patris familias personam sustinet, nullis parcendo sumptibus, damnum quod inevitabile avertit. Quodsi majestas hic detrimenti quid caperet, nec ipse Turcarum Imperator, qui Regi Æthiopum, & illis populis, qui Arabiæ montes tenent, magnam pecuniam tributi nomine quotannis solvere cogitur, illius particeps esset.

Quæ summæ potestati non officiant?

Bodin. de repub. lib. 2. c. 8.

Zypæus de judice. lib. 4. c. 2. n. 4.

Cl. m. un. de jurejur.

l. 8. C. de legib.

Antequam ad jura Majestatis accedamus, nonnulla quæ in primo imperii ingressu & administratione frequente observantur, ac dignitati contraria esse videntur, prius excutiamus. Sunt qui putant summæ huic potestati minime esse conveniens Juramentum quod à Principe præstatur. Verum illis respondeo nullam esse gentem præter Turcicam, tam Barbaram, quæ non in Rege inaugurando aliquam ab illo regni conservandi fidem ac juramentum proponat & exigat, quo officium boni principis explicetur; sic quoque nec comitiorum convocatione, nec Senatus populique præsentia, Potestas minuitur. Cum humanum esse probet ipse Theodosius Imp. si quid in publica privataque causa emerserit necessarium

sarium, id ab omnibus Proceribus & Senatu tractari. Sic in Hispania, Gallia, Anglia receptum & imperii jure constitutum scimus.

Electo autem Imperatore aut Romanorum Rege quædam conditiones secundum leges imperii observandæ ab Electoribus proponuntur, quæ priusquam confirmetur se servaturum jurejurando pollicetur. Quod juramentum non minuit illius dignitatem, uti nec aliorum Regum Majestatem qui id præstant. nec illi obest quod ubi electus summo pontifici fidelem se Ecclesiæ Romanæ futurum promittat, id enim facit tanquam supremus Ecclesiæ protector, non ut Vasallus. Juramentum non officit dignitati regiæ.

Quid, inquiunt, Imperator cum omnia possit, bona tamen Imperii alienare nequit? Nec id Potestati contrarium, cujus proprium imperii augere, non minuere, unde semper Augustus. Non novum hoc in regnis & imperiis, in ipsa Gallia inter leges status connumeratur, ubi Rex sine statuum consensu, imo etiam curiæ Parisiensis approbatione, non solum nihil de regno alienare, sed etiam in vilioribus, quidquam sua authoritate statuere prohibetur. Secus si fiat, illius major, quam hujus habetur ratio. *l. x. quæ sunt regi. in usib. feud.*

Idem legibus fundamentalibus Bel- Quibus

Regibus obstringatur Belgis dominus. gii cautum est. Jurat inaugurandus Princeps, nihil de dominio imminuturum, onera non impositurum, nec privilegia patriæ mutaturum, bella non indicturum absque Ordinum assensu, flumina viasque publicas tutas, idoneas navigationibus & itineribus servaturum, & alia quæ in Læto introitu præscripta sunt, quæ cum sint justa, boni Principis, justa potestate utentis, non minuunt aut tollunt auctoritatem, sed illi maxime consulitur. Plane nec Imperatoris Majestas elevatur, quod adstrictus sit Legibus Imperii, quodque ob malam imperii administrationem, & alias causas conveniri possit coram Electore Palatino Rhenanam spontanea illa Imperatoris submissio abiit in consuetudinem, firmatam dein Aurea Bulla, atque ita legibus imperii, quibus ut ipse submittere voluit Principatum, sic etiam aliorum regnorum Reges, ut omnem suspicionem iniquitatis à se depellant, æque ac privati legibus patriis solent acquiescere.

Artic. 2. 4. 13. 14. 11. 11. 45. 51. & seqq. Laeti intr.

Quod Imperator legibus imperii sit obstrictus, & diminutæ sint provinciæ, non officit ejus majestati.

Denique quod Imperio ademptæ nunc sint plures provinciæ, nihil supremitati derogat. Injurius igitur Imperatori Romano Bodinus, qui majestatem illi, & præsentem Imperii statum Monarchicum esse negat. Nam si Monarcha

De repub. lib. 2. c. 6. & lib. 4. c. 1.

Imperium Germanicum

narchia est unius prædominantis imperium, Monarcha quoque erit imperator, & ejus Imperium Monarchicum. Monarchicum. A quo proinde licet multæ provinciæ sint avulsæ, mavult tamen reliquas pacifice tueri, & illud Augusti monitum *coërcendi se intra terminos Imperii* Germanici observare, quam periculosa expeditione, fortunam inconstantem lacessere. Tac. lib. 1. ann. Dum autē pace fruitur, id maxime curat, ne annona deficiat, augeatur ærariū, civitates civibus impleantur miles colligatur, & ars ac disciplina militaris exerceatur, munitiones extruantur, adversus hostes, quos illi invidia excitat, quæ assidua eminentis fortunæ comes est, altissimisque cohæret.

Unde Romani Imperii casus?

Quod nimium grave & suspectum esset provincialibus Senatus populique Imperium, ob ambitionem & certamina potentium, & avaritiam Magistratuum, *invalido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.* Salust. in Catil. *Rebus modicis facile æquitas habebatur: postquam subacto orbe, & æmulis urbibus, Regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebemque certamina* Tacit lib. 1. ann. & lib. 2. hist.

exarsere, modo turbulenti Tribuni, modo Consules prævalidi, & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Senatus non jam sui aut reipublicæ memor, in factiones discesserat: adhærebat auctoribus novitatum, inter quos Marius, & L. Sylla, ille plebem, hic patricios defendebat, sed uterque privatam causam agebat, atque ad dominatum adspirabat: omnia confusionis plena erant, *nihil usquam prisci & integri moris*, nec qui virtute præstaret, sed quo ditior quisque & insolentior, eo facilior ad honores aditus patebat. L. Sylla victam armis libertatem in dominationem vertit, & Mario misere occumbente, perpetuus creatus Dictator, ante mortem tamen maluit libertatem patriæ resignare, & dictaturam deponere; quam ab ea ejici violenter. Post quos Cn. Pompeius *occultior, non melior;* cujus & Crassi invaluit potentia; Illi se Cæsar opposuit qui nobilissimus licet, plebis tamen partes videri voluit tutari, non ut Nobilium tyrannidem, quod præ se ferebat, depelleret, sed ut ipse solus imperaret.

Sall. 1. ann. lib 2. hist.

L. Sylla libertatem in dominationem vertit.

Idem fecit Cæsar, devicto Pompeio.

Itaque devictis Gallis ac Germanis, invincibile robur sui exercitus ad reipublicæ Romanæ libertatē opprimendam convertit, devictoque in Hispania

nia Pompejo, potentiæ suæ æmulo, Dictatoris nomen sibi delatum, spreto odioso nomine Regis, perpetuo sumsit. Dicebat, *Rex non ego, sed Cæsar.* Ita sapienter verbis respuit, quod re ipsa arripuit, vim dominationis, inanibus titulis ac nominibus populo Romano exosis, præferens; Ille etiam callide inimicis omnibus ignovit, & erga omnes benevolus videri voluit, sed prudentiores cives affectatam illius clementiam suspectam habebant, & gravis etiam liberis beneficiorum potentia esse cœpit. Nec longa ejus dominatio, nam Cassius & Brutus, aliique patricii conjurati, 23. vulneribus eum in curia trucidarunt, virum sane ingentem, si patriam magis quam se dilexisset. Eo itaque interfecto, Triumviratus Reipublicæ ordinandæ institutus fuit, ac ad M. Antonium, C. Octavium, & M. Lepidum summa rerum pervenit. Sed C. Octavius, quem Cæsar hæredem potentiæ reliquerat, *exuto Lepido, ac interfecto Antonio, Consulem se ferens, & ad tuendam plebem tribunitio jure contentus*, paulatim assurgere, & ad se latenter trahere cœpit omnes reipublicæ partes.

& Dictatoris perpetui nomen sumpsit: illius non longa dominatio.

Triumviratus institutus.

lib. 1. anna

Dio. lib. 45. hist.

Eo enim per intestina bella redacta fuerat respublica, ut deinceps unius mallet imperium quam multorum, il-

Tandem L. Regia in unum

principem translatum imperium. *l. 2. ff. de Orig. jur.*

Ubi id dividi cæpit, pene cecidit, maxime sub Constantino magno.

ludque, penes Augustum esset. Hinc initium legis Regiæ, qua omnis potestas in Principem translata, datumque ei jus, ut quod constituisset, tantum esset: Imperium Romanorum vi sua & robore unitum, tempore Augusti, cæterorumque Latinorum Imperatorum, tandem, ubi divisum, minui cœpit. Ad finem enim properant, quæ ad invidiam perducta sunt, ut merito Roma Imperii jacturam lamentari possit, cum Poëta vetere.

Heu mihi quo Latiæ vires, urbisque potestas
Decidit? ———

Cecidit itaque diviso imperio desertoque Occidente, cum sedes Imperatoria Byzantium translata fuit, quæ propterea nova urbs, nova & melioribus auguriis condita Roma, Ecclesiarum & orbis caput, passim à Justiniano nominatur. Sub hoc ipsum tempus Aquila biceps facta perhibetur, cum Constantinus Magnus, Imperium Romanum discinderet, & trifariam inter filios id divideret. Disparatis sic provinciis, vires dispersæ sunt, faciliorque ruinæ via præstructa est. Hac enim spe deinde allecti Cimbri, Hunni, Gothi, Vandali, ipsum Imperii corpus, Italiam aggressi sunt, tanto cruore, tamque dubio Marte, ut non minus difficile fuerit, de-

Zosimus lib. 2. hist. Besold. de jur. publ. p. 1. c. 4.

Lipsius de mag. Rom. c. 6.

struî

strui rem Romanam, quam evectam esse. Non satis adhuc malorum, nisi & suam Sarraceni vim inferrent. Post illos infesti quoque Hungari, Allemani, Longobardi, & ubi hi repulsi, recurrunt Franci. Corporis itaque hujus sectio, & eximiorum dein artuum ruina secuta est, ac tandem grandis ista Romani Imperii moles, frustillatim discerpta est.

Discordiis Principum Christianorum, Turcæ potentia aucta est.

Toleranda tamen adhuc fuisset ista avulsio, & Imperii discerptio, nisi immanis ille hostis anno 1420. sedem Imperii Byzantium crudelissimo exitio populatus, ex Oriente toto duodecim Regna, plus quam ducentas urbes in æternam servitutem redegisset. Et quæ hujus immutationis causa? nisi Principum Christianorum diffidia & odia intestina, quæ etiam nunc durant, ita ut de Turca invadendo nemo cogitet, & quisque in lucro deputet, non lacessi. Actum erat superiore seculo de Turcarum imperio, profligata illorum classe ad Actiacum promontorium, si concordes Veneti & Hispani permansissent, sed *nondum Victoria, jam discordia erat*, ut inquit Tacitus; vix societatem iniverant, mox dissoluta fuit, ita ut nec victoriæ, nec fœderis sui fructum consecuti fuerint.

lib. 4. hist.

Qua

Quæ provincia Imperio avulsa?

Aquila divisa, plurima Imperio membra avulsa sunt; nam provinciarum aliæ armis, aliæ pactionibus, largitionibus, præscriptionibus, aliisque modis ereptæ sunt. Primi *Hispaniam* Gothi pro libertate contra Romanos invaserunt, quibus exactis, sibi suæque stirpi arripuit Alaricus Sanchus memorabili Maurorum exterminatione anno 714. *Lusitaniam* subjectam fuisse Imperio, ex jure constat: sese inde in libertatem asseruit, & ab Imperii nexu liberavit post Barbarorum eruptionem. *Galliam* Caroli nepotes retinuere, cum familiæ erciscundæ judicio, cultissimorum regnorum triada secerneret. *Britannia* à Claudio primum imperio juncta, semperque Imperatorem feudataria salutavit; hæsitque firmiter, cum à Ludovico Bavaro Eduardus tertius Imperii vicarius ordinaretur, itemque Constantes, Gratiani, Aurelii, ex Britanorum sanguine orti, Cæsares constituerentur, donec Gallorum Regis metu, oscitante Cæsare, Innocentio III. tributaria offerretur. Hodie vero Imperii, Ecclesiæ, & Regis jugum excussit. *Hungaria* quoque à Rege Stephano in

Mariana de reb. gest. Hisp. lib. 4.

L. Lusitaniam ff. de censib.

Choppin. de doman. tit. 2. n. 11.

Polyd. Virgil. lib. 1. & 13. hist. Angl.

Azor hist. moral. l. 3. c. 6. §. Hungaria.

Pon-

Pontificis clientelam delata est. Helvetia Imperium non nisi comiter nunc observat. *Dania*, *Norvegia*; reliquaque Septemtrionis Regna ab Othone Imperio subjecta, permanserunt in fide ad tempora Lotharii, cui Canutus Dux Daniæ fidelitatis obsequium præstitit, & Frederici I, qui Petrum Daniæ Regem esse jussit: temporis tandem progressu, paulatim diverterunt. *Polonia* suberat Imperio cum Carolus Magnus victrices inferret Aquilas, & in extremam usque Scythiam fasces propagaret, cum Otho III. Boleslaum Regis titulo augeret; Postea cum Lakoldus, relicto Ludovico Imperatore, à Pontifice Ioanne coronam posceret, tacite Imperio repudium misit. *Neapolis & Sicilia* similiter adempta, cum ultimus Suevorum Conradinus innoxiam cervicem infando scelere carnifici porrigeret. Borussiam vellicavit Sarmata, cum ei Albertus Brandenburgicus invito Cæsare, clientelare præstaret obsequium, quæ deprædatio Dantiscum etiam & Elbingam involvit. *Veneti*, Caroli Magni, Nicephorique ævo, indultis privilegiis, exemptos se dicunt.

Krant. 6. de Dania. c. 17.

Cromer. 3. hist. Polon.

Thuan. 41. hist. Sigonius de reg. Ital.

Botius de statu Italia. 3. c. 3.

Belgas subditos Imperio fuisse ex variis Taciti locis constat. In eos dein Franci dominati sunt, quorum pridem tabu-

lib. 1. & 15. ann. Martha de jurisd. l. 1.

tabulæ interierunt. Postremo nuptiis Mariæ, unicæ Caroli Audacis Filiæ, cum Maximiliano Imp. Belgæ è domo Burgundica in Austriacam devenerunt. *Insubriæ* civitates Imperio suberant cum; pace Constantiæ, rebellionis gratuita venia, in gratiam reciperentur, hodie tamen lenta iterum libertate tumescunt. *Senenses*, *Florentini*, *Lucenses*, *Mantuani*, *Genuenses*, partim vi, aut dolo, aut pacto, partim pecuniæ numeratione libertatem compararunt, & ab Imperio aliquatenus se exemerunt.

Respublicæ specie libertatis in servitutem delapsæ.

Ita ut de rebus-publicis dici possit, quod magis sine dominio vivant, quam in libertate, omnibus innata. Dum enim se servitutis vinculis conantur eximere, tanto magis iis sese illaqueant. Recte Livius, *avide ruendo ad libertatem, in servitutem delapsæ sunt.* Et Tacitus, *quantoque majore libertatis imagine teguntur, tanto erupturæ ad infensius servitium.* Et alio loco, *plerumque civitates adversus nos armatæ, spe libertatis*, hanc prætexebant ut excusso servitio imperarent. Habet enim hoc semper nova libertas, ut ad licentiam facile deflectat. Concitati nuper Hollandi & Angli; quorundam persuasionibus, & jugi Regii excutiendi specie, imperium affectarunt, sed aliquando

lib. 1. ann. Idem.

lib. 4. hist.

quando suo periculo discent, quantum intersit à legitimo Principe regi, vel à Tyranno, ac tunc optabunt, *non se contumaciam cum pernicie; quam obsequium cum securitate maluisse.* *Ibid.*

Provinciæ unitæ diffitis tutiores.

Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentia & dominandi cupido, cum imperii magnitudine adolevit, erupitque, quæ tamen una cum Imperio mole sua concidit, maxime si nimium se extendat, ut videre fuit in Græco, quod cum auctore suo Alexandro collapsum est. Aliquot seculis stetit quidem Romanum, tandem nimia sua magnitudine corruit, ne tamen penitus extingueretur, Augustus *libellum scripsit coërcendi intra terminos imperii,* eumque successoribus suis reliquit, *incertum an metu, an per invidiam,* crediderim metu id potius fecisse. Acceperat in Germania cladem Varianam, belli ambigua fuerat expertus, longa pace urbs, & Italiæ provinciæ respirabant, exteri Reges amici sociique populi Romani appellabantur. Quo rerum statu firmando novo principatui pax opus erat, non nova bella: ubi enim pax stabilis abest, *inter victores victosque,* ait Tacitus, *nunquam solidam coalescere fidem.*

Tacit. lib. 2. hist.

Augustus imperii terminos coërcere maluit, ut pace secura frueretur.

lib. 1. ann.

Diu post Trajanus & ejus successor Adrianus Imperatores, provincias Syriæ, Armeniæ, Mesopotamiæ deseruerunt, & limites illos Imperii fatales statuerunt Tigrim & Eufratem ad Orientem, ultra quos nunquam fortuna Romanis favit, Aurelianus ad Septemtrionem provincias Daciæ ab Imperio avulsit, & Diocletianus ad Meridiem terminum illius voluit esse Ægyptum, quam semper sibi servarunt Romani, quod esset horreum Italiæ.

Hos imitentur Principes, qui nihil aliud quam de Imperio dilatando cogitant, & illo *pro quo majores armis certavere sint contenti*; Sciant potentiam tum maxime in præcipiti stare, cum ad summum pervenit, & nunquam minus secure Principes agere quam cum maxime potentes sunt. Nimirum aucto Imperio augetur metus, & invidia minus valentium; à metu & invidia ad fœdera tuendæ communis salutis causa, & non raro ad bella transitur. Laudandi Chinenses, *quod proferendi imperii incuriosi sint*, & quod habent amplissimum, conservare student. *Parare*, inquit Livius, & *quærere, arduum, sed tueri difficilius*.

Vix unquam periit Imperium aliquod, nisi cum aliena attentavit, præterquam quod hujusmodi cupiditas, innu-

innumeras secum curas trahat, ærarium exhauriat, proprium regnum in discrimen adducat; & sæpe fit, ut, qui aliis injuriosus est, injuriam à suis patiatur. Pravum consilium sua perdere, ut aliena occupentur, nam quæ vi quæsita sunt, facile vicinorum insidiis exponuntur. Imperium perit, aliena occupando.

Quamobrem non puto esse utile dissitas provincias quærere, sed eas Regno jungendas esse, quæ ei utilitatem adferre, & melius conservari possunt, uti Hispaniæ Regnis utile est, Mediolanum, Regnum Neapolitanum & Siciliæ unire, non autem illas provincias quæ ut defendantur pluris constant, quam pendant, ut Belgium, Moluccæ, Philippinæ, & mediterraneæ civitates Africæ. Hæc causa quod Lusitania deseruerit Arzilam, Azamor, Zafin, & alias opulentas Regni Fessæ & Mauritaniæ civitates in Africa sitas. Et Aragonia Comitatum provinciæ, Narbonam, Carcasonam, Monspelium, & Feuda Bearnæ, Gasconiæ in Gallia, & civitates Constantiæ, Bexiæ, Argel, Tuneti, & alias Barbariæ tributarias, & Cæsariensem in Africa; & Sicilia neglexerit Athenas & Neopatriam, quas junctis Aragonum viribus Græcis ante eripuerat. Et Imperium Germanicum, pactioni-

bus

bus, largitionibus, aliisque modis Italiæ se exemit.

Gallus Flandriam & Artesiam in feudum dedit, deinde in liberas provincias esse voluit.

Gallia toties Flandriam & Artesiam in feudum dedit, licet finitimæ & potentes sint provinciæ, non alia causa quam quod servatu difficiles, & belli sumptus non ferant. Tandem nec eas feudatarias esse voluit, sed liberas provincias, Francisci I. Regis, & omnium procerum consensu confirmato, & matrimonio utrimque nuper stabilito, ut pax magis inter Gallos & Hispanos coalesceret. Quin & Picardia tota Henrico IV restituta fuit, ut omnis belli occasio cessaret. Satius visum intra justos terminos imperium coërcere, quam extendere, & quos amicos ex pace habes, retineri quam ex iniqua & gravi pactione suspectos & animo hostes habere. Recte ideo Tullius Albanum monebat, *non tam cogitandum de sancienda in præsens amicitia, quam ne relinqueretur ulla impofterum renovandi belli materia.*

Cur Hispani deserendum Belgium censeant?

Ad provincias dissitas ut redeam, sentio non semper eas rejiciendas esse, præsertim quæ natura sua sunt munitæ, & resistendis hostibus pares: inter quas

quas est Belgium: quod tamen Hispaniæ proceres sæpius deserendum censuere: cum quod in eo conservando Hispania hominibus & pecuniis exhauriatur: nam ultra centum milliones auri, dicuntur impensi, præter pecuniam ærarii Belgici, quæ etiam in immensam abiit summam: tum quod potior pars libertatis specie, & religionis à Rege defecisset: & majores sumptus quam unquam antea faciendi; ita ut præstaret hos sumptus in vires navales impendere, & utriusque maris Mediterranei & Oceani Imperium stabilire, & in Africa bellum fovere, cujus progressus feliciores, ob Italiæ & Hispaniæ vicinitatem, Monarchiam tutiorem redderent.

Sayavedr. in elog. polit. & Virrian. in Comin. c. 107. lit. A. A. Strada in hist. Belg. p. 1.

Hoc consilium experiri volens Philippus II Hispaniarum Rex consensu Ordinum Belgii dominium in Albertum generum & Isabellam filiam, certis pactis transtulit, ut abolita armorum civilium memoria, & extincto Hispanici nominis odio, promptius ad obsequium redirent & in unum corpus coalescerent septendecim provinciæ; quibus Hispaniæ regnis iterum unitis, Philippus III & ejus filius Rex noster censuere, in rem magis fore si fertile Belgium Martis palestra constitueretur, ubi exercitus alerentur & exercerentur, eoque & Hispaniæ primates mitte-

Belgium Martis palestra. cur id retinendum.

mitterentur, ut sic factiones & bella civilia (sæpe in Hispania mota) cessarent. Sed præcipua retinendi Belgii causa fuit Regis amor, in subjectos Belgas, illos, inquam, tam veteres & bonos, *ante quos nulli mortalium armis aut fide fuere*, quod de Germanis dicit Tacitus, quorum pars sunt Belgæ. hos inquam, comitate & benevolentia retinere voluit Rex, quos Gubernatorum avaritia & sævities ab illo alienarat.

Lib. 13. an.

Quamobrem deinceps consanguineos Belgio, plena cum potestate, qui si desint, certis conditionibus gubernatores præficit, & hoc ipso tempore Ioannem Austriacum filium editis terra marique heroicis militiæ suæ speciminibus, in Belgium misit, quod jam plane desperatum & à Gallo spe devoratum, statim atque venit, cæso fusoque ad Valencenas numerosissimo exercitu, immortali cum gloria restituit.

Belgium per Ioan. Austriacum servatum.

IUS MAJESTATIS, LEGES CONDERE, & *interpretari*.

Nunc ad jura Majestatis accedamus, quæ sunt illa quæ Principi in signũ supremæ eminentiæ, tum pro laborũ præmio, tum ad cognoscendũ supremũ decus, auctoritatem atque excellentiam

com-

competunt. Hæc Majestati insunt, & Principis ossibus ita cohærent, ut avelli nullo modo possint. Primum jus est, quod ipse Princeps solus leges generales condat, solus abroget. Sic *Augustus potentia securus, quæ in triumviratu jusserat, absolvit, deditque jura;* quibus eo Principe ad pacis firmitatem & securitatem subjecti uterentur. Præterea solus leges interpretatur. *Quis enim,* inquit Iustinianus, *legum ænigmata solvere, & omnibus aperire idoneus videbitur, nisi is cui soli legislatorem esse concessum est?* Quod accipiendum ut nemo alius possit interpretationem facere, quæ legis latæ mentem egrediatur. Hoc jus olim & senatui & præfectis prætorio aliquando concessum fuit; hodie vero supremis Conciliis communicatur. Quibus uti & inferioribus judicibus, ex æquo & bono, non ex callido versutoque, jure rem judicare permissum. Scriptum sequi calumniatoris est: boni judicis, voluntatem scriptoris, auctoritatemque defendere. Cicero; *summum jus, summa injura,* non tamen lenitas nimia, specie æquitatis, introducenda est.

Tacit. lib. 3. ann.

Leges Princeps condit & interpretatur.

l. ult. C. de legib.

Quænam legum interpretatio facienda.

Principis quoque solius est, pœna leges sancire, ne facile eludantur, & vel sic oderint, peccare mali formidine

Pœnam legis remittere

Principis est. ne pœnæ, cujus remissionem Senatui aut aliis, non facile permittendam arbitror. *non Senatui libertas ad pœnitendum erat*, id est, non habuit Senatus jus remittendæ aut mutandæ sententiæ, &, si ejus pœnituisset, solus Princeps id potest. Qui etiam curabit, ut antiquæ & receptæ usu leges constanter observentur, nevæ novæ illis adjiciantur, cum *super omnibus negotiis melius atque rectius provisum* reipublicæ sit, cui nihil gravius quam si plures sint leges, quæ confusionem pariunt, & oblivioni traduntur, aut si observari omnes nequeunt, in contemptum abeunt. *Corruptissima republica plurimæ leges*, inquit Tacitus, quia corrupta cum esset Roma plurimæ leges, *discessione ordinum, & adipiscendi inlicitos honores: aut pellendi claros viros, aliaq, ob prava, per vim latæ sunt*; sed illæ retinendæ sunt leges, *quæ ad salutē civium, civitatumq; incolumitatem, vitamq; hominum, & quietā, & beatā conditæ sunt*, rejiciendæ vero quæ his adversantur, quia plurimæ leges litium, & pravarum interpretationum fœtura; quibus major hominum pars occupatur, & si lites desint, quærunt; agricultura interim, ac reipublicæ, & militiæ munia negliguntur. Ob has causas Augustus Senatum hortatus est, *Positas leges constanter*

Tacit. lib. 3. ann.

lib. 14. an.

lib. 11. an.

lib. 3. an.

Cic. lib. 2. de leg.

Antiquæ leges servandæ, ac novæ illis adjiciantur.

Dio. lib. 52.

ter

terservate, nec ullam earum immutate. Nam utiliores sunt his quæ per novationem inducuntur.

Hodie leges Romanæ non adeo vim suam extendunt, ut usus vincant aut mores, sicubi tamen casus emerserit, qui consuetudine aut patriæ statutis non sit comprehensus, peritus legum, absque calumnia leges civiles allegare in judicio & secundum eas judex decernere poterit, nam ubi jus patrium deficit, honestum est ad jus commune recurrere, nec qui id facit, per hoc alienum imperium agnoscere videtur. *Choppin. de Domin. lib. 2. c. 5.*

Princeps legibus solutus.

Legibus civilibus, & quas ipse tulit, solutus est. Unde Plinius ait, *leges Principi nemo scripsit.* Potest quis aliorum imperium suscipere; sibi vero ipsi imperare, sibi legem dicere, ut ab ea recedere non liceat, minime potest. Itaque Princeps leges dat, non accipit, nisi à summo Deo. Quamvis dignum sit Majestate regnantis & æquitati conveniens, legem quam condidit, factis & vita comprobare; tum etiam revera majus imperio submitttere legibus principatũ. Nam *facere recte cives suos Princeps optimus faciendo docet*, cumque sit imperio Maximus, exemplo ma-

Princeps exemplum ex se, & auctoritatem dat.

l. 4. C. de leg.

Vellej. Paterc. lib. 2. hist. c. 16. in fin.

major est. *Inde obsequium in eum & æmulandi amor validiora sunt, quam pœna ex Legibus & metus.* Optimus itaque Princeps, nihil amplius sibi quam subditis licere vult. *si quando cum iis disceptaret, forum & jus sequebatur,* inquit de Tiberio Tacitus. Hinc ex imperfecto testamento, nec legata, nec hæreditatem vindicat, in legatis sibi relictis, Falcidiæ dat locum. In onus hæreditatis & auctoris sui succedit, quemadmodum privatus; si hæres sit institutus, potest inofficiosum dici testamentum, itemque id mutari.

Igitur licet Lex Imperii solemnibus juris Principem solverit, nihil tamen ipse tam proprium imperii esse judicat, quam legibus vivere, easque servare. Quibus tenetur & Augusta, nam nullis legibus solutam invenies, quamvis Princeps illi privilegia tribuat quæ ipse habet, intellige quoad reverentiam & immunitates. Licet & Augustæ potentia fuerit maxima Theodoræ Justiniani uxoris, cujus hortatu Imperator plures leges suo Codici inseruit, quæ mulieribus favent, circa dotes suas & donationes, & Augustæ maxime, cui donatio cujuscumque summæ à Principe facta valet, quod, ut tradit Cicero, *liberalitate nihil sit naturæ hominis accommodatius, nihilque*

Novel. 8. Tacit. lib. 3. ann.

Nihil amplius sibi, quã subditis licere vult.

l. 23. ff. de leg. 3. l. 3. C. de test. l. 4. C. ad L. Falc. l. 2. & l. 25. ff. de jure fisci l. 8. §. 1. ff. de inoff. test. l. ult. ff. qui test. fac.

Augustæ legibus solutæ non fuerunt.

Princeps potest cum aliis dispensare & eximere ab obligatione legis

hilque imperantibus magis proprium.

Quemadmodum Princeps legibus solutus est, ita & alios solvere potest, multos tamen solvere legibus civilibus, ac eximere eo casu quo ad illas tenebantur, non expedit; ne scilicet populus exemplis in pravam non parendi legibus consuetudinem abeat. Solet quandoque Princeps legis obligationem relaxare, permittendo actũ alias de jure nullum aut prohibitum, ut quando testamentum, ob omissas solemnitates juris civilis nullum, confirmat; vel pœnam remittendo, ut si furi laquei pœnam condonet. Sed potestne Princeps iis omnibus se solvere quibus potest subditos? Quidni, cum nulli humano juri obstricta sit illius potestas, sed plenissima. Quod enim dicitur neminem in se jurisdictionem exercere, beneficium sibi conferre, se ipsum instituere, auctoritatem sibi in proprio facto præstare posse, ad privatos id pertinet, non ad Principem, de cujus potestate disputare aut dubitare periculosum est.

l. 12. C. qui pot. in pign. l. 28. C. de donat. ante nupt. l. 29. & 30. C. de jure dot. & pen. C. de donat. lib. 1. de offic.

l. 19. C. de testam.

Naturæ & Gent. legibus obstrictus.

Naturæ autem legibus principem obligari nullum est dubium. Sunt enim hæ leges ipso principatu & imperio po-

tentiores, diffusæ in omnes, constantes, sempiternæ, quæ vocant ad officium jubendo, vetando à fraude deterrent. Neque vero aut per Principem aut per populum solvi naturæ legibus possumus. Hinc illa lex, *quod ipse tibi fieri nolis, alteri ne feceris*, utpote à natura deducta Principes quoque complectitur, ut ad virtutem & honestatem consilia sua dirigant. Huic monitum illud Galbæ ad Pisonem à se adoptatum consentit, *quod utilissimus idē ac brevissimus bonarum malarumque rerum delectus* Principi *sit, cogitare quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.*

Tacit. lib. 1. ann.

Idem statuendum de gentium jure. Unde contractibus & conventionibus à se initis, Princeps æque ac privatus obligatur, ne alioqui omni commercio exuatur, nullis cum eo contrahere volentibus, utpote metuentibus ne fidem violet, quam tamen semel datam, etiam hostibus, servare, nihil naturæ magis est consentaneum, etiam perfidis, quales Pœni, quibus Romani fidem servarunt, quia *Senatus non eos quibus præstabatur aspexit*. Quin & Tyranno fidem datam servandam censeo, quando cum tali, qua talis, facta fuit. Quod autem à Bruto dictum, *cum Tyranno nulla fides Romanis, nulla jurisjurandi religio*, si non tanquam cum malefico a-

Fides hosti, & perfidis & tyranno servanda.
Livius & Val. max.

Appian.

ctum

ctum est, intelligendum puto. Multo magis ad Principis dignitatem facit, contractus à se initos servare, nisi concepti sint in grave præjudicium ac fraudem subditorum, quorum certe res, atque fortunæ, iniquis Principis sui conventionibus non debent atteri, aut diminui. Servandi contractus.

Princeps populum ne alienet.

Illius est subditos regere, non dissipare, pascere, non deglubere, non alienare, alioquin vis est, non potestas. Huc referri potest illud Claudii ad Mithridatem, quo eum monet, *ut non dominationem & servos, sed Rectorem se & subditos cives cogitet, clementiamque ac justitiam ut tolerantiora capessat.* Tacit. lib. 12. ann. & 14.

Quod si Princeps deficiente legitimo successore velit subditos suos alienare, & principatum transferre, poterunt illi vim hanc repellere, seque opponere, & contractum irritum facere, ut memorabile exemplum in Hispanis, quod regnum Rex Alphonsus Castus Carolo Magno, ea lege ut Arabes ex Hispania expelleret, donarat, extat. Malle se mori liberos, dicentes, quam in Francorum degere servitute, aut per eos incolumes esse. Neque enim Regnum quod jure hæreditario defer- Principi licet resistere si populum velit alienare.

tur, per omnia patrimonium Principis censendum est. Ut enim subditi nequeunt contrahere in præjudicium ipsius Principis, ita nec Princeps in præjudicium subditorum, in hoc videlicet æquiparantur. nam interest subditorum non mutare dominum, & ideo requiritur in alienatione consensus eorum. & licet populus Principi tribuerit in populum, & quemvis de populo (quod contra leges Portias erat) potestatem, non tamen quamlibet tribuit, & istam alienandi aut permutandi. *Multa ipsi dissimulanda sunt, multa ignoscenda*, inquit Plinius. Ut spernendus est Nauclerus qui mavult se esse incolumem, quam navim, ita vituperandus qui in reipublicæ discrimine, suæ magis quam communi saluti consulit, & populum pro arbitrio alienat: nisi populus belli jure in potestatem ipsius redactus fuerit; quo etiam bona quæ isti populo competunt, victori acquiruntur, adeo libera potestate, ut de iis secundum voluntatem possit disponere.

In paneg.

Nisi populus bello victus fuerit.

Arg. l. 11. ff. de evict.

Alias non tantum populum alienare, sed nec castra aut oppida vendere Principi licet, aut alio contractus genere efficere ut in exteros abeant. Vicinos quoque exteros vendita potentioribus prædia cura & suspicionibus angunt,

Alienanda non sunt castra aut oppida in potentiores & quare?

angunt, quas interdum bello depulsas legimus. Imo nuper vidimus quomodo Castrum à Barbarini fraude & vi affectatum, Italiæ Principes ad arma adegerit.

Quod autem ad mutandam rempublicam attinet, ita id faciat, ne populus omnia omnino nova reperiat; nec pristinam administrationem desideret. Sic Tiberius vim principatus sibi firmans, imaginem antiquitatis Senatui præbebat; & ante eum Augustus expugnata provincia, *non omnia statim uti decretum erat, executus est, veritus ne parum succederet* si simul homines transferre, & invertere vellet, sed *quædam ex tempore disposuit, quædam rejecit in tempus.*

Mutanda ita resp. ne populus omnia nova reperiat.

Tacit. lib. 3. ann.

Dio. de Augusto.

Antecessoris pactionibus tenetur.

Siquidem illæ justæ sint, & reipublicæ bonum concernant. Similiter retinendæ conventiones & leges, quæ status & imperii dicuntur, quas si Princeps novus solvat, immutandæ reipublicæ signum est: Istas leges & majorum instituta ne senio expirent, novis jussis renovet, & pristino vigori restituat. Senescunt omnia, & ipsæ leges quibus stat respublica, dum novæ sunt servantur, dein frustra habentur,

Conventiones & leges status si mutentur mutationis reip. signum.

Tac. lib. 6. ann.

Veteres leges sæpe renovandæ.

acribus ut ferme talia initiis, incurioso fine. Nulla ergo melior ratio, nulla prudentior qua respublicæ serventur, quam si qui vitio temporum & hominum pravitate contracti sint nævi, tempestive emendentur, & leges veteres, ne illarum contemptus aut oblivio obrepere possit, novis decretis muniantur. Sic erunt etiam mortuis Principibus æternæ, & immotæ. Neque etiam principatus mortuo principe mutatur, quamobrem eo mortuo, cum quo pactiones initæ fuere, iis adstrictus est successor, qui defunctum repræsentat, in iis quæ non proprio, sed reipublicæ nomine ineuntur. Sic Tiberius, non tantum pacta quæ iniverat Augustus, *sed facta dictaque ejus vice legis observabat.*

Tacit. lib. 4. ann.

Cæterum pactio privato nomine inita, ex qua personalis oritur obligatio, ad successorem non derivatur, quia par in parem non habet imperium. Unde donationibus inofficiosis, & in indignos collatis, successor non obstringitur, ut Senatus olim post mortem Neronis, & Curia Parisiensis non semel judicavit, idque ostendam sequenti assertione. Benemeritis vero potest Princeps donare, quod existimaverit æquum, modo id faciat ex bonis suis privatis, aut Fisco quæsitis, non

DD. in c. 33. extr. de jurej. Molina lib. 1. de primog. c. 3. n. 18. c. 1. quæ sint regal. in usib. feud.

non ex bonis coronæ reservatis, & patrimonio unitis, horum enim usufructuarius potius est quam dominus.

In largitionibus modum servabit.

Inter primas Principis virtutes munificentia est. hac enim tanquam vinculo adamantino, subditorum animos experitur, eosque sibi devincit. Hæc virtus Tiberio conservavit imperium, quia illam solam *semper retinuit cum ceteras exueret.* Verumtamen nihil perniciosius, quam *liberalitas & simplicitas*, quæ *nisi adsit modus in exitium vertuntur.* Ita Vitellius *sine modo, sine judicio donabat sua, largiebatur aliena* promiscue omnibus. Inde languescebat cujusque industria, intendebatur socordia, *securi omnes Principis subsidia expetebant, sibi ignavi, illi graves.*

Tacit. lib. 1. ann.

lib. 1. & 3. hist.

Nihil perniciosius quam liberalitas si non servetur in ea modus.

Quamobrem inspicere debet Princeps quibus det, ut videlicet erga benemeritos vel egenos sit munificus, ac propensior in bonos & calamitosos, qui non culpa sua, sed fortunæ invidia sunt tales, inter quos si nobiles sint egentes, illorum potius habere rationem convenit, ac illis benignam manum porrigere, ne illustres familiæ, per inopiæ angustias extinguantur. Extinctas & collapsas boni Principis

lib. 2. ann.

est erigere & merentes augere & fovere, ut monet Philosophus Seneca. *Habeatur itaque personarum ac dignitatum proportio, & cum sit ubique virtutis modus, æque peccat quod excedit, quam quod deficit.*

lib. 2. de benef. c. 15. & seqq.

Videndum quoque quomodo Princeps det, ne nimium ab uno extorqueat, quod in alium transferat, ne nimis hauriendo ærarium suũ exhauriat, ita ut illud replere per scelus necesse sit, ac cum lacrimis & ruinis subditorum, ut monet Tacitus. Caligula cum paucis annis 607 vasa auri decoxisset, quas ille rapinas, & cædes postea non excogitavit? hoc enim fixum cui nihil satis est, eidem nihil turpe. Sequatur Princeps Alexandri Imperatoris vestigia, de quo Lampridius, *nulla dies transiit quin aliquid mansuetum, civile, pium faceret; sed ita ut ærarium non everteret: donare sciebat, non perdere.* Alioquin non est liberalitas, sed simplicitas & profusio merito retractanda. Ideo Galba, *dignus imperio nisi imperasset*, sed saltem id egit ut decima parte rei donatæ relicta, reliquum fiscus vindicaret. *Proxima pecuniæ cura, & cuncta scrutantibus justissimum visum est inde repeti, unde inopiæ causa erat. Bis vicies mille sestertium donationibus Nero effuderat, appellari singulos jussit, decima parte liberalitatis*

lib. 1. ann.

In vita Alex.

Tacit. lib. 1. hist.

litatis ad quemcunque eorum relicta.

Sic in Gallia Philippus Valesius legem tulit, qua Principis largitiones revocari jussit, nisi tabulis donationis continerentur. Plura etiam reperiuntur exempla donationum regiarum, quæ à Parisiensi curia revocatæ atque abolitæ sunt. Et in Hispania Henricus non solum præcessorum suorum immoderata dona revocavit, sed cavit ne imposterum inconsultæ largitiones fierent, quæ patrimonium regale læderent. Forte ideo Joanna Regina liberalitates, quas Philippus Pulcher ejus maritus in aulicos fecerat, revocavit: & Ferdinandus Rex Catholicus, ea quæ pater ejus Joannes donaverat, nulla redidit. Procuret igitur Princeps tanquam bonus paterfamilias, id quod Neroni suaserunt Senatores, *ut ratio quæstuum & necessitas erogationum inter se congruerent*, ne sumptus in salaria ministrorum, stipendia militum, & largitiones, reditus publicos excedant. nulli enim ampliores & uberiores reditus quam vitare & corrigere superfluos sumptus. lib. 13. ann.

Leges sumptuariæ reducendæ.

Plures *à majoribus repertæ leges, sumptuariæ, & quas Augustus tulit, sed aliæ* Tacit. lib. 3. ann.

oblivione, aliæ (quod flagitiosius) contemptu abolitæ, securiorem luxum fecere.

Convenit paucas ferri leges, easque pro populi genio.

Verum quia omni tempore leges, medicamenta vitiorum reipublicæ sunt, *Princeps qui ejus curam sustinet*, debet novas leges condere, *sed parce. nam corruptissima republica, plurimæ leges. quibus sæpe non minus quam flagris laboratur.*

Interdum convenit veteres leges reducere pro populi genio, quibus coërceatur conviviorum & vestium luxus, armorum usus, & onerosa pompa in nuptiis, & funeribus, profusus sumptus, quem tenuioris conditionis homines faciunt in auratis frenis, equestribus sellis, in rhedis & vehiculis, quibus non *nisi Senatoribus & spectatæ probitatis fœminis uti licuit*, (indignum viro generoso rhedæ includi) item baltheis, calcaribus, in vestibus holosericis, purpureis, auro & argento contextis in segmentis auratis, & supellectili argentea ad cibos ministrandos. *decretum*, refert Tacitus, *ne vasa auro solida ministrandis cibis fierent, ne vestis serica viros fœdaret*, quod in re domestica quærenda sit frugalitatis, & continentiæ laus, & nihil præter necessarium conficiendum in vasis aureis vel argenteis, in quibus absumitur cum dedecore, quod in monetā & publicas

Lib. 2. ann.

num-

pecunias satis esset, & materia nummis subtrahitur, ita ut periculum sit ne deficientibus opibus, ad facinora populares incendantur, & ad turbandam publicam tranquillitatem stimulentur, quod prædixit Aristoteles, *fiunt in republica*, inquit, *mutationes & seditiones, cum homines sua consumunt, prodige vivententes, si etiam res novas quærunt.* lib. 5. polit. Quare utile judicat hujusmodi leges in usum sæpius revocare. Quod tentarunt in Gallia Philippus Pulcher, Carolus IX, Henricus II & IV. In Germania, & Belgio, Carolus V. qui usum sericæ vestis, certis tantum personis, habita census & honorum ratione permisit, omnemque luxum interdixit. Digna sane Principibus cura providere, *ne dites familiæ, aut claritudine insignes studio magnificentiæ prolabantur.* Tac. lib. 3. ann. Sed opinor, ex aliorum inopia securitatem sibi conciliari nunc persuasum esse Principibus.

Vitiis adultis connivendum aliquando.

Verum cum mediocribus remediis sæpe malis & vitiis resisti non possit, nescio an non satius foret ea dissimulare, & luxum moderatum permittere, quam tot edicta promulgare, quæ sæpe contemnuntur, & vix unquam executioni mandari possunt, *& hoc assequuntur Principes, ut palam fiat, quibus flagitiis impares sint, subjectis vero si prohibita impune* d. lib. 3.

impune transcenderint, neque metus ultra, neque pudor est, quia ubique adulta vitia remediis fortiora. Olim in republica *unusquisque sibi moderabatur*, & ad frugalitatem vitam componebat; quia *unius urbis cives erant*, degentes sub eadem legum disciplina, quam quisque reverebatur; nullaque irritamenta luxus per Italiam vigebant, at subacta Græcia & Asia, illa ab his didicit propria & aliena per luxum consumere. Hinc Italia quæ temperantiæ magistra fuerat, externis victoriis facta est omnium rapinarum sinus.

Privilegia concedit, & revocat.

Principis est privilegia urbibus, & corporibus, & collegiis concedere, quæ tamen quia publicam quietem offendunt, ac seminaria sunt discordiarum, non videntur concedenda; & quod collegia privilegiis sibi concessis sæpe abutantur. Unde Romanis nihil magis odiosum, quam concessio ista privilegiorum & immunitatum. *Tum,* inquit Cicero, *lex præclarissima, quæ privilegia tollit. majores enim nostri in privatos homines leges ferri noluerunt. id est enim privilegium. quo quid est injustius?* Ideo forte Justinianus posuit titulum in suo Codice, *de immunitate nemini*

lib. 3. de legib.

con-

concedenda, quod vix sine privatorum injuria concedi possit. Nihilominus tamen non videtur Princeps posse privilegia concessa eripere, aut revocare, propterea quod seditionum materiam praeberet. Quod plerumque accidit in populis, qui immunitatibus, quadam libertatis imagine gloriantur, de quibus Tacitus, *Qui ne Regibus quidem parere, nisi ex libidine soliti*. Quamobrem non nisi benemeritis immunitates & privilegia donet, quae ad virtutem excitent, quae nemo oderit, nisi qui virtutem, quae dum privilegiarios eximunt, alios non gravant, quae politiam non turbant, quae ita privatis gratificentur, ut ad reipublicae tamen bonum dirigantur. *lib. 4. ann.*

Horum autem privilegiorum concessionem si quidem gratuitam (tametsi beneficium Principis decet esse mansurum) existimant multi à successore revocari posse. Hinc in Gallia atque alibi obtinuit, ut privilegiorum à successoribus petatur confirmatio, quod ipse Tiberius primus Romae in usum invexit, decrevitque ut indulta à Principibus defunctis beneficia, non aliter rata haberentur quam si ipse confirmasset. Quod aequum puto; sed non securum, in iis praesertim regionibus, ubi plura sunt privilegia, multo aere aut

Privilegia diu obtenta, ne revocentur, & eorum confirmatio à successoribus petatur.

aut sanguine empta, revocare. Quæ causa fuit, ut Castellæ nobiles arma sumpserint adversus Regem Henricum tertium, qui privilegia eorum evertere volebat. Et Ramirus III. Rex Legionis subditos suos rebelles expertus est, quod aspere nimis eos haberet, & privilegia immutare vellet.

Mariana lib. 11. hist. Hisp. c. 14.

Quare satius, ob causam publicam, vel abusum, ea interpretando corrigere quam prorsus tollere, nam in tollendo vis est, in interpretando optimus finis præfertur, qui facile obtinetur. Si quæ autem privilegia dicantur, quæ vere non sunt, optandum ut in unam consonantiam componantur. Hæc cura pacis tempore Principi incumbet; nam inter armorum strepitum, ne quidem bonæ leges exaudiuntur. Observavit id Princeps Albertus Belgarum dominus, qui tempore induciarum plures leges juris Romani decîdit; ac plures Belgarum mores pro privilegiis receptos melius disposuit, multosque non emologatos à Senatu, examinari & in scripturam redigi voluit, utque singuli mores qui de rebus & feudis statuunt, suis territoriis concluderentur.

Cura principis Alberti circa Belgarum privilegia & mores.

SERVANDA PRINCIPUM PLACITA, *mutandaque noxia.*

Habent

Habent enim illa vim legis, atque iis inferri solet clausula; *quia nobis placet*, quæ plena auctoritatis est, uti & illa; *Sic volo sic jubeo, sit pro ratione voluntas*, non quidem ipsi Principi, qui nihil debet velle, quod ex Iustitia non potest; sed subdito, cujus non est in regiam voluntatem inquirere, sed obedire. *Principibus enim summum rerum judicium Dii dederunt; subditis obsequii gloria relicta est.* Quodsi enim *ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam Imperium intercidit.* Tacit. lib. 6. ann. lib. 1. hist.

Itaque Principis est imperare, populi jussa exequi, bona interim fide sibi persuadendo, recte ac juste ita præcipi. Si tamen id quod Principi justum videtur reipublicæ sit noxium, ne putet sibi dedecori vertendum si mutet, non enim vana quædam gloriæ umbra pluris facienda, quam subjectorum salus, quæ suprema lex est. cui Carolus V. Imper. lubens paruit. nam cum aliquando aliquid edixisset, suaque manu consignasset, & moneretur, Justitiæ, ac patriæ moribus repugnare, mox scriptum sibi reddi voluit & laceravit. *malo meam scripturam*, inquit, *quam animam lacerare*. Tyrannica pertinacia est, placita sua injusta agnoscere, & ea nolle abrogare, aut salutem emendare, sed manu defendere, putans Sayavedra in sua Symbol. polit.

suo

suo honori consulere, cum maxime eum lædat. Esto placita sint æqua, abroganda tamen si temporis & morum non sit habita ratio. Unde laudandus Justinianus, ubi ait, *nostras leges emendare nos non piget.* Et Innocentius III. Non debet reprehensibile judicari, si secundum temporum varietatem, statuta quoque varientur humana, præsertim cum urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcat. Ita & cuncti sensere, tribuentes soli principi potestatem leges civiles mutandi & abrogandi ex urgente ratione.

l. 2. C. de veter. jure enucl. Nove. 182. & aliis c. non debet. extr. de consan. Inst. de test. ordinand. ibi DD. l. 1. §. 20. ibi Gothof. ff. de acq. poss. Inst. de usucap. l. ult. ff. pro suo.

Sunt alia in libris juris placita, quorum nulla certa ratio reddi potest: ut in testium numero testamento adhibendo, in exhæredationum causis, cur non plures, neque pauciores, cur in acquirenda possessione procuratoris voluntatem inspiciamus, in acquirendo vero dominio voluntatem domini? Hæc & alia cum naturæ nō repugnent, retinenda sunt. Ut non recte, usucapionem pugnare cum naturali æquitate, sunt qui sentiant, cum introducta sit publicæ privatæque utilitatis causa, ne dominia rerum semper manerent incerta coërcereturque dominorum negligentia, qui tanto tempore desierunt agros suos colere, & patiuntur res suas esse penes alios. Quæ civilis ratio

etiam

etiam inter diversos Principes locum habet, quorum possessiones non minus quam privatorum, longo silentio & tempore derelictæ, ita firmantur ut revelli nequeant; Unde Tacitus veteres terminos reposcere, *Saniloquentiam* vocat: qua ibi notatur Artabanus Parthorũ Rex. si enim præscriptio non admitteretur vix ullus dici princeps legitimus posset. ei tamen non valenti agere non currit. lib. 6. Ann.

De sacris statuere, an sit Principis?

Juris & politiæ periti affirmant; propterea quod antiquissimi Reges, iidem & sacerdotes fuerint, juraque sacrorum strenue defenderint. De Rege Anio Virgilius, *Rex idem hominum Phœbique sacerdos.* In Republica Romana Pontificis tantum jus fuit, sacra administrare, scireque, ut ait Livius. *At Numa Rex Præses erat sacrorum.* Ejectis Regibus, penes Senatum fuisse jus sacrorum constat ex Senatus-consulto, quo Ædilibus remissum est, ne qui, nisi Romani Dii, neve alio more quam patrio colerentur. *Nihil*, inquit Tacitus, *æque dissolvendæ religionis esse, quam ubi non patrio, sed externo ritu sacrificatur.* lib. 3. Æneid. lib. 1. lib. 11. & 13. ann.

Mutata republica, ut omnia, ita sacrorum jura ad se Imperatores transtulerunt,

lerunt, factumque Senatus-consultum de sacris Judaicis, Ægyptiisque pellendis, ne *externæ superstitiones valescerent; & ritus sacrorum inter ambigua culti per prospera obliterarentur*. Constantinus mox à Baptismo, Christianis templa, & Christi cultum permisit, quod & ante eum alii Cæsares proposuerant, sub initium imperii.

lib. 11. ann.

Lamprid.

Verum elucente Christiana Religione, Principes de Dei cultu, ministris Ecclesiæ, ejusque controversiis desiere statuere, agnoscentes id Ecclesiæ capitis esse, cui hanc potestatem de fidei negotiis, rituque sacrorum statuendi, definiendi, & ligandi Christus contulit. Summus Pontifex *summus homo est, omnia mortalia infra magnitudinem ejus jacent, supra vero ipsum Deus*. Adeoque *non æmulationi, non odio, non privatis affectionibus*, quæ bellorum sunt fomites, *obnoxius* esse debet, nam illud in summo sacerdote etiam cæca gentilitas exposcebat. Splendor virtutum quæ in eo relucent, animos magis ferit, quam ensis corpora, plus potest in iis quæ ad fidem & pietatem spectant, & in componendis Principum discordiis, ejus auctoritas, quam validissimi quique exercitus. Id vel Ethnici intellexere, apud quos *honor sacerdotii firmamentum potentiæ assumebatur*, dicebaturque. Prin-

Distincta utraque potestas.

Tacit. lib. 5. & 4. ann.

Ecclesiastica civili eminentior.

lib. 5. hist.

Principum autem est, ea quæ à summo sacerdote decreta aut sacris canonibus definita sunt, exequi, defendere, custodire, & in suis provinciis Dei cultum & honorem tueri, ac legibus & severitate eos coërcere, qui Deo injuriam inferunt, quamvis *deorum injuriæ Diis curæ*. Sunt enim Principes quoad administrationem politicam Dei Vicarii. Unde non recte aliqui eos Pontificis delegatos faciunt, quandoquidem officia utriusque potestatis, sat sint discreta, ita ut nec Principes in Pontificum, nec Pontificem, ubi evidens causa Religionis non exegerit, in Principum messem, æquitas admittat.

Plurimum potest ad componendas Principum discordias. *lib. 1. ann.*

Quod munus principum circa res sacras.

Quod autem sacros Canones Justinianus & alii Principes secuti & imitati, leges tulerint de rebus sacris, non tamen de iis aut fidei articulis judicasse censendi sunt, de quibus si pro arbitrio liceret judicare, aut statuere, brevi veritas, & Dei cultus ubique uniformis deficeret. Quæ non etiam principatui darentur incommoda, si decisio de altissimis fidei mysteriis, cæco in iis Principi aut imperitæ plebeculæ committeretur? Ideo valde convenit obstringere subditos ad verum Dei cultum, ut quemadmodum olim veteres Germani solebant, *sanctius ac*

Tit. C. de SS. Eccl. & tit. C. de Episc. & Cler.

Tacit. de morib. Germ. *reverentius ducant de actis Dei & rebus sacris credere, quam scire.*

PRINCEPS ABSOLUTA POTESTATE *non utitur, sed Tyrannus.*

Sic lex Regia interpretanda.

Lege regia, quæ de Imperio lata, non fuit ea potestas translata in Principem, ut absolute quidquid vellet faceret, sed ut juste, pro merito & justitia gubernaret, & omnia ad reipublicæ utilitatem referret, quam non spectat Tyrannus. Initio quidem dissimulat, libertatem populo suadet: *si impetraverit, ipsam aggreditur*, & perturbatam rempublicam exemplo Tiberii suæ servituti subjicit. *Cæterum libertas & speciosa nomina prætexuntur.*

Tacit. lib. 16. ann. — *lib. 4. hist.*

Libertatem & speciosa nomina tyranni prætexunt.

Populus se tyranno incaute committit.

Ad speciosæ hujus libertatis illicem, cæco quodam impetu populus convolat, nec suam agnoscit levitatem, donec amissa penitus libertate, servitutis laqueis irretitum se viderit. Monere se sinit speciosis Tyranni verbis, & minus caute suas illi fortunas, & vitam committit. Tyrannus autem vafer, dominationem in volentem plebem & frustra obnitentem nobilitatem arripit, & quæ vi occupavit, eadem vi tueri conatur. Vere Piso dixit, *neminem imperium flagitio quæsitum, bonis*

lib. 1. hist.

nis artibus exercuisse. Ne autem Tyrannus Imperio brevi forte exuatur (*nam nulla quæsito scelere potentia diuturna*) semper in metu & periculo est, interea sævit, & fructus ità carpit, ut nequeant amplius succrescere. Princeps vero legitimus absoluta potestate non utitur, *non cupiditate, non temeritate incenditur, sed verissima animi temperantia* regnum suum tractat, non tanquam corpus, cui una cum ipso emoriendum est, sed quod perennabit in suis successoribus, quippe qui probe novit illud Taciti, *Principes mortales, rempublicam æternam esse*; eamque omni studio conservat, velut securissimum opum suarum depositum, quod urgente necessitate uti liceat. Addit Seneca, *Rex bona intuetur, salutem sibi commissi gregis curat, & nihil turpe imperat, nihil sordidum. Ubi vero impotens, delicatus, cupidus, transit in nomen detestabile, ac dirum & fit Tyrannus*, eum vivum subjecti omnes execrantur & sublatum ex oculis, Diris & publico gaudio devovent, ut accidit Tiberio & Neroni, de quorum morte tantum gaudium publice extitit, ut plebs pileata tota urbe discurreret.

Tiberius, quamdiu vixerunt Germanicus & Drusus, modestum se, & subdolum fingendis virtutibus gessit, ac vivente Sejano semper timuit, illo sublato

Curtius.

Princeps legitimus subditos blande tractat, rempubl. conservare studet.

Seneca de Clem. c. 11.

lib. 3. ann.

Epist. 1. 14.

Ex Tiberii & Neronis morte gaudium publicum.

Initio boni, postea libidini & sævitiæ dediti.

lato

lib. 5. ann. lato, omni libidini ac sævitiæ se dedit, & , ut ait Tacitus, *in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu, suo tantum ingenio utebatur.* Nero quoque per summum nefas sublata matre, *in omnes libidines se effudit,* atque eum magis *odisse plebs cœpit postquam parricida matris & uxoris, auriga, histrio, & incendiarius extitit.* Hic ut faciendis sceleribus promptus, ita audiendi quæ faceret insolens erat.

lib. 10. ann.
lib. 15. ann.

Summa potestate quando utendum?

Ubi justa causa & reipublicæ salus id postulat, poterit Princeps jus privati quod ex aliquo futuro eventu pendet, sine beneficio juris civilis quæsitum auferre; æquum tamen est ut pretium justum refundat; nulla enim potestas tanta, ut liceat Principi citra necessitatem alterius jus minuere. At inquit Justinianus, *omnia sunt Principis.* & Seneca juris civilis hanc vocem esse dicit, *omnia Regis esse*, etiam quæ quisque privatus habet, ac possidet. Ille fiscalia ac patrimonialia intelligit, hic rectissime excipit, ita ut Rex omnia imperio, id est, jurisdictione, defensione, protectione possideat, singuli dominio. Hoc enim in solidum duorum esse non potest.

An licet principi jus alteri quæsitum auferre?

l. Bene à Zenone. C. de quad. præs.
lib. 1. de benef.

Adu-

Adulantur igitur Juris-consulti, qui persuadent omnia esse Principis, omnia ei licere, summamque ejus ac liberam esse potestatem, cum vere ea non sit dominationis, sed administrationis tantum. Quodsi tamen Princeps omnia sua esse existimans, turpissimam illam habendi cupiditatem non refrenet, & nullam legitimam ob causam privatorum bona occupet, eosque duriter habeat, quid aliud quam præsentissimam reipublicæ perniciem molitur? Nequaquam igitur illi audiendi qui eam Principi licentiam tribuunt, adjectis hisce clausulis, *ex certa scientia, proprio motu, de plenitudine potestatis.* quæ sane ad justitiam & honestatem, quibus Principis potestas moderatur, nihil faciunt. An quod sine illis juste facere nequit, iisdem adjectis iniquum esse desinet? Non omnia principi licent.

Censendusne justa causa motus?

Sic statuo, nihil censeri optimo Principi placere, nisi quod æquum & justum sit. Cum respublica tam præclare de eo senserit & judicarit, ut se suaque omnia ejus fidei ac tutelæ commiserit: Nisi forte inverecunda petentium inhiatione constrictus non concedenda tribuat, tunc quia ex falsis narra- Quando gratiæ à principe concessæ revocantur.

narratis supplicantis circumscriptus videtur, exceptiones subreptionis, & obreptionis opponi possunt, cum rescripta non aliter valeant, quam si preces veritate nitantur. sic privilegia, immunitates & gratiæ Principis ærario perniciosæ revocantur, & quoties *privato usui bonum publicum postponitur*, & aliæ causæ concurrunt, quas si prius Princeps considerasset, exorta non concessisset; Sæpe enim *novum & nutantem adhuc Principem precibus adeunt* subditi, quibus nihil concedat, cujus eum postea pœniteat. Si quid autem per literas jusserit, quod legibus adversetur, id revocet, quasi se inscio scriptum sit. Interdum enim Princeps dum metuit *quosdā offendere, scribit quæ fieri nollet. quidquid autem pugnat cum legibus, hoc velut se inscienté tentatum haberi decet, cum ipse Princeps nihil aliud sit quam legum minister*, (ut scripserat Antiochus III. civitatibus) atque ab eo *non nisi justæ supplicum preces audiantur*

l. 1. C. de petit. bon. subl. lib. 10. & l. un. C. de div. rescript.

Tacit. lib. 6. ann. lib. 1. ann.

Tac. lib. 3. ann.

Moderanda potentia.

Dico omnia Principis fidei esse commissa, sed hac conditione, ut populi genio, cui præest, & tempori se accommodet. Si enim omnia pro jure suo agat, & extrema sequatur consilia,

Populus leniter tractandus.

lia, maximis se suaque periculis exponit. Si populus sit ingenuus, mercimoniis deditus, caute & dextre Princeps eum regat necesse est, memor se imperare non servis, sed hominibus industriis, *qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem*, ut de Romanis Pisoni dicebat Galba. Pro potestate sua semper agere, & subditos ad extrema cogere, non est prudentis Principis, verum sic gubernet ut potest moderate, non rigide & absolute. Quod potentissimus ille Persarum Rex Artaxerxes etiam suadet, ubi ait, *cum pluribus gentibus imperarem, & universum orbem meæ ditioni subjugassem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, sed clementia & lenitate gubernare subjectos.* Huic subscribit sententiæ Seneca, *non*, inquit, *minus Principi turpia sunt multa supplicia, quam medico multa funera.*

Tacit. lib. 4. ann.

Eum ad extrema cogere non est prudentis principis.

Esther. c. 13.

lib. 1. de clem.

Meminerit igitur Princeps prudentiam, lenitatem cum potentiæ severitate conjungere, non enim quæcumque conveniunt, subjectorum patitur imbecillitas, aut temporis ratio. hoc agat ut videatur *eos invenisse bonos, non effecisse*, nec cogat veterum rigidos mores ab iis observari quasi meliores, nam & hi sua nostris non minora habuere *vitia, & erunt donec homines.* Suffragatur

Tac. lib. 4. hist.

Veteres mores non semper meliores.

Ibid.

quintilianus: *vitium est malignitatis humanæ, vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse.* Cum tamen *non omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas, multa laudis & artium imitanda posteris tulerit.*

Dial. de Orat.
Tac. ibid.

Antiquus rigor sæpe nocuit.

Quod si severior fuerit veterum disciplina & exactior subditorum obedientia, abiit illud tempus, mutata ratio est. Esto; profuerint antiqui mores, nunc non prosunt: quinimo eodem Tacito auctore, *sæpe nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui pares non sumus.* Igitur Princeps diu *regnare qui vult, languida regnet manu*, id est, potentiam suam ita moderetur, ne nimia sua indulgentia populum efferat, nec rigore alienet, Et illud Tiberii instar oraculi habeat, *non utendum esse vi, atque imperio, ubi legibus agi potest.*

lib. 1. hist.
Sen. in Thyeste.
lib. 3. ann.

Tributa moderate imponat.

Jus imponendi tributa, & vectigalia exigendi penes solum Principem est, vel eos qui in Republica principatum obtinent. Hanc enim solam dotem habet Princeps, hoc unicum subsidium necessitas publica, *cum neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queant.* Hinc Augustus legem tulit, qua

Tacit. lib. 4. hist.
l. un. C. de cadu. tol.

qua decrevit, ut vicesima omnium hæreditatum ac legatorum, exceptis iis quæ pauperum ac cognatorum fuissent, ærario inferrentur. Eam vicesimam ut tolleret rogatus à populo Tiberius, recusavit, & *dixit, militare ærarium eo subsidio niti.* Certe qui ejusmodi ærarium non habet, aut certos reditus, militibus alendis, qui ditionem tueantur, de suo statu semper erit anxius & incertus. Ærarium augent bona quæ fisco addicuntur, item indictiones, vectigalia & tributa. Hæc autem cum Nero remittere vellet, Senatus Romanus sese illi opposuit, asserens *dissolutionem imperii fore, si fructus quibus respublica sustinetur, diminuerentur.*

Ærarium reipub. necessarium. *lib. 1. ann.*

lib. 13. ann.

Tributa & vectigalia pretium pacis sunt. Sed cessante necessitate, quæ illa constituit, æquum est tollantur, ne fiat quod tempore Vespasiani accidit, quod tributa *necessitate armorum excusata etiam in pace mansere.* quæ quidem etsi exigua sint, quia tamen perpetua, ideo perniciosa ista onerum continuatio. nam plerumque subditos à suo Principe alienat, & eorum amorem & observantiam, tutissimum omnis imperii vinculum, dissolvit.

Cur cessante necessitate cessare debeant tributa *lib. 1. hist.*

Præstat itaque moderata & consueta vectigalia exigere, quam crebra imperare

Tit. & Vesp. nova.

perare, aut novas petitiones excogitare, quæ cum ad tempus tantum petantur, ubi concessæ, tanquam debitæ exiguntur, & singulorum facultates æstimantur. *Illud Tyrannorum est, novos subinde sinus, & varia prædandi vocabula exquirere.* satius sane inquirere, an vetera onera subditi ferre possint, & quomodo exactores erga eos se gerant: Nam ob immoderatam exactorum licentiam, sæpe populus ad seditiones excitatur. Exempla sunt obvia. De Belgica scribit Tacitus *excitatam sæpe fuisse ad rebellionem, magis superbia & avaritia regentium quam obsequii impatientia.* Sic Belgium Dux Albanus turbavit, cum decimam rerum omnium exigeret. Quare suadet idem auctor moderatas debere esse collectas, pro viribus scilicet subditorum, pro copia & inopia rerum: *Temperandas quoque Publicanorum cupidines, ut sine avaritia, & crudelitate, exactio fiat, ne per tot annos sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad invidiam vertant.*

Hi. 3. & 4. ann.

lib. 13. ann.

Si minuantur, potentia principis tutior redditur.

Licet autem minutis tributis Principis potentia minui videatur, redditur tamen ipsa tutior & firmior, ut eleganter ait. Val. Maxim. *ea demum tuta potentia est, quæ viribus suis ponit modum.* Hinc Sertorius magnam ab Hispanis iniit gratiam, tributa minuendo, instituendo-

lib. 2. c. 1.

[t]uendoque Senatum Romano similem, & Germanicus redigendo Cappadociam in formam provinciæ, regiaque tributa minuendo: *Quo mitius imperium Romanum speraretur.* *lib. 2. ann.*

Acerbius dominantis avaritiam ferunt subditi, quam ipsam servitutem. Quamobrem Principes qui recens provincias occuparunt, cogitent satius esse, vectigalia minui, quorum pondere provinciales pressi sunt, atque ab illis opes possideri & locupletes fieri: popularibus enim ditioribus factis, nec utique Princeps pauper est futurus. Hinc illud Trajani, *Fiscus lien est.* sicut enim crescente liene reliqua membra tabescunt, ita aucto fisco pauperes cives fiunt, contra si fiant divites, illorum divitiæ fructum reddunt. nam Regis ærario fiunt steriles & infructuosæ, ubi populares sunt egentes, & velut abstracta pelle nudi, nec lanam dant, qua princeps vestiatur, nec cætera ad pellendam necessitatem proferunt.

Si populares sint divites, Principis divitiæ crescunt.

Plinius.

Qui ab iis immunes.

Ubi Princeps moderata vectigalia, justa ex causa & ritu patrio imperavit, omnes subbiti tenentur ea pendere. Eximuntur ab hoc onere nonnulli, Fiscus, Legati, ratione rerum, quas se-

cum ex provincia deportant, non verò earum quas in patriam revehunt. Servandus hic tamen Gentium singularum mos.

DD. ad l. 5. C. de SS. Eccl. l. 2. C. de annon. & tribut.

Gaudent & Vectigalium immunitate Ecclesiastici, quia sæculari jurisdictione exemti, in iis præsertim rebus, in quibus nulla exercetur negotiatio: similiter non onerantur Aulæ Domestici, & qui militiam sequuntur, & officiis annexam habent dignitatem; & Nobiles omnes, unde maxime à plebejis discernuntur, qui ægerrime ferunt iis pares se æstimari, & sua violari privilegia; quæ tamen cessare deberent urgente publica causa, si meminerint moniti Mæcenatis ad Augustum: *Non clam me est, nonnullos tributa & vectigalia institui ægre laturos esse. Verum hi ipsi, si neque alio præterea damno afficiantur, & re ipsa comperiant, hoc ipsorum salutis causa, utque cæteris suis bonis tutò frui possint, exigi, præterea cum plerique ipsorum eam pecuniam, alii Magistratum gerentes, alii præfecti regionum, alii militantes accipiant, magnas tibi gratias agent, quod exiguam redituum suorum partem tibi conferentes, reliqua omnia sine damno percipere possint.*

Nobiles tribuere debent, ut plebejos ad id promptius faciendum excitent.

Hinc illustres, & equestris ordinis viri rempublicam pro virili juvabant, excitabantque plebejorum animos ad idem

idem præstandum, ita ut sæpe tantum auri & argenti collatum fuerit, teste Livio, *ut nec triumviri accipiendo, nec scribæ referendo sufficerent.* Semper enim populus promtior est ad contribuendum, dum videt primates, ac ditiores facere, nec sibi solum onera publica imponi, aut in alios usus, quam necessarios, impendi.

Vectigalia quibus rebus imponenda?

Jura volunt, ut facta æquali onerum partitione, cives & eorum bona in censum ac librum censualem referantur; quod ut est æquitatis, sic alterum si in capita fiant collectæ, iniquitatis & injustitiæ plenissimum, unde etiam priscis temporibus damnata fuit capitatio civium, quam induxerat Tarquinius Superbus. *l. un. C. de capt. civ.*

Hodie bona civium onerari solent. Imo collectæ perpetuo fructibus terræ & mercibus quæ invehuntur & evehuntur imponendæ, non rebus ad vitam sustentandam necessariis; item iis quæ deliciarum, curiositatis, aut pompæ causa parantur. sic enim fiet ut correcto immodico luxu, major oneris pars incumberet in ditiores, & sublevarentur agricolæ, & opifices, quæ

communitatis pars, vel maxime fovenda in republica.

Sic Romani magna exigebant tributa pro aromatibus, unionibus, & gemmis pretiosis, quæ ex Arabia asportabantur. Alexander Severus ea deposcebat ex officiis quæ ad lasciviam magis essent quam ad necessitatem. Nulla vero minus noxia, quam quæ advectis mercibus imponuntur, in portibus, ea enim magnam partem pendunt exteri. Quare prudentissime in iis constituti sunt reditus regii in Anglia, ipso regno immuni relicto.

Principis est comitia cogere.

Maxima Imperii Majestas, atque dignitas elucet in comitiis cogendis. Ideo decemviri apud Livium fœdus clandestinum fecerunt, ne comitia haberentur, ut sibi perpetuo imperium retinerent. Ante Imperatores populus comitia indicebat, sub illis *ita desierunt fieri comitia, ut nunquam postea populo restituta sint*, nisi quod Cæsar ut gratiam à populo iniret, una cum eo voluerit comitia indicere, quæ cum per bella civilia intermissa essent, Augustus repetiit. Tiberius comitiis populum exclusit, ne tamen ea prorsus extinguere videretur, sibi & Senatui

Tacit. lib. 1. ann. Sueton. in Calig. 16.

Princeps sibi servat jus indicendi co-

natui arrogavit, tandem ea ad patres transtulit, ut illi soli invidiam exciperent. Erant hominis versutissimi artes, qui rapinas suas specie boni tegebat: Caligula vero *tentavit comitiorum more revocato suffragia populo reddere*; sed ita tentavit, ut liberius eriperet, quod fecit. mitia generalia. Idem.

Tandem jus comitia cogendi, penes Principem, cui omnes reipublicæ necessitates conspicuæ sunt, residet, nec admittit absque prævia celsitudinis suæ cognitione, aut speciali permissu Ordinum conventionem celebrare. Hodie ordines regnorum sæpe comitia convocanda suadent, quæ quia Regibus, perturbato rerum statu, perniciosa esse solent, differuntur. In Hispania ad decimum vel undecimum annum, nec ante, Madriti comitia generalia indicuntur, ad quæ bini è consiliis singulis, & Deputati ex unaquaq; provincia conveniunt, ut deliberent de sua suarumque partium conservatione, & mutuo Regnorum præsidio. nisi enim Regna innoventur subinde, inveterascunt ac pereunt. In imperio quoque comitia decernuntur ab Imperatore, accedente suffragio Principum Electorum: iis ipse Cæsar præsidet, & causas indictorum comitiorum gravi brevique oratione commemo- In Hispania & Imperio in quem finem comitia decernantur.

rat, atque ut in medium consulant, Principes & Sacri Romani Imperii Status ac Proceres hortatur, qui omnes interesse per se aut per suos Legatos solent. In iis autem agunt de Bello indicendo, aut firmanda pace publica, de eligendo Romanorum Rege, de cursu summi Tribunalis Imperii, de re monetaria, de collectis, de moderatione indictarum pensionum, de ineundis fœderibus, de redintegrandis imperii viribus, & avulsis membris recuperandis.

Effectus comitiorum, ut pacta conventa inter Cæsarem & Status legis vigorem habeant, & iis tam Cæsar, quam Proceres sint obstricti. Sunt & Particulares conventus, in quibus certa tantum pars, in aliis vero ex universo Collegio quidam selecti conveniunt. Sunt & Conventus decem circulorum, qui de contributionum onere plerumque, paceque publica conservanda consultant. Non autem potest quidquam gratius illis evenire. ubi enim populares animadvertunt tantum sibi tribui, ut in partem curarum, & consiliorum assumantur, plura animo libero efficiunt & præstant, quam si nullam rerum habentes notitiam, urgeantur. Satus imperii, ut Hanseatici, cum aliis statibus & exteris, in defen-

Paurmeist. de jurisd. lib. 2. n. 2. n. 112.

ſionem mutuam contrahere poſſunt, modo nihil contra majeſtatem Imperatoris & imperium committant.

Conſiliis Belli paciſque Princeps præſideat.

Conſultiſſimum eſt Principem, non tantum optimos quoſque conſiliis & rebus judicandis admovere, & reſciſcere an ſibi ſimiles maneant, an in melius mutentur, an munere ſuo recte fungantur, ſed etiam ipſum intereſſe & præeſſe Conciliis, ubi *de bello & pace* agitur, *deque vectigalibus & legibus quibus reſpublica continetur.* Fecit id Auguſtus, Severus, Trajanus, Adrianus, Antonius, multique alii Principes Romani, Carolus Magnus, Lotharius I, Philippus Auguſtus, Carolus Sapiens, Ludovicus XII, Ferdinandus, Alphonſus Sapiens. Hi omnes graviſſimis negotiis præfuere, & expenderunt an ea quæ tractarentur *reipublicæ eſſent utilia, ſibi glorioſa, effectu prompta, aut certe non ardua*, quod enim nimis arduum eſt, impoſſibile judicari ſolet.

Tacit. lib. 13. ann.

lib. 2. hiſt.

Obſervabant præterea quod Mucianus monet, an conſiliarii *qui ſuadent adjicerent conſilii periculum.* Nam multi ſunt qui coram Principe fortes magiſque animoſi videri cupiunt, quam pruden-

Multi audacius belli conſilia ſugerunt, quæ exequi non auderent.

quintilianus: *Vitium est malignitatis humanæ, vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse.* Cum tamen *non omnia apud priores meliora, sed nostra quoque ætas, multa laudis & artium imitanda posteris tulerit.*

Dial. de Orat.
Tac. ibid.

Quodsi severior fuerit veterum disciplina & exactior subditorum obedientia, abiit illud tempus, mutata ratio est. Esto; profuerint antiqui mores, nunc non prosunt: quinimo eodem Tacito auctore, *sæpe nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui pares non sumus.* Igitur Princeps diu *regnare qui vult, languida regnet manu*, id est, potentiam suam ita moderetur, ne nimia sua indulgentia populum efferat, nec rigore alienet, Et illud Tiberii instar oraculi habeat, *non utendum esse vi, atque imperio, ubi legibus agi potest.*

Antiquus rigor sæpe nocuit.
lib. 1. hist.
Sen. in Thyeste.
lib. 3. ann.

Tributa moderate imponat.

Jus imponendi tributa, & vectigalia exigendi penes solum Principem est, vel eos qui in Republica principatum obtinent. Hanc enim solam dotem habet Princeps, hoc unicum subsidium necessitas publica, *cum neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queant.* Hinc Augustus legem tulit, qua

Tacit. lib. 4. hist.
l. un. C. de caduc. tol.

qua decrevit, ut vicesima omnium hæreditatum ac legatorum, exceptis iis quæ pauperum ac cognatorum fuissent, ærario inferrentur. Eam vicesimam ut tolleret rogatus à populo Tiberius, recusavit, & *dixit, militare ærarium eo subsidio niti.* Certe qui ejusmodi ærarium non habet, aut certos reditus, militibus alendis, qui ditionem tueantur, de suo statu semper erit anxius & incertus. Ærarium augent bona quæ fisco addicuntur, item indictiones, vectigalia & tributa. Hæc autem cum Nero remittere vellet, Senatus Romanus sese illi opposuit, asserens *dissolutionem imperii fore, si fructus quibus respublica sustinetur, diminuerentur.*

Ærarium reipub. necessarium.

lib. 1. ann.

lib. 13. ann.

Tributa & vectigalia pretium pacis sunt. Sed cessante necessitate, quæ illa constituit, æquum est tollantur, ne fiat quod tempore Vespasiani accidit, quod tributa *necessitate armorum excusata etiam in pace mansere.* quæ quidem etsi exigua sint, quia tamen perpetua, ideo perniciosa ista onerum continuatio. nam plerumque subditos à suo Principe alienat, & eorum amorem & observantiam, tutissimum omnis imperii vinculum, dissolvit.

Cur cessante necessitate cessare debeant tributa

lib. 1. hist.

Præstat itaque moderata & consueta vectigalia exigere, quam crebra imperare

Tit. C. Vect. nova.

perare, aut novas petitiones excogitare, quæ cum ad tempus tantum petantur, ubi concessæ, tanquam debitæ exiguntur, & singulorum facultates æstimantur. *Illud Tyrannorum est, novos subinde sinus, & varia prædandi vocabula exquirere.* satius sane inquirere, an vetera onera subditi ferre possint, & quomodo exactores erga eos se gerant: Nam ob immoderatam exactorum licentiam, sæpe populus ad seditiones excitatur. Exempla sunt obvia. De Belgica scribit Tacitus *excitatam sæpe fuisse ad rebellionem, magis superbia & avaritia regentium quam obsequii impatientia.* Sic Belgium Dux Albanus turbavit, cum decimam rerum omnium exigeret. Quare suadet idem auctor moderatas debere esse collectas, pro viribus scilicet subditorum, pro copia & inopia rerum: *Temperandas quoque Publicanorum cupidines, ut sine avaritia, & crudelitate, exactio fiat, ne per tot annos sine querela tolerata, novis acerbitatibus ad invidiam vertant.*

Liv. 3. & 4. ann.

lib. 13. ann.

Si minuantur, potentia principis tutior redditur.

Licet autem minutis tributis Principis potentia minui videatur, redditur tamen ipsa tutior & firmior, ut eleganter ait. Val. Maxim. *ea demum tuta potentia est, quæ viribus suis ponit modum.* Hinc Sertorius magnam ab Hispanis iniit gratiam, tributa minuendo, instituendo-

lib. 4. c. 1.

tuendoque Senatum Romano similem, & Germanicus redigendo Cappadociam in formam provinciæ, regiaque tributa minuendo: *Quo mitius imperium Romanum speraretur.* lib. 2. ann.

Acerbius dominantis avaritiam ferunt subditi, quam ipsam servitutem. Quamobrem Principes qui recens provincias occuparunt, cogitent satius esse, vectigalia minui, quorum pondere provinciales pressi sunt, atque ab illis opes possideri & locupletes fieri: popularibus enim ditioribus factis, nec utique Princeps pauper est futurus. Hinc illud Trajani, *Fiscus lien est.* sicut enim crescente liene reliqua membra tabescunt, ita aucto fisco pauperes cives fiunt, contra si fiant divites, illorum divitiæ fructum reddunt. nam Regis ærario fiunt steriles & infructuosæ, ubi populares sunt egentes, & velut abstracta pelle nudi, nec lanam dant, qua princeps vestiatur, nec cætera ad pellendam necessitatem proferunt.

Si populares sint divites; Principis divitiæ crescunt.

Plinius.

Qui ab iis immunes.

Ubi Princeps moderata vectigalia, justa ex causa & ritu patrio imperavit, omnes subbiti tenentur ea pendere. Eximuntur ab hoc onere nonnulli. Fiscus, Legati, ratione rerum, quas se-

cum ex ptovincia deportant, non verò earum quas in patriam revehunt. Servandus hic tamen Gentium singularum mos.

DD. ad l. 5. C. de SS. Eccl. l. 2. C. de annon. & tribut.

Gaudent & Vectigalium immunitate Ecclesiastici, quia sæculari jurisdictione exemti, in iis præsertim rebus, in quibus nulla exercetur negotiatio: similiter non onerantur Aulæ Domestici, & qui militiam sequuntur, & officiis annexam habent dignitatem, & Nobiles omnes, unde maxime à plebejis discernuntur, qui ægerrime ferunt iis pares se æstimari, & sua violari privilegia, quæ tamen cessare deberent urgente publica causa, si meminerint moniti Mæcenatis ad Augustum: *Non clam me est, nonnullos tributa & Vectigalia institui ægre laturos esse. Verum hi ipsi, si neque alio præterea damno afficiantur, & re ipsa comperiant, hoc ipsorum salutis causa, utque cæteris suis bonis tuto frui possint, exigi, præterea cum plerique ipsorum eam pecuniam, alii Magistratum gerentes, alii præfecti regionum, alii militantes accipiant, magnas tibi gratias agent, quod exiguam redituum suorum partem tibi conferentes, reliqua omnia sine damno percipere possint.*

Nobiles tribuere debent, ut plebejos ad id promptius faciendum excitent.

Hinc illustres, & equestris ordinis viri rempublicam pro virili juvabant, excitabantque plebejorum animos ad idem

idem præstandum, ita ut sæpe tantum auri & argenti collatum fuerit, teste Livio, *ut nec triumviri accipiendo, nec scribæ referendo sufficerent.* Semper enim populus promtior est ad contribuendum, dum videt primates, ac ditiores facere, nec sibi solum onera publica imponi, aut in alios usus, quam necessarios, impendi.

Vectigalia quibus rebus imponenda?

Jura volunt, ut facta æquali onerum partitione, cives & eorum bona in censum ac librum censualem referantur; quod ut est æquitatis, sic alterum si in capita fiant collectæ, iniquitatis & injustitiæ plenissimum, unde etiam priscis temporibus damnata fuit capitatio civium, quam induxerat Tarquinius Superbus. *l. un. C. de capt. civ.*

Hodie bona civium onerari solent. Imo collectæ perpetuo fructibus terræ &, mercibus quæ invehuntur & evehuntur imponendæ, non rebus ad vitam sustentandam necessariis; item iis quæ deliciarum, curiositatis, aut pompæ causa parantur. sic enim fiet ut correcto immodico luxu, major oneris pars incumberet in ditiores, & sublevarentur agricolæ, & opifices, quæ-

communitatis pars, vel maxime fovenda in republica.

Sic Romani magna exigebant tributa pro aromatibus, unionibus, & gemmis pretiosis, quæ ex Arabia asportabantur. Alexander Severus ea deposcebat ex officiis quæ ad lasciviam magis essent quam ad necessitatem. Nulla vero minus noxia, quam quæ advectis mercibus imponuntur, in portibus, ea enim magnam partem pendunt exteri. Quare prudentissime in iis constituti sunt reditus regii in Anglia, ipso regno immuni relicto.

Principis est comitia cogere.

Maxima Imperii Majestas, atque dignitas elucet in comitiis cogendis. Ideo decemviri apud Livium fœdus clandestinum fecerunt, ne comitia haberentur, ut sibi perpetuo imperium retinerent. Ante Imperatores populus comitia indicebat, sub illis *ita desierunt fieri comitia, ut nunquam postea populo restituta sint*, nisi quod Cæsar ut gratiam à populo iniret, una cum eo voluerit comitia indicere, quæ cum per bella civilia intermissa essent, Augustus repetiit. Tiberius comitiis populum exclusit, ne tamen ea prorsus extinguere videretur, sibi & Senatui

Tacit. lib. 1. ann. Sueton. in Calig. 16.

Princeps sibi servat jus indicendi co-

natui

natui arrogavit, tandem ea ad patres transtulit, ut illi soli invidiam exciperent. Erant hominis versutissimi artes, qui rapinas suas specie boni tegebat: Caligula vero *tentavit comitiorum more revocato suffragia populo reddere*; sed ita tentavit, ut liberius eriperet, quod fecit. mitia generalia. Idem.

Tandem jus comitia cogendi, penes Principem, cui omnes reipublicæ necessitates conspicuæ sunt, residet, nec admittit absque prævia celsitudinis suæ cognitione, aut speciali permissu Ordinum conventionem celebrare. Hodie ordines regnorum sæpe comitia convocanda suadent, quæ quia Regibus, perturbato rerum statu, perniciosa esse solent, differuntur. In Hispania ad decimum vel undecimum annum, nec ante, Madriti comitia generalia indicuntur, ad quæ bini è consiliis singulis, & Deputati ex unaquaq; provincia conveniunt, ut deliberent de sua suarumque partium conservatione, & mutuo Regnorum præsidio. nisi enim Regna innoventur subinde, inveterascunt ac pereunt. In imperio quoque comitia decernuntnr ab Imperatore, accedente suffragio Principum Electorum: iis ipse Cæsar præsidet, & causas indictorum comitiorum gravi brevique oratione commemo-

In Hispania & Imperio in quem finem comitia decernantur.

rat, atque ut in medium consulant, Principes & Sacri Romani Imperii Status ac Proceres hortatur, qui omnes interesse per se aut per suos Legatos solent. In iis autem agunt de Bello indicendo, aut firmanda pace publica, de eligendo Romanorum Rege, de cursu summi Tribunalis Imperii, de re monetaria, de collectis, de moderatione indictarum pensionum, de ineundis fœderibus, de redintegrandis imperii viribus, & avulsis membris recuperandis.

Effectus comitiorum, ut pacta conventa inter Cæsarem & Status legis vigorem habeant, & iis tam Cæsar, quam Proceres sint obstricti. Sunt & Particulares conventus, in quibus certa tantum pars, in aliis vero ex universo Collegio quidam selecti conveniunt. Sunt & Conventus decem circulorum, qui de contributionum onere plerumque, paceque publica conservanda consultant. Non autem potest quidquam gratius illis evenire. ubi enim populares animadvertunt tantum sibi tribui, ut in partem curarum, & consiliorum assumantur, plura animo libero efficiunt & præstant, quam si nullam rerum habentes notitiam, urgeantur. Satus imperii, ut Hanseatici, cum aliis statibus & exteris, in defensio-

Paurmeist. de jurisd. lib. 2. h. 2. n. 11.

sionem mutuam contrahere possunt, modo nihil contra majestatem Imperatoris & imperium committant.

Consiliis Belli pacisque Princeps praesideat.

Consultissimum est Principem, non tantum optimos quosque consiliis & rebus judicandis admovere, & rescisscere an sibi similes maneant, an in melius mutentur, an munere suo recte fungantur, sed etiam ipsum interesse & praeesse Conciliis, ubi *de bello & pace* agitur, *deque vectigalibus & legibus quibus respublica continetur.* Fecit id Augustus, Severus, Trajanus, Adrianus, Antonius, multique alii Principes Romani, Carolus Magnus, Lotharius I, Philippus Augustus, Carolus Sapiens, Ludovicus XII, Ferdinandus, Alphonsus Sapiens. Hi omnes gravissimis negotiis praefuere, & expenderunt an ea quae tractarentur *reipublicae essent utilia, sibi gloriosa, effectu prompta, aut certe non ardua*, quod enim nimis arduum est, impossibile judicari solet.

Tacit. lib. 13. ann.

lib. 2. hist.

Observabant praeterea quod Mucianus monet, an consiliarii *qui suadent adjicerent consilii periculum.* Nam multi sunt qui coram Principe fortes magisque animosi videri cupiunt, quam pruden-

Multi audacius belli consilia suggerunt, quae exequi non auderent.

prudentes, eaque suggerunt belli consilia, quæ ipsi exequi non auderent. Imo vel maxime præ aliis pericula fugiunt, exemplo eorum qui Vitellio auctores fuerant, ut bellum susciperet,

lib. 3. ann. *sed quod in ejusmodi rebus accidit, consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsere.* Et nostra memoria consilium à Batavis & aliis datum Frederico Palatino Rheni, ut Bohemiæ regnum occuparet, qui certe si considerasset, incitatores illos non adjicere consilio periculum suum, nunquam id tentasset, quod ipsi soli damnosũ fuit.

lib. 4. hist. Sæpe & illud visum, *fumi bellũ ab ignavis, & strenuissimi cujusque periculo geri.*

lib. 12. an. & lib. 2. & 3. ibid. Quamobrem Princeps nulla habita ratione ætatis, aut dignitatis, *promere sententiam & rationes adjicere jubeat.*

Si quid arduum & periculosum, Princeps non sibi, sed ministris permittat. Et si arduum aut periculosum fuerit negotium, idque subitam expeditionem postulet, non sibi sed ministris permittat, ut si non recte successerit, non Principis infelicitati, sed ministrorum imprudentiæ adscribatur. Cum enim illius sit conditio ut præcipua rerum ad famam dirigere debeat, æquum est, ut non nisi tuta & cum certa gloria conjuncta sibi sumat.

Quos primum audire debeat. Præterea eos, qui callidioris & subtilioris sunt ingenii, primum audiat necesse est, propterea quod repente ali-

aliquid inventuri quod ab aliis postea accuratius expendi judicarique possit, nam *scelera impetu, bona autem consilia mora valescunt*. Consilia autem illorum, qui *inimici & adversus peritos pervicaces*, ne admittat: inepti illi & vani audiri non merentur, existimantes de honore suo actum esse, si alienam sententiam amplectantur & aliquid ignorare videantur. *lib. 1. hist.*

Plurium consiliis utatur.

Licet omni virtute præditus sit Princeps & per se sat prudens, adhibere tamen debet Consiliarios similiter prudentes, rerum peritos, cæterisque qualitatibus instructos, qui consilia salutaria suggerant, qua pacis, qua belli tempore. Sic enim *facilius munia reipublicæ, sociatis laboribus exequetur. Nam unius mens tantæ molis capax non est*: qui enim *poterit cuncta sua scientia complecti*, & omnibus sufficere? Est jus ex æquo dicendum, Legatis diversis respondendum, negotia publica privataque expedienda, ut plane necessarium sit viros plures peritos ac fideles in curarum laborumque partem vocare; quo felicius negotia publica ad optatum exitum deducantur, & privato-

Tacit. lib. 1. & 3. ann.

Plures consiliarii cur audiendi & adhibendi negotiis.

vatorum causæ citius decidantur. Quodsi nihil difficilius quam bene imperare, non certe id unius hominis fuerit. unde Augustus subsidia dominationis *Claudium Marcellum ignobilem loco, bonum militia, & victoriæ socium, & nonnullos alios dignitatibus extulit*, ut iis tanquam consiliariis & amicis suoque beneficio devinctis, se & suum Imperium concrederet: *Nullum majus boni imperii instrumentum quam boni ministri.*

lib. 1. ann.

lib. 4. hist.

Arbitrium Reipub. penes Principem solum, etsi plurium consiliis utatur.

Nec existimet Princeps suam auctoritatem minui, quod plures sint Consiliarii. nam illi ejus nomine agunt omnia, & quæ egerunt, auctoritate ejus decernuntur. Augusti exemplum secutus Antonius Imp. Scævolam, Mutianum, Ulpianum & Martianum, viros juris peritissimos à consiliis habuit, &, si eorum sententias sua meliores esse animadverteret, lubens ipsis assentiebatur, & ajebat, *satius est ut ego tot, taliumque amicorum sequar consilium*, quam illi meum, propterea quod conferet, quidquid suo nomine actum esset, sibi adscribi.

Amicis semper opus.

Hinc licet colligere, in summa etiam fortuna, opus esse amicis. hos ex optimis Trajanus Imperator electus, elegit. De quo Plinius, *tu amicos ex optimis legis: & hercule æquum est esse*

Plin. in paneg.

eos

eos charissimos bono Principi qui invisi malo fuerint.

Paucis Consilia sua revelet. *Uni ne fidat.*

Libertatem consulendi, judicandi, nulli Consiliario Princeps adimat, sed æquo animo sententiam quamvis liberam audiat, ne veritas reticeatur. In omni enim legitimo Consilio liberas voces esse oportet; Non enim minus timor, quam gratia & assentatio verum consilium corrumpit. Ad ingressum Curiæ, seponenda est assentatio & dissimulatio, cum non ad certamen adulationum conveniant consiliarii, sed ut veritatem quam improbi celare conantut ipsi aperiant & declarent. *Rara temporum felicitas, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere liceat.* Permittenda libertas dicendi & consulendi.

Cæterum Princeps, nisi extrema urgeat necessitas, consultationem non præcipitet. *Nam sæpe honestas rerum causas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur. Quoniam vero sæpe neque ratio rerum, neque occasio patitur consilia cunctis præsentibus tractari*, recte Princeps coram paucis consiliariis mentem suam aperiet. plus lucis pauci spargunt planetæ, quam multæ stellæ. ubi multi, libertas auda- Tacit. lib. 1. hist. Princeps coram paucis mentem suam aperiat.

cior

cior est, & difficulter ad mentem & voluntatem Principis reduci se patitur, at *paucorum dominatio regiæ libidini propior est.* Paucos igitur in causis status audiet, & coram iis indifferenter se geret, neque sinet se unius solius duci judicio, per unum enim non tantum videbit quantum per omnes alios. Unde Xenophon dixit, *Persarum Reges, multos oculos habere, auresque multas, quodsi quis putet unum oculum expetendum Regi, eum egregie falli certum est, unus enim & pauca videt & pauca audit.*

lib. 6. ann.

lib. 4. Cyr.

Præsidium istud Monarchici status est, neminem nimis subvehere vel in uno aliquo omnia reponere. *Nunquam satis fida potentia ubi nimia est.* Illa enim perturbatur ratio, & ad intimam principis amicitiam admissus, facile majora se audet.

Non omnia arcana Ministro communicanda. Minister semel factus principi familiarior sui obliviscitur, ut Sejanus.

Si vero cum uno arcana negotia tractare malit, ne tamen illius consilio acquiescat, aut illud sibi placere ostendat, ne elatus Minister, *consilii nomine arbitrium rerum ad se trahat*, quo errore sæpe regna ad Ministros delapsa sunt, imo collapsa, quod uni consiliario familiari rerum summam Princeps fiderit, & nihil nisi ex illius præscripto egerit, licet sæpe præter adulandi & nocendi artem nihil sciat; In quo erravit Tiberius extollendo Sejanum; eum-

eumq; socium laborum ascifcendo, *& non modo in sermonibus, sed apud patres & Populum celebrando.* hac enim *nimia fortuna secors* Sejanus, *& muliebri insuper cupidine incensus*, ausus est majora ambire, & negotia Imperii non ut Minister gerere, sed ut imperii socius. in quo etiam Mucianus deliquit, *cum expedita manu, socium magis Imperii, quam ministrum agens.*

lib. 4. ann.

Cavendum ne Minister consilii nomine, arbitrium rerum ad se trahat.

lib. 2.

Non igitur uni Ministro omnia committenda sunt, nec tanta potestas permittenda *ut avaritiam & arrogantiam pariat;* Princeps vero odium apud omnes sibi conflet. Quid turpius quam omnibus imperantem unius rursum imperio quodammodo subesse? Quod accidit Philippo III. Hispaniarum Regi, qui non sine ludibrio potentiæ, parem, si non superiorem sibi junxerat Ducem de Lerma, ut passim diceretur,

lib. 1. hist.

Divisum imperium cum Jove Cæsar habet.

Rectius illius parens Philippus II, qui licet familiarem haberet amicum, *non* ad illum *omnia referebat*, sed ex consilio Taciti, *sentiebat, plures facilius munia Reipublicæ, sociatis laboribus executuros.* Hinc ut olim Alexander Severus, referente Lampridio, plures consulebat, super iis quæ ipsi tractaverant, *ut si de jure tractaretur, in consilium*

Consulendi plures super iis quæ ipsi tractarunt.

lib. 1. ann.

In vita Alex.

silium solos doctos adhibeat, si vero de re militari, milites veteres & senes ac bene meritos, & locorum peritos.

lib. 3. ann. Sit igitur Principi amicus & familiaris aliquis, *cui secreta ipsius innitantur*, sed & pauci alii, spectatæ fidei & prudentiæ consiliarii, qui majora principatus negotia tractent, quæque occurrunt, quamvis luctuosa, declarent, remedia suggerant, & etiam non rogati referant, citra affectum & adulationem, *quæ veritati officit*, nam *suadere Principi quid oporteat, multi laboris & periculi.* Cum non raro intra ipsa severitatis viscera, quæ libertatis est amica & principi contraria, serviliter sese abdat assentatio. Ut videre est in Valerio Messala, quando auctor fuit, ut quotannis obedientiæ sacramentum Tiberio innovaretur, rogatusque cujus jussu ista proponeret, *sponte dixisse, respondit neque in iis quæ ad rempublicam pertinerent, consilio nisi suo se usurum vel cum periculo offensionis, quæ sola species adulandi superaret.*

Caven-dum ab adulatio-ne, quæ veritati officit.

lib. 1. hist.

lib. 1. ann.

Princeps assentationi aures ne præbeat.

Nihil est quod facilius Principis mentem corrumpat & evertat, quam Aulicorum *assentatio, vetus in aula malum.*

lib. 2. ann.

&

& quamvis magis quam monetarum adulteratores noceant, non ideo tamen ut hi puniuntur, sed retinentur vigentque in aula, ubi minime secura est veritas, præsertim *apud aures superbas, & offensionis proniores*. Etenim ubi videt Princeps vitia sua laudari & virtutum nomine vestiri, tanto liberius habenas vitiis laxat, uti Nero *postquam cuncta scelerum pro egregiis accipi videret, exturbavit Octaviam, sterilem dictitans*. lib. 4. & 14. ann. Ita superbi & Tyranni, ubi suam immanitatem pro Justitia haberi observant, magis illi se dedunt. *Tiberius Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiam, eò pervicacius amplexus fuit*. lib. 4. ann.

Male itaque publicæ libertati, vitæ ac fortunis civium, suisque consulunt Ministri, qui Principum potentiam conantur ulterius extendere, suppeditando iis media, quibus indomitas suas cupiditates & affectus expleant. Vix enim improbus esset Princeps, nisi Ministri adulatores existerent. *Hi inquam apud infirmum & credulum Principem minore metu, & majore præmio peccant, & quo incautiorem decipiant, palam laudant*, & promiscue quidem tam virtutes quam vitia; interdum majoris auctoritatis comparandæ causa, apud populares, jactant, se solum lib. 1. hist.

Plures Principes adulatio improbos reddit quam malitia.

lum infirmi adhuc Principis vitia reprehendere; quæ tamen secreto excusant, probantque. Ubi provectior princeps hujusmodi adulatores fugiat tanquam *pessimum veri affectus venenum*. Expedit aliquando commendare virtutes, & egregia facinora, tanquam si ea Princeps patraret; ut ad ea patranda excitetur, magisque ejus animus accendatur, ut fecit Senatus Romanus cum Nerone, sub initium suscepti imperii, *quo magnis patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloria sublatus majores continuaret.* At vero vitia virtutum nomine velare, scelera virtutibus præponere, habenas iis laxare est, ut eo liberius committantur. Summum sane scelus ob futilem aliquem favorem, qui sæpe non obtingit, aut si obtingit, exitio potius est, Principem suũ in vitiis fovere, ea pro virtutibus laudare, eum ad Tyrannidem excitare, patriam prodere, variosque modos excogitare, quibus onera populo imponat, & instituta majorum violet.

lib. 13. ann.

CONSILIUM UTILE *sine mora exequatur.*

Ut autem sciat quando consilium sit utile, & reipublicæ necessarium, nego-

negotiis ipsis sese Princeps impendat, studeatque ea capere & penetrare, nec satis esse credat, si consiliariis ea committat, & ab iis decisionem expectet. nam si negotiis prorsus abstineat, sylvescit paulatim ingenium, & odisse ea incipiet, tanquam onera viribus majora. Ideo Salustius *Crispus Liviam monuit, ne Tiberius cunctatione* sua in expediendis negotiis, *vim principatus resolveret, cuncta ad senatum, & alios revocando.* perit sua Principi Majestas, si factorum suorum rationem reddere senatui aut aliis cogatur. In eo certe Magnus Nero, *cui non erat infra servos ingenium*, & invidendum encomium. nam pauci Principes per se regunt, & aliena prudentia necessario utuntur. lib. 15. ann. lib. 13. ann.

At noster Princeps, quem instruimus, *nihil intermissa rerum cura, negotia pro solatiis accipiens*, quo munia imperii per se aliquando obire possit, assidua exercitatione artem bene gubernandi discat, & cuncta observet, quæ Ministri experientia insignes referunt, adjiciendo aut rejiciendo, quod sibi utilius visum fuerit, non quasi illorum consilia fastidiat, aut omnino improbet, *ne sic in diversa aut deteriora transeat*, quod Pæto accidit, *ne alienæ sententiæ indigens videatur.* Potuisset ille de Parthis triumphare, lib. 4. ann. & 1. hist. lib. 15. ann.

si aut in suis, aut alienis consiliis constantia fuisset. Ea enim in eis exequendis maximi semper momenti est. Quodsi consilium utile, & capessendũ judicet; Tiberii exemplum sequatur, qui *Drusum* filium suum *Consulem designatum, dicendæ primo loco sententiæ* exemit, *ne cæteris assentiendi necessitas fieret.* Facile enim *in adulationem* Consiliarii concedunt, *dum obviam ire Principis sententiæ non audent* cum etiam deceat, *ut quasi meditationi suæ quædam relinquat.*

lib. 3. ann.

lib. 2. hist.
lib. 14. ann.

Quamobrem ne consiliariorum aliquis mentem ejus scrutari audeat, *calleat artem, quæ verba expendat.* Nullam æque Tiberius, *ut rebatur, ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat,* eamque ingentia parere commoda regnanti dicebat Ludovicus XI. Galliæ Rex, dissimulator ingens, nec aliud Latine filium suum Carolum octavum scire voluit, præter hæc verba, *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* sic ne Principis animus intelligatur, non aperte loquatur, & auditis aliorum sententiis, suam ipse celet, *ne consilia amicorum, ministeria militum, vulgentur.* Imperia regnaque fama stant: nec è re est, dubios amicos *scire arcana domus,* quæ nostræ vires, quæ debilitas, quæ consilia sint, Ideo Carolus

lib. 13. ann.
lib. 4. ann.

Dissimulare discat.

lib. 1. ann.

rolus V. filio Philippo II. secreta imperii administrandi mandata dedit, paucis eisque fidis communicnnda. Occulta enim consilia omnes metu percellunt; & Principi auctoritatem conciliant.

Insciis igitur omnibus, aut paucis consciis, consilium quod utile judicat, sine mora exequatur. Nihil utilius festinatione, *in consilio illo, quod laudari non nisi peractum potest.* Statuere omnia absque consilio, temeritas est; omnia exequi ex aliena sententia, ignorans servitus. Si animo suspensus hæreat, *subsidium ab audacia petendum, & fato cui nihil arduum est*, permittat, *cum quædam quæ provideri non possunt, fortuito in melius cadant.* *lib. 1. hist.* *lib. 11. ann.* *lib. 2. ann.*

An expediat Principem causarum cognitionibus interesse?

Non tantum expedit, sed interdum debet, inter pupillos, vel viduas, vel alias miseras personas cognoscere, præsertim si ipsis res sit cum potentiore, quem metuunt. Unde vidua illa Adriano Imperatori se excusanti, sibi non vacare ejus causam tunc audire, respondit, *Quin ergo imperare desinis?* Quod ubi audivit, aures benigne præbuit. Ut enim gubernatio patrisfamilias *l. un. C. quando Imp. inter pupil. & vid.*

milias est regia quædam potestas domi, ita regia potestas est civitatis & gentis unius, aut plurium quasi domestica quædam gubernatio, constituta ut subjectis jura reddat. subditi enim non propter Regem nati sunt, sed Rex subditorum gratia, ut causas eorum audiat, & oppressos defendat, qui sæpe ab Advocatis deseruntur. nam ex his plures non jus, aut verum in cognitionibus causarum, sed solam magnitudinem opum spectant, *nec quidquam publicæ mercis tam venale est, quam Advocatorum perfidia.*

Præsidere tamen in consilio Justitiæ non convenit, ne assidua causarum tractatione & partium admissione, principis auctoritas minuatur. Ideo Tiberius ingressus in Judicii locum, sedem Præsidis non occupabat, *sed assidebat in cornu tribunalis, nunquam cognitionibus satiatus*, judicans quod sæpe Principis præsentia diligentiores judices reddat, & auctoritas infirmiores tueatur.

Tacit. lib. 1. & lib. 11. ann.

Philippus II. Hispaniarum Rex prudentissimus consiliis interfuit, & ut facilius quæ in iis agerentur scire posset, voluit omnia consilia in suo palatio constitui, & judices omnes Madriti versari in aula, ubi fenestræ sunt, per quas poterat secreto attendere, & ducta

cta cortina observare quæ à consiliariis diversorum cōsiliorum referrentur. In Belgio Carolus Audax Parlamento à se Mechliniæ instituto, juri ibi dicundo sæpissime præfuit. Qui tamen aliis reipublicæ negotiis occupatur, sufficit in causis miserabilium personarum, ut dixi, & earum quæ potentia adversarii possint opprimi, Principem interesse, & attendere num judices munere suo recte fungantur: negotiorum vero notitiam quæ in Senatu isto tractantur, facile habere poterit, ex relatione præsidis, cui responsa paucis verbis concepta dabit, quæque ad justitiæ expeditionem pertineant.

Super graviori negotio, consultationem scripto sibi fieri jubeat, quod ut olim, ita & nunc moris est, *præsentem Principem scripto adire*, & consulere. Sic Sejanus quamvîs Tiberio familiaris, scripto eum adibat. eo enim res melius expendi & ad postulata responderi potest. Cum nequeat Princeps *sua scientia cuncta complecti*, aut statim scire, justæ an injustæ sint petitiones, merito consilii capiendi moram sumit, ac interim spem dat petentibus, dum se deliberaturum ait. Non præmeditato respondere periculosum est, nec responsum sæpe differri potest.

Cur scripto adeundus Princeps. *lib. 4. ann.* *lib. 3. ann.*

Sunt tamen negotia, ad quæ verbo re-

spondere potius convenit quam scripto, quod dedisse sæpius nocuit. Utrumque breviter & nervose faciat necesse est. nihil enim æque decet Principem quam multa audire, pauca loqui. Loquatur autem lingua vernacula. Sed edicta & mandata lingua cuique Provinciæ propria publicanda jubeat. exemplo Philippi II. Hispaniarum Regis, qui cum scripturam, qua delictorum gratiam Lusitanis recens subactis faciebat, publicaret, lingua Lusitanica illam conficiendam jussit, & solos Regum Lusitaniæ titulos, cæteris omissis, usurpavit.

Loquatur lingua vernacula, edicta pro more patriæ proponat.

MAGISTRATUS CREARE PRINCIPIS *est.*

l. un. ff. ad l. Jul. de amb.

Ad curam Principis, ut Modestinus ait, *Magistratuum creatio pertinet.* quod fructus dominii & imperii arcanum esse dicunt politiores. Quare Mœcenas multo ante Augustum monuit, ut solus præterito populo & Senatu Magistratus novos crearet, ut magis qui eos consequi volunt, Principem venerentur, & colant, & qui assequuti sunt, ei soli gratias referant.

Dio lib. 52.

Post oppressam à Julio Cæsare rempublicam, status Democratiæ plurimum debilitatus ac tandem in Monarchicum

chicum mutatus fuit, ne tamen plebs omnia omnino nova reperiret, nec formam gubernationis præteritæ desideraret: Augustus, & sequentes Imperatores, vestigia quædam diu reliquerunt. Hinc rogationes ad populum sæpe latæ, ut ipse populus legem juberet. *Eadem Magistratuum vocabula* permansere, idem Senatus ordo, *imaginem antiquæ libertatis referens*: magistratuum eligendorum potestas populo permissa. Imprimis à Tiberio, qui tantum Consulum renuntiandorum facultatem sibi servavit. Nam *ut callidum ejus ingenium, ita & anxium judicium. neque enim eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat. qua hæsitatione eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.* Tandem *vim Imperii sibi firmans* Magistratus creavit, ac plures ut magis sibi obstringeret, pro arbitratu continuavit; Permisit tamen, quemadmodum tempore reipublicæ, civitatibus, bello, vel fœdere inæquali Populo Romano subjectis, Magistratus creandi facultatem. quam multæ civitates hodie retinent, præcipue in Belgio, ut liber populus, servitutis impatiens adeo, ut etiam mancipia huc adducta simul atq; fines

Ubi una reipub. forma in aliam mutanda quid opus facto?

Tacit. lib. 4. ann. in fine.

lib. 3. ann.

Liber populus in Belgio.

Belgii ingrediuntur libera fiant, quod Parlamento Mechliniensi decisum.

Cudel. de jur. noviss. lib. 1. c. 4. In locis ubi populus id privilegium non habet, satius esse monet Ossatus, ut ipse Princeps magistratus omnes creet, nec Provinciarum Præsidibus concedat ut ipsi civitatibus provinciæ suæ Rectores, aut præsidiis Præfectos imponant. In quo errasse Henricum III. Galliæ Regem refert, quod cum provinciarum administrationem, gratiosis in aula hominibus tradidisset, iisdem civitatibus juridicos, arcibus, Tribunos, centurionesque quos vellent, imponere permisit. Cæterum Romani Principes, interdum commendare solebant aut nominare aliquos illis, quibus in speciem jus creationis videbantur relinquere. *Hac conditio Principum, ut quidquid faciant præcipere videantur.* Aliis visum Majores Magistratus creare, minores populo aut Senatui permittere.

Princeps ne permittat ut Præsides provinciæ in civitatibus Rectores imponant.

Quint. decl. 4.

Magistratus sine ambitione creandi.

Assumebantur sine ambitione, aut pretio, qui virtute civili magis pollerent, & per honorum gradus documentũ sui dederant, quod hi melius scirent regere. Itaque *virtute ambire oportebat, non favitoribus*, non prece, aut pretio, *nec*

lib. 4. & 5. ann.

nec famam, inquit Tacitus de Agricola, *cui etiam boni indulgent, ostentanda virtute, aut per ætatem quæsivit*; honoratius est honorem fugere quam ambire, & exelsius per injuriam denegatos esse honores, quam citra meritum delatos, ut de Blæso, & Dolabella, *sed neque ille illustrior, nec huic negatus honor gloriam intendit*, & de Ælio Lamia, *non permissa provincia dignationem addidit.* Designatus hic fuerat Syriæ præfectus, nunquam tamen eo proficiscendi facultatem à Tiberio obtinere potuit, sed Urbis Romanæ præfecturam consequutus est. Frustra laborat invidia conspicuas & laude dignas actiones sua malignitate obscurare, & egregiis facinoribus honorem denegare.

Honoratius honorem fugere, quam ambire.

lib. 4. [ann.] Honor merenti negatus gloriam auget.

Quibus legibus ambitio coërcita fuerit.

Cæterum ambitionis cohibendæ causa, latæ plures leges, Petilia, Æmylia, Calfurnia, Fabia, Maria, Licinia, Obutia, Cincia. post has Lex Julia, qua qui ambitiose & illicito modo honorem appetivit, omni honore privatur, & pœna centum aureorum cum infamia punitur. Hanc legem in urbe cessare scribit Modestinus, non quod sit abrogata, sed quod ejus servandæ occasio sit sublata, translata potestate creandi Magistratus in Principem, qui in sublimiore gradu constitutus, non commovetur pretio aut precibus ad

l. un. ff. ad l. Jul. de ambitu.

dandos honores, sed iis solet præficere viros, quos virtus & innocentia commendat. Non refert quod Julianus Imperator permiserit aliquid suffragii nomine accipere, & Theodosius & Arcadius jus suffragii confirmaverint, nam illi abusi sunt sua potestate, & dum studerent benefacere suis aulicis, aut augere ærarium, rempublicam diminuebant. Fuerunt enim Principes uti & nunc sunt, agris similes, modo fertiles, modo steriles. *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres*, inquit Tacitus, *& cætera naturæ mala, ita luxum & avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.*

Suffragii nomine aliquid aulicis dare permissum. *l. un. C. de suffrag. lib. 4. hist.*

Inter meliores merito censendus Justinianus Imp. qui vetuit aliquid dari suffragii obtinendi caussa, censens meritis non pretiis suffragia incitari eorum, qui gratia apud Principem valent. hac enim suffragatione permissa, facile eo deveniunt, ut fumos vendant, hoc est, fraudulenta commendationis promissione munera extorqueant, &, scribente Lampridio, *quatuor aut quinque se colligant ad decipiendum Principem, qui omnia ejus dicta factaque vendunt. Imperator qui domi clausus est vera non novit: ab his bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* An non hi majestatem violant,

Novel. 1. Cur Justinianus prohibuerit aliquid suffragii nomine dari. *In vita Aurel.*

violant, qui fidem illi debitam in nominandis optimis Ministris pretio mutant? qui se corrumpi patiuntur, ut corruptores alios Principi obtrudant. Hi sane si non Principem, Rempublicam produnt, quam imperitis & ignavis, avaris & turbidis Præfectis committunt, & Principis famam & existimationem lædunt, qua sine majestas nulla est.

Indigenas exteris anteponat.

Quoniam *vero primores Galliæ, & alii exteri civitatem Romanam assecuti, jus adipiscendorum in urbe honorum expeterent*, disceptatum in Senatu an essent admittendi. Dissuadebant Senatores, contra Princeps & Patres assentiebantur, propterea quod ipsi Senatores aliis negotiis occupati, *publica munia desererent, quorum exemplo etiam Equites Romani ad segnitiem verterentur*. Itaque variis artibus allecti sunt peregrini & advenæ, qui Magistratibus præficerentur.

Tacit. lib. 7. & 16. ann.

Deinde jure cautum, ne ulli patriæ suæ administratio daretur sine permissu Principis, idque ideo ne incolæ assiduis amicorum aut affinium precibus, quidquam contra jus & leges molirentur, si majores obirent Magistratus;

Cur jure cautum ne ulli patriæ suæ administratio daretur.

Tit. C. ut nulli patr. administr. l. nulli C. de off. Rect. prov. l. 3. C. de divers. off. l. ad rem ff. de mun. & honor. l. 2. C. de off. prat.

tus; Inferioribus quidem & municipalibus Magistratibus in patrio solo fungi poterant, atque in ipsa urbe Prætores creari, qui proprium larem in ea habebant, quia tantum annua illorum jurisdictio. Hodie adhuc Florentini, Genuenses, Senenses, Pisani, quo omnis injuriæ inter litigantes suspicio tollatur, è peregrinis sibi duos judices *Potestatis* nomine sumunt.

Verum apud nos ista juris dispositio obsolevit, & quasi lege fundamentali receptum, ut incolæ Magistratui administrando præponantur. Quoniam exteris nunquam tantus in patriam affectus, quantus indigenis. Accedit quod hi, morum animorumque provinciæ gnari, melius curent res patriæ notas, privilegia ardentius servent, & cives amore & benevolentia ad virtutis cultum provocent. Hoc jus adeo apud Belgas servatur, ut non solum ab officiis exteros, sed & Belgas arceant, qui tale jus in alios provinciales statuunt.

Apud Belgas exteri ab officiis publicis arcentur.

Quodsi Princeps extraneorum nobilium consilio uti desideret, ne illis ea munera committat quæ indigenis debentur, nec opibus nimiis eos attollat, cæteris viris magnis & incolis à tergo relictis; nihil enim potentius ad invidiam, civium indignationem, & peri-

Si Princeps externorum consilio uti desideret, ne opibus nimiis eos attollat.

pericula seditionum, ut superiore seculo accidit in Castellæ regno, imperante Carolo V. qui externos illi præfecerat. Existimant enim subditi sibi injuriam fieri, si ab exteris mandata accipiant, aut inter eos præcipuæ dignitates distribuantur. Quid enim istud aliud est, quam palam ostendere deesse in proprio regno viros dignos & habiles? *Aristot. lib. 2. & 5. pol.*

Quamobrem hac in re ita sentio, si leges fundamentales regni peregrinos rejiciciant, iis standum esse; Si vero nihil disponant, eos nonnunquam admittendos, in quibus singularis sit virtus & prudentia, sed id cum modo, ne tandem in peregrinorum potestatem regnum deveniat, quibus etiam anteponendi indigenæ idonei, quia charitas ordinata à se incipit. durum & crudelitati proximum esset, sitientibus agris propriis, ad aliorum usum, ex tuis prædiis aquam propagari, ut ait Claudius Imperator. *l. 14. tit. lib. 2. re. capit.* Cavendum ne in exteros omnis potestas deveniat. *lib. 6. C. de servit.*

Qui majores vel minores fuerint Magistratus.

Cum suaderet æquitas, quod suum, unicuique tribui, Magistratus constituti sunt, qui administrationem, honorem, & fortunas regerent, ab injuriis

si aut in suis, aut alienis consiliis constantia fuisset. Ea enim in eis exequendis maximi semper momenti est. Quodsi consilium utile, & capessendũ judicet; Tiberii exemplum sequatur, qui *Drusum* filium suum *Consulem designatum, dicendæ primo loco sententiæ* exemit, *ne cæteris assentiendi necessitas fieret.* Facile enim *in adulationem* Consiliarii concedunt, *dum obviam ire Principis sententiæ non audent* cum etiam deceat, *ut quasi meditationi suæ quædam relinquat.*

lib. 3. ann.

lib. 2. hist.
lib. 14. ann.

Quamobrem ne consiliariorum aliquis mentem ejus scrutari audeat, *calleat artem, quæ verba expendat.* Nullam æque Tiberius, *ut rebatur*, *ex virtutibus suis quam dissimulationem diligebat*, eamque ingentia parere commoda regnanti dicebat Ludovicus XI. Galliæ Rex, dissimulator ingens, nec aliud Latine filium suum Carolum octavum scire voluit, præter hæc verba, *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* sic ne Principis animus intelligatur, non aperte loquatur, & auditis aliorum sententiis, suam ipse celet, *ne consilia amicorum, ministeria militum, vulgentur.* Imperia regnaque fama stant: nec è re est, dubios amicos *scire arcana domus*, quæ nostræ vires, quæ debilitas, quæ consilia sint, Ideo Carolus

lib. 13. ann.
lib. 4. ann.

Dissimulare discat.

lib. 1. ann.

rolus V. filio Philippo II. secreta imperii administrandi mandata dedit, paucis eisque fidis communicnnda. Occulta enim consilia omnes metu percellunt; & Principi auctoritatem conciliant.

Insciis igitur omnibus, aut paucis consciis, consilium quod utile judicat, sine mora exequatur. Nihil utilius festinatione, *in consilio illo, quod laudari non nisi peractum potest*. Statuere omnia absque consilio, temeritas est, omnia exequi ex aliena sententia, ignorans servitus. Si animo suspensus hæreat, *subsidium ab audacia petendum*, *& fato cui nihil arduum est*, permittat, *cum quadam quæ provideri non possunt, fortuito in melius cadant*.

lib. 1. hist.

lib. 11. ann.

lib. 2. ann

An expediat Principem causarum cognitionibus interesse?

Non tantum expedit, sed interdum debet, inter pupillos, vel viduas, vel alias miseras personas cognoscere, præsertim si ipsis res sit cum potentiore, quem metuunt. Unde vidua illa Adriano Imperatori se excusanti, sibi non vacare ejus causam tunc audire, respondit, *Quin ergo imperare desinis?* Quod ubi audivit, aures benigne præbuit. Ut enim gubernatio patrisfa-

l. un. C. quando Imp. inte pupil. & vid.

milias eſt regia quædam poteſtas domi, ita regia poteſtas eſt civitatis & gentis unius, aut plurium quaſi domeſtica quædam gubernatio, conſtituta ut ſubjectis jura reddat. ſubditi enim non propter Regem nati ſunt, ſed Rex ſubditorum gratia, ut cauſas eorum audiat, & oppreſſos defendat, qui ſæpe ab Advocatis deſeruntur. nam ex his plures non jus, aut verum in cognitionibus cauſarum, ſed ſolam magnitudinem opum ſpectant, *nec quidquam publicæ mercis tam venale eſt, quam Advocatorum perfidia.*

Præſidere tamen in conſilio Juſtitiæ non convenit, ne aſſidua cauſarum tractatione & partium admiſſione, principis auctoritas minuatur. Ideo Tiberius ingreſſus in Judicii locum, ſedem Præſidis non occupabat, *ſed aſſidebat in cornu tribunalis, nunquam cognitionibus ſatiatus,* judicans quod ſæpe Principis præſentia diligentiores judices reddat, & auctoritas infirmiores tueatur.

Tacit. lib. 1. & lib. 11. ann.

Philippus II. Hiſpaniarum Rex prudentiſſimus conſiliis interfuit, & ut facilius quæ in iis agerentur ſcire poſſet, voluit omnia conſilia in ſuo palatio conſtitui, & judices omnes Madriti verſari in aula, ubi feneſtræ ſunt, per quas poterat ſecreto attendere, & ducta

cta cortina observare quæ à consiliariis diversorum cōsiliorum referrentur. In Belgio Carolus Audax Parlamento à se Mechliniæ instituto, juri ibi dicundo sæpissime præfuit. Qui tamen aliis reipublicæ negotiis occupatur, sufficit in causis miserabilium personarum, ut dixi, & earum quæ potentia adversarii possint opprimi, Principem interesse, & attendere num judices munere suo recte fungantur: negotiorum vero notitiam quæ in Senatu isto tractantur, facile habere poterit, ex relatione præsidis, cui responsa paucis verbis concepta dabit, quæque ad justitiæ expeditionem pertineant.

Super graviori negotio, consultationem scripto sibi fieri jubeat, quod ut olim, ita & nunc moris est, *præsentem Principem scripto adire*, & consulere. Sic Sejanus quamvis Tiberio familiaris, scripto eum adibat. eo enim res melius expendi & ad postulata responderi potest. Cum nequeat Princeps *sua scientia cuncta complecti*, aut statim scire, justæ an injustæ sint petitiones, merito consilii capiendi moram sumit, ac interim spem dat petentibus, dum se deliberaturum ait. Non præmeditato respondere periculosum est, nec responsum sæpe differri potest.

Cur scripto adeundus Princeps. *lib. 4. ann.* *lib. 3. ann.*

Sunt tamen negotia, ad quæ verbo re-

chicum mutatus fuit, ne tamen plebs omnia omnino nova reperiret, nec formam gubernationis præteritæ desideraret: Augustus, & sequentes Imperatores, vestigia quædam diu reliquerunt. Hinc rogationes ad populum sæpe latæ, ut ipse populus legem juberet. *Eadem Magistratuum vocabula* permansere, idem Senatus ordo, *imaginem antiquæ libertatis referens*: magistratuum eligendorum potestas populo permissa. Imprimis à Tiberio, qui tantum Consulum renuntiandorum facultatem sibi servavit. Nam *ut callidum ejus ingenium, ita & anxium judicium. neque enim eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat. qua hæsitatione eo provectus est, ut mandaverit quibusdam provincias, quos egredi urbe non erat passurus.* Tandem *vim Imperii sibi firmans* Magistratus creavit, ac plures ut magis sibi obstringeret, pro arbitratu continuavit; Permisit tamen, quemadmodum tempore reipublicæ, civitatibus, bello, vel fœdere inæquali Populo Romano subjectis, Magistratus creandi facultatem. quam multæ civitates hodie retinent, præcipue in Belgio, ut liber populus, servitutis impatiens adeo, ut etiam mancipia huc adducta simul atq; fines

Ubi una reipub. forma in aliam mutanda quid opus facto? *Tacit. lib. 4. ann. in fine.*

lib. 3. ann.

Liber populus in Belgio.

Belgii ingrediuntur libera fiant, quod Parlamento Mechliniensi decisum.

Gudel. de jur. novis. lib. 1. c. 4.

Princeps ne permittat ut Præsides provinciæ in civitatibus Rectores impona nt.

In locis ubi populus id privilegium non habet, fatius esse monet Ossatus, ut ipse Princeps magistratus omnes creet, nec Provinciarum Præsidibus concedat ut ipsi civitatibus provinciæ suæ Rectores, aut præsidiis Præfectos imponant. In quo errasse Henricum III. Galliæ Regem refert, quod cum provinciarum administrationem, gratiosis in aula hominibus tradidisset, iisdem civitatibus juridicos, arcibus, Tribunos, centurionesque quos vellent, imponere permisit. Cæterum Romani Principes, interdum commendare solebant aut nominare aliquos illis, quibus in speciem jus creationis videbantur relinquere. *Hac conditio Principum, ut quidquid faciant pracipere videantur.*

Quint. decl. 4.

Aliis visum Majores Magistratus creare, minores populo aut Senatui permittere.

Magistratus sine ambitione creandi.

Assumebantur sine ambitione, aut pretio, qui virtute civili magis pollerent, & per honorum gradus documentũ sui dederant, quod hi melius scirent regere. Itaque *virtute ambire oportebat, non favitoribus*, non prece, aut pretio,

lib. 4. &c. 1. ann.

nec

nec famam, inquit Tacitus de Agricola, *cui etiam boni indulgent, ostentanda virtute, aut per ætatem quæsivit*; honoratius est honorem fugere quam ambire, & exelsius per injuriam denegatos esse honores, quam citra meritum delatos, ut de Blæso, & Dolabella, *sed neque ille illustrior, nec huic negatus honor gloriam intendit*, & de Ælio Lamia, *non permissa provincia dignationem addidit*. Designatus hic fuerat Syriæ præfectus, nunquam tamen eo proficiscendi facultatem à Tiberio obtinere potuit, sed Urbis Romanæ præfecturam consequutus est. Frustra laborat invidia conspicuas & laude dignas actiones sua malignitate obscurare, & egregiis facinoribus honorem denegare.

Honoratius honorem fugere, quam ambire.

lib. 4. [an.] Honor merenti negatus gloriam auget.

Quibus legibus ambitio coërcita fuerit.

Cæterum ambitionis cohibendæ causa, latæ plures leges, Petilia, Æmylia, Calfurnia, Fabia, Maria, Licinia, Obutia, Cincia. post has Lex Julia, qua qui ambitiose & illicito modo honorem appetivit, omni honore privatur, & pœna centum aureorum cum infamia punitur. Hanc legem in urbe cessare scribit Modestinus, non quod sit abrogata, sed quod ejus servandæ occasio sit sublata, translata potestate creandi Magistratus in Principem, qui in sublimiore gradu constitutus, non commovetur pretio aut precibus ad

l. un. ff. ad l. Jul. de ambitu.

dandos honores, sed iis solet præficere viros, quos virtus & innocentia commendat. Non refert quod Julianus Imperator permiserit aliquid suffragii nomine accipere, & Theodosius & Arcadius jus suffragii confirmaverint, nam illi abusi sunt sua potestate, & dum studerent benefacere suis aulicis, aut augere ærarium, rempublicam diminuebant. Fuerunt enim Principes uti & nunc sunt, agris similes, modo fertiles, modo steriles. *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres*, inquit Tacitus, *& cætera naturæ mala, ita luxum & avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.*

Suffragii nomine aliquid aulicis dare permissum. *l. un. C. de suffrag. lib. 4. hist.*

Inter meliores merito censendus Justinianus Imp. qui vetuit aliquid dari suffragii obtinendi caussa, censens meritis non pretiis suffragia incitari eorum, qui gratia apud Principem valent. hac enim suffragatione permissa, facile eo deveniunt, ut fumos vendant, hoc est, fraudulenta commendationis promissione munera extorqueant, &, scribente Lampridio, *quatuor aut quinque se colligant ad decipiendum Principem, qui omnia ejus dicta factaque vendunt. Imperator qui domi clausus est vera non novit: ab his bonus, cautus, optimus venditur Imperator.* An non hi majestatem violant,

Novel. 8. Cur Justinianus prohibuerit aliquid suffragii nomine dari. *In vita Aurel.*

violant, qui fidem illi debitam in nominandis optimis Ministris pretio mutant? qui se corrumpi patiuntur, ut corruptores alios Principi obtrudant. Hi sane si non Principem, Rempublicam produnt, quam imperitis & ignavis, avaris & turbidis Præfectis committunt, & Principis famam & existimationem lædunt, qua sine majestas nulla est.

Indigenas exteris anteponat.

Quoniam vero *primores Galliæ, & alii exteri civitatem Romanam assecuti, jus adipiscendorum in urbe honorum expeterent*, disceptatum in Senatu an essent admittendi. Dissuadebant Senatores, contra Princeps & Patres assentiebantur, propterea quod ipsi Senatores aliis negotiis occupati, *publica munia desererent, quorum exemplo etiam Equites Romani ad segnitiem verterentur.* Itaque variis artibus allecti sunt peregrini & advenæ, qui Magistratibus præficerentur.

Tacit. lib. 7. & 16. ann.

Cur jure cautum ne ulli patriæ suæ administratio daretur.

Deinde jure cautum, ne ulli patriæ suæ administratio daretur sine permissu Principis, idque ideo ne incolæ assiduis amicorum aut affinium precibus, quidquam contra jus & leges molirentur, si majores obirent Magistratus;

Tit. C. ut nulli patr. administr. l. nulli C. de off. Rect. prov. l. 3. C. de divers. off. l. ad rem ff. de mun. & honor. l. 2. C. de off. prat.

tus; Inferioribus quidem & municipalibus Magistratibus in patrio solo fungi poterant, atque in ipsa urbe Prætores creari, qui proprium larem in ea habebant, quia tantum annua illorum jurisdictio. Hodie adhuc Florentini, Genuenses, Senenses, Pisani, quo omnis injuriæ inter litigantes suspicio tollatur, è peregrinis sibi duos judices *Potestatis* nomine sumunt.

Verum apud nos ista juris dispositio obsolevit, & quasi lege fundamentali receptum, ut incolæ Magistratui administrando præponantur. Quoniam exteris nunquam tantus in patriam affectus, quantus indigenis. Accedit quod hi, morum animorumque provinciæ gnari, melius curent res patriæ notas, privilegia ardentius servent, & cives amore & benevolentia ad virtutis cultum provocent. Hoc jus adeo apud Belgas servatur, ut non solum ab officiis exteros, sed & Belgas arceant, qui tale jus in alios provinciales statuunt.

Apud Belgas exteri ab officiis publicis arcentur.

Si Princeps externorum consilio uti desideret, ne opibus nimiis eos attollat.

Quodsi Princeps extraneorum nobilium consilio uti desideret, ne illis ea munera committat quæ indigenis debentur, nec opibus nimiis eos attollat, cæteris viris magnis & incolis à tergo relictis; nihil enim potentius ad invidiam, civium indignationem, & peri-

pericula seditionum, ut superiore seculo accidit in Castellæ regno, imperante Carolo V. qui externos illi præfecerat. Existimant enim subditi sibi injuriam fieri, si ab exteris mandata accipiant, aut inter eos præcipuæ dignitates distribuantur. Quid enim istud aliud est, quam palam ostendere deesse in proprio regno viros dignos & habiles?

Aristot. lib. 2. & 5. pol.

Quamobrem hac in re ita sentio, si leges fundamentales regni peregrinos rejiciciant, iis standum esse; Si vero nihil disponant, eos nonnunquam admittendos, in quibus singularis sit virtus & prudentia, sed id cum modo, ne tandem in peregrinorum potestatem regnum deveniat, quibus etiam anteponendi indigenæ idonei, quia charitas ordinata à se incipit. durum & crudelitati proximum esset, sitientibus agris propriis, ad aliorum usum, ex tuis prædiis aquam propagari, ut ait Claudius Imperator.

l. 14. tit. lib. 2. recapit.

Cavendum ne in exteros omnis potestas deveniat.

lib. 6. C. de servit.

Qui majores vel minores fuerint Magistratus.

Cum suaderet æquitas, quod suum, unicuique tribui, Magistratus constituti sunt, qui administrationem, honorem, & fortunas regerent, ab injuriis

tamen corporis abstinerent. Nam nec Consul qui provinciam regebat,& majorem gerebat Magistratum, vitæ & necis jus in cives habere poterat, quod soli populo concederetur. Decemviri dein creati sunt qui de M. Manlii perduellione cognoscerent. Dictator ordinatus ad quæstiones de Capuis habendas. quod & apud Athenienses observatum, ut cum popularis esset reipublicæ status, à populo judices crearentur, qui de capite civiū cognoscerent. Itaque Dictator Regia potestate,& plebis & hostium licentiam coërcebat: ne tandem illa in tyrannidem abiret, constitutum ut semestre ejus esset imperium, neve cum facibus extra Italiam iret. Eo deposito ad ordinarios Magistratus, Consules, potestas redibat; qui, cum Imperio Romano invalescente, propter bella sæpe evocarentur, nec esset qui in civitate jus redderet, Prætores urbani creati fuere; & quæsitores qui capitalibus rebus præessent, deque iis maxime inquirerent; dicti quoque quæstores parricidii, quorum decreta Triumviri capitales exequebantur. Confluente demum in urbem magna peregrinorum multitudine, constitutus est alius Prætor qui peregrinis jus diceret, unde prætor peregrinus cognominatus est, qui ea quæ volun-

Halicarn. lib. 5. & 7.

Polyb. lib. 6. Livius.

Qui magistratus de capite cognoscerent.

Diodor. lib. 13.

l. 2. ff. de orig. jur.

Quinam Prætores urbani, & peregrini.

voluntariæ jurisdictionis, mixtique Imperii, peræque ac Consules exequebatur.

Sub Imperatoribus plures Prætores fuere, qui de variis causis jus dicerent, decem tribuni plebis, Consules vero duo, & sex Ædiles, qui in civitate jura redderent. In provinciis autem singulis, singuli assignati sunt Proconsules consulari cum potestate, in cujus signum consularibus insigniis utebantur, nisi quod sex tantum lictoribus essent stipati: de omnibus causis judicabant, exceptis fiscalibus, quæ Principis Procuratorem respiciebant. Redeuntes quoque ex Provinciis, quoad pomærium urbis ingressi fuissent, ubique jurisdictionem voluntariam exercebant, quamvis non contentiosam. Soli Augusto datum, ut urbis introitu *proconsulare imperium ne deponeret*, neve renovatione indigeret, majorque ei data potestas in provinciis, quam cæteris proconsulibus. Constituti quoq; Præsides in provinciis, sed eorũ potestas in eo strictior, quod ubi provincia excesserant, deponebant insignia, jus gladii, quod præcipuum habebant, & privati loco erant, adeo ut nec Jctionem voluntariam habuerint, nec legatum, cum ipsi præsides essent legati.

In civitate qui jura reddebant, & in provinciis quæ Proconsulum auctoritas.

Tacit. lib. 1. ann.

Dio. l. 53.

Præsidum quænam in provinciis potestas.

Scipio Gentil. de jurid.

Goveanus de jurisd.

Tac. lib. 4. ann.

l. 2. §. deinde ff. de orig. jur.

Itaque sua *Consulibus*, *sua Prætoribus* spe-

species, minorum quoq; Magistratuum exercita potestas. Erant autem minores Magistratus Ædiles, sternendis reparandisque viis deputati; Pedanei judices, qui de humilioribus causis cognoscerent. Magistratus municipales jurisdictionem habebant, non ea quæ magis imperii sunt, dicebanturque Duumviri, quorum major potestas, quam Defensorum civitatum, qui solum causas & patrocinium tenuiorum suscipiebant, contra potentiorum oppressiones, & iniquas curialium rogationes. Erant & Recuperatores, Cognitores, quorum non juris sed facti erat cognitio, nec ante dabantur, quam ipse Prætor audita summatim partium intentione, de jure respondisset. Captis dein provinciis, totidem Prætores, quot provinciæ in ditionem venerant, creati, at cum illorum potestas in licentiam iret, sancitum ut secundum edicta initio Magistratus proposita judicarent. Licet ergo potuerint judicem dare, non tamen in omnibus causis; sed ipsi judicabant de fideicommissis, minorum restitutionibus, persecutionibus salariorum. Paulatim restrictus mos ille dandi judices delegatos, à Pedaneis omnino distinctos, unde & delegatus poterat interdum subdelegare, sententiam exequi, contra contuma-

Tit. C. de pedan. jud. l. 26. ff. ad municip.

Quinam inferiores & municipales magistratus.

De quibus cognoscebant Prætores.

tumaces procedere, in jus vocare, non autem Pedaneus.

Discrimen inter Præsides & Proconsules.

Omnium maxima præfecti prætorio potestas.

Augustus translato in se imperio munia legum, Magistratuum ad se traxit, unus *omnia Cæsar erat*, nihilominus prioris reipublicæ & libertatis speciem aliquam reliquit, & provincias omnes cum populo divisit, ut gratior esset: pacatas & imbelles in imperii Romani sinu sitas, populo tradidit: in limitibus constitutas, quæque ob hostium viciniam militaribus copiis egebant, quo exercitus omnes, quibus magnitudinem suam niti sciebat, in sua potestate haberet, sibi retinuit. Qui arma & ærarium in sua potestate habent, summum imperium, si non nomine, re saltem obtinent: Augustus re ipsa sibi imperium asseruit, atque ejusdem administrandi rationem mutavit, tam in provinciis quam in urbe, constitutis Præsidibus & Proconsulibus, qui vicem principis implerent, & majus haberent omnibus imperium. Illi enim loco principis jus dicebant, & facie-

Tac. lib. 1. ann.

Augustus provincias cum populo divisit, sed sibi, quæ militaribus copiis egebant, retinuit.

l. 8. & 9. ff. de off. Proc. l. 4. ff. de off. præf. l. 10. cod.

faciebant. Dicebant per Assessores, faciebant per se. nam ex omnibus causis de quibus majores Magistratus Romæ cognoscebant, Præsidum & Proconsulum erat notio.

Turbidioribus provinciis præsides imposuit, pacatioribus proconsules.

At turbidioribus Provinciis à Principe Præses imponebatur, pacationibus Proconsul, à Senatu permissu Principis. Præses sagatus, Proconsul togatus erat. Præses Equestris ordinis, Proconsul Senatorii, ut ex Tacito liquet. Inde Discrimen provinciarum ortum, ut aliæ præsidiales, aliæ proconsulares, de quo discrimine Ulpianus intelligendus, dum obscure scribit, permutatione temporaria jus provinciæ non innovari, id est, ex eo non fieri proconsularem, quæ præsidialis est, quod ei regendæ Proconsul ad tempus aliquod præponatur.

l. 123. ff. de reg. jur.

Quæ potestas Magistratibus Urbanis data.

Urbani autem Magistratus omnes coërcere graviter poterant, quibus lege, Senatusconsulto, constitutione merum imperium concessum erat, ut Præfecto urbi, nam cuncta crimina sibi vindicabat & deportatione plectere delicta poterat. Prætori modicam castigationem competiisse sentio, qua Magistratuum nemo caruit. nam ubi fraudulenti tutoris calliditas, aut aliud delictum severius castigari debebat, quam infamiæ nota, nullæ erant

l. 1. ff. de off. præf. urb.

Symmach. lib. 10. ep. 63.

Præ-

Prætoris partes, sed Præfecti urbis. Hujus Præfecti summa dignitas, & cæteris Magistratibus clarior erat, utpote cui jura urbis & omnium civium, itemque jurisdictio in Senatores data, eisque præsidebat. Huic Præfecto par fuit Magister militum quoad dignitatem, non quoad potestatem.

l. ult. ff. si quis jus dicenti. l. 1. §. domus ff. de susp. tutor. l. 1. C. de præf. præt. lib. 12. l. un. ff. eod.

His omnibus major Præfectus prætorio, hic enim omnes meri Imperii partes habebat, & Principe solo fere nomine segregabatur: vice sacra judicabat, etiam de capite Senatorum, & sine spe provocationis, ab his quæ ille decerneret, vel restitutionis per alios quam per ipsum. Eo creverat illius auctoritas ut Trajanus dicere non sit veritus, cum huic præfecto potestatem committeret, *accipe gladium, quo, si recte fecero, pro me, sin secus, contra me utere;* sed id optimi Principis modestiæ adscribendum, qui assueverat omnia sua negotia judicio Senatus decidenda committere, & plusculũ auctoritatis illi donare, ut subditi potentiores, magis in officio continerentur. Unde Plinius ad Trajanum: *tu quidem major omnibus eras, sed sine diminutione major eandem auctoritatem præsente te, quisque, quam absente retinebat, quin etiam plerisque ex eo, reverentia accesserat, quod tu illos quoque reverebare.*

Dion. lib. 44.

Trajanus Præfectis plurimum detulit.

In panegyr.

Quanto

Papiniani integritas

Quanto magis Princeps Magistratum honorat, tanto magis ipse ab eo & subjectis honoratur ac colitur. Ea Præfectura functus fuit acutissimi ingenii vir Æmylius Papinianus, qui à Caracalla Imp. rogatus, ut commissum in Getam fratrem parricidium apud populum defenderet, potuit, inquit, à te parricidium committi, sed à me defendi non jure potest.

Senatoribus Provinciam intrare non licebat.

Cura annonæ populum pacatum reddit.

Tacit. lib. 15. ann.

Censores olim constituti & nunc constituendi.

Præter istos Magistratus, erant alii qui jussu Principis mittebantur, *ut provincias viserent, & quid de cujusque obsequio videretur, referrent*, quasi Censores extra censuræ metum. quos Hispani, *Pesquisitores* vocant, & mittunt de more in Provinciam ut in acta Judicum, & Profectorum inquirant. Animadvertebant etiam in mores & vitia civium. Unde Claudius Imp. Censorem egit, *theatralem populi lasciviam severis edictis increpando, sævitiam creditorum coërcendo.* Et ne in mortem parentum filiisfamil. pecunia fœnori daretur, prohibendo. Quod Censoris

lib. 8. & 11. ann.

sotis munus utile esset in usum revocare.

Alii Magistratus, ut provinciam regerent, cum imperio mittebantur, quod datum præfecto Prætorio, Proconsuli, & ejus Legato, quem observare hoc politicum monitum oportebat, ut per eam Provinciæ partem ingrederetur, per quam ingredi moris est. magni enim facere provinciales, servari sibi consuetudinem veterem & hujusmodi prærogativas, ostendit Ulpianus. Idem præscriptum Præfecto Augustali, ut provinciæ sibi decretæ privilegia observet, non immutet, vel abroget, & finita administratione ne statim recedat, nisi jam successor fuerit provinciam ingressus, ad similitudinem Proconsulis; Nam expedit interea esse aliquem, per quem provinciales negotia sua expediant.

Mos veterus à præsidibus servandus.

l. 4. ff. de off. proc. & leg.

l. un. ff. de off. præf. Aug.

Per hunc autem Præfectum Ægyptus regebatur, assumebaturque ex ordine equestri, non Senatorio. Nam Augustus lata lege prohibuerat, ne Senator eo iret, unde dominationi suæ periculum creari posset. Ita Tacitus, Augustus *inter alia dominationis arcana vetuit, nisi permissu, ingredi Senatoribus, & aliis illustribus, ne fame urgeret Italiam, quisquis Ægyptum castraque terræ ac maris quamvis levi præsidio adversus ingentes*

lib. 2. ann.

lib. 1. hist.

Cur Ægyptum cũ exercitu

Senatoribus ingredi vetitum. *tes exercitus incessisset.* Hinc Tiberius Germanicum, cum in eam provinciam profectus esset, *cognoscendæ antiquitatis causa, sed cura provinciæ prætendebatur, acerrime increpuit, quod contra legem Augusti non sponte Principis, Alexandriam introivisset*, deque eo gravissime in Senatu questus est. Quæ res Germanico causa mortis fuisse creditur. Ob eandem causam in provinciæ formam redacta Ægyptus fuit, quia aditu difficilis, annonæ fœcunda, facile Italiam fame premere posset, qui illa potiretur; Ideo quoque tutum non putavit Augustus, Alexandriam, hujus regni metropolim, unius juridici fidei committere, sed ei adjunxit ordinem decurionum. Quo exemplo hodie Principes non solent solis toparchis potentes civitates fidere, sine prudentum consilio, qui eis assideant, & militari præsidio.

Suet. in Tiber.

Potentes civitates non uni committendæ.

Tit. l. de off. jurid. Alex.

Quod Præfecti Ægypto munus.

Curabat autem Præfectus Ægypti felicem embolam, id est, frumenti ex Ægypto transvectionem. nam *ex Ægypto, urbi ducenties centena millia frumenti inferebantur*, scilicet modiorum. Magnæ urbes magnis subsidiis egent. Sic Roma variarum provinciarum frumento indiguit. quas Cicero provincias frumentarias appellat. Cum tamen Tacitus dicat olim ex Italiæ regionibus longinquas in provincias commeatus

Aur. Vict. ad Art. 9. l. 1. ff. de off. præf. urbi & de off. præf. ann.

meatus

meatus portatos, neque suo tempore infœcunditate laboratum, sed Africam potius & Ægyptum exerceri, unde annona quærebatur, *navibusque & casibus vitam populi Romani permitti.*

Tacit. lib. 3. & 12. an.

Magni viri annnonæ præficiebantur, quæ inter urbis præcipuas curas, multumque ambitiosa: Nam ut populum mulcerent, hoc munus affectabant. Sic Pompejus, sic Julius Cæsar, sic Augustus & post multos alios Constantius, anno sui Consulatus panes civiles & gradiles civibus & pauperibus largitus est. Unde *pauperibus una educandi ratio bonus Princeps.* ejus enim est prospicere, ut egeni de publico alantur, & dare operā ut provinciæ frumento abundent, idq; in granariis reponatur, quo sterilitas sequentium annorū corrigatur, denique efficere, cum Cassiodoro, *ut ubique redundet panis copia, & tam magnus populus, tanquam una mensa satietur.* nihil enim non cogitat jejunus populus, domi seditionibus aptus, militiæ desertor signorum, & imperii: reverentiam Magistratuum excutit, Principis Majestate non terretur. nihil ergo populum pacatiorem reddit vel servat quam annonæ cura. Hanc olim duo Præfecti, urbi, & annonæ, gerebant uterque æquali potestate, præpositis in singulis vicis & Insulis, qui inqui-

Annonæ cura principi incumbit.

Vid. Tit. C. de annona civil. lib. 11. & tit. C. de frum. urb. constant.

Quibus annonæ cura commissa.

inquirerent, quid cujusque indigentiæ superesset, ne pars aliqua plebis inopia laboraret: curabant quoque ut justo pretio omnis annona veniret.

Illustres sine consensu Principis ne peregrinentur.

In libera republica liberum fuit Senatoribus peregrinari etiam reipublicæ causa, sed id excogitatum, ut legationem liberam à senatu peterent, quo majori cum dignitate abessent. At Principes ut dominationi suæ consulerent, non permiserunt Illustres sine commeatu discedere, aut diu abesse, multo minus ad exercitum commeare, quod hæc esset occasio facillima occupandi militum studia. Hinc apud Suetonium Claudius Imp. notavit multos & quosdam inopinantes, & ex causa novi generis, quod se inscio, & sine commeatu, Italia excessissent. Diuturna enim potentiorum absentia, reipublicæ noxia est, & Principi suspecta, maxime illorum qui exteros frequentant, & cum iis familiariter agunt, alio enim collimare putantur. Unde principi Condeo nuper defuncto ab Henrico IV. Rege crimini datum, quod contra leges regni, sine Regis venia Gallia exire ausus fuisset. Cum ne quidem

l. 15. C. de dign. lib. 12. l. 22. §. 6. ff. ad munic.

Bentivollo relat. de la fuga del Princ. de Condé. p. 427.

Tacit. lib. 2. ann.

dem Episcopis à Pontifice vocatis, sine Regum consensu Romam proficisci liceat, neque senatoribus absque venia, etiam negotiorum suorum causa, à curia abesse, *quod indignum sit* inquit Imperator, *tam diu à propriis muniis aberrasse, quos convenit assiduos numerari.* ubi idem de domesticis Principum & Aulicis dicitur, quos nolunt Principes vagari, aut negotia à se commissa negligenter tractari.

l. uni C. si curial. relicta civit. rus hab. mal.

Quin & illi qui nullo munere funguntur, quia tamen honestiores sunt, & sua præsentia magnam adferunt utilitatem, solent in patria retineri. Potentioribus quoque dominis, qui in possessionibus suis ruri habitare malunt, necessitas imponitur, certis anni temporibus cum familia in urbibus commorandi, quod ad urbium ipsarum splendorem & vectigalia simul augenda satis ingeniose excogitatum esse dicit Gothofredus. Imo si continuo nobiles in urbibus habitarent, illæ amplioribus ædificiis ornarentur, & civium numero augerentur. Sæpe etiam nobilium opera Princeps uteretur, quos honoris sui studiosos, & industrios observaret. & hæc vera se humo tollendi via, *nam quo quis obsequio promptior, eo majoribus honoribus & opibus extollitur.*

Quid utilitatis eorum præsentia adferat.

Tac. lib. 1. ann.

Cæte-

Cæterum quamvis Senatoribus & Illustribus sine consensu principis, interdicta fuerit peregrinatio, non tamen eorum filiis: eaque cum laude & fructu suscipitur. Hinc Agricola Massiliam Galliæ Narbonensis urbem, sedem ac Magistram studiorum elegit, Drusus Belgium, Germanicus Germaniam invisit, ac post longam peregrinationem, in Ægyptum profectus fuit, *cognoscendæ antiquitatis causa.* Peregrinandnm & nunc Nobilium filiis, non tantum ut terræ admiranda, & regionum amplitudinem videant, quæ domi non vident, sed ut solida sapientia, & experientia animos forment, actiones suas componant, & hominum animos sibi devinciri studeant. Nam extra natale solum paulatim corrigitur morum asperitas, & naturæ contractio, & elatio, si quæ animi stolida & inhumana; quæ eos fere comitari solet, qui cum nationibus diversis versati non sunt. Ibi linguæ addiscuntur, cognoscuntur ingenia gentium, observantur consuetudines ac mores, quarum rerum notitia insignes efficit viros, ad artes tam pacis quam belli idoneos. Quare recte monet Tacitus, *si civitas in qua orti sunt, longa pace & otio torpeat, plerique nobilium adolescentium petant ultro eas nationes, quæ tum bellum*

Peregrinatio nobilium qui instituenda.

In Agricol.

bellum aliquod gerunt, quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia clarescunt.

Quibus consistorio interesse licuerit.

Diviso à Constantino Imperio, in Orientale & Occidentale, Imperiique sede Bysantium translata, Præfectorum prætorio potestas, quæ proxima sceptro, atque olim militaribus viris demandari consueta, postmodum Jureconsultis & togatis hominibus delata fuit, & ad judicia restricta, mox totam judiciorum summam ad consistorium Principes traxerunt. Ex quo omnis juris & fori antiquitas cum ipsa Roma eversa. à Consistorio dicti sunt Comites Consistoriani, cum quibus Princeps de gravioribus reipublicæ negotiis cognoscebat, in quo post Principem præsidebat Præfectus prætorio, & Quæstor Sacri palatii: dicta illorum dignitas, *Literarum gloria, thesaurus famæ publicæ, legum præsidium, juris asylum*, quod literatis ut dixi daretur.

Qui Comites Consistoriales, quæ præfecti prætorio & quæstoris dignitas. *Cassiod. lib. 1. var. 12. & lib. 8. c. 5.*

Illi in Consistorio epistolas Principis recitabant, leges dictabant, responsa dabant, & petitionibus subscribebant. His assidebant Patricii, Senatores, Consulares, Expræfecti, Exquæstores, Primicerii Notariorum, qui Se-

cretarii ſtatus dicuntur, *nomina ſumma curæ, & medicamenti.* Nam eorum munus erat, quod Princeps ſtatuerat, recte diſponere, cum judicio ponderare, & prudentia obſervare circumſtantias, à quibus dependere ſolent arcana reipublicæ. Penes hos aſſervabantur monumenta publica, *acta & decreta Senatus, ſociorum pacta*, legationes miſſæ & receptæ; nam horum omnium cura, referente Tacito, penes principem eſt, eamque in præfectum Notariorum tranſtulit. Hunc ſequebantur Tribuni & Notarii, qui præerant Secretariis & Chartulariis. illi intra Secreta Conſiſtorii morabantur, ubi reſponſa componebant, alii breves cenſuum & debitorum in provinciis ſubſcribebant, quibus liqueret, quæ penes Minuſcularios debita haberentur. Atque horum nobilium opera, nemo niſi Princeps utitur: qui ſi ſuſpicioſus & crudelis, odio habet nobilem, qui ſe extollit, ut olim Torquatus Silanus, *qui ab epiſtolis & libellis, & rationibus* plures habebat. Is enim Principi videtur ſummas imperii curas meditari, & novis rebus ſtudere, ſuſpicionem auget, ſi Illuſtris ille auctoritate, amicis, & divitiis valeat, & ſilentio totus deditus, pauca dicat, quod ſignum magna moliri.

Tac. lib. 15. ann.

Munus Secretarii ſtatus.

lib. 13. ann.

Quem Belgæ Audienciarium vocant.

Tit. C. de Primicer. & ſecund.

d. l. 15. ann.

Qui

Qui Provincias regerent.

Aula Principis erat schola magnorum Magistratuum, in qua plures ad rempublicam capescendam formabantur qui provincias regerent, vel legationes obirent, quibus adjungebantur Comites vel Assessores non admodum excellentes, nec ætate provectiores, *sed tractandis negotiis pares.* Ut Pompejus Sabinus annos quatuor & viginti provinciarum præcipuarum procurationem obtinuit. *nullam* inquit Tacitus, *ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat.* Et Agricola, *quia par videbatur, & in eo nihil compositum in ostentationem. nam industria ac vigilantia, haud minus noxiæ sunt quoties parando regno finguntur.*

Tacit. lib. 6. ann.

Pares negotiis mittebant in provincias.

Atque hi provinciarum Rectores diuturna experientia celebres instructiores redibant, vel si remanebant ad tempus, legatos consultando juvabant, vel observabant quid agerent: nec domum reversi otiosi erant; nam filios suos artibus regendarum provinciarum imbuebant: si autem milites essent, docebant quomodo bella gerenda, & loca munita oppugnanda: hoc unicum à teneris annis Romanorum erat studium, ut non mirum si junio-

Reversi filios instruebant & ad militiam excitabant.

res ad provincias regendas & belli duces fuerint, ut Scipio & superior Africanus. Assessoribus autem qui statum Provinciæ ubi assederant jam notum habebant, provincia iterum administranda dabatur, dicebanturque Comites missi. Sic Augustus novies Tiberium in Germaniam misit, quod gratus ibi esset, *& plura consilio quam vi obtinuisset*; ipse quoque Tiberius demandavit provincias & dignitates, *nobilitatem majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando*, quodque satis *constaret*, *illos* ad regendum *potiores esse*; & Justinianus antequam digniora officia conferret, judicium præfectorum prætorio & eorum qui ante provincias rexerant, requirebat.

lib. 2. & quand.

Novel. 8. & l. 1. ff. add. Iul. repet.

Qua prudentia & moribus imbutus esse debeat, qui provinciam regendam suscipit.

Etenim non omnes ad provincias regendas, & publica negotia tractanda idonei sunt, Ingenia violenta, meticulosa & diffidentia, dura, tetrica, quæ nec servire norunt tempori, nec sese ad mores provincialium, quibus præficiuntur, accommodare norunt, citius negotia turbarint, quam composuerint; Quare illum provinciæ administrandæ aptissimum judico, qui vultu, & verbis animum veracem & candidum præ se tulerit, qui ad sui amorem subditos alliciat, qui cum suavitate proponat, cum tolerantia audiat, cum

energia

energia obsistat, cum solertia dissimulet, cum attentione urgeat, qui liberalitate obliget, argumentis persuadeat, experientiis convincat, denique prudentia decernat, & cum efficacia exequatur. *Sic extra invidiam, nec extra gloriam erit, procul ab æmulatione adversus Magistratus suæ provinciæ, procul à contentione adversus procuratores; & vincere inglorium; & atteri sordidum arbitretur.* *In Agricola.*

Magistratibus in provinciam missis, munera accipere, & uxores secum ducere num liceat.

Romani Magistratus, Dictatores, Senatores, Proconsules & Præsides ad tempus sumebantur, & sorte in provincias mittebantur; quia vero peregrini & hospites suorum provincialium erant, ideo forte, iis uti hospitibus permissum fuit, esculentum, potulentumque, quod intra paucos dies consumi poterat, accipere, non autem munus donumve. Quod tamen ea clam per uxores acciperent, ideo *Senatui placuit, ne fœminæ in socios aut gentes externas traherentur.* & Severus Cæcina censuit, *ne quem magistratum cui provincia obvenisset, uxor comitaretur.* Atque inter alia objiciebat, nunquam re- *Cur permissum poculenta accipere. l. 18. ff. de off. præs.* *Satius sine uxore in provinciam proficisci l. 4. §. 3. ff. de off. procons. Tac. lib. 1. & 3. ann.*

 petun-

petundarum fuisse; aliquem accusatum quin plura uxoribus objecta fuerint. Ideo Flaminius *exiturus in provinciam uxorem à porta dimisit.* Quod inprimis & Legatos decet, nam ipsis dominorum suorum arcana commissa sunt, & quam facile mulieres ea maritis extorquent, si comites fuerint, ut Maximo accidit, qui *Uxori suæ Martiæ arcanum aperuit, illa Liviæ.*

Sen. 2. contr. c. 9.

Verum inversi mores. *& melius quidem est sine uxore proficisci Proconsulem,* & ante omnes Legatum, *sed & cum uxore potest*; gratus ejus comitatus, & contra fortunæ asperitates, *& post labores magnum levamentum.* At quasdam uxores *in ambitionem & avaritiam prolapsas* quis neget? *Quid? ipsorum Magistratuum nonne plerosque variis libidinibus obnoxios? non tamen ideo neminem in provincciam mitti. Corruptos sæpe pravitatibus uxorem maritos, num ergo omnes cælibes integros?* Cælibem vitam agere, est agere vitam imperfectam. recessum nunc ab Oppiis legibus, nec ob *unius aut alterius imbecillum animum eripienda sunt Maritis consortia rerum secundarum adversarumque.* Si quæ uxor comitata maritum in provinciam arcana quædam aperuerit, vel munera per se aut per Ministros acceperit, ab ipsa ratio & vindicta exigetur.

l. 4. ff. de off. Proc.

d. l. 1.

Sæpe mariti ab Uxoribus corrumpuntur.

Fre-

Frequens fuit à judicum officialibus & ministris multa indigne postulari. Ideo monet Imperator, ut judices puras habeant manus, suis stipendiis contenti, & ut officiales ac domesticos suos in officio contineant, nihil illis liceat, quod ad prædam provincialium pertinet. Quare magno delectu asciscendi sunt à judicibus ministri & officiales, ne per eos dignitatem suam minuant. Legere est, viris magnis, à ministris magna data fuisse incommoda, qui *jam afferebant cuncta venalia*. Prohibitum & hodie nostris Judicibus munera accipere per se aut domesticos, cum ex publico ampla ipsis stipendia tribuantur, sintque Consiliarii titulo decorati, ut lites ex jure & usu decidant, & justitiam administrent.

Novell. 8. & 17. Officiales & domestici in officio continendi.

lib. 1. hist.

Prohibitum ne judices munera accipiant.

Perpetuus an temporalis Magistratus conveniat?

Veteres, magistratuum mutationes utiles esse judicabant, ne perseverantia in officiis publicis corrumperet animos, alioqui corruptos. Cum annua *designatione homines insolentiores fiant. Quid si honorem longius agitent? quid si per omnem vitam?* Metuendum est ne quid illi tentent aut moliantur contra Principem, aut optimos cives vexent,

Tacit. lib. 2. ann.

contemnant, lites excitent, & consilia infelicia suggerant; nam videmus *optimos quippe mortalium altissima cupere, ac sublimia semper suspicere;* ideo Augustum monebat Mæcenas, ne triennio breviores, neque quinquennio diuturniores Magistratus crearet, motus ratione, quod multi per frequentem mutationem beneficiis principalibus obstringantur. Quam ob rem Constantinus & alii multa officia instituerunt, ut plures reipublicæ partem à Principe caperent. Sed cum singula officia singulos viros exigant, prohibuerunt, ne unus plura officia occuparet, sive pluribus mereatur cingulis, & qui supplicandum de re vetita Principem existimaverint, mulcta decem librarum auri, pro temeritate quamvis infructuosa plectatur. *Non enim facile credendum,* inquit Justinianus, *duabus necessariis rebus unum sufficere: nam cum uni judicio adfuerit, alteri abstrahi necesse est, sicque nulli eorum idoneum invenire.* Rectius administratur respublica, si in ea veluti in navi aliqua, quisque suo invigilet muneri. Igitur nullo modo expedit, ut in unum plures dignitates congerantur, cum invidia & indignatione omnium, & ut occupationes desint pro aliis.

lib. 4. ann.

Unus plura officia ne occupet.

l. 5. C. de his qui militi.

l. ult. C. de assess.

Cæterum in monarchia, inferiores Magi-

Magistratus, ne *diuturna potestate superbiant*, ad tempus; superiores pro consiliis Principis, & administratione Reipublicæ institutos, perpetuos esse debere sentio, ob experientiam rerum, quam jam sunt assecuti, aut assecuturi sunt, ex causarum pendentium cognitione. Superiores isti Magistratus, sunt quod poli in cœlo, quos circum reliqui volvuntur orbes, & si mutarentur, universus hic mundus in periculo foret, turbato omni naturali motu. Ideo Tiberius, *semel assumptos in regendis imperiis retinuit*, nec facile collatos honores ademit, *cum saturos & opulentos præsides minus noxios provincialibus duceret.* Laudatur quoque Trajanus apud Plinium, quod ex optimis, consiliarios sibi elegerit, eosque perpetuos esse voluerit, propterea quod hi, ea quæ à majoribus instituta sunt, majori cum auctoritate observari curent, & subditi eorum mandatis promtius obtemperent. Contra ad tempus constituti, omnia pro arbitrio innovare intendant, ut facere aliquid videantur, ut subditi vix illorum imperio pareant, quod eo defungantur citius, quam officii sui negotia intelligant.

In monarchia convenit esse perpetuos magistratus.

Tac. lib. 4. & 5. ann.

In paneg.

Non possum tamen non probare illorum morem creandi Magistratus, posse

Pro utilitate reip. mutandi.

posse Principem eos mutare quoties reipublicæ utilitas id postulaverit, ut in Gallia formula officiorum codicillis inseri solet, *tant qu' il nous plaira*, quæ non facit quo minus Magistratus censeantur perpetui. Eo pertinet illa Cassiodori monitio, *Sit*, inquit, *in vestro proposito administrationem unius anni suscipere, nostrum est merentibus tempus augere*. Cum ergo à voluntate regia pendeant dignitates, sollicite agant Magistratus, ut à novo Rege confirmentur, quo securius munus suum exercere queant.

Le Bret. l. 2. c. 1. de souverain. du Roy. l' Oyseau des offices lib. 1. c. 10. & l. 5. c. 4.

Num continuandi Gubernatores provinciarum.

Tiberius Comites & Rectores quandoque sorte assumptos, & ad provincias administrandas missos, *prorsus sine modo retinebat; ita ut plerique eorum in iisdem negotiis insenescerent*. Quod non videtur improbandum, nam ista retentio sæpe reipublicæ utilis, & potest Princeps quantumvis remotus, eos reddendarum rationum metu in officio continere, ac tantum potentiæ dare, ut nec dignitas minuatur, nec novi aliquid moliendi facultas adsit.

Tac. lib. 4. ann.

Verum nostris moribus magis convenit, Proreges & Gubernatores esse tem-

temporales, nisi expediat in magnis rerum perturbationibus & regni periculis, publica eorum munia in tempus longius protrahi, ne forsan hominibus novis & inexpertis ea committantur. Sic fecit Augustus Quintilii Vari clade intellecta. At Carolus V. Imp. Philippo II. id consilii dedit, ne diu aliquo Ministro in officiis publicis, militaribus præsertim, uteretur, ut majora conferret in homines fortuna mediocri, Legationes vero potentioribus mandaret, & ad eas dignitates eveheret, in quibus ipsi vires paulatim consumerent. Advertebat enim à potentioribus reipublicæ sæpe periculum imminere. Ideo dicebant Athenienses, *Nemo de nobis unus excellat, sed si quis extiterit alio loco & apud alios sit.* Quorum forte morem sequuntur Veneti, qui potentiores, & qui insigni virtute & ingenio in rebus gerendis antecellunt cæteris, non sinunt nimium crescere, & cito ad alia alio loco promovent.

Proreges sint temporales, nisi ob regni pericula conveniat eos diutius manere.

Ne sinat princeps nimium crescere eos, qui provincias regunt.

Periculosum enim, ait Livius, *in republica libera, unum Dominum esse caput, & culmen imperii.* ut autem & Monarchiæ caput sit securum, providendum, ne ulli procerum qui jus in aliquam Provinciam habet, Præfectura ei tribuatur, aut ne quis nimium crescat, in

munere diu retineatur, neve in uno omnia reponantur, & si quis ob excellentiam retinendus, plures ei adjungantur, ut alius alium observet, ne nocere possit. Quietiores quoque tunc subditi, cum deest potens, qui eos tueatur, & novitates eorum foveat, quod & Tacitus indicat, *nihil ausuram plebem Principibus amotis*. Quod tamen consilium non semper succedit, ut videre fuit in Belgio, nam procerum primis Egmondano & Hornano ab Albæ Duce capite plexis, magis turbata fuit plebs, ita ut bona ejus pars à fide & Rege desciverit. Prudentius olim Vitellius Julium Civilem periculo, quod ei ab iratis militibus impendebat, *exemit, præpotentem inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur.*

Potentioribus remotis, quietiores sunt subditi. *lib. 1. ann.*

Lib. 1. hist.

Quid si abdicato Magistratu nolint redire?

Finito Magistratu, Consules quinquennio in urbe manebant, ex decreto Augusti, antequam in decretam provinciam abirent; ut nimios forte animos, ex potenti Magistratu conceptos, interim deponerent. Proconsules vero & Præsides qui provincias regebant, non prius Magistratum deponebant quam revocarentur, atque etiam eo depo-

Deposito magistratu quamdiu manere liceret.

depoſito ibi cum familia quinquaginta dies commorabantur, totoque illo tempore juris dicendi poteſtas penes illos erat, in adventum usque ſucceſſoris. Si autem Prædeceſſor ſucceſſoris ſui adventum impediviſſet, aut hoc egiſſet, ut provincialium animos ſibi conciliaret, majeſtatis reus erat, propterea quod videretur rebus novis ſtudere. Ideo forte Imperatorum tempore mos ille receptus, ut liberi eorum qui in provincias mittebantur, tanquam paternæ fidei obſides in aula educarentur, & ſpecie honorum ibi retinerentur.

Gubernator provinciæ reus eſt majeſtatis, ſi vocatus redire recuſet.

Retinebantur illorum liberi tanquam obſides.

Hodie Magiſtratus & Gubernator provinciæ qui redire recuſat, caute & occulte puniendus erit ubi ſecurior affulſerit occaſio, ne audeat reſpondere ſuo principi quod Lentulus Getulicus Tiberio, minis etiam additis, nolle ſucceſſorem admittere, *firmando velut fœdus, quo Princeps cæterarum rerum potiretur, ipſe provinciam retineret.* Cujus audax reſponſum diſſimulavit Imperator, non ignorans quanti periculi eſſet hujusmodi inobedientia, ſi foret impunita, verum ſi ſtatim ſe illi opponeret, *reputabat publicum ſibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quam vi ſtare res ſuas.* Prudenter id ſane, & ſic multa pericu-

Forſtnerus lib. 3. in Tacit. f. 299. exempla refert.

Tac. l. 6. ann.

Qua prudentia uſus eſt Tiberius, cum L. Getulicus revocatus, redire recuſaret.

la

la evasit, & amicum illum sine dedecore servavit.

Dissimulandum quandoque & ferendum si quid contra voluntatem accidat, & quod cum honestate potest concedi, etsi exigua inde speretur utilitas, concedendum potius, quam propter utilitatem majorem dedecus postea referre: sed hujus incommodi nonnulla in ipsum Tiberium conferenda erat culpa, quod plerosque provinciarum Rectores fineret *in iisdem negotiis & officiis senescere*, nec eos revocaret, *invidia* forte *ne plures fruerentur*, aut *tadio nova cura, ut semel placita pro aeternis servarentur.*

Magistratus perpetuos quare Tiberius voluerit *lib. 4. ann. in fin. & lib. 1.*

Quare ne diuturnitate eorum potentia crescat & insolescat, ac inde Principis minuatur auctoritas, in tempore munere suo abdicandi sunt, & alio mittendi, ne provincialium animos sibi concilient, & amicis, ac opibus abundent, quia cum hi non egeant Principe, *regi atque obedire neque volunt, neque norunt.* Prudenter tamen revocandi, ne animadvertant Principem sibi diffidere. Eo pacto, si Princeps potentem habeat Ministrum, cui diffidat, & eum munere abdicare statuit, id faciat *specie honoris*, quasi ad majorem dignitatem illum evecturus. ut Tiberius, qui cum Germanici poten-

lib. 11. ann.

Revocandus minister specie honoris, si provincialium animos sibi conciliare studeat.

lib. 12. ann.

tentiæ & virtuti invideret, Romam revocare statuit specie triumphi, *acrius modestiam ejus aggressurus alterum ei consulatum offerendo*. Qua in re liberales esse solent Principes, ut se suspicionibus suis liberent. Prudenter Marcus Agrippa, qui ut suspiciones evitaret, quas de eo Augustus conceperat, *sub specie ministeriorum principalium profectus est in Asiam, & ob tacitas cum Marcello offensiones præsenti se subduxit tempori*. lib. 2. ann. Vellej. Paterc. lib. 2.

Quibus ærarii cura demandata?

Primum quæstores constituti. Dein Princeps curam ærarii à Quæstoribus ad præfectos transtulit. hos *Augustus permisit senatui deligere, dein ambitu suffragiorum suspecto, forte ducebantur ex numero Prætorum qui præessent. Neq; id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tum claudius Quæstores rursus reposuit. Et Nero præfectura functos, & experientia probatos delegit*, qui Quæstoribus & ærario præessent. Varia itaque habita ac sæpe immutata hujusce rei forma. Tandem Constantinus plures Comites & Castrensianos qui Palatini nomen sortiti, in comitatu suo delegit, quorum alii rem quæstoriam pecuniariam agebant, Tac. lib. 13. ann.

bant, cum autem ea vel circa facultates proprias ipsius principis, vel circa fiscum ejus, vel circa ea quæ ex largitate populi extra ordinem proveniunt, versetur.

Nomina diversa præfectorum ærarii, sed idem munus.

Hinc factum est quod primus dictus sit Comes rei privatæ, alter Comes sacri patrimonii, & tertius sacrarum largitionum Comes, sed nec hæc res sine simulacro est, etiamnum Concilium extat quod ab Hispanis *de Hacienda*, Belgis *finantiarum* nuncupatur, in quo ea omnia quæ ad ærarium Principis & proventus ejus pertinent, ad calculos revocantur, Regisque nomine administrantur, & in utilitatem publicam, ac necessitatem communem insumuntur. Unde non officiis ipsis, sed in nominibus dumtaxat diversitatem noto, sed & hanc tollere nihil obest, si Gazophylatæ Regii; qui nunc ærarii Præsides & Præfecti nominantur, Comites sacri Patrimonii indigitentur.

Qui ærarium nunc administrant, nomine, non officiis à veteribus differunt.

Illis assident supremus Thesaurarius, & alii viri summæ fidei & auctoritatis, qui causas fiscales & ærarii definiunt, tuentur & augent; Florente Belgio pauci erant, nunc bellis implicito auctus est numerus, ubi diminuendus erat. His olim non absimiles Gomites & Procuratores Sacri patrimonii, qui bona Principis administrabant;

bant: erant enim hæc separata à bonis reipublicæ, quibus tamen Augustus, ut ait Dio, *ut suis usus fuerat*: hodie apud nos utriusque commixtio est.

Mittebatur in provincias Procurator Cæsaris vice Præsidis, ut patrimonium Principis procuraret, quo munere in Belgio functus fuit Tacitus, nunquam certe tacendus, dum literæ vigebunt. Item Rationalis, qui minus ærarium curabat, majus vero Comes sacrarum largitionum. Item rationalis summæ rei, qui & Procurator rerum Augusti vocabatur, (nunc Quæstores generales) illi parebat Rationalis rei privatæ, qui redituum omniũ rationes curabat; erant Coactores publicæ pecuniæ & Susceptores, qui nunc Receptores domanii & Reipublicæ, qui per se & suos Tabularios & Ministros tributa recipiebant, & Quæstores Castrenses, qui stipendia militibus numerabant; sed hi omnes post Constantium subesse cæperunt Comitibus sacri patrimonii, nunc Consilio & Cameræ rationum, ubi omnes, quibus publicæ pecuniæ commissæ, earum rationes subducere tenentur.

Reipublicæ magis conduceret si non essent tot ærarii assessores, susceptores, quæstores, rationum magistri, & exactores, qui arenæ quædam sunt Libycæ

Pauci sint Assessores ærarii & quæstores.

bycæ, ubi exarefcunt & confumuntur omnesredituum regiorum rivuli qui illac tranfeunt. Turcarum Imperator, etfi ingentes ex variis rebus colligendis habeat reditus, non tamen nifi duobus ærarii Præfectis utitur, uno in Afia, in Europa altero. Ita & apud nos fufficeret unus in quavis Provincia quæftor, qui integra fide, vectigalium reditus collectos, ad fupremum Quæftorem deferret. fic omnis occafio differendæ folutionis tolleretur; nec pecuniæ per tot manus diffiparentur.

Magiftratibus honor deferendus coërcendi qui fe eis opponunt.

Cum Magiftratus Principis vicem gerat, ejusque corporis pars fit, debitus illi honor exhibendus eft. Fabius filius Conful patrem obvium, equo defcendere juffit, cui pater non fe defpexiffe in filio dignitatem, fed experiri voluiffe an eam tueri poffet. In publicis locis & muneribus patria poteftas interquiefcit.

Cur virgæ Magiftratuum fafcibus colligatæ.

Magiftratui itaque honoris caufa affurgendum, & de via cedendum. Ideo fafces & fecures olim præferebantur, & lictorum numerus pro gradu dignitatis dabatur. Colligatæ fuere fafcibus

bus virgæ, ne ipsius Magistratus ita solutior videretur, sed dum virgæ aut secures dissolvebantur, spatium erat aliquod, quo Magistratus suam sententiam temperaret. Hinc quo magis populus Magistratum veneraretur, Tiberius, ut exemplo esset, *Consulibus assurrexit, & via decessit.* Sueton. audiverat ab Augusto Julium Cæsarem inexpiabilem invidiam sibi conflasse, *quod adeuntes se cum honorificentissimis decretis universos patres sedens pro æde Veneris genitricis exceperit.* Potuissent illi dicere, quod Orator Domicius, *cur nos te habeamus ut Principem, cum tu nos non habeas ut Senatores?* sed ille jam supra omnes erat, & summum Imperium ad se traxerat. Potest quidem Princeps sedens Senatores audire & ad colloquium admittere, sed vicissim aliquem honorem deferat necesse est, maxime coram aliis, aut dum ad Senatum scribit, ut privati promptius obediant. Dignitatum ordo servandus, & prærogativa temporis.

Inter Consiliarios & civiles Magistratus servatur ordo & tempus non ætatis sed obtentæ dignitatis, *cum manifeste decretum sit eum esse potiorem qui præcesserit, & illum subsequi quem recentius probaverit examen.* l. 1. C. de præpos. sacri cub. Similiter si dignitate pares de præcedentia disceptent, illi præcedent qui priores meruerunt

contemnant, lites excitent, & consilia infelicia suggerant; nam videmus *optimos quippe mortalium altissima cupere*, ac sublimia semper suspicere; ideo Augustum monebat Mæcenas, ne triennio breviores, neque quinquennio diuturniores Magistratus crearet, motus ratione, quod multi per frequentem mutationem beneficiis principalibus obstringantur. Quam ob rem Constantinus & alii multa officia instituerunt, ut plures reipublicæ partem à Principe caperent. Sed cum singula officia singulos viros exigant, prohibuerunt, ne unus plura officia occuparet, sive pluribus mereatur cingulis, & qui supplicandum de re vetita Principem existimaverint, mulcta decem librarum auri, pro temeritate quamvis infructuosa plectatur. *Non enim facile credendum*, inquit Justinianus, *duabus necessariis rebus unum sufficere: nam cum uni judicio adfuerit, alteri abstrahi necesse est, sicque nulli eorum idoneum inveniri.* Rectius administratur respublica, si in ea velut in navi aliqua, quisque suo invigilet muneri. Igitur nullo modo expedit, ut in unum plures dignitates congerantur, cum invidia & indignatione omnium, & ut occupationes desint pro aliis.

Lib. 4. ann.

Unus plura officia ne occupet. *l. 5. C. de his qui mult.*

l. ult. C. de assess.

Cæterum in monarchia, inferiores Magi-

Magistratus, ne *diuturna potestate superbiant*, ad tempus; superiores pro consiliis Principis, & administratione Reipublicæ institutos, perpetuos esse debere sentio, ob experientiam rerum, quam jam sunt assecuti, aut assecuturi sunt, ex causarum pendentium cognitione. Superiores isti Magistratus, sunt quod poli in cœlo, quos circum reliqui volvuntur orbes, & si mutarentur, universus hic mundus in periculo foret, turbato omni naturali motu. Ideo Tiberius, *semel assumptos in regendis imperiis retinuit*, nec facile collatos honores ademit, *cum saturos & opulentos præsides minus noxios provincialibus duceret*. Laudatur quoque Trajanus apud Plinium, quod ex optimis, consiliarios sibi elegerit, eosque perpetuos esse voluerit, propterea quod hi, ea quæ à majoribus instituta sunt, majori cum auctoritate observari curent, & subditi eorum mandatis promtius obtemperent. Contra ad tempus constituti, omnia pro arbitrio innovare intendant, ut facere aliquid videantur, ut subditi vix illorum imperio pareant, quod eo defungantur citius, quam officii sui negotia intelligant.

In monarchia convenit esse perpetuos magistratus.

Tac. lib. 4. & 5. ann.

In panegyr.

Non possum tamen non probare illorum morem creandi Magistratus, posse

Pro utilitate reip. mutandi.

posse Principem eos mutare quoties reipublicæ utilitas id postulaverit, ut in Gallia formula officiorum codicillis inseri solet, *tant qu' il nous plaira*, quæ non facit quo minus Magistratus censeantur perpetui. Eo pertinet illa Cassiodori monitio, *Sit*, inquit, *in vestro proposito administrationem unius anni suscipere, nostrum est merentibus tempus augere*. Cum ergo à voluntate regia pendeant dignitates, sollicite agant Magistratus, ut à novo Rege confirmentur, quo securius munus suum exercere queant.

Le Bret. l. 2. c. 1. de souverain. du Roy. l' Oyseau des offices lib. 1. c. 10. & l. 5. c. 4.

Num continuandi Gubernatores provinciarum.

Tac. lib. 4. ann.

Tiberius Comites & Rectores quandoque forte assumptos, & ad provincias administrandas missos, *prorsus sine modo retinebat, ita ut plerique eorum in iisdem negotiis insenescerent*. Quod non videtur improbandum, nam ista retentio sæpe reipublicæ utilis, & potest Princeps quantumvis remotus, eos reddendarum rationum metu in officio continere, ac tantum potentiæ dare, ut nec dignitas minuatur, nec novi aliquid moliendi facultas adsit.

Verum nostris moribus magis convenit, Proreges & Gubernatores esse tem-

temporales, nisi expediat in magnis rerum perturbationibus & regni periculis, publica eorum munia in tempus longius protrahi, ne forsan hominibus novis & inexpertis ea committantur. Sic fecit Augustus Quintilii Vari clade intellecta. At Carolus V. Imp. Philippo II. id consilii dedit, ne diu aliquo Ministro in officiis publicis, militaribus præsertim, uteretur, ut majora conferret in homines fortuna mediocri, Legationes vero potentioribus mandaret, & ad eas dignitates eveheret, in quibus ipsi vires paulatim consumerent. Advertebat enim à potentioribus reipublicæ sæpe periculum imminere. Ideo dicebant Athenienses, *Nemo de nobis unus excellat, sed si quis extiterit alio loco & apud alios sit.* Quorum forte morem sequuntur Veneti, qui potentiores, & qui insigni virtute & ingenio in rebus gerendis antecellunt cæteris, non sinunt nimium crescere, & cito ad alia alio loco promovent.

Proreges sint temporales, nisi ob regni pericula conveniat eos diutius manere.

Ne sinat princeps nimium crescere eos, qui provincias regunt.

Periculosum enim, ait Livius, *in republica libera, unum Dominum esse caput, & culmen imperii.* ut autem & Monarchiæ caput sit securum, providendum, ne ulli procerum qui jus in aliquam Provinciam habet, Præfectura ei tribuatur, aut ne quis nimium crescat, in

deposito ibi cum familia quinquaginta dies commorabantur, totoque illo tempore juris dicendi potestas penes illos erat, in adventum usque successoris. Si autem Prædecessor successoris sui adventum impediviisset, aut hoc egisset, ut provincialium animos sibi conciliaret, majestatis reus erat, propterea quod videretur rebus novis studere. Ideo forte Imperatorum temporis mos ille receptus, ut liberi eorum qui in provincias mittebantur, tanquam paternæ fidei obsides in aula educarentur, & specie honorum ibi retinerentur.

Gubernator provinciæ reus est majestatis, si vocatus redire recuset.

Retinebantur illorum liberi tanquam obsides.

Hodie Magistratus & *Gubernator provinciæ qui redire recusat, caute & occulte puniendus erit ubi securior affulserit occasio, ne audeat respondere suo principi quod Lentulus Getulicus Tiberio, minis etiam additis, nolle successorem admittere, *firmando velut fœdus, quo Princeps cæterarum rerum potiretur, ipse provinciam retineret.* Cujus audax responsum dissimulavit Imperator, non ignorans quanti periculi esset hujusmodi inobedientia, si foret impunita, verum si statim se illi opponeret, *reputabat publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque fama, quam vi stare res suas.* Prudenter id sane, & sic multa pericula

Forstnerus lib. 3. in Tacit. f. 299. exempla refert.

Tac. l. 6. ann.

Qua prudentia usus est Tiberius, cum L. Getulicus revocatus, redire recusaret.

la evasit, & amicum illum sine dedecore servavit.

Dissimulandum quandoque & ferendum si quid contra voluntatem accidat, & quod cum honestate potest concedi, etsi exigua inde speretur utilitas, concedendum potius, quam propter utilitatem majorem dedecus postea referre: sed hujus incommodi non-nulla in ipsum Tiberium conferenda erat culpa, quod plerosque provinciarum Rectores sineret *in iisdem negotiis & officiis senescere*, nec eos revocaret, *invidia* forte *ne plures fruerentur*, aut *tædio novæ curæ, ut semel placita pro æternis servarentur.*

Magistratus perpetuos quare Tiberius voluerit. *lib. 4. ann. in fin. & lib. 1.*

Quare ne diuturnitate eorum potentia crescat & insolescat, ac inde Principis minuatur auctoritas, in tempore munere suo abdicandi sunt, & alio mittendi, ne provincialium animos sibi concilient, & amicis, ac opibus abundent, quia cum hi non egeant Principe, *regi atque obedire neque volunt, neque norunt.* Prudenter tamen revocandi, ne animadvertant Principem sibi diffidere. Eo pacto, si Princeps potentem habeat Ministrum, cui diffidat, & eum munere abdicare statuit, id faciat *specie honoris*, quasi ad majorem dignitatem illum evecturus. ut Tiberius, qui cum Germanici poten-

lib. 11. ann. Revocandus minister specie honoris, si provincialium animos sibi conciliare studeat. *lib. 12. ann.*

tentiæ & virtuti invideret, Romam revocare statuit specie triumphi, *acrius modestiam ejus aggressurus alterum ei consulatum offerendo.* Qua in re liberales esse solent Principes, ut se suspicionibus suis liberent. Prudenter Marcus Agrippa, qui ut suspiciones evitaret, quas de eo Augustus conceperat, *sub specie ministeriorum principalium profectus est in Asiam, & ob tacitas cum Marcello offensiones præsenti se subduxit tempori.* *lib. 2. ann.* *Vellej. Paterc. lib. 2.*

Quibus ærarii cura demandata?

Primum quæstores constituti. Dein Princeps curam ærarii à Quæstoribus ad præfectos transtulit. hos *Augustus permisit senatui deligere, dein ambitu suffragiorum suspecto, sorte ducebantur ex numero Prætorum qui præessent. Neq; id diu mansit, quia sors deerrabat ad parum idoneos. Tum claudius Quæstores rursus reposuit. Et Nero præfectura functos, & experientia probatos delegit,* qui Quæstoribus & ærario præessent. Varia itaque habita ac sæpe immutata hujusce rei forma. Tandem Constantinus plures Comites & Castrensianos qui Palatini nomen sortiti, in comitatu suo delegit, quorum alii rem quæstoriam pecuniariam agebant, *Tac. lib. 13. ann.*

bant, cum autem ea vel circa facultates proprias ipsius principis, vel circa fiscum ejus, vel circa ea quæ ex largitate populi extra ordinem proveniunt, versetur.

Nomina diversa præfectorum ærarii, sed idem munus.

Hinc factum est quod primus dictus sit Comes rei privatæ, alter Comes sacri patrimonii, & tertius sacrarum largitionum Comes, sed nec hæc res sine simulacro est, etiamnum Concilium extat quod ab Hispanis *de Hacienda*, Belgis *finantiarum* nuncupatur, in quo ea omnia quæ ad ærarium Principis & proventus ejus pertinent, ad calculos revocantur, Regisque nomine administrantur, & in utilitatem publicam, ac necessitatem communem insumuntur. Unde non officiis ipsis, sed in nominibus dumtaxat diversitatem noto, sed & hanc tollere nihil obest, si Gazophylatæ Regii; qui nunc ærarii Præsides & Præfecti nominantur, Comites sacri Patrimonii indigitentur.

Qui ærarium nunc administrant, nomine, non officiis à veteribus differunt.

Illis assident supremus Thesaurarius, & alii viri summæ fidei & auctoritatis, qui causas fiscales & ærarii definiunt, tuentur & augent; Florente Belgio pauci erant, nunc bellis implicito auctus est numerus, ubi diminuendus erat. His olim non absimiles Comites & Procuratores Sacri patrimonii, qui bona Principis administrabant:

bant; erant enim hæc separata à bonis reipublicæ, quibus tamen Augustus, ut ait Dio, *ut suis usus fuerat*: hodie apud nos utriusque commixtio est.

Mittebatur in provincias Procurator Cæsaris vice Præsidis, ut patrimonium Principis procuraret, quo munere in Belgio functus fuit Tacitus, nunquam certe tacendus, dum literæ vigebunt. Item Rationalis, qui minus ærarium curabat; majus vero Comes sacrarum largitionum. Item rationalis summæ rei, qui & Procurator rerum Augusti vocabatur, (nunc Quæstores generales) illi parebat Rationalis rei privatæ, qui redituum omniũ rationes curabat; erant Coactores publicæ pecuniæ & Susceptores, qui nunc Receptores domanii & Reipublicæ, qui per se & suos Tabularios & Ministros tributa recipiebant, & Quæstores Castrenses, qui stipendia militibus numerabant; sed hi omnes post Constantium subesse cæperunt Comitibus sacri patrimonii, nunc Consilio & Cameræ rationum, ubi omnes quibus publicæ pecuniæ commissæ, earum rationes subducere tenentur.

Reipublicæ magis conduceret si non essent tot ærarii assessores, susceptores, quæstores, rationum magistri, & exactores, qui arenæ quædam sunt Li- *Pauci sint Assessores ærarii & quæstores.*

bycæ

bycæ, ubi exarescunt & consumuntur omnes redituum regiorum rivuli qui illac transeunt. Turcarum Imperator, etsi ingentes ex variis rebus colligendis habeat reditus, non tamen nisi duobus ærarii Præfectis utitur, uno in Asia, in Europa altero. Ita & apud nos sufficeret unus in quavis Provincia quæstor, qui integra fide, vectigalium reditus collectos, ad supremum Quæstorem deferret. sic omnis occasio differendæ solutionis tolleretur; nec pecuniæ per tot manus dissiparentur.

Magistratibus honor deferendus coërcendi qui se eis opponunt.

Cum Magistratus Principis vicem gerat, ejusque corporis pars sit, debitus illi honor exhibendus est. Fabius filius Consul patrem obvium, equo descendere jussit, cui pater non se despexisse in filio dignitatem, sed experiri voluisse an eam tueri posset. In publicis locis & muneribus patria potestas interquiescit.

Cur virgæ Magistratuum fascibus colligatæ.

Magistratui itaque honoris causa assurgendum, & de via cedendum. Ideo fasces & secures olim præferebantur, & lictorum numerus pro gradu dignitatis dabatur. Colligatæ fuere fascibus

bus virgæ, ne ipsius Magistratus ita solutior videretur, sed dum virgæ aut secures dissolvebantur, spatium erat aliquod, quo Magistratus suam sententiam temperaret. Hinc quo magis populus Magistratum veneraretur, Tiberius, ut exemplo esset, *Consulibus assurrexit, & via decessit.* Sueton. audiverat ab Augusto Julium Cæsarem inexpiabilem invidiam sibi conflasse, *quod adeuntes se cum honorificentissimis decretis universos patres sedens pro æde Veneris genitricis exceperit.* Potuissent illi dicere, quod Orator Domicius, *cur nos te habeamus ut Principem, cum tu nos non habeas ut Senatores?* sed ille jam supra omnes erat, & summum Imperium ad se traxerat. Potest quidem Princeps sedens Senatores audire & ad colloquium admittere, sed vicissim aliquem honorem deferat necesse est, maxime coram aliis, aut dum ad Senatum scribit, ut privati promptius obediant.

Dignitatum ordo servandus, & prærogativa temporis.

Inter Consiliarios & civiles Magistratus servatur ordo & tempus non ætatis sed obtentæ dignitatis, *cum manifeste decretum sit eum esse potiorem qui præcesserit, & illum subsequi quem recentius probaverit examen.* *l. 1. C. de præpos. sacri cub.* Similiter si dignitate pares de præcedentia disceptent, illi præcedent qui priores meruerunt

L. 1. C. de Consul.

ruerunt dignitatem, cum posteriores etiamsi ejusdem honoris prætendant auspicia, cedere tamen iis debeant, qui prius titulum & in ordinem adscripti sunt. Nisi forte recentior dignitas & titulus sit amplior, quia tunc non habita ratione antiquitatis, dignitas posterior antecellet minorem quæ primo creata. Hinc inter Illustres is præcedit ea dignitate præditus, qui ad regiam magis accedit, aut pluribus dignitatum titulis ornatus est. Quamquam in publicis actibus, ac præcedentia, satius sit servare consuetudinem, quam usus longævus firmavit, & quam generis familiæque antiquitas inter æquales prærogativam sessionis tribuit. Quo enim antiquior, eo illustrior putatur nobilitas; Est enim periculosum veteris & amplioris dignitatis terminos confundere, & invertere. Magnatibus quasi ingenitum est circa honoris prærogativam certissime versari, nec ullius rei jacturam gravius quam ejusdem imminutionē ferre. Atque hinc inter eos lites de prærogativa sessionis sæpe fuere, & gladio diremptæ. Consultius faciunt Illustres officiati Regii, & Consiliarii, qui ne juribus suis præjudicetur, judicio ea committunt, quo tutius gradum suæ dignitatis & nobilitatis prærogativam defen-

Amplior dignitas præcedit antiquiorem.

Magnates sæpe gladio locum suæ dignitatis defendunt,

Consiliarii regii id judicio committunt.

defendant, adversus eos qui debitum locum usurpare, aut illos deturbare ex suis locis tentaverint; *perit enim omnis prærogativa meritorum, si absque respectu vel qualitate etiam provectionis emeritæ, custodiendi honoris locus præsumatur potius, quam tenetur, ut aut potioribus eripiatur, id quod est debitum, aut inferioribus prosit quod videtur indebitum.* Ordo enim & gradus dignitatis est quasi pars quædam muneris, atque unum ex præcipuis illius privilegiis, ut testantur literæ regiæ, quibus clausula solet inseri, *cum omnibus honoribus, prærogativis, juribus & præeminentiis*, quæ ad concessum munus vel dignitatem spectant.

l. 1. C. Tit. ut dign. Ordo serv. l. 20. C. de off. praef. prat. l. 12.

Ordo & gradus dignitatis est pars quædam muneris.

Non solum eorum qui in dignitate sunt constituti, est eam non obscurare & imminuere, sed virtute augere & illustrare, præeunte Principe, cujus quoque est curare ut dignitatum ordo servetur, eosque compescere qui se opponunt, quemadmodum & eos qui Ministris Justitiæ adversantur, hi enim Principem repræsentant, ejusque vices implent, quibus oppressis *respublica funditus trahatur* necesse est. Hinc præcipuum Monarchiæ Hispanicæ fundamentum & quod eam tantopere evexit, quod Reges sanctissime semper curarint, ut in honore & pretio Ministri Justi-

Princeps compescat eos qui Magistratibus sese opponunt.

Tacit. lib. 3. ann.

Justitiæ ab omnibus & haberentur & colerentur.

Neque eos solum puniverint, qui in præsente Majestatem, sed & qui in præcedentem deliquerant. Punitio enim audaciæ adversus Antecessorem commissæ, successoris est securitas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. Ideo Vitellius interficiendos jussit quotquot libellos supplices sibi obtulerant, quibus mercedem flagitabant, quod Galbam occidissent; non quidem *honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.* Nam nisi Principes contra contemptum & infidelitatem conspirent, & auctoritas & fidelitas periclitabitur. *ultor* proinde *sit quisquis succedit.*

Item eos qui in Antecessorem aliquid attentarunt lib. 1. hist.

Princeps aulæ officia confert.

Tacit. lib. 16. ann. lib. 1. & 4. hist.

Comites & majores Magistratus *per multa experimenta doctos, prudentes, pares negotiis, recti pervicaces, & opum contemptores (Cum pessimum humani affectus venenum sua cuique utilitas) & constantes adversus metus,* Princeps in partem curarum vocabat; alios Comites, palatio & aulæ suæ præficiebat, & comitativa primi ordinis, alios secundi & tertii ordinis ornabat, maxime

Con-

Constantinus Imp. qui ut plures honoribus afficeret, diversos honorum gradus excogitavit; & nulli postulanti honoris titulum recusavit, *nec cujusquam spes aliquod ab eo beneficium expectantis frustrata est.* Multos Senatoriis officiis, multos consulari dignitate ornavit. Duces plures tamen antea Severus, non petentibus, sed necessariis, & idoneis officia conferret, diceretque *malum esse Principem, qui ex visceribus provincialium, homines non necessarios aleret.*

Ammian. Marcel. c. 25.

Non sunt multiplicandi officiales.

Lamprid.

Unde Principes boni neminem ad munia palatina evehebant, circa consilium Magistri officiorum & Comitis Castrensis, quibus parebant omnes aulici, Castrenses & Cæsariani dicti: qui ubi assumpti & per biennium in officio palatino militaverant, aliis emeritis succedebant, & fructum suum militiæ referebant. Pauci per saltum promoti, etiam ad militiæ officia, nisi qui notissimæ Virtutis fuere, ut T. Flaminius, Scipio Africanus, Metellus, Augustus; qui transcensis mediis honoribus ad functiones publicas, imo & ad consulatum pertigerunt.

l. 1. & 2. C. de castrens. lib. 12. C. l. 1. & 2. de primic.

Officia gradatim conferenda, non continuanda in una familia.

Similiter hodie officia palatina & militaria non nisi per gradus emeritis, & qui aliis officiis diu vacarunt, conferri oportet. Nam non expedit Mi-

nistrum

nistrum aliquem subito, & quasi uno saltu ad arcana cubiculi regii munia, vel ad summam aulæ dignitatem evehere. illud enim illi invidiam, Principi odium apud inferiores ministros, parit; quasi imprudenter & leviter videatur agere. Hujsmodi electiones nihil aliud sunt, quam infames quidam abortus, & altiores agit radices fidelitas, si per obsequia præstita, ad honores & præmia Ministri contendant. Celsi fides & obsequia Galbæ præstita effecere, ut Otho eo uteretur, *mansitque Celso velut fataliter, etiam pro Othone, fides integra.*

l. 1. & 2. C. de muner. & honor. l. 14. ff. eod.

Tac. lib. 1. hist.

Quos promovere aut removere debeat.

Fuit ea laus Constantini, qui licet diversa aulæ officia instituerit, non tamen ad munia domestica alios assumebat, quam quos vitæ integritas, & generis claritas, commendaret, viles & alicujus crimine suspectos, plane rejiciebat, satius enim putabat *eligere officiis potius non peccaturos, quam damnare cum peccassent.* Magnum profecto aulæ decus, cum viri probitate spectabiles circa Principis personam occupantur, omniaque aulæ negotia sedulo gerunt, & ad usum componunt, eorum nam-

Tacit. in Agricola.

probi eligendi. Cur viles rejiciendi sint.

namque probitas & honestas innocentiæ Principis opinionem ingenerat, & quales illi sunt, tales ipsi Principes existimantur.

Ideo monebat suum Principem Socrates, ne ullius abjecti hominis, aut criminis suspecti ministerio uteretur; nam quidquid ille deliquerit ipsi tanquam auctori imputabitur. Unde laudatur Alexander Severus à Lampridio, quod *aulam suam & comitatum omnem purgasset, ejectis ex muneribus palatinis cunctis obscœnis & infamibus*. Laudatur & Agricola à Tacito, quod *domum suam primam coërcuisset*, nunquam permittendo ut liberi, servi aut infames publicis negotiis se immiscerent. Plerisque Principibus *haud minus arduum domum suam regere, quam provinciam*, eo quod domus suæ curam in postremis habeant, animo ad majora attento. Galba erat minime malus, suo tamen palatio non bene præfuit, neque enim in isto minora dominabantur vitia, quam in Neronis aula, in qua *afferebant cuncta venalia præpotentes liberti; servorum manus subitis avidæ tanquam apud senem festinantes*. Laudi datum Tiberio non exiguæ, quod *modesta* illi essent *servitia*.

In vita Alex.

Cur Principes domum suam minus curent.

In vita Agric.

lib. 1. hist.

Nulla gubernatio laudabilis esse poterit, ubi aulici simul imperant &

 prædas

Improbi ministri Principis existimationem minuunt. prædas agunt, aut superbia sua, aliisque vitiis Principis existimationem minuũt, & prostituunt. Si illi boni sint, Principem quoque bonum efficient, si improbi, tametsi Princeps bonus sit, improbus tamen videbitur. Quare non nisi probi in familiam recipiendi, & ad majora aulæ officia præferendi; qui longi servitii omnes cæteros antecellunt, illis proxime adjungendi, *quibus clari parentes fuerunt*, nobilitate antiqua & egregiis in rempublicam meritis. Si qui autem in hæc officia irrepserint, munere suo, sed causa cognita, apud Magistrum officiorum, abdicandi sunt.

Quinam ad officia sint præferendi.

lib. 11. ann.

Non statim ex rumore quis arceri debet à munere.

Non enim statim ex rumore quis arceri, aut impius haberi debet, & licet peccaverit, si tamen spes melioris frugis affulgeat, & specimina dederit se aliquando Principi & Patriæ esse utilem, tantum abest, ut illum officiis abdicandum, ut etiam cum Tiberio invitandum existimem. *non ex rumore*, inquit Tacitus, *est statuendum, multos in provinciis* & palatinis officiis *contra quam spes & metus de illis fuerit, egisse: excitari quosdam ad meliora magnitudine rerum, hebescere alios.* Adfert alio loco Tacitus exemplum de Tito, qui lætam *voluptatibus adolescentiam egerat*, tandem *suo quam patris imperio modestior:*

lib. 3. & 4. ann.

lib. 1. & 2. hist.

& de

& de Vespasiano, *cujus* initio *ambigua fama*, at ubi adeptus fuit Principatum, *in melius mutatus est*. Principi igitur non statim omnia, quæ de Aulico aliquo ad se deferuntur, credenda sunt, sed prius res consideranda, & auctoris deferentis fides, &, si opus fuerit, per alios inquirendum an quæ deferuntur sint vera, *nam quæ vera visu & mora, falsa festinatione invalescunt*. Ne igitur imprudens Neronem sequatur, *qui non auctoris, non ipsius negotii fide satis spectata, nec missis visoribus per quos nosceret an vera assererentur, auxit ultra rumorem*. lib. 11. ann. lib. 13. ann.

Qui majora obsequia præstant sæpe gratia excidunt.

Principis est eorum quos ad munia Reipublicæ, vel aulæ suæ vult promotos, genium moresque inspicere, Augusti exemplo, qui cum de iis loqueretur, qui digni imperio, aut aula viderentur, ajebat, *Marcum Lepidum capacem sed aspernantem, Gallum Asinium avidum & minorem, L. Arruntium non indignum, & si casus daretur ausurum*. Sic etiam Nero, *Cornelium Syllam callidum & simulatorem interpretabatur*, unde tanquam reum munere abdicavit, relegavitque. Tacit. lib. 1. ann. Diligenter Princeps ingenia subditorum cognoscat.

Est difficile subditorum mores perscrutari, & certam de illis conjecturam facere, atque in eo Principes etiam qui acri sunt ingenio, sæpe laborant, ut nesciant quos quibus præficiant, & ad arcana aulæ munia evehant.

Quibus modis probandi aulicorũ mores. Inventa remedia: alios vino torquent ut eorum inspiciant indolem, alios gravioribus negotiis implicant, alios ex ludis animi motum observant; Verum nihil æque viros probat, quam eis publica donare munera, quibus si impares deprehenderint, abdicent, idoneos & modestos retineant.

At vitandus error, ne muneribus pares repulsam patiantur, aut qui jam iis funguntur abdicentur. lib. 2. ann. lib. 2. hist. *Vetus in aula malum, ut spretis melioribus deterrimi valeant*, qui auctoritate & gratia apud Principem pollent ea excidunt, & munere suo abdicantur, ut dubitare cogar, inquit Tacitus, *de sorte nascendi* istorum, & unde *ista Principum inclinatio, hos ut attollant, alios deprimant.* lib. 4. ann. Quid? *fato potentia raro sempiterna*, ad honores evecti ante sæpe ruunt, quam se ruere sentiant. Ignis amoris regii, plures in cineres redegit.

Causæ cur ministri sæpe gratia excidant. Causa una est, instabilis & incerta fortunæ conditio, nonnullis initio læta, postea infausta, quibusdam primo adversa, postea læta, paucis semper pro-

prospera, multis semper adversa. Altera est levis Principum inclinatio, temere plerumque in hos aut illos procedens, quæ cum fervit maxime, nescio quo fato, nunquam tepida, plerumque in frigidissima pristinæ gratiæ oblivione desinit. Exemplum sit in Mæcenate, & Crispo Sallustio rerum Romanarum florentissimo auctore, qui sine Senatoria dignitate, multos Consulares & Senatorii ordinis, *potentia anteiit*, & *præcipuus cui secreta Imperatorum inniterentur*, *sed ætate jam provecta*, *speciem magis in Principis amicitia quam vim tenuit*. *lib. 3. ann.*

Verum hanc Principum satietatem pauci aut nulli detegunt, ne quidē Ministri qui ipsis familiaritate aut consilii societate junguntur. Infelices & hi plerumque. Nam ubi majora exhibuerunt obsequia, *prope insolitum est*, *ut Princeps se putet illis obligatum*, *aut si putet*, *amet*. Quæ obsequia non præstitit Germanicus Tiberio? ut cum legiones ipsi imperium offerrent, perinde illud accepit, *quasi scelere contaminaretur*, cumque urgeretur instantius, *ille moriturum potius*, *quam fidem exueret*, *clamitans*, *ferrum è latere diripuit*, *elatumque deferebat in pectus*, & quo se gerebat in omnibus fideliorem, eo minus placebat Tiberio, *cuncta Germanici in deterius trahenti*. Obsequia à C. Sallustio & Germanico præstita. *Plin. in Paneg.* *lib. 1. an.* *Ibid.*

Hinc quo majora quis exhibet obsequia, ea sibi displicere Princeps palam ostendit, cum tamen intus probet. *Sæpe haud falsa esse credit, etiam quæ vera non probantur.* Quod deterius, ne obsequia præstita remuneret, ea pro criminibus habet, ita ut miser Minister, remunerationis loco se purgare cogatur, & secum bene actum existimet, si innoxius dimittatur. Prudentior ille qui cogitans *ferme intuta semper esse adversa*, lubricam aulæ vitam deserit, &munus deponit, honesto aliquo titulo principi gratias agendo, quemadmodum tempore Vitellii, nonnulli se tempori subduxerunt. *acta insuper Vitellio gratiæ consuetudine servitii.* Quid dicam? Lubrica omnis ad aulam & in aula vita, periculis & præcipitiis plena, quæ plane ductore Deo, & bono Genio opus habet.

lib. 15. an.

Munera præstita pro criminibus Princeps habet.

lib. 12. an.

Felix qui principi gratias agendo, recedit.

lib. 3. ann.

Aulicorum Casus.

Verum non semper Princeps in causa est, sed ipse Minister, quod dignitate & gratia ad finem usque vitæ non fruatur, aut quia elatus quadam confidentia propter rem bene administratam insolenter se gerit, aut quia concidit ille cujus favore nitebatur. *nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum,*

xum, quam fama potentiæ, non sua vi nixa, sed alienæ: aut Minister gratia excidit, quia eam non meretur, non agnoscit, aut negligentius Principem observat, & colit, *nimia fortuna secors & felicitate corruptus*; aliquando tanta illius ambitio est, *ac intus adipiscendi cupido*, ut fundo careat, nec expleri possit. Ignorat ille *ex mediocritate fortunæ pauciora pericula esse.*

Tac. lib. 13. ann.

lib. 4. ann.

lib. 14. ann.

Plures ignoratio satietatis decipit, erit qui dum putat nihil unquam satis meritis suis dari, adversus Principem per arrogantiam insurgat, & merita sua perpetuo deprædicet. quo cum nihil sit principi molestius, ejus in se odium excitat, & paulatim ruit. Ut Antonius Primus, cum nimius esset jactandis obsequiis, quæ Vespasiano præstiterat, auctoritatem suam minuit. *Nam eo usque læta sunt merita, dum videntur exsolvi posse*, neque exprobrantur: *ubi multum antevenêre & ambitiose jactantur, pro gratia odium redditur*. Nihil citius senescit gratia & memoria beneficiorum, quæ quo majora sunt, eo sæpius ingratitudine pensantur, & scelerata Consilia in Principem ineuntur, quod pudeat [illegible] se, aut beneficium ab alio accepisse. Sic Sejanus apud Tiberium favore summus, *Claudiæ ac Juliæ domus pars, Cæsaris gener*

Quomodo plures ambitio & ignorantia satietatis decipiat.

lib. 4. ann.

Sejanus ob suam ingratitudinem & superbiam [illegible]

lib. 6. ann.

gener, ejusdem Consulatus Socius, coram Senatu laqueo strangulatus in gemonias (infamis locus) tractus, ob suam arrogantiam & ingratitudinem periit. Et Seneca, ob magnificentiam, quod *supra modum evectas opes adhuc augeret, quodque studia civium in se verteret*, mortem effugere non potuit, nec criminationem, quantumvis *instituta prioris vita commutaret, prohiberet cœtus salutantium, vitaret comitantes, rarus per urbem quasi valetudine infensa, aut sapientia studiis attineretur*. Ubi quis semel Principis suspicacis odiũ incurrit, facile cadit, & vix est quo se tueatur.

Seneca ob nimias opes, mortem effugere non potuit.

lib. 14. an.

Sic nostra memoria in Hispania, & aliis regnis plures ceciderunt, & pœnas dedêre. *ubi odium & gratia desiêre, jus valuit*, inquit Tacitus. Multorum itaque *felicitati nihil defuit, nisi moderatio*: Hanc colat Aulicus, nihil sibi vindicet, sed intra limites prudentiæ se contineat, suspicacis Principis mentem ne penetret, aut exquirat quæ ipse occuluerit, aperta adulatione abstineat, nam Princeps hac lædi & rideri se putat, cum eo modeste, nec moleste, nec pertinaciter agat, aut irascatur, stultitia est proferri iras, ubi vindictæ locus esse non potest. Denique *ne acerbis facetiis Principem irrideat*, sed se totum illius voluntati & auctori-

lib. 5. an.

lib. 14. an.

Aulicus intra limites prudentiæ se contineat.

lib. 5. an.

ctoritati committat, hæc ni fecerit,
Concidit in puncto gratia longa brevi.

Aulicorum vitia & artes.

Aulicis plerumque, juxta Tacitum, *animus audax, sui obtegens, juxta adulatio & superbia, palam compositus pudor intus summa adipiscendi libido, fronte læti, licet pectore anxii, validi spernendis honoribus, subdoli fingendis virtutibus, luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisque artibus mixti; nimiæ voluptates, cum vacat, quoties expedit magnæ virtutes:* Nam palam fidem & sinceritatem præ se ferunt, intus dominandi cupiditate ardent, ac optimi Ministri fortuna assurgente, invidia premuntur. Illius animi & fortunæ dotes *recentemque felicitatem ægris oculis intuentur*, & hoc unum clam agunt, ut gratia Principis excedat, aut officio, quo honorifice fungitur, abdicetur, ut se extollant, & magis eluceant. Ita *Vatinius inter fœdissima Neronis aulæ ostenta, primo in contumelias, deinde optimi cujusque criminatione eo usque valuit, ut gratia, pecunia, vi nocendi, etiam malis præemineret.* & Licinius Proculus, *alios criminando, quod facillimum est, pravus & callidus bonos & modestos anteibat.*

Tacit. lib. 4. ann. describens Sejanum, & ex aliis locis, alias lib. 1. hist.

Quomodo conentur aulici, ut se extollant, alios criminando deprimere.

lib. 1. hist.

Sunt Aulici qui dum advertunt alicujus Consilia ad ipsius incrementum aperte tendere, moti invidia & æmulatione præoccupant facile & præcidunt. Si qui alii id non faciant ex ambitione & malitia, ideo saltem defectus amici carpunt, aut fingunt, ut fidelitatem suam magis apud omnes testentur, *&, unde amico infamiam parant, inde gloriam sibi recipiant. At pessimum amicorum genus, laudantes. hi enim ut decipiant cautius, palam laudant, & secretis criminationibus infamant ignaros*, & ut ait Seneca, *per ornamenta feriunt.* Ex his reperies *quibus invidia in occulto, adulatio in aperto est.* Æmulos suos eorumque actiones sic laudibus efferunt, ut deprehendatur non ex animo loqui. ut Augustus quondam *honora oratione, quædam de habitu, cultuque & institutis Tiberii jecerat, quæ velut excusando exprobraret.* & ipse Tiberius *multa de aliorum virtute memorabat, magis in speciem verbis adornata, quam ut penitus sentire crederetur.*

lib. 14. an. In Agric.

lib. 1. ann.

Cavendum ab iis qui aliorum actiones in publico laudant.

Sic quorundam Aulicorum commendationes non alio tendunt, quam ut quem habent æmulū ad ea evehant munia quæ deinde illi exitio sint, aut ut splendidiore cum titulo longius ab aula submoveantur. ita in consilio

Hispanico actum fuit urgente Principe Ruygomez de Silva, ut dux Albanus ad compescendos Belgas mitteretur, cum pleno imperio, ut tandem ipse eo, & gratia sui Regis excideret. Hic Silva Philippo II. Hispaniarum Regi intimus & gratus Minister, non quod aliis consilio, & gerendæ reipublicæ scientia præstaret, sed quia coram prudentissimo Rege cavebat, ne illius prudentiam superare videretur, & Albano in negotiis bellicis deferebat, ut eum procul ab aula haberet. ita apud Tacitum Mucianus, *quia palam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis oneravit, citeriorem Hispaniam ostentans discessu Cluvii Rufi vacuam*, ad quam ut faciliorem viam sterneret, *simul amicis ejus Tribunatus Præfecturasque largitus est.* Vix dici potest quam liberalis sit æmulatio, quando amovendus est ex oculis, qui aut gloriæ illius tenebras offundit, aut commodis officit.

Ei suadent alio esse mittendos specie honoris, ut eo excidant & ab aula removeantur.

lib. 4. Hist.

Ibidem.

Atque hæ aulicorum artes, quibus benemeritis virtutum præmia, & sui Principis gratiam conantur præripere, & si per se non possint, alios concitant qui discordias serant, ut celerius gratia convertatur in odium, qua ubi excidit, volat illico fama, omnes concurrunt, & facti audaciores inso-

Hæ artes sæpe auctori perniciosæ.

Metuunt amici ne quoque cadant. lentius in Ministrum insultant, ejus amici & cognati sibi metuunt *ne infausta amicitia gravis exitus sibi immineat.*

lib. 4. ann. Non secus ac arbor ex altissimo monte in præceps devoluta, minores arbores quæ sub umbra illius erant, secum trahit. At vero sæpe illi qui ruinam

lib. 1. ann. istam promovent, *& perniciem aliis machinantur, postremum sibi invenêre;*

lib. 1. hist. Sibi sæpe nocent aulici, dum aliis perniciem machinantur. Quemadmodum Tigillienus, *præfecturam Vigilum & prætorii & alia præmia virtutum, velocius vitiis adeptus*, sed ea celeritate & arte, qua evectus, eadem interiit, nam ille *inter stupra concubinarum, & oscula & deformes mores, sectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit, etiam exitu sero & inhonesto*; hic existimabat gratiorem se fore *si Principem* (Neronem) *societate scelerum obstringeret*, & illius flagitia imitaretur.

lib. 14. ann.

Princeps dignitates creat.

l. 1. ff. ad l. Jul. de ambit. lib. 1. Tit. 1. feud. Rosenthal. de feud. Unde dignitatum & Titulorum origo.

Ut à sole radii exeunt & splendent, ita à Principe omnes dignitates, sine cujus approbatione & provisionis litteris, nemo dicere possit se meruisse aut obtinuisse dignitatem: hujusmodi dignitates sunt Ducatus, Marchionatus, Comitatus, Baronatus. Tituli administrationis in vim publici muneris precario concessi. Nam Duces initio

tio exercitum ducebant, gentibus ac civitatibus præficiebantur, & cum visum esset demittebantur. Dein invaluit consuetudo, ut, nisi sceleris convicti, abire imperio non cogerentur. Comites vero Principem comitabantur, alii in provincias missi exercitui præficiebantur. Marchiones Imperii limitibus præerant. Inde officia, quæ ad tempus, ob servitia præstita, conferebantur, nunc sunt dignitates perpetuæ, atque hæ ditionibus feudisque annectuntur, ac titulis illustrioribus decorantur, conceditur que possessoribus administratio & jurisdictio: omnisque redituum ac jurium utilitas, excepto superiori & Imperiali dominio, quod Rex aut Princeps supremus sibi reservat. quandoque titulum sine administratione confert, ut cum ob causas Comitem declarat, talis enim solo titulo gaudet, non præeminentiis, quas veri Comites habent, neque titulum dignitatis transmittit ad hæredes, nisi eum Princeps nominatim familiæ concesserit; pendet enim ab illius summa potestate omnis dignitatum collatio & degradatio, justa causa interveniente. *Nobis jubentibus dignitas sustinetur*, inquit Imp. Unde consequens est neminem sine auctoritate Principis titulos dignitatum usurare posse. Cæ-

Mastril. de Magistr. lib. 5. c. 11.

l. fin. C. de Consul. l. 27. §. ult. ff. de falsis.

Comiti supremo licet inferiori titulum æqualem vel majorem conferre.

Non tamen hi tituli in alterius principis territorio conferendi.

Cæterum etiam Comiti, ea tantum splendenti potestate, licet æqualem vel majorem titulum conferre· quod sæpe DucesBrabantiæ, &Flandriæ Comites fecere, non directi dominii, sed regalis potestatis titulo, quo fulgent. Qua potestate eis uti licet intra limites suarum ditionum & inter suos subditos. nam in alterius Principis ditione,non potestPrinceps dignitates conferre, ut Carolo V. accidit, qui cum honorifico & liberali hospitio à Francisco Rege acceptus esset, & hic peteret ut equites & Barones crearet, postea disputatum & conclusum frustra titulos contulisse; puto tamen legitime collatos, consentiente Principe Provinciæ, cujus proprie solius est, suis subditis dignitates distribuere, juxta illud Valeriani Imp. *ea tantum sit dignitas, quæ nobis jubentibus sustinetur; Principis majestati & subditorum obsequio multum detrahi, si honores ab exteris accipere permittantur.*

Honores sibi debitos in aliquem ne conferat.

Tacit. in Agric. lib. 4. ann.

Cum Princeps honores ac titulos largitur, *ne patiatur privati hominis nomen supra vel juxta suum attolli, quod est formidolosum. Ubi enim ab aliquo suorum*

suorum, artibus vincitur, statim se illi incautum intellumque efficit. Quare si titulum, quem ipse Princeps habet, in alium conferat, ne simul transferat eum, quo designatur suprema potestas, ut est Titulus Serenitatis, per Dei gratiā &c. Hujusmodi enim tituli flammæ minime sunt similes, quæ licet in aliam materiam transeat, in sua tamen integra permanet; quinimo omnes isti dignationis Tituli, quos in alios Princeps contulerit, in ipso lucere desinent, & relinquetur Majestas obscura, nec quisquam eosdem imposterum sperabit, nisi ab eo quem in hujusmodi dignitatibus constitutum viderit. Unde Tiberius ne quidem in Matre Livia admittere voluit peculiaria honorum insignia, quæ Senatus ei parabat. *Anxius enim invidia, & muliebre fastigium diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est.*

Princeps ita honores conferat, ut suæ luci non officiat.

Ne patiatur privati hominis nomen supra suum attolli.

Solet quidem Princeps Magnates suos nominare cognatos & amicos, (ut olim Alexander Severus amicum suum & Parentem vocabat Ulpianum, & Thedosius Ausonium) & propterea quod in dominiis suis habeant jurisdictionem, permittere ut ab omnibus Illustrissimi nominentur; quod etiam excellentissimi vocentur, id usu invaluit, quo titulo nunc utuntur qui sunt ordinis

lib. 1. ann. & in Agr. l. 4. C. locati l. 11. & 17. ff. de jure patron.

Titulos honorificos dari permittit.

ordinis aurei velleris, Proreges, Legati extraordinarii ad Regas missi, supremi militiæ præfecti, & alii quos ambitio veteris consuetudinis limites cogit transilire.

Tituli supremi non affectandi.

Abstinendum à titulis invidiosis, & qui supra sortem humanam sunt. Romani Principes non alia nomina titulosve usurparunt, quam qui usitati erant. Initio quia odiosum Regis nomen ob exactorum Regum superbiam, Cæsares nomen Principis, quod benignius, & Imperatoris, quod militare esset, assumpserunt. Augustus, *postquam Lepidi & Antonii arma in eum cessere, titulos inanes contempsit*, usitata Principis appellatione contentus. & Tiberius *validus spernendis honoribus* ut simularet se modestum, *acerbe increpuit eos, qui divinas suas occupationes seque dominum dixerant*, adeo ut *nec patriæ patris delatum sibi nomen assumpserit*. Et merito, quia fuit patriæ oppressor, non pater. Erant enim hujus hominis artes, specie recusantis titulos quos maxime ambiebat spernere, modo summam potestatem retineret, *quam miseram & onerosam servitutem vocabat*, nec aliter *imperium suscepit*, quam

Tac. lib. 1. 2. & 4. an. Princeps inania contemnat, modo rem teneat, exemplo Augusti & Tiberii.

Ib. 1. hist.

quam ut depositurum se quandoque spem faceret, quo tamen ubi potitus fuit, & vim principatus firmavit, ajebat *se dominum servorum esse, Imperatorem militum, Principem caeterorum.* Sic & Vitellius initio, *praemisit in urbem edictum, quo vocabulum Augusti differret, Caesaris non reciperet, cum de potestate nihil detraheret.*

Hodie etiam tituli non negliguntur, imo si quid illis desiit in litteris, eas legere dedignantur, & aspectu arcent, licet tamen fumosi & vani sint, & non ad aliud utiles, quam quod ex patrimonio reliquum est absumatur. Et hujusmodi titulis Principes insigniti, adeo offuscantur, ut minor inter illos sit de provinciis occupatis bello restituendis controversia, quam de titulis admittendis, qui post amissam possessionem, post aliquot saecula geruntur. Imo eo nunc deventum, ut cum negotiorum aut officii causa conveniendum sit, prius missis utrimque nuntiis, de mutuis titulis & ceremoniis observandis agatur.

Vanitas titulorũ, quorum major cura quam possessionum.

Veneratio Principi debita, aliis ne communis sit.

Cum Princeps non tantum strenuus ac fortis, sed etiam sanctus & venera-

bilis

bilis esse debeat, merito ceremoniæ, venerationes, genu flexiones, dexteræ oscula, & votorum oblationes, quæ illi à subditis exhibentur, aliis nobilibus communes esse non debent; etsi enim vanæ sint, Venerationi tamen Majestati limites definiunt. Sic Pontifices, cum pro incolumitate Principis vota susciperent, & preces publicas fieri juberent, & Neronem ac Drusum iisdem Diis commendarent; id Tiberius ægerrime tulit, *æquari adolescentes senectæ suæ*, tametsi filii ipsius essent, & in imperium successores; & Nero, quod mater sua Aggrippina ambitiosa mulier imperatoris honores affectaret, cui, cum Imperator Armeniorum legatos audiret, *suggestum quoque ascendere & simul præsidere paranti* occurrit, atque ita specie pietatis, *itum est obviam dedecori*.

Tac. lib. 4. ann. Tiberius filios sibi æquari ægre tulit.

lib. 13. ann.

Novum enim & *moribus veterum insolitum, fœminam* comitiis aut *signis Romanis præsidere*, à quibus arcebatur. De Agrippina matre hujus scribit Tacitus, *Fœmina ingens animi munia ducis per eos dies induit, militibusque, ut quis inops, aut socius, vestem & fomenta dilargita est.* Absente Germanico solebat signa adire, largitionem tentare, seditiones comprimere. Amplius tradit Plinius, *stetisse eam ad principium pontis*

Et Nero, quod mater sua simul præsidere comitiis cuperet.

lib. 1. ann.

de reb. German.

pontis, laudes & gratias à reversis legionibus habentem. Id autem Tiberii animum altius penetrabat, ac nimiũ ambitiose fieri credebat. Ideo non ferebat se aliis æquari. *Vilescit Principis honor, si promiscuis adulationibus vulgatur*, & veneratio ea exhibeatur aliis, quæ soli Principi debetur, & pro cujus solius salute vota concipiuntur. *Unum omnium votum est salus Principis.* *d. l. 4. ann.* *Plin. in panegyr.*

Non inficior tamen æquum esse, & solitum, Proceres sanguine conjunctos, & Ministrum Principis aut qui ejus personam agit, ampliore honore prosequi, quam cæteros, siquidem illi sint velut stellæ, quæ absente sole lucent. Ipse vero Princeps suo Ministro quamvis intimo & familiari, nec venerationem aut tam ampla honoris signa exhibeat, ut subditi conditionem exsuperent. noverit hic *Princeps mensuram implere*, ut sciat *quantum tribuere amico possit*, hic vero *quantum à Principe accipere*, nam quæ extra mensuram sunt, *invidiam augent.* Custodia regni est non permittere ullum crescere ultra mensuram. Debetur honor ministro præ cæteris à principe servanda mensura ne quid nimis illi tribuat. *Tac. lib. 14. ann.* *Aristot. lib. 5. polit. c. 8.*

Principis solius honoranda effigies.

Olim Principibus effigies, statuæ, templa statuebantur. Hinc signa, nomina

mina atque imagines eorum in nummis vexillis & scutis gentiliciis conspiciebantur, & à Victis hostibus, aliisque genu flexo, adoperto capite, manibus in cœlum elatis venerabantur Imperatorum effigies, & dominos appellabant. Sic Tiridates, ante effigiem Neronis, *ad eam progressus, cæsis ex more victimis, sublatum capite diadema subjecit imagini.* Interdum ut Ducum exercitus, & amicorum suorum cultum promoverent, & effectum in eos ostenderent, permittebant, ut extraordinarii ipsis honores & effigies in publico deferrentur: quomodo permisit Tiberius, cum proponi palam, *colique per theatra & fora effigies Sejani interque principia legionum sineret.* Verum cum hic cultus *avaritiam & arrogantiam pareret*, & relicto Principis nomine, omnem sibi Sejanus auctoritatem arrogaret, errorem suum Tiberius agnoscens, prohibuit ne imposterum Ducum imagines publice colerentur, deferrenturque in Vexillis. Unde Majestatis reus postulatus est Granius Marcellus Bithyniæ Prætor, quod ejus statua altius quam Cæsaris posita esset. Et Cornelius Gallus, quod statuam suam per universam Ægyptum poneret, suaque acta pyramidibus inscriberet, jussus

Tacit. lib. 15. ann.

Quo ritu olim adoratio fieret.

lib. 4. ann.

Prohibitum Ducum imagines coli.

Et nomen publico operi in-

jussus est ab Augusto exulare, sed damnationē morte voluntaria prævenit.

Inde vetitum ut si operi publico quis nomen suum sine Principis mentione inscripserit, Majestatis sit reus. Hinc cum populus Romanus effigiem Agrippinæ & Neronis gerens circumstetisset curiam, *Tiberius criminatus est nihil reliquum esse nisi ut caperent ferrum, & quorum imagines pro vexillis secuti forent, Duces Imperatoresque deligerent.* Videbat enim hæc in suæ & reipublicæ detrimenta vergere, & nihil prodesse hostes vincere, si alii familiares & domestici exurgerent.

Quare Princeps non facile ad intimam amicitiam Ministrum admittat, ne nimium semel factus ipsi familior, sui ipsius obliviscitur, & non tantum ad statuam sibi publice erigendam (ut dux Albanus in Belgio) sed ad majora facinora tentanda evadet audacior, paulatim illis dotibus ob quas initio amari cæpit, deficientibus. Nec etiam magni pendat Princeps effigiem suam passim honorari, ac statuas erigi, caducæ illæ sunt, pulcherrima sui ipsius effigies quæ ex virtute & gestis conflatur, quæ si mediocria laudem non merentur, magna & egregia postumam famam pariunt. Meminerit *cæteris mortalibus in eo stare consilia,*

Scribi, sine jussu principis. *l. 10. C. de oper. publ.*

lib. 5. ann.

Princeps ne nimium familiaris sit Ministro.

Pulcherrima Principis statua, quæ ex virtute & præclaris gestis conflatur. *lib. 4. ann.*

quid

quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda, quæ in nobis cœptis validissima est. Vitam itaque gloriosam Princeps consectetur, nihil persona sua indignum admittat aut cogitet.

Asylum Principis statua.

Deorum privilegia Principes usurparunt, suasque statuas adorari voluerunt, ut apud Chaldæos & Babylonios, ille Nabuchodonosor, apud Romanos templum D. Julii, & Augusti statua, propter eorum Majestatem, & venerationem, pro asylo erat, imo Tiberius asylum hominum vocatus, neque tantum dabatur securitas miseris statuam amplectentibus, sed & nomen Cæsaris pronunciantibus. Apulejus; *Mihi sero quidem, sedulo tamen, subvenit ad auxilium civile decurrere, & interposito venerabilis Principis nomine, tot ærumnis me liberare.* Sic servi & liberi vitandæ violentiæ causa, fidem Cæsaris acclamabant, & ad ejus statuam confugiebant, si vero per malitiam, aut in alterius injuriam, legitimis pœnis & vinculis coërcebantur. Nec enim hoc præsidio ad flagitia trahi licebat.

lib. 1. Dan. Asylum dabatur miseris statuam Principis amplectentibus, aut ejus nomen pronunciantibus. *lib. 3.* *l. un. C. de his qui ad stat. & l. 28. §. 7. ff. de pœnis.*

Quo-

Quocirca Tiberius nimiam licentiam & impunitatem circa asyla abrogavit, quod in ea omnium ordinum homines admitterentur, ita ut nec servus domino, nec creditoribus redderentur noxii, nec Magistratibus criminosi. *Complebantur templa pessimis servitiorum, eorum subsidio obærati adversum creditores, suspectique capitalium receptabantur*, inquit Tacitus. & paulo ante de iis, qui ad statuas Principis, & ejus aram tanquam salutarem confugiebant, sic ait, *Incedebat deterrimo cuique licentia, impune probra & invidiam in bonos excitandi, arrepta imagine Cæsaris.* ubi quoque refert memorabile factum C. Cæstii Senatoris, qui cum videret sceleratissimum quemque Principem imaginibus statuisque abuti. in Seuatu diu multumque contendit, ut ea vis & auctoritas imaginum aboleretur. & fassus quidem est. *Principes quidem instar Deorum esse, sed neque à Diis nisi justas preces supplicum audiri, neque quemquam in Capitolium, aliave urbis templa perfugere, ut eo subsidio ad flagitia utatur.* Postmodum Theodosius major hanc immunitatem dedit Ecclesiis & cœmeteriis Christianorum, ut ad ea confugientes etiam ob quodcunque scelus, non possent inde extrahi, nisi quis

Tacit. lib. 3. ann.
Sceleratis & obæratis adempta securitas.

Immunitas data confugientibus ad Ecclesiam.
l. 2. C. de his qui ad Eccles. conf.
Exodi 21. &c. inter extr. de immun. Eccl.

per

per insidias hominem occiderit, aut latro sit publicus, aut agrorum depopulator. Est igitur Ecclesia asylum vivorum & mortuorum, atque nullibi aut ibi salus & securitas: Tantaque veneratione digna, ut Christiani Imperatores templum ingressuri, arma & diademata pro foribus reliquerint, & extra chorum sederint.

d'Orleans ad lib. 3. Tac.

Princeps obtrectationes contemnat.

Magnanimi est non tantum obtrectationes populares contemnere, sed & injurias pati, nec quicquam gloriosius Principe impune læso, qui longe sit execrabilior in propriis quam in alienis injuriis. Quo nomine suum principem extollit Plinius dum ait, *Majestatis crimen singulare esse, & pene unicum eorum, qui crimine carent, ideoque ejus metum à Trajano esse sublatum contentum magnitudine, qua nulli magis caruerunt, quam qui sibi Majestatem vindicarunt.* Falluntur principes qui *præsenti potentia credunt extingui posse etiam sequentis ævi memoriam,* quive existimant tantam esse suam Majestatem, ut actiones etiam malas honestare queat. *Non ope humana, non largitionibus aut Deûm placamentis,* Neronis *decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur.*

Senec. In paneg. Tacit. lib. 4. ann. lib. 15. ann.

Fieri

Fieri quidem potest domesticorum adulatione, ne ad aures Principis penetret obtrectatio, ut vero nemo omnino sit, qui obtrectet, nunquam efficiet. Qui enim poterit licentiam populi libertatemque loquendi opprimere? si per inquisitiones & id populo inhibeat, durum illi servitutis jugum injiciet, ac sibi notam inuret, & conctationes suas omnes suspectas reddet, cum *sinistra erga eminentes semper sit vulgi interpretatio, nec minus periculum ex magna fama, quam ex mala.* Mitius exaggerantur ea quæ non curantur magnopere. Prohibuerat Vitellius ne quis de rebus male à se gestis, per urbem loqueretur: hinc *plures si liceret alias narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgabant.* Prudentius Sixtus V. Pontifex, cum male per urbem de se nonnulli loquerentur, id referenti respondit. *Sine eos loqui, modo præcipere nos sinant.* Et Laurentius Medices dicere solitus, *loquantur illi, nos vero faciamus.* æque enim laudibus atque obtrectationibus expositus est quisquis imperat; sed illis non titilletur, his ne succumbat, sed civili animo dissimulet & contemnat. ita Augustus ad Tiberium. *Ætati tuæ, mi Tiberi, noli hac in re indulgere, & nimium indignari, quemquam esse qui de me male loquatur.*

Libertas loquendi vix adimi potest.

Satius contemnere quæ dicuntur. *In Agric.*

Ut laudibus, ita & obtrectationibus Princeps est expositus.

Suet. in Aug.

satis est, si hoc habemus, ne quis male facere possit.

Tac. lib. 13. ann. & lib. 5.

Qui Princeps *magnarum rerum curas* dissimulet, *si animum levissimis advertat?* Parvi sane fieret si ad quasvis obtrectationes commoveretur, gravioribus tamen non tangi, non moveri, degeneris Principis esset. solicite igitur hujusmodi obtrectatores observandos curet, & ab iis sibi diligenti custodia caveat. crudele enim esset ut facta, ita dicta punire. *Ipse divus Julius & Augustus tulere ista & reliquere, haud facile dixerim, moderatione magis an sapientia. nam quae spreta exolescunt, si irascare, agnita videntur.* Benigne proinde Imperatores Theodosius, Arcadius & Honorius, nullam, eum qui improbis dictis Majestatem offendisset, poenam sustinere voluerunt, quia is aut ex quadam levitate peccavit, & sic contemnendus, aut insania, & miseratione dignus est, aut injuria, & remitendum est crimen, id est, condonandum, cum ipse Princeps nequeat injuria affici. Majestas ejus major est, quam ut cujusquam contumelia minui possit.

Non potest non moveri gravioribus obtrectationibus.

lib. 4. ann.

l. uni C. si quis Imp. male dix.

Quare non est cur eos puniat, qui sibi detrahunt, nec omnes. nam *si omnes convitiatores supplicio afficeret, quibus imperaret, non haberet. vix enim quisquam adeo mali expers, ut non ali-*

Si omnes qui delinquunt puniendi forent, nemo super-

aliquam mortem mereatur. Ad officium Principis pertinet *omnia scire, non omnia exequi*; in Republica Romana sola *facta arguebantur, dicta impune erant. Vana à sceleстis, dicta à maleficiis differunt.* In Maledicos scriptores, famosorum libellorum auctores, Princeps severe animadvertat necesse est. plerumque enim ab iis Illustres diffamantur, scandala, tumultus ac seditiones concitantur. scripta enim tutius manant, & diutius nocent. Ne tamen nimium ad puniendum sit proclivis, si viderit expedire. Si vero contra ipsum libelli famosi edantur, curet ut ad manus suas perveniant. etsi enim illos dictaverit malitia, veritatem tamen quandoque in iis reperiet, quæ aulici solent silentio premere, evadetque prudentior sua propria infamia. Videns aliquando Tiberius quam fuisset deceptus, quod Sejani malitiam cum tempore penetrare non potuerit, *quæ ab hæredibus occultata,* publice *recitari jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ, an scelerum Sejani diu nescius, mox quoquo modo dicta vulgari malebat, Veritatisque, cui adulatio officit, per probra saltem gnarus fieri.*

effet, cui princeps imperaret. *Seneca lib. de Clem.* *Tac. lib. 2. ann.* *In Agric. lib. 1. & 3. ann.*

Animadvertendum in auctores famosorũ libellorum.

Aliquando principi utile libellos famosos adversus se scriptos legere.

lib. 6. ann.

Liberæ reipublicæ signum est obtrectatio; in ea, quam Tyrannus opprimit,

Quo magis occultari & om-

mit, neutiquam permittitur. Jusserat Senatus Romanus Cremutii annales exuri; sed quia eos ipse occulerat, accensa magis est legendi cupiditas, quemadmodum & libellis famosis Vejenti accidit *conquisitis lectisque, donec cum periculo parabantur, mox licentia habendi oblivionem attulit.* Curiositas Judicibus nō paret, nec pœnas metuit. Prohibitione augescit Satyricorum operum existimatio, *& male coercita fama supprimendo augetur, punitis enim ingeniis gliscit auctoritas, neque aliud externi Reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atque illis gloriam peperere.*

usi libelli desiderantur, eo magis legendi cupiditas.

lib. 1. hist.

lib. 4. ann.

Nobilitatem Princeps concedit.

Nobilitas alia est acquisita, alia transfusa. Hæc à parentibus in posteros omnes descendit, non ascendit, neque abit in adoptatos, non in transversos consanguineos, non ex materno tantum genere, non ex damnato complexu natos, nisi beneficio Principis juventur. Acquisita nobilitas à principe est, codicillis ab eo obtentis, qui licet nonnunquam ex gratia magis concedantur, quam meritis, tamen non licet de judicio principali disceptare. Sed ista nobilitatis datio restrin-

Tyraq. de Nobilit. Mastrill. lib. 4. de Magist. c. 10. n. 14.

Nobilitas alias à majoribus transfusa, alia acquisita armis & studiis

L. 3. C. de

ſtringitur intra territorium concedentis. Neque admittitur in Collegiis, quæ Canonicos requirunt à quatuor avis & proavis nobiles. Acquiritur quoque nobilitas militia armata, per plures annos obita, unde ſoli nobiles feuda olim poſſidebant, quia ſoli militabant,&rempublicam defendebant. Feuda recens empta quamvis nobilia, plebejos non nobilitant, niſi ut alibi conſuetudo id habeat. res enim hominibus accedunt,non contra. & nobilitas ſenſim naſcitur, præclaris factis augetur,ac ſtatui ſplendorem impartitur. *Quanto quilibet præeſt melioribus, tanto major ipſe & honeſtior eſt.* *Novell. 15. in fine proœm.*

crim. ſacril.

Comparatur etiam Nobilitas, togata militia, ab iis præſertim qui ob ſingularem juris cognitionum, titulum juris-conſulti, academico ritu ſunt promerit: atque hæc nobilitas non eſt inferior ea, quæ ex natalium ſplendore derivatur; imo major ſi virtus illis deſit, qui claros natales jactant, cum ipſi vitiis & inertia ſint obſcuri, majorum luce offuſcati, à quibus degenerarunt. Recte Seneca, *non facit nobilem atrium plenum fumoſis imaginibus: animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione licet aſſurgere.* Tacite quoque nobilitaſſe cenſetur Princeps, ſi quem de nobili feudo inveſtiat,

Bobadilla lib. 1. polit. c. 3. n. 15.

Epiſt. 44.

Qui tacite cenſeantur nobiles creati.

L. 1. C. de domest. vestiat, equestri dignitate donet, ad latus, ad consilium, ad comitatum suum admittat, palatinis officiis adhibeat. Inter gradu pares, vetustatis & patriæ claritudo auget nobilitatem. qui istis aulæ officiis nobilitantur, officiorum gradum retinent, in eoque temporis prærogativam.

L. unic. C. de præpos. labor. l. nemo C. de dignitat.

Non nobiles tantum, sed & plebeios, & inopes, patriæ amantes promovet.

Tacit. lib. 11. ann. *Apud majores virtutis id præmium fuerat, cunctisque civium, si bonis artibus fiderent, licitum, petere Magistratus*, & officia, *ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima juventa (quæ cupiditates adolescentiæ jam effugerat) Consulatum ac Dictaturas inirent*, non ambitu, aut vi, *cum nemo nunquam imperium flagitio quæsitum bonis artibus exerceat.* Recte *apud majores.* nam postea pro ratione temporum & conditione personarum hæc variarunt. Sub Principibus ad palatina officia, jam grandiores adhibebantur, nobiles ad minora plebeji, prout etiamnum, odium hi facile concipiunt, & publicam turbant tranquillitatem, cum nihil accipiunt. Ex his divites præferuntur, qui ad obeunda publica munia

Lib. 1. hist.

Plebeji probi ad

nia plus habent ocii: non tamen excludendi ab iis sunt pauperes, probi & industrii, neque enim turpis est paupertas, sed magni animi plerumque testimonium præbet, cum cæteræ adsunt virtutes. Est & ipsa industriæ mater, cum interim opulentia negligentiam sæpe pariat, & insolentiam, & aliorum contemptum. munia reipub. promovendi.

Quare fortunæ mediocris viros, *& pares negotiis neque supra*, ad munia aulæ & publica evehendi sunt. Cum in Senatu Romano ageretur cuinam procuratio Hispaniæ mandanda esset, cumque multorum suffragiis Sulpitius Galba, & Aurelius Cotto in eam rem nominarentur, dixit Scipio *Neutrum sibi placere, unum quod nihil omnino possideret, alterum quod nihil ei sufficeret.* Fieri enim non potest, ut, qui egenus plane est, bene commissum sibi munus gerat, aut quietem optet, qui rei augendæ cupiditate ducitur. magis itaque conveniunt mediocres, quam magnæ fortunæ aut nobilitatis viri, ne nobilitate sua & potentia freti, ansam arripiant aliquid in Principem machinandi, vel se ipsos efferendi. Illud persuasum sibi Princeps habeat, *optimos quosque mortalium altissima cupere.* quare ut non nimium attollere, ita nec nimium nobiles olim

Et viri mediocris fortunæ.

Val. Maxim. lib. 1.

Quinam assumendi ad majora officia.

lib. 4. Annal.

& divites jacêre patiatur. *Difficile*, inquit Aristoteles, *pauperes qui divites fuerunt, aut nati sunt ex divitibus, res novas non moliri.* Unde Plato dicebat Paupertatem & Divitias duos esse pestiferos morbos, qui in civitate grassantur, & rerum novarum cupiditatem gignunt. *Inopia*, ut ait Tacitus, *vix privato toleranda*, adactus fuit Otho ad imperium occupandum, & Julianus ad illud invadendum, divitiarum auxilio usus est. Ideo Princeps in hoc curam suam semper intendat, *ne*, per hujusmodi morbos & scelera, *composita turbentur*, seu ne inter nobiles & olim divites inimicitiæ oriantur: ad quas componendas auctoritatem suam interponet, illos disperget, & *alio specie defendendæ provinciæ* mittet.

lib. 2. polit. c. 9. Nimia paupertas & divitiæ rempubl. turbant. *lib. 1. hist.* *lib. 2. ann.*

Denique officiis præficiet eos qui provinciæ bene afficiuntur, & mores civium cognoscunt, *nam cognoscenda inprimis vulgi natura, & quibus modis temperanter habeatur*, inquit Tacitus, Plutarchus & Aristoteles, hanc etiam in principe prudentiam desiderant, ut omnium quos regit ingenia probe noscat, & rite sese ad ea accommodet. Igitur qui ad regendam rempublicam accedit, non ambitionis, aut solius emolumenti, sed publici boni causa, extemplo necesse est civium mores cognoscat,

Bene affecti provinciæ ad eam regendam mittendi. *lib. 4. ann.* Ingenia & mores subditorum cognoscere oportet.

gnoscat, quæ incommoda patiantur, quibus rebus delectentur, quibus se sustentent, quomodo erga Principem affecti. Debet quoque scire quam late pateat provincia, quæ civitates, oppida, quæ fundamenta & immunitates cujusque, *quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios ea provincia habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisque sit lege, conditione, fœdere.* Nam sæpe officiorum reipublicæ sunt candidati qui ista ignorant, & munus quod petunt non intelligunt, discere regendi artem volunt, dum regendum est.

Vires provinciæ cognoscendæ.

Cic. de leg.

Præmia donat.

Ad rempublicam rite regendam, & conservandam non solum boni spe præmiorum alliciendi sunt, sed etiam mali metu pœnæ deterrendi, & inter hos illi qui importunis precibus, ac negotiosa quadam contentione, quod meriti non sunt præmium consequuntur. Sane qui generosi sunt ac veræ virtutis amantes, servire melius & mereri norunt, quam importune mercedem extorquere. Princeps ergo, qui verus Justitiæ distributivæ sacerdos est, pœnas temeratoribus persolvat; benemeritis autem honores conferat.

Præmiis & Pœnis resp. continetur.

l. 1. §. 1. ff. d. just. & jure.

Per Principem præmia danda, alias suā gratiam perdunt, si ab alio referantur accepta.

Nihil non aggressuros homines Livius existimat, si magnis conatibus magna præmia proponantur, eaque ab ipso principe dentur: qui alias contemptui erit, & beneficia suam gratiam perdent, si alteri referantur accepta: ob hanc causam Tiberius *vehementer increpuit* Junium Gallionem, præmia Prætorianis militibus proponentem, *velut coram rogitans quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris, neque præmia nisi ab Imperatore accipere par esset?* conabatur gratiam militum sibi parare. Hinc cum Rufus Helvius gregarius miles, donatus esset ab Apronio torquibus & hasta, Cæsar addidit civicam coronam *servati civis decus, quod non eam quoque Apronius jure Proconsulis tribuisset questus magis quam offensus,* quippe nemo audebat nisi jussu Principis civicas dare.

Tac. lib. 6. ann. & lib. 3.

At Bocalinus ut Satyricus queritur hodie, neque sanguini, neque meritis præmia dari. Quod singulari Principum artificio opinio invaluerit, plebeios pecunia, nobiles sanguine tributa exsolvere; & sibi rem ac fortunas mercimoniis cæterisque pacis artibus quærere, vile ac sordidum; bellorum latrociniis in alienam utilitatem insudare, gloriosum esse.

in ragg. Boag. lib. 39. & 62.

Nobiles sanguine suo tributa pendunt.

Obsequia remunerat.

Obsequia sine præmio languescunt, eo vigent, & regnum efficiunt gloriosum, nam sub ingrato Rege, nihil magnum geritur, nec ulla heroica exempla transmittuntur. Princeps non colitur ac suspicitur, quia Princeps est, sed quia præstita sibi obsequia remunerat, & præmia tribuit magnis magna, & minoribus minora. uti Rex Philippus III. Magno Duci de Lerma reditum annuum 72. millium aureorũ, ob nuptias inter Philippi IV. sororem & Ludovicum XIII. Galliarum Regem procuratas, donavit. Guterius de Cardenas, quod nuptias Catholici Regis Ferdinandi & Isabellæ conciliasset, urbes duas cum dominiis vicinis præmii loco accepit. Tam munifici esse solent Hispaniæ Reges in bene de se meritos, nam cum similia Ministri obsequia præstant, pax, innumeris triumphis potior, comparatur, qua subjecti respirant, & locupletantur, ærarium augetur.

Magna dona Regum ob procuratas sibi nuptias, per quas pax obtinetur.

Nec alii Reges hic desunt, & majorum exemplo, sua aliis minoribus tribuunt præmia, annulos Senatoribus, torques Equitibus, plebeiis jus aureorum annulorum, nobilitati torques aurei

Princeps sua cuique donat præmia.

aurei Velleris, S. Spiritus, cruces & id genus alia Romani coronas civicas, querneas, obsidionales, gramineas, ovales, myrtheas, triumphales, laureas, suis militibus donabant, quæ si materiam spectes, ludicra erant præmia, magna tamen ad virtutem incitamenta. Hinc apud Tacitum Flavius *aucta ius stipendia* in ære, veste & cibariis, *aliaque militaria dona memorat, irridente Arminio vilia servitii pretia.*

Livius lib. 24.

lib. 2. ann.

Etiam minima quæ tribuit, ad virtutem animant.

Verum cum in omni republica difficillimum sit omnes benemeritos large compensare, expediebat potius laudem insignem cum rebus parvi momenti largiri, quam illos irremuneratos relinquere. Et sane generosi animi pluris faciunt laudem & parvum aliquod ejus testimonium quam quodvis pretium. Nam *quid habet per se corona pretiosum, quid civica, quid prætexta, quid faces, quid tribunal, quid currus? nihil horum honor est, sed honoris insigne.*

Seneca lib. 1. de benef.

Equites creat, nobiles juvat.

Plin. lib. 33. c. 1. Tac. lib. 11. ann. & lib. 15.

Olim Equites præter cingulum, & annulum aureum, equum accipiebant, *quibusdam in spem Senatoriæ dignitatis Claudius clavum dedit*, & ante Augustus *in numerum patriciorum adsci-*

adsciscit vetustissimum quemque, aut quibus clari parentes fuerant. Quin amplius Nero nobilissimo cuique, sed re familiari destituto, ut paupertatem innoxiam sustentaret, ex publico subvenit, ne clarissimae familiae extinguerentur. Merito vocat innoxiam, quia fit à fortuna. sic Propertio Celeri prætorio, qui non suo sed fortunæ vitio pauper factus, petenti subvenit, eique decies sestertium largitus est, exemplo Augusti, qui Hortalium Hortensii nepotem pecunia juvit, ut uxorem duceret. Trajanus pari modo, nobiles familias interire aut obscurari passus non est. Suadet id ratio, ut scilicet in quibus virtus sæpius probata, assurgere non potest, iisdem benignam manum Princeps porrigat; quod si facit, perpetuo eas sibi vinculo obstringit, & jus quoddam ad sui obsequium adipiscitur. Nec minus ad agendum fortiter viros nobiles impellunt ea, quæ à majoribus suis gesta fuêre, uti & honores quos acceperunt à Principe suo, quam ii quos adhuc sperant.

& lib. 1.

Qui bona sua decoxit fortunæ vitio non suo, juvandus.

Nobilibus familiis succurrendum.

Hinc quos ad altiores honores evehere Princeps intendit, primum Equites creat. nam olim gladio se accingere, aut arma sumere non ante cuiquam moris, quam civitas suffecturum probasset. Tum in ipso concilio vel Prin-

In Agricola.

cipum

cipum aliquis vel pater vel propinquus, scuto frameaque juvenem onerabant. Hinc manavit illud jus Equites creandi, quod hoc fit ritu, Princeps illorum caput gladio tangit, eoque eos quasi ad militiam accingit. Unde non videtur ab eo abludere veterum Romanorum illa manumittendi ratio per rhapismata & alapas. Sunt autem hi Equites honoratiores illis, qui codicillis à Principe acceptis, honorarii Equites dicuntur, nullo fuso sanguine.

Unde mos creandi equites manaverit.

Cujacius lib. 5. obs. c. lie.

Officia non vacantia donat, non pretio aut precibus.

Plin. in panegyr.

Principis nulla major credi potest felicitas, quam fecisse felicem, & intercessisse inopia, & fortunam vicisse & dedisse homini novum fatum, sive spem ad munia nec dum vacantia; quo magis obsequio suo subditos obstringat. Constantinus lege sua voluit eos qui ex officialibus quorumcumque officiorum geniti essent, in parentum militiam vocari, & antea Romani senatorum filios in paternam dignitatem succedere voluerunt, & ideo licebat iis cum patribus curiam ingredi, ut publicis negotiis assuescerent, adeo, inquit Tacitus, *ne ætas quidem distinguebatur, quin prima juventa consulatum ac dictaturam inirent.*

Cur filiis parentum officia conferantur.

lib. xi. an.

At quamvis liceat Principi munera pro arbitratu suo dispensare, & spem dare, quibus voluerit, sunt tamen qui sentiunt eum teneri illis, quorum parentes publicis honoribus fuerunt decorati, præ cæteris favere, modo sint idonei, ac multò magis illis hæredibus, quorum majores dum munera sua obirent sunt occisi. qui enim pro republica cecidêre, in filiis in perpetuum vivere intelliguntur. ejusmodi mortuorum vitam, in memoria vivorum positam esse dicit Cicero. Quæ cum ita se habeant, expediret tamen nonnunquam differre successionem in officia parentum, ne filii jure hæreditario ea sibi debere putent, ut interim illa expectantes, majori studio se dignos reddant. Nulla enim merces viliori pretio emitur, quam quæ præmiorum expectatione emitur. Et certe magis ad serviendum allicit spes futuri, quam præmii accepti memoria.

Valascus consil. 129. n. 13.
Loyseau des offices lib. 1. c. 12. n. 33.
§. filius inst. de excus. tutor.
Phil. p. 7.

Verum cum Princeps impellitur officia nec dum vacantia, aut supernumeraria conferre, sæpe id facit certa conditione, ne administratore vivente titulum usurpent, aliis vero donat, ut usurpent quidem, & in collegium admittantur, non tamen jus dicendæ sententiæ habeant, aut emolumentis fruantur; Quibusdam ita dat, ut velit statim

Quibus conditionibus officia necdum vacantia donentur.

Vide quæ scripsi in Cod. lib. 11. tit. 17. n. 9.

statim acceptis codicillis & installatione facta, stipendium muneris accipere, non ejus emolumenta, quæ sunt fortuita laborum præmia, à principe non auferenda, neque diminuenda. nam ut mens & intentio ejus, legibus & rationi naturali conformis esse existimatur, ita & rescripta ex ipsius mente & ratione hanc admittunt interpretationem, ne alteri jus quæsitum auferatur, vel minuatur. Quocirca ea mens est concedentis gratiam, aut locum in aliquo collegio, ne per accessionem supernumerarii præjudicium generetur ordinariis, qui hactenus soli juribus & privilegiis collegii usi sunt.

Officia vendi non permittit.

Seneca lib. 1. de benef. c. 9.

Ex superioribus facile apparet, quam noxiæ sint expectativæ, sive futuræ successiones in munera publica, & quam damnandæ officiorum hastationes: nam qui illa emit, revendat necesse est, ut recuperet pecunias jam expositas, & utinam mercaturæ suæ incremento lites non seminaret! Quod incommodum expendens Tiberius, *sine ambitione aut proximorum precibus ignotos etiam & ultro accitos munificentia juvit*, venalitatem & ambitum officio-

Tac. lib. 4. ann.

Idem l. 1.

ficiorum prohibuit, ac voluit quinto quoque anno candidatos sibi nominari, in functiones publicas successuros, quod censeret industriam & obsequia aliorum eo pacto desitura, & sibi occasionem aliis benefaciendi eripi, quodque in eo præcipuam imperii vim sitam esse existimaret; *atque ita favorabili in speciem oratione, vim imperii retinuit.* *lib. 13. an.*

Huc pertinet illa Neronis promissio, ubi imperium adeptus; *nihil in penatibus suis venale, aut ambitioni pervii.* & Alexandri Severi: *Non patiar mercatores potestatum.* Huic promissioni utinã stent Principes & considerent ubi officia publica sunt venalia, ibi divitias in majore honore, quam virtutẽ esse, totamque rempublicam avaritiæ mancipari. Et ut Justinianus ait, *nundinari Magistratus, omnis malitiæ initium & finis.* & Seneca *postquam enim Senator censu legi cœptus, pessum ivere vita pretia.* Hinc homicidia, adulteria, rapinæ, hinc commerciorum confusio, hinc legum contemptus, quovis quamvis pœnam auro redimi posse confidente. Quæ omnia tanto veriora sunt, quanto qui honores emunt non ob virtutes, sed divitias, in sublime tolluntur. Unde Petronius hanc honorum venalitatem, *inter signa pereuntis*

Nundinatio officiorum signum pereuntis reipublicæ.

Spartian. in ejus vita.

Novel. 8. in pr.

In Augusto.

euntis reipublicæ esse scribit, quæ ut æterna esset, Tiberii, & ante eum Augusti cura non levis, referente Suetonio. *Vulgus Senatorum quos abortivos vocabant, quia indignissimi per gratiam & præmium allecti, ad modum pristinum & splendorem redegit*: & recte, nam non facile eos subditi reverentur, quos sciunt ambitione vel pretio, non virtute ad honores esse evectos.

Semper prohibita in Belgio, secus in Gallia. *in l. fin. C. ad l. Jul. repet.* *Loyseau des offices lib. 3. c. 1.*

Quamobrem ne officia publica cujuscunque nominis aut gradus sint venalia, cum dedecore Justitiæ & subditorum oppressione, pulchre statuerunt Impp. Theod. & Valent. ac sæpius Reges Hispaniæ edicta sua in Belgio renovarunt. Contra Galliæ Reges venundationem quorumcunque officiorum permittunt, & facultatem nominandi illi cui venditum officium, dummodo nominatio personæ idoneæ à Rege approbetur, à cujus auctoritate officiorum exercitium, jurisdictio & administratio dependet, quod fructus sint supremi dominii, ut loquuntur Jurisperiti.

Bellum decernit.

Hoc vero vel omnium maximum imperii jus est. Apud Romanos bellum

lum decernere non licuit, nisi *comitiis populi centuriatis* sive maximis & *adhibitis auspiciis*. Quod Cicero testatur, dum ait, *Consuli, si legem Curiatam non habeat, attingere rem militarem licet*. Mutata Republica, lege Julia Majestas tenebatur, qui bellū injussu Principis gesserat. *Ordo naturalis hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas, atque consilium penes Principem sit.* Soli itaq; Principi, penes quem Majestas est, arma movere, & bellum hostibus suis indicere permissum: hostibus inquam, quia cum latronibus, piratis, aut rebellibus proprie bellum non est, nec jura belli, captivitatis & postliminii illis conveniunt, neque rerum captarum dominium habent, quod hostibus tantum tributum est. Administratio quidem aliis committi solet, vel nonnunquā uni, quod tutius videtur: cum nihil periculosius in bello quam consilia prodere, pervulgari autem necesse est, si pluribus de illis constet. Undeq; apud Persas & Macedones pauci erant Consiliorum participes taciturni & fidi, apud quos silentii quoque numen colebatur. *Frustra silentium & fidem, in tot consciorum animis speres*, inquit Tacitus.

In 2. Phil. — *l. 3. ad l. Jul. Maj. l. un. C. ut armor. usus. l. 19. & 24. ff. de captiv.* — Quibus indicendum bellum. — *lib. 15. ann.*

Quamobrem belli jam decreti executio uni Duci committenda, & causa à

Causa belli justi-

sa à Principe reticenda, imo ne quidem uxori, aut liberis patefacienda belli promulgatio, quod præclare docuit Antigonus Macedoniæ Rex: Philippo filio suo, pluribus præsentibus interroganti, quando castra moturus esset, respondit. Quid? an metuis, ne solus tubam non audias. Cæterum denunciatio in bello defensivo omnino necessaria est, nisi jam publice pro hostibus habeantur, & injurias inferant, jura violent; Hæc enim violanti jus redditur si jus non præstetur. Ridiculum proinde factum Porsenæ, qui tempus & locum futuræ invasionis denunciavit.

cenda, exsecutio uni committenda.

Bellum juste ac deliberate suscipit.

Justa an injusta sit belli causa, non est quod populus aut milites sint solliciti, id enim Principis est, *in cujus abditos sensus, & quid occultius paret, inlicitum & anceps* inquirere, subjectorum est jussa exequi, bona interim fide sibi persuadendo, recte ac juste ita præcipi. *Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam imperium intercidit. Tum* causas belli *nescire* milites, quam alia *scire oportet*, ipsis *obsequii gloria relicta est*. Principi *summum rerum judicium Dii dedêre*, ab illius au-

Tac. lib. 1. ann.

lib. 1. hist.

lib. 6. an.

ctori-

ctoritate pendet bellum indicere, quod si feliciter bellatum fuerit, animum ne despondeat, fortuna enim non semper Justitiæ ancillatur. Etenim qui prosperam adversamque fortunam non est expertus: vires suas, aut imbebillitatem nescit. Illa enim insidiatrix est hominum, invisibile cum iis bellum gerit, & ipsius ictus prius sentitur, quam sciatur, & maxime dum blanditur, nam *secundæ res acrioribus stimulis animum explorant, quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.* Princeps qui adversam fortunam experitur, non ideo succumbat. *lib. 1. hist.*

Ferenda igitur adversa, & satis Principi nihil imprudenter egisse & prius causam belli expendisse, consultatione cum viris doctis habita. Quod olim & Athenienses fecêre, qui Oratores suos & Philosophos in consilium adhibebant, priusquam bella suscipe-rent. Si quidem in nostra potestate est illa exordiri, finem vero iis imponere non item: *sat cito incipitur victoria, ubi provisum est ne vincaris.* Igitur non facile suscipiendum est bellum offensivum, sed deliberandum diu priusquam inferatur, nonnunqnam satius Principi jure suo cedere, quam ob levem injuriam, bello periculose decertare. Nam *æque apud bonos miserum est occidere, quam perire, nec victis nec victoribus unquam solida stetit armis voluptas* *In Agric.* Offensivum bellum deliberare suscipiat. *lib. 1. & 2. hist.*

Satius sua firmare, quam inhiare alienis. *luptas*, & semper felicior est pax nunquã lacessita, quã multo reparata sanguine. Præterea existimatio Principis elevatur, suscipiẽdo bellũ, unde nulla victoriæ spes affulget. *jactantis est ingenii & levissimi*, dicebat Augustus, *ardere triumphandi & ob lauream coronam, id est folia infructuosa, in discrimen per incertos eventus certaminum securitatem civium præcipitare.* Prudentiæ vero est, limitem ambitioni ponere, sistere cupidinem, & firmare potius sibi quæsita pace, quam bella ex bellis serendo novis incrementis inhiare. Hæc si perpendissent Franciscus I. Francorum, & Gustavus Suecorum Reges, nec ille captus fuisset Ticini, nec hic Leuczensi pugna cecidisset. Ut igitur salutem & *prosperam sui memoriã* Princeps servet, arma juste suscipiat, *eaque consilio temperet*, nam *cautis quam acribus consiliis potentia tutius habetur.*

Aurel. Vict. de Augusto.

Tacit. lib. 4. ann.

lib. 1. & 11. ann.

Defensionis necessitas. Defensivum autem bellum magna deliberatione non eget, cum necessitas defensionis consilium non exigat, dummodo hosti injuria illata non sit, eam enim honestius potius sarcire, quam iniquam causam armis tueri, non tantum decentius, sed omnino ex Justitia necessarium est. Qui enim injustum bellum excitat, omnium belli incommodorum reus est, tot cædium,

fur-

furtorum, sacrilegiorum, latrociniorum, raptuum, adulteriorum, publicæ vastitatis: alioquin *semper justum bellum est iis, quibus omnino necessarium, semper pia arma, quibus nulla nisi in armis spes vitæ posita est; omnibus aliis rebus æquis & justis, tentatis & oblatis.* Herem. apud Livium.

Defensio nulla prævia injuria omni jure permissa est, vim vi repellere licet, non Principi tantum, sed & privato cuilibet. Lex una, & perpetua, salutem omni ratione defendere. *Omnis est honesta ratio expediendæ salutis, hoc ratio doctis, necessitas barbaris, mos gentibus, feris natura ipsa præscribit: & hæc non scripta, sed nata lex.* l. 3. ff. de just. & jure. Cic. pro Milone.

Quæ sint justæ belli causæ?

Quoniam bellum publicorum armorum justa est contentio, publica utrimque arma eaque justa sint necesse est: Ne homicidium quod admittunt singuli crimen sit: Quanquam utrimque justa vix esse possint, unde justum bellum adversus infideles indici non potest, ex eo solum quod infideles sint; Infidelitas enim non privat dominio, quod jure gentium habent. Potest eos summus Pontifex ad fidei præcones recipiendos cogere, non ad fidem amplectendam. Princeps Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 10. n. 3. & 6. Infideles induci, non cogi debent.

vero

vero Christianus subjectos infideles potest armis cogere ad servandam naturæ legem fidemque audiendam, non autem eos qui non subsunt, & eos qui in parentes impii sunt, quales Sogdiani antequam Alexander eos feritatem hanc dedoceret, & eos qui humanam carnem epulantur; qua abstinere Gallos veteres Hercules coëgit, narrante Diodoro.

Quas res armis sibi Princeps vindicet.

Item potest Princeps armis repetere res sibi debitas, inique detentas, ablatas & invasas vindicare, quando videlicet justitiam à tribunali obtinere nequit, quia tunc securior est decisio quæ gladio fit & armis quam, quæ jure scripto, fraudi & cavillationi obnoxio. *Castrensis jurisdictio*, ait Tacitus, *secura & obtusior, ac plura manu agens. calliditatem fori non exerceat.* Jure vindicat Princeps rebellionem & hæresim subditorum, violatum fœdus, suppetias latas inimicis, juste quoque bellum indicit eis, qui piraticam exercent, & vicino innoxium recusanti transitum, qui jure humanæ societatis debetur, ut vel hoc titulo Hispaniæ Rex recte sibi vindicet regnum Navaræ, juste occupatum & recuperatum ab injustis possessoribus.

Pro pace obtinen-

Præterea justum est bellum, quod non cupiditate, aut crudelitate, sed pacis

pacis studio geritur, ut mali coërceantur & boni subleventur, ut ait D. Augustinus. Item pro fide ac Religione, cum quod in eam committitur in omnium feratur injuriam: quam vindicavit Constantinus bellum inferens Maxentio & Licinio. Denique pro Reipublicæ salute atque dignitate: *nullum bellum,* ait Cicero, *suscipi ab optima civitate, nisi pro salute vel fide.* Salus ad nos pertinet, fides ad socios, utrorumque defensio justa est, sed ita tamen pro securitate sociorum juste bellum suscipitur, si cum illorum fortuna nostra sit conjuncta, & uterque status periclitetur. Quare summa adhibenda erit prudentia, num conveniat aliorum se implicare difficultatibus, & alienum periculum nostrum facere, aut plane in eo nos ipsos exhaurire.

da, pro fide & religione, justum bellum,

& pro securitate sociorum.

Quodsi omnino confœderati & socii juvandi sint, id fiat armis, non pecuniis, nisi & id nimis sumptuosum sit, quod tamen potius faciendum; Nam armorum subsidia ad eum, qui miserit, revertuntur, pecuniaria vero apud eum manent qui accipit. Altera ratio, cur pecuniæ non mittendæ, est, quod difficulter comparentur, præcipue ubi subditi sciunt in exteros transmittendas, ut videre est in Hispania, quæ Im-

Socii armis, non pecuniis juvandi.

perii Germanici sortem miserata, & sanguine suo, & opibus illi tulit suppetias. Unde tot nunc adversus Hispaniam, cæterasque provincias ei subjectas, & confœderatas orta sunt bella.

Injustæ belli causæ.

Tacit. lib. 12. ann.

Dominandi proferendique imperii cupido, *quæ cunctis affectibus flagrantior est*, ambitio, avaritia, cupiditas fertilioris agri, majoris soli aut majoris emolumenti spes, quæ veteribus Germanis justa bellandi causa, nunc Suecis videtur; parandi nominis, iræ, vindictæ, libertatis desiderium in populo subjecto, metus viciniæ potentiæ, nisi Principi certo constet se à vicino invadendum, nam præstat invasioni occurrere, quam præsentem vim expectare. *Vis* & *Jus*, iisdem litteris scribuntur, sed Vis expectanda non est, prævalet illa Juri. Imo qui invaditur, & opprimi metuit, in armis jus ponat, *idque æquius quod validius.*

ib. 4. hist.

Qui opprimi metuit, in armis jus ponat.

Lib. 15. ann.

Prævenire enim tunc licet, & obviam ire vicino potenti, qui nullis contentus est finibus. Id monebat Legatus Persei apud Rhodios, agendum esse, ne omnium rerum jus ac potestas ad unum populum perveniret. per victos enim vicinos, victor gressum facit ad remo-

Livius lib. 42.

remotiores. quod probe intelligens populus Romanus, justo metu bellum movit contra Philippum: ne, subacta Græcia, iis illud prior moveret. Ideo Cæsar dicebat, puniendum esse vicinum antequam potentior fiat, & intulerit quidquam mali, vel etiam quia inferre malum conatur: Non enim de nuda voluntate accipere hoc oportet, sed de conatu qui in actum prodiit: quamdiu certo non deprehenditur animus nocendi, tamdiu illicitum est prævenire, & obsistere, ne vicini potentia augeatur.

Quando opponere se liceat vicino potenti.

Non est ferendum quod Galli tradunt, jure gentium arma recte sumi ad minuendam domus Austriacæ potentiam, quod sensim vicina corripiat, & nimium aucta nocere possit: Aucta enim illa citra cujusquam injuriam, per conjugium Mariæ Burgundæ & Joannæ Castiliæ & Aragoniæ, atque per alias hujusmodi affinitates, aditum ad tantam potentiam sibi patefecit: per hoc etiam indissolubile vinculum non semel inter Gallos & Hispanos, exclusis diffidiis, pax coaluit. Quid autem justius quam legitimis fœderibus & successionibus potentiam augere? Quid injustius quam illam turbare, & ob nimiæ potentiæ periculum bellum inferre. Prudenter

Injusta causa est, metus vicinæ potentiæ & domus Austriacæ.

Laurentius Medices, cui semper periculosæ plenum opus aleæ, bellum potentiori movere, in eo totus fuit, ut res Italorum Principum paribus librata ponderibus forent, & sic pax firmius etiam cum confœderatis constaret, quæ tamen cum auctore suo desiit. conati enim Italiæ Principes, Hispaniæ Monarchiam perturbare, & in Ducatu Mediolanensi bellum fovere, cui tamen illi stabilitatem suam debent: atque illis se hactenus junxit Franciæ Rex, ne Hispaniæ rebus nimium crescentibus, Gallicæ decrescerent. Unde nunquam satis laudanda Venetorum respublica, quæ continuis Galliæ sollicitationibus nunquam aures præbere voluit, aut bellis sese immiscere. Qua re non solum Austriacam sibi domum mire devinxit, sed se ipsam etiam communi Martis furori prudenter subduxit, & plus hoc modo profecit, quam vi & armis obtinere potuisset. Itaque vicinitas majoris potentiæ, non semper damno esse solet, aut fraudi, sed interdum maris instar est, quod aliorsum recedit, & Provincias integras subductis undis vicino transscribit.

Laudandi Veneti, qui bellis adversus Austriacos non se misceant.

Prin-

Princeps bello impar, qui se tueatur?

Dum belli pacisque init consilia, imprimis imperii sui vires excutiat, & si se bello imparem animadvertit, pacis artibus se defendat, ac adversario publice declaret, nolle se armis contendere. Sic Gothorum Regina Amalasuntha respondit Justiniani Legatis, non fore decoram de non adversante victoriam. Potest quoque debilior potentioris patrocinium suscipere, & ad tempus illud subire. Pisani, Aretini, & Florentini olim cum ab externis hostibus sibi metuerent, suarum urbium dominium in annos quinque Roberto Regi Neapolitano transscripserunt. Et alio tempore Florentini in decennium Carolo Calabriæ Duci se addixerunt. Lucenses & Genuenses hodie Hispaniarum Regis patrocinio tutiores se putant, quam parato semper & in castris exercitu. Florentini plerasque belli tempestates pecuniis à se depellere soliti sunt, *illa* enim, ut ait Tacitus, *inter civiles discordias ferro validiores*. Itaque auro libertatem contra ferrum defendebant, à quo instituto, cum ultimis illis bellis, quibus Medicei in urbem restituti sunt, per avaritiam

Procopius 1. Goth.

Qui potentioris patrocinium suscipiendum.

Forstner In Tacit.

ritiam recessissent, rempublicam perdiderunt, quam nunc pacifice Medicei Hispanis viribus subnixi retinent; iisdem libertate sua gaudet Genua & Tusciæ principatus securior redditur. Imperium spirituale Ecclesiæ, augescit & conservatur potentia domus Austriacæ: ejusdem beneficio à Turcarum tyrannide securi sunt Veneti, & tamen istorum Principum Consiliarii vix hoc beneficium agnoscunt.

Italiæ provinciæ Austriacæ domui libertatem debent.

Solent quoque debiliores, ut sua tueantur adversus potentiorem quem metuunt, fœdera inire. sic Perseus, sic Mithridates adversus Romanam potentiam movebant alios in communia fœdera. hodie quoque debiles à potentioribus auxilia petunt, quibus adjuti, res suas servant, potentes autem suas augent. Ita Romani confœderatos & socios juvando, orbem terrarum sibi subjugarunt. Ita Turca, inter Christianorum Principum dissidia, imperium suum protulit, quamvis fide improba.

Fœdera ineunda cum potentioribus.

Coëunt etiam nunc inter se Italiæ Principes, & tacito quodam consensu hoc agunt, ne unquam pristina Imperatorum potentia ibi revivifcat, aut denuò Cæsar Italiam cum milite ingrediatur. illius quoque potentiam reformidant Germaniæ civitates, & idea

Magnum nimis aliquem non fieri, vicinorum interest.

ideo ægre illi suppetitas ferunt adversus Turcam, Hungariæ regnum recuperandi causa, ne recuperatum non imperio, sed suæ familiæ vindicet, & hoc modo Austriacæ vires magis decrescant, Galli, titulo protectionis, dominatum in Italia affectant, & Principes Italiæ nescio qua ambitione excæcati, tecta ista Gallorum consilia non animadvertunt. Est enim Austriacæ domus potentia adeo suspecta omnibus, ut vix illa se moveat, quin omnes gentes arma induant. Quæ res omnia consilia cæptaque Hispanis maxime difficiliora reddit. Potentia domus Austriacæ suspecta omnibus.

Ob Præfectorum sævitiam, & innatam genti Batavicæ libertatem, jugum sui Regis excussit. cujus rei pessimum exemplum cum aliæ gentes detestari, & efficere debuissent, ne inauditum pellendi Reges morem inultum sinerent, conspirarunt potius omnes, & milite pecuniaque juvarunt Batavos, & adhuc suam cum illis conjunctam salutem arbitrantur. Ajunt, bellis cum subjectis populis, tanquam necessario cauterio, nimias opes potentiæ Hispanicæ velut humores exhauriri: Sed non exhaurient, *&. singuli dum pugnant* & juvant, *universi vincentur.* Tacit. in Agric. Alia Principum ars est, *semina odiorum inter alios populos jacere.* ita Romani lib. 12. ann. lib. 2. ann.

mani *Armeniam specie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuere.* Inde Drusus non leve decus quæsivit, illiciens Germanos ad discordiam.

Bellum quibus artibus arceant debilitres.

Simile artificium est hostem excitare ei, cujus in nos impetum timemus. Hoc modo Michaël Palæologus à Carolo Cæsare bellū metuens Siciliæ Regē & Venetos ad bellum illi inferendum excivit, secutus Artaxerxem, qui Agesilai impetum formidans, Thebanos & Athenienses in eum concitavit. Hac solertia hostem concitandi superiore sæculo maxime valuit Ludovicus XI. Galliæ Rex. *Nihil* quippe *in bello præstare fortuna majus potest, quam hostium discordiam*, quam ideo Rex iste fovebat. Si quis alius animo meticulosus in regnum succedebat, pecunia, armis consilio instruit audaciorem, *clam quidem & veluti dubitans inter initia, uti amicitia*, & fortassis culpæ obnoxia.

De morib. Germ.

Ut bellum à se avertant, vicinos auxiliis juvant.

Dubito an nuper Galli, metu, an verecundia cum ipsi victricia arma Austriacorum in se provocare nollent, illis hostem Adolphum Sueciæ Regem excitarint. Sic solent Helvetii ut à se bellum avertant vicinos & confœderatos populos moderatis auxiliis juvare, non tam ut bello vincant, quam ut ne succumbant, illud autem fœdus, quod Helvetii cum Galliarum Rege sæpe re-

novant,

novant, magis commercii, quam amicitiæ causa fieri videtur, illi sua fœdera argentea privatæ utilitatis ulna admetiuntur, venalesque manus gerunt.

Verum hujusmodi consilia & strategemata, facile potentiores eludent, qui sine bello, nunquam sine armis sunt, & in pace ita depositum in suarum provinciarum limitibus exercitum habent, ut moderato sumptu ali & præsto esse possit, quod fecit Philippus II. Hispaniæ Rex, diu antequam Lusitanis bellum moveret. Et nunc Ferdinandus III. Imp. in finibus Silesiæ adversus inopinatos hostium incursus validissimum exercitum habet, imitatus parentem Ferdinandum II. qui exexcitum non exauctorasset, nisi id Principes Electores suasissent. Unde tanta secuta est Germaniæ clades, & fides Catholica pene à Sueco, aliisque Protestantibus eliminata.

Princeps paratum semper exercitum habeat.

Cur nemo audeat Turcam invadere aut provocare.

Unam igitur *ponat in armis salutem Princeps, si magnitudinem suam pace & justitia tueri non possit.* Videmus neminem audere Turcam provocare aut ditiones ejus invadere, propterea quod promptum & expeditum semper habeat exercitum, centum quadraginta equitum millium, in Europæ finibus, & in Asia, quibus agri assignantur, unde equos ad bellum expeditos susten-

lib. 1. ann. & de mor. Germ. *Livius dec. 3. lib. 5.*

tare queant, nec ob id quidquam ærario decedit. Sunt & in ipso imperio Turcico quindecim Prætorianorum militum millia, qui Janizari appellantur, & *in iis belli robur: pedites* quidem, ac ideo *tardius vincunt, sed securius* hostium impetum sustinent. stipendio ex ære publico aluntur.

Unus Dux exercitui præficiendus.

Dio lib. 52. Mæcenas Augusto suadebat, ut duos Præfectos prætorio constitueret, ut, si unus insidias tendere vellet, alter æmulus Principem custodiret, illumque in fide contineret. Hinc fit quod ad levandas discordias plurimum valeat æmulatio. hac enim *depulsi centuriones, quia sua quisque legioni cum honorem quærebant.* Unum tamen exercitui ducem præficiendum sentio, ne consilia prodantur, (ut dixi,) & si plures sint, inter eos de imperio sit contentio, qua nihil Principi periculosius, nihilque magis remedio indiget. Hanc contentionem subire noluit Q. Fabius, qui post gestum consulatum fratri suo consuli in exercitu libenter subesse voluit. Item Scipio Africanus, qui legatum sui fratris egit, bello adversus Antiochum Syriæ regem, cum tamen nec senex miles juveni, nec frater.

Tacit. lib. 1. annal.

Ubi plures duces sunt, semper de imperio est contentio.

ter fratri, aut nepoti *patruus senex parere dignetur*. nõ enim sanguinis vinculo sistitur invidia, & de prærogativa contentio. Hæc enim olim sub Imperatoribus raro, rarius hodie finem habet; Et quo minores sunt Duces exercitus, eo majores sunt contentiones, quod minoribus major insit æmulandi cura. Quod animadvertens Tiberius, cum alium destinaret, in Asiam æqualis cum alio dignitatis qui tunc provinciam administrabat, M. Aletum *delegit è prætoriis, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares & ex eo impedimentum oriretur.*

lib. 2. ann.

De præcedentia contentio, reip. noxia.

lib. 4. ann.

Quod sæpe evenit in Hispania, dum Magnates difficulter cedunt Ducibus exercitus, vel gubernatoribus armorum à Rege delectis. Et in Belgio sæpe impedimentum ortum propterea quod inter tribunos, qui cum subsidio mittebantur, de prærogativa fuerit contentio. quod dissimulare non debet Princeps, sed punire non eum tantum, in quem culpa conferenda, sed & eum qui innocentior videri potest: ille quia causam dedit, hic vero quia non cessit jure suo, & occasionẽ rei bene gerendæ labi passus est. qui rigor si nimius videatur, utilitate boni publici, & exempli, facile excusari poterit. *Bonum publicũ privatis simultatibus impedire non oportet.*

In exercitu qui non parent & certant de prærogativa, puniendi.

lib. 14. ann.

Ideo prudenter Romani unum Ducem, non duos pari auctoritate exercitui præficiebant, quod scirent, *arduum non eodem loci potentiam & concordiam esse.* Atque hunc Ducem, non Senatorem, sed *gnarum militiæ, corpore validum, & bello suffecturum,* summo cum imperio, ac libero statuendi arbitrio mittebant, cui cæteri præfecti, Comites, ac Tribuni suberant, & hi quoque tales, quos nullum belli genus non exercuisset, qui novissent quantis belli nervis opus esset, & unde comparari possent, qui scirent militem in aciem cogere, *quæ cura explorandi, quantus regendo trahendoque bello modus,* qui prope cognoscerent vires & loca provinciæ cui præficiebantur, vel adversus quam ipsis bellum suscipiendum erat, qui unum ex suis militibus servare mallent, quam mille hostium perdere, qui, ubi pugnandum, *opportunitates locorum pugnæ sapienter legerent, ut esset suis necessitas in loco, spes in virtute, salus ex victoria.*

lib. 1. ann. — *Ibid.* — Quales Duces requiri? Quid curare debeant bello gerendo? — *lib. 3. hist.* — *lib. 2. & 3. ann.*

An nobiles tantum & Ecclesiastici exercitui præficiendi?

Plures suadent præficiendum non nobilem, sed providum & rei militaris peritum. si enim tantum majorum nobilitate

bilitate resplendeat, eum hostis despiciet, & miles proprius imperio non parebit, ut accidit Vitellio, qui *missu Galbæ aderat, censoris Vitellii ac ter Consulis filius, idque satis videbatur*, ut exercitum regeret. Verum etsi superato Othone Imperator fuerit, tamen rebus ejus declinantibus, quando arma cepit Vespasianus, nihil omnino potuit, quia *ignarus militiæ, improvidus consiliis, ad omnes nuntios vultu & incessu trepidus, deinde temulentus.* Grande tamen tunc momentum addidit *Antonius, pace pessimus, bello non spernendus.* Erat hic non stirpe clarus, sed rei militaris peritus. Non auctoritas sanguinis, sed fortitudo & industria hostem fundit. Plurimi tamen faciendam censeo sanguinis nobilitatem, cui libentius quam novis hominibus milites nostri obtemperant, modo conjuncta sit rei militaris peritia, & regendi disponendique acies dexteritas.

In duce non tam nobilitas quam rei militaris peritia desideratur, *Tac. l. 1. & 2. histor.*

Sayaved. Symb. 17.

Neque milites Duces exercitus Ecclesiasticos fuerunt, quorum munus est soli Deo servire, ejus sacris vacare, gregem sibi commissum non deserere, paci & concordiæ studere, non sanguinem humanum profundere, ut fecit sub Ludovico XI. Gallorum Rege Cardinalis Valvacensis, qui supremus militiæ Dux, & indutus habitu Episcopali

Sub tribus Regibus Galliæ Ludovicis tres Cardinales militiam rexerunt.

pali, milites lustrabat. quod indigne ferens Comes Dan. Martin, à Rege petiit Episcopatum Andegavensem, tanquam vacantem, sibi conferri, quandoquidem Cardinalis ejus loci Episcopus belli Ducem ageret, qui tamen ex infima plebe oriundus. hujus vestigia secutus Cardinalis Richelius intimus Ludovico XIII. obscura quoque origine, sed animo elato & magnarum rerum capaci, qui non solum suam Ecclesiam deseruit, sed causa fuit, ut per Germaniam & Belgium, quatuor millia templorum, & amplius eo, spoliata, deserta & incensa fuerint. omitto tot millium miserorum cædes, strages, exilia, regnorum mutationes. Et hic successorem reliquit Cardinalem Mazarinum, eumque externum, Directorem Ludovici XIV. Regis, cujus auspiciis bella nunc geruntur, pax rejicitur, Ecclesiastico ante omnia colenda & procuranda. *nam pax & victis utilis, victoribus pulchra, ipsaque sperata victoria melior tutiorque.*

D.Vitrian. ad Ominei c. 26.

Bellum celeriter gerendum, & per quos?

Præficiendi & nunc exercitui, qui per omnes laborum gradus ad summum honorem pervenerunt, qui videdeli-

licet *diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus.* Nemo melius in bello imperat quam qui ante paruit. Etenim talis probe novit quando expediat pugnare, quando tergiversari, quando domi bellum gerere, quando in hostilem agrum inferre, quando loco manere, eum munire & in impetum sustinere.

Tacit. lib. 2. ann.

Quis Dux bello præficiendus

Igitur is præficiendus, qui gnarus sit omnium temporum, in bello habendam esse rationem, ubi facto magis quam consulto opus est, quam noxiæ sint cunctationes. sæpe enim occasio magis juvat, quam virtus. Sed fortuna quoque adsit necesse est. Unde Plutarchus Alexandri Magni potentiam, virtuti & fortunæ simul adscribendam putat. *Imo* ut inquit Curtius, *quis neget eximiam gloriam & potentiam sæpius fortunæ, quam virtutis esse beneficium?* non tamen nisi urgente necessitate, fortuna tentanda est, quæ improvida est & cæca. Maturanda sunt consilia, non approperanda. Quod enim maturum est, nec à nimia temporis mora, nec à celeritate reprehendi potest. Monarchæ plerumque tardi, eo quod suæ potentiæ confidant. ut Otho Imperator, cui *quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat,* nec tamen illa videtur improbanda,

Felicitas in eo virtuti adjuncta sit. *lib. 8.*

Cur grandiores Monarchæ plerumque tardi.

Tac. lib. 1. 2. & 5. *hist.*

nam

nam subita consilia periculo non carent, atque eo casu verum est illud Taciti, *potentiam cautis, quam acrioribus consiliis, tutius haberi.* lib. 11. ann.

In bello plurimum valet celeritas.

In negotiis tamen bellicis ne Principis existimatio minuatur, & contra audacius adversarii insurgant, properanda sunt consilia, & exequenda. Huc spectat Alexandri Magni Symbolum, *Nihil cunctando*; cui non adversatur illud Augusti, *Festina lente*, hoc enim de pacis, illud de belli negotiis intelligendum, in quo plurimum valet celeritas, qua res maxime peraguntur. *Sane Cerialis parum temporis ad exequenda imperia dabat, subitus consiliis sed eventu clarus.* Hanc executionis celeritatem præter cæteras virtutes coluerunt Carolus V. Imp. & qui sub eo militiam didicit Dux Albanus, qui sæpe lenta Hispanorum consilia improbarunt. Ideo hic nunquam nisi pleno cum imperio, exercitui præfici voluit, ne ipsi accideret, quod Vespasiano in bello civili contra Vitellium, quando *ex distantibus terrarum spatiis consilia post res afferebantur.* Inde patet libera belli Duci danda esse mandata. Sin autem ille Principem nimis rigidum esse sciat, mandata accurate observet, nisi evidens reipublicæ utilitas aliter postulaverit, & in provincia remota

Cur libera duci danda sint mandata.

lib. 3. hist.

mota res gerenda. Ita cum Drusus ad gubernandas pacandasque legiones Germanicas, & Helvius Priscus in Armeniam ablegaretur, *in mandatis datum, rebus turbidis, pro tempore & arbitrio suo ut consuleret*, videretque ne quid detrimenti respublica caperet. Lib. 12. Ann.

Quare turbato rerum statu mittendi sunt Gubernatores, qui jam ante provinciam norint, & in ea utramque fortunam sint experti, nec tantum hostem arcere, sed & populum auctoritate & industria pacare possint. Aliud enim est res tranquillas & integras administrare, aliud turbatas & sursum deorsum versas. Quilibet nautarum, inquit Livius, vectorumque tranquillo mari gubernare potest: ubi sæva oborta est tempestas, ac turbato mari rapitur vento navis, tunc viro & gubernatore opus est. Talis fuerit qui nō belli tantū, sed & pacis studia coluerit, & non militarem tan[illegible]tum, seu & civilem prudentiam sive ab ipsa natura, sive à doctrina fuerit consecutus, ut Agricola, qui *naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile justeque agebat*.

Turbato rerum statu, mittendus qui industria & auctoritate populum pacare possit.

In Agric.

Revocandus autem Gubernator, qui diu quidem provinciam pacifice rexit, sed ne existimatio, rebus antea gestis parta, elevaretur, hostem aggredi ausus non fuit, quemadmodum Didius apud

Revocandus qui jam diu in provincia hæsit, nec

audet hostem aggredi. lib. 1. an. apud Tacitum, *senectute gravi, & multa copia honorum, per ministros rem gerere, & arcere hostem satis habebat.*

Bellum in hostili agro gerendum.

Majoris prudentiæ est in alterius provincia bellum sustinere & gerere, quam intra propria viscera illud experiri. Cic. pro l. Manil. Sic olim *fuit proprium populi Romani longe à domo bellare, & propugnaculis sociorum, Imperii fortunas, non sua tecta defendere.* Quid enim bellum nisi incendium? quod si domi retineatur omnia brevi absumenda, nisi exercitus in hostili solo sustentetur, agros proprios, & una semet ipsum pessundabit. Refrigescit quoque & angit virtus si occasiones desint, quibus sese exserat, & spolia quibus inflammetur. Ideo Vocula exercitum suum in hostili terra lib. 4. hist. hospitari voluit, *ut præda ad virtutem incenderetur.* Cur subditi diu domi ferre bellum nequeant. Bellum domi suæ diu ferre nequeunt subditi, amicos ac pariter hostes sustentando, crescunt enim sumptus, deficiunt media, augentur lib. 6. ann. pericula, ideo *bellum procul habere* suadent prudentes, ut domi res tranquillæ esse possint: Inter hos censendi Galli Hispanos bellis implicant. nunc Galli qui multos otiosos, & tenuioris fortunæ nobiles, ut domi tranquillitatem habeant, adversus

Belgas

Belgas & alios Hispaniæ Regis subjectos bello implicant, atque ita efficiunt ut regnum securitatem & Gloriam habeat, subditi vero itinera bene suo otio utantur.

Est & politica ratio debiliori parti occulte submittere auxilia, non quæ fruendo, sed quæ trahendo in longum bello sufficiant. Quomodo Alcibiades Tissaferni suasit, ne nimis enixe Lacedæmonios juvaret, quippe memorem esse debere, alienam se victoriam, non suam instruere, eatenus bellum sustinendum, ne inopia desereretur. Hæc ratio movit etiam Helvetios, ut quorundam vicinorum populorum susciperent protectionem, tametsi id non careat sumptu & periculo, magis tamen utilitati suæ putant consultum, si longe à finibus suis bellum geratur & protrahatur.

Justin. lib. 5. hist.

Debiliori parti submittenda auxilia.

Qui militiæ adscribendi.

Imprimis in militia necessarium est consilium, sine quo nihil conscriptio militum, nihil belli apparatus nisi fumus. Recte Tacitus suadet unam ponendam in armis salutem, *sed arma consilio temperanda*, nam *cautis quam acrioribus consiliis potentia tutius habetur*. Ideo Lysander dicebat Ducem

lib. 1. & 11. ann.

Arma regno necessaria, sed cum consilio tractanda.

exer-

mani *Armeniam specie largitionis, turbandis Barbarorum animis præbuere.* Inde Drusus non leve decus quæsivit, illiciens Germanos ad discordiam.

Bellum quibus artibus arceant debiliores.

Simile artificium est hostem excitare ei, cujus in nos impetum timemus. Hoc modo Michaël Palæologus à Carolo Cæsare bellū metuens Siciliæ Regē & Venetos ad bellum illi inferendum excivit, secutus Artaxerxem, qui Agesilai impetum formidans, Thebanos & Athenienses in eum concitavit. Hac solertia hostem concitandi superiore sæculo maxime valuit Ludovicus XI. Galliæ Rex. *Nihil quippe in bello præstare fortuna majus potest, quam hostium discordiam,* quam ideo Rex iste fovebat. Si quis alius animo meticulosus in regnum succedebat, pecunia, armis consilio instruit audaciorem, *clam quidem & veluti dubitans inter initia, uti amicitia,* & fortassis culpæ obnoxia.

De morib. Germ.

Ut bellum à se avertant, vicinos auxiliis juvant.

Dubito an nuper Galli, metu, an verecundia cum ipsi victricia arma Austriacorum in se provocare nollent, illis hostem Adolphum Sueciæ Regem excitarint. Sic solent Helvetii ut à se bellum avertant vicinos & confœderatos populos moderatis auxiliis juvare, non tam ut bello vincant, quam ut ne succumbant, illud autem fœdus, quod Helvetii cum Galliarum Rege sæpe renovant,

novant, magis commercii, quam amicitiæ causa fieri videtur, illi sua fœdera argentea privatæ utilitatis ulna admetiuntur, venalesque manus gerunt.

Verum hujusmodi consilia & strategemata, facile potentiores eludent, qui sine bello, nunquam sine armis sunt, & in pace ita depositum in suarum provinciarum limitibus exercitum habent, ut moderato sumptu ali & præsto esse possit, quod fecit Philippus II. Hispaniæ Rex, diu antequam Lusitanis bellum moveret. Et nunc Ferdinandus III. Imp. in finibus Silesiæ adversus inopinatos hostium incursus validissimum exercitum habet, imitatus parentem Ferdinandum II. qui exercitum non exauctorasset, nisi id Principes Electores suasissent. Unde tanta secuta est Germaniæ clades, & fides Catholica pene à Sueco, aliisque Protestantibus eliminata.

Princeps paratum semper exercitum habeat.

Cur nemo audeat Turcam invadere aut provocare.

Unam igitur ponat in armis salutem Princeps, si magnitudinem suam pace & justitia tueri non possit. Videmus neminem audere Turcam provocare aut ditiones ejus invadere, propterea quod promptum & expeditum semper habeat exercitum, centum quadraginta equitum millium, in Europæ finibus, & in Asia, quibus agri assignantur, unde equos ad bellum expeditos sustentare

lib. 1. ann. & de mor. Germ. Livius dec. 3. lib. 5.

tare queant, nec ob id quidquam ærario decedit. Sunt & in ipso imperio Turcico quindecim Prætorianorum militum millia, qui Janizari appellantur, & *in iis belli robur: pedites* quidem, ac ideo *tardius vincunt, sed securius* hostium impetum sustinent. stipendio ex ære publico aluntur.

Unus Dux exercitui præficiendus.

Dio lib. 52.

Mæcenas Augusto suadebat, ut duos Præfectos prætorio constitueret, ut, si unus insidias tendere vellet, alter æmulus Principem custodiret, illumque in fide contineret. Hinc fit quod ad levandas discordias plurimum valeat æmulatio. hac enim *depulsi centuriones, quia suæ quisque legioni eum honorem quærebant.* Unum tamen exercitui ducem præficiendum sentio, ne consilia prodantur, (ut dixi,) & si plures sint, inter eos de imperio sit contentio, qua nihil Principi periculosius, nihilque magis remedio indiget. Hanc contentionem subire noluit Q. Fabius, qui post gestum consulatum fratri suo consuli in exercitu libenter subesse voluit. Item Scipio Africanus, qui legatum sui fratris egit, bello adversus Antiochum Syriæ regem, cum tamen nec senex miles juveni, nec frater

Tacit. lib. 1. anni. Ubi plures duces sunt, semper de imperio est contentio.

ter fratri, aut nepoti *patruus senex parêre dignetur*. nō enim sanguinis vinculo sistitur invidia, & de prærogativa contentio. Hæc enim olim sub Imperatoribus raro, rarius hodie finem habet; Et quo minores sunt Duces exercitus, eo majores sunt contentiones, quod minoribus major insit æmulandi cura. Quod animadvertens Tiberius, cum alium destinaret, in Asiam æqualis cum alio dignitatis qui tunc provinciam administrabat, M. Aletum *delegit è prætoriis, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares & ex eo impedimentum oriretur*.

lib. 2. anni

De præcedentia contentio, reip. noxia.

lib. 4. ann.

Quod sæpe evenit in Hispania, dum Magnates difficulter cedunt Ducibus exercitus, vel gubernatoribus armorum à Rege delectis. Et in Belgio sæpe impedimentum ortum propterea quod inter tribunos, qui cum subsidio mittebantur, de prærogativa fuerit contentio. quod dissimulare non debet Princeps, sed punire non eum tantum, in quem culpa conferenda, sed & eum qui innocentior videri potest: ille quia câusam dedit, hic vero quia non cessit jure suo, & occasionē rei bene gerendæ labi passus est. qui rigor si nimius videatur, utilitate boni publici, & exempli, facile excusari poterit. *Bonum publicū privatis simultatibus impedire non oportet*.

In exercitu qui non parent & certant de prærogativa, puniendi.

lib. 14. ann.

bilitate resplendeat, eum hostis despiciet, & miles proprius imperio non parebit, ut accidit Vitellio, qui *missu Galbæ aderat, censoris Vitellii ac ter Consulis filius, idque satis videbatur*, ut exercitum regeret. Verum etsi superato Othone Imperator fuerit, tamen rebus ejus declinantibus, quando arma cepit Vespasianus, nihil omnino potuit, quia *ignarus militiæ, improvidus consiliis, ad omnes nuntios vultu & incessu trepidus, deinde temulentus.* Grande tamen tunc momentum addidit *Antonius, pace pessimus, bello non spernendus.* Erat hic non stirpe clarus, sed rei militaris peritus. Non auctoritas sanguinis, sed fortitudo & industria hostem fundit. Plurimi tamen faciendam censeo sanguinis nobilitatem, cui libentius quam novis hominibus milites nostri obtemperant, modo conjuncta sit rei militaris peritia, & regendi disponendique acies dexteritas.

In duce non tam nobilitas quam rei militaris peritia desideratur, *Tac. l. 1. & 2. hist.* *Sayaved. Symb.* 17.

Neque milites Duces exercitus Ecclesiasticos fuerunt, quorum munus est soli Deo servire, ejus sacris vacare, gregem sibi commissum non deserere, paci & concordiæ studere, non sanguinem humanum profundere, ut fecit sub Ludovico XI. Gallorum Rege Cardinalis Valvacensis, qui supremus militiæ Dux, & indutus habitu Episcopali

Sub tribus Regib9 Galliæ Ludovicis tres Cardinales militiam rexerunt.

pali, milites lustrabat. quod indignè ferens Comes Dan. Martin, à Rege petiit Episcopatum Andegavensem, tanquam vacantem, sibi conferri, quandoquidem Cardinalis ejus loci Episcopus belli Ducem ageret, qui tamen ex infima plebe oriundus. hujus vestigia secutus Cardinalis Richelius intimus Ludovico XIII. obscura quoque origine, sed animo elato & magnarum rerum capaci, qui non solum suam Ecclesiam deseruit, sed causa fuit, ut per Germaniam & Belgium, quatuor millia templorum, & amplius eo, spoliata, deserta & incensa fuerint. omitto tot millium miserorum cædes, strages, exilia, regnorum mutationes. Et hic successorem reliquit Cardinalem Mazarinum, eumque externum, Directorem Ludovici XIV. Regis, cujus auspiciis bella nunc geruntur, pax rejicitur, Ecclesiastico ante omnia colenda & procuranda. *nam pax & victis utilis, victoribus pulchra, ipsaque sperata victoria melior tutiorque.*

D. Vitrian. ad Comines c. 26.

Bellum celeriter gerendum, & per quos?

Præficiendi & nunc exercitui, qui per omnes laborum gradus ad summum honorem pervenerunt, qui vide-

deli-

licet *diu manipularis, dein centurio, mox castris præfectus.* Nemo melius in bello imperat quam qui ante paruit. Etenim talis probe novit quando expediat pugnare, quando tergiversari, quando domi bellum gerere, quando in hostilem agrum inferre, quando loco manere, eum munire & in impetum sustinere.

Tacit. lib. 2. ann.

Quis Dux bello præficiendus

Igitur is præficiendus, qui gnarus sit omnium temporum, in bello habendam esse rationem, ubi facto magis quam consulto opus est, quam noxiæ sint cunctationes. sæpe enim occasio magis juvat, quam virtus. Sed fortuna quoque adsit necesse est. Unde Plutarchus Alexandri Magni potentiam, virtuti & fortunæ simul adscribendam putat. *Imo* ut inquit Curtius, *quis neget eximiam gloriam & potentiam sæpius fortunæ, quam virtutis esse beneficium?* non tamen nisi urgente necessitate, fortuna tentanda est, quæ improvida est & cæca. Maturanda sunt consilia, non approperanda. Quod enim maturum est, nec à nimia temporis mora, nec à celeritate reprehendi potest. Monarchæ plerumque tardi, eo quod suæ potentiæ confidant. ut Otho Imperator, cui *quo plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat,* nec tamen illa videtur improbanda,

Felicitas in eo virtuti adjuncta sit.

lib. 1.

Cur grandiores Monarchæ plerumque tardi.

Tac. lib. 1. 2. & 5. hist.

nam

nam subita consilia periculo non carent, atque eo casu verum est illud Taciti, *potentiam cautis, quam acrioribus consiliis, tutius haberi.*

lib. 11. ann.

In negotiis tamen bellicis ne Principis existimatio minuatur, & contra audacius adversarii insurgant, properanda sunt consilia, & exequenda. Huc spectat Alexandri Magni Symbolum, *Nihil cunctando*; cui non adversatur illud Augusti, *Festina lente*, hoc enim de pacis, illud de belli negotiis intelligendum, in quo plurimum valet celeritas, qua res maxime peraguntur. *Sane Cerialis parum temporis ad exequenda imperia dabat, subitus consiliis sed eventu clarus.* Hanc executionis celeritatem præter cæteras virtutes coluerunt Carolus V. Imp. & qui sub eo militiam didicit Dux Albanus, qui sæpe lenta Hispanorum consilia improbarunt. Ideo hic nunquam nisi pleno cum imperio, exercitui præfici voluit, ne ipsi accideret, quod Vespasiano in bello civili contra Vitellium, quando *ex distantibus terrarum spatiis consilia post res afferebantur.* Inde patet libera belli Duci danda esse mandata. Sin autem ille Principem nimis rigidum esse sciat, mandata accurate observet, nisi evidens reipublicæ utilitas aliter postulaverit, & in provincia remota

In bello plurimum valet celeritas.

Cur libera duci danda sint mandata.

lib. 3. hist.

mota res gerenda. Ita cum Drusus ad gubernandas pacandasque legiones Germanicas, & Helvius Priscus in Armeniam ablegaretur, *in mandatis datum, rebus turbidis, pro tempore & arbitrio suo ut consuleret*, videretque ne quid detrimenti respublica caperet.

lib. 12. ann.

Quare turbato rerum statu mittendi sunt Gubernatores, qui jam ante provinciam norint, & in ea utramque fortunam sint experti, nec tantum hostem arcere, sed & populum auctoritate & industria pacare possint. Aliud enim est res tranquillas & integras administrare, aliud turbatas & sursum deorsum versas. Quilibet nautarum, inquit Livius, vectorumque tranquillo mari gubernare potest: ubi sæva oborta est tempestas, ac turbato mari rapitur vento navis, tunc viro & gubernatore opus est. Talis fuerit qui nō belli tantū, sed & pacis studia coluerit, & non militarem tan[illegible]tum, seu & civilem prudentiam sive ab ipsa natura, sive à doctrina fuerit consecutus, ut Agricola, qui *naturali prudentia, quamvis inter togatos, facile justeque agebat.*

Turbato rerum statu mittendus qui industria & auctoritate populum pacare possit.

In Agric.

Revocandus autem Gubernator, qui diu quidem provinciam pacifice rexit, sed ne existimatio, rebus antea gestis parta, elevaretur, hostem aggredi ausus non fuit, quemadmodum Didius

Revocandus qui jam diu in provincia hæsit, nec

apud

Audet hostem aggredi. lib. 1. an. apud Tacitum, *senectute gravi, & multa copia honorum, per ministros rem gerere, & arcere hostem satis habebat.*

Bellum in hostili agro gerendum.

Majoris prudentiæ est in alterius provincia bellum sustinere & gerere; quam intra propria viscera illud experiri. Sic olim *fuit proprium populi Romani longe à domo bellare, & propugnaculis sociorum, Imperii fortunas, non sua tecta defendere.* Quid enim bellum nisi incendium? quod si domi retineatur omnia brevi absumenda, nisi exercitus in hostili solo sustentetur, agros proprios, & una semet ipsum pessundabit. Refrigescit quoque & angit virtus si occasiones desint, quibus sese exferat, & spolia quibus inflammetur. Ideo Vocula exercitum suum in hostili terra hospitari voluit, *ut præda ad virtutem incenderetur.* Bellum domi suæ diu ferre nequeunt subditi, amicos ac pariter hostes sustentando, crescunt enim sumptus, deficiunt media, augentur pericula, ideo *bellum procul habere* suadent prudentes, ut domi res tranquillæ esse possint: Inter hos censendi nunc Galli qui multos otiosos, & tenuioris fortunæ nobiles, ut domi tranquillitatem habeant, adversus Belgas

Cic. pro l. Manil.

lib. 4. hist.

Cur subditi diu domi ferre bellum nequeant.

lib. 6. ann.

Galli Hispanos bellis implicant.

Belgas & alios Hispaniæ Regis subjectos bello implicant, atque ita efficiunt ut regnum securitatem & Gloriam habeat, subditi vero itinera bene suo otio utantur.

Est & politica ratio debiliori parti occulte submittere auxilia, non quæ fruendo, sed quæ trahendo in longum bello sufficiant. Quomodo Alcibiades Tissaferni suasit, ne nimis enixe Lacedæmonios juvaret, quippe memorem esse debere, alienam se victoriam, non suam instruere, eatenus bellum sustinendum, ne inopia desereretur. Hæc ratio movit etiam Helvetios, ut quorundam vicinorum populorum susciperent protectionem, tametsi id non careat sumptu & periculo, magis tamen utilitati suæ putant consultum, si longe à finibus suis bellum geratur & protrahatur. *Justin. lib. 5. hist.* Debiliori parti submittenda auxilia.

Qui militiæ adscribendi.

Imprimis in militia necessarium est consilium, sine quo nihil conscriptio militum, nihil belli aparatus nisi fumus. Recte Tacitus suadet unam ponendam in armis salutem, *sed arma consilio temperanda*, nam *cautis quam acrioribus consiliis potentia tutius habetur*. Ideo Lysander dicebat Ducem *lib. 1. & 11. ann.* Arma regno necessaria, sed cum consilio tractanda.

exercitus debere esse leonem & vulpem, leonem ad hostes terrendos, vulpẽ ad evitandas eorũ insidias. Ita ut fortitudo sine industria non sufficiat, sed utraq; magna imperia conservet. Quare viri strenui, *velut tela atque arma, bello reservandi*, ac tales militiæ adscribendi qui arma tractare norint, ictus deflectere, ad signa coire, castra munire, eaque movere: Qui æstus & frigoris patientes, & ad omnes labores impigri, qui famem pro condimento, tabacum pro alimento, humum pro cubili, arbustum pro tabernaculo habent. Sed pauci nunc tales, quod Duces *eos emant, non legant.* & ut *olim virtutis modestiaeque, nunc procacitatis & petulantiæ certamen est.* Quippe voluntarius miles deest, *ac, si suppeditet, non eadem virtute ac modestia agit, quia plerumque inopes ac vagi militiam sumunt;* qui neutiquam adscribendi, multo minus inviti, propter incommoda quæ reipublicæ inde possent obvenire.

Quinam milites adscribendi.

Lib. 1. & 3. hist. Lib. 4. ann.

Laudandi maxima qui sponte sua militiæ nomen dant, nec curant quod *militia ipsa gravis sit, & infructuosa, & denis in diem assibus anima & corpus æstimetur.* Illi enim vere pro patria, & honore pugnant; constantes sunt & fidi. Mercenarii recens collecti, nihil firmitatis, nihil securitatis habent,

Voluntarii, non inviti, aut recens collecti.

Lib. 1. ann.

nec alia causa in castris retinentur, quam stipendiolo, quod profecto non satis eos impellere potest, ut pro alio mortem sibi oppetendam putent. Ubi jam militiæ adscripti, & cum hostibus congrediendum est, aut fuga, aut discessu sibi consulunt, *hospitibus tantum metuendi.* igitur tales *militiæ rudes, quibus nec in victoria decus, nec in fuga flagitium est*, omnino sunt exauctorandi, aut in præsidiis prius exercendi. *lib. 2. & 3. hist.*

Cur interni externis militibus præferendi?

Quod fideliores sint, & ardentius pro patria pugnent, in qua bona possident. Ideo Galba Imp. & Dux fortissimus, proprio milite & interno semper usus fuit, quod in eo vera esset fortitudo & robur exercitus. Nam externi plerumque stipendia & prædas quærunt, non patriæ salutem, solis stipendiis in castris retinentur, quæ si non solvantur, querimoniæ quotidie, & novæ petitiones, imo invasores fiunt, aut militiæ desertores. Nec tantum, ut inquit Tacitus, *luxum & otium capiunt, sed etiam laborem & disciplinam aspernantur.* Graves incolis sunt, & sine pudore flagitii, *sine cura Ducum abeunt, fugiunt.* & alio loco, *Refragentur,*

Externi stipendia & prædas quærunt. si illa non solvantur, militiam deserunt.

lib. 1. ann.

lib. 3. & 4. hist.

Duces provincias exhauriunt.

tur, inquit, *non juberi, non regi amant, sed verum cuncta ex libidine agere*. Quare periculosa externorum militum auxilia, si aut viribus, aut multitudine internis prævaleant, si in patria hæreant, nec illico ictibus hostium objiciantur. *Fluxa horum militum fides, & periculum ex singulis, qui specie amicitiæ dolum parant, & unde utilitas ostenditur, illuc libidinem transferunt.*

lib. 2. hist. lib. 14. & 13. ann.

Accedit, quod illorum Duces domi plerumque desideant, & ingentia accipiant stipendia, præter illa quæ ex Hybernis per fas & nefas corradunt, ita ut opulentiores sint sine provinciis, quam Principes provincias plures possidentes. Tantum hodie confert militare illud mercimonium, cujus prædulcis odor plures in Belgium pellexit, & internos milites externis permiscuit, ut periculum sit ne aliquando eveniat, quod scribit Cominæus, *Incidere potest tempus, cum externorum furor; & repentinus impetus sit pertimescendus*. Addo ego & nostrorum militum, qui externos mores induêre, qui nihil aliud quam prædas agunt, stupra cædibus, cædes stupris permiscent, profana simul & sacra spoliant, *omnia tanquam urbes hostium, urunt, vastant*, miseros rusticos affligunt, fugant, mactant, quibus sublatis, quid habent eorum

Mala belli, quod nunc geritur.

lib. 2. hist.

eorum domini, quo Principem suum juvent?

Quibus modis avertenda hæc incommoda?

Revocato prisco more si milites juramentum præstent, se numeros non deserturos, nihil furto ablaturos, aut quidquam strenuo milite indignum commissuros; evitabuntur militum scelera, si parcissime eisdetur commeatus & facultas evagandi, sed *cum signis propriis, in mansionibus solitis remaneant*, præterquam quod turpe & perniciosum sit prædia & possessiones provincialium, militum molestia fatigari, & derelictis suis numeris per aliorum agros insolenter evagari.

Gell. lib. 16. c. 4. Cotœreus de jure mil. lib. 3. c. 11. l. [11. C. de re mil. lib. 12. Ubi plura dixi.

Ne detur militi facultas evagandi.

Vigebit quoque disciplina militaris, si in exercitu nihil deliciarum invehatur, nullus luxus permittatur, nihil cibi cocti vendatur, si Institores, lixæ, scorta ejiciantur, unde milites enerventur, & stationes suas deserant, sive, ut ait Tacitus, *mox versi in luxum, & capti opulentia, omitttere stationes, lascivia epularum, aut somno & vino procumbere &c.*

Nullus in castris luxus permittatur.

lib. 3. ap.

Conservatur etiam militaris disciplina, cum Duces legiones suas exercent, ut olim Cajus Cassius, etiam pacis

Duces legiones suas exer-

ceant pacis & belli tempore. cis tempore, *& quantum sine bello dabatur; revocabat priscum morem, exercitabat legiones, cura, provisu agebat, perinde ac si hostis ingrueret.* Ad veterem morem milites reducuntur, si duces curent, *ne quis agmine decedat, nec pugnam nisi jussus ineat, stationes, vigiliæ, diurna nocturnaque munia in armis agitentur:* utque miles ad Ducis *non signum modo, sed nutum intentus, illius jussa non interpretetur, sed exequatur, nam parendo potius, quam imperia ducum suscitando, res militares continentur.*

lib. 12. an.
lib. 11. ann.
lib. 1. & 2. hist.
lib. 11. an.

Ad veterem disciplinam & rigidam reducant, ut Corbulo.

lib. 13. an.

Probe hoc intellexit Corbulo, cum in Germaniam mitteretur, *adeoque legiones operum & laborum ignaras, populationibus lætantes veterem ad morem reduxit.* Idem postea fecit cum exercitu in Syria, ubi milites reperit tam rei bellicæ ignaros, ut multi essent, etiam *veterani, qui non stationem, non vigilias inissent, vallum, fossamque quasi mira & nova viserent, sine galeis, sine loricis, nitidi & quæstuosi, militiam per oppida*, seu in oppidis, non castris *explerent*: qui arcens inutiles, exercitum ad Hyberna frigora in castris exercuit. *Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adesse, laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere*, cumque videret, multos ob regionis inclementiam signa desere

Corbulonis virtus.

Ibid.

deserere, *remedium severitate quæsitum est. neque enim ut aliis exercitibus, primum alterumq; delictum venia prosequebatur, sed qui signa reliquerat statim capite pœnas luebat, idque usu salubre & misericordia melius, apparuit, quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur.*

Magna sunt & admiranda, quæ de hoc strenuo belli Duce auctores tradunt, & felix magis, si alium Principem quam Neronem habuisset, à quo turpiter & infeliciter trucidatus est. Utinã ejus vestigia nostri Duces sequerentur, & milites suos, ut ille fecit, exercerent, si ignaviã pœna, diligentiã præmio remunerarent, stipendia menstrua solverent, aut iis ex publico deficientibus, *propria pecunia milites suos juvarent*, nec alios ad explendum numerum subornarent, qui vere milites non sunt; certe semper ad quævis pericula subeunda, promptissimus & instructissimus esset exercitus. Hæc ut ita fiant, prima sit Principis cura, & vel in ipso pacis otio gloriosum aliquid moliatur, quo suos ad militiæ labores, & laudem excitet, ut Augustus, qui in imperii sui tranquillitate, igneum suum animum, cineribus sopiri minime passus est. Huc reditus publicos constituit, & in militari ærario

Felix Corbulo si alium principem habuisset.

Stipendia militibus solvenda, non alii subornandi, qui numeros expleant. *lib. 1. ann.*

deponi jussit, ut esset quod in sumptus militares suppeteret.

An militi stipendium à Principe, an à Republica solvendum.

Quomodo bellũ geri sine penuria possit.

Princeps, qui magis à suis diligitur quam timetur, habet quidquid cives possident. Sunt reipublicæ bona quasi permixta bonis Principis, multaque utrique ex iis communia, ex quibus alendi sunt milites, ita quidem ut habendi delectus, militem conscribendi, ordinandi, distribuendi, collocandi, ad pugnam adducendi, aut revocandi, summam princeps habeat potestatem; Respublica vero, ut necessaria stipendia militibus, vel ex suorum numero missis, vel à Principe jam delectis suppeditet. Neque enim æquum est Principem nova vectigalia imponere ad copias alendas, nec ex iis, quæ ipse percipit, illas solum alere, quoniam neutra vectigalia esse satis bello sustinendo possunt, ut experimento cognoscimus, & respublica ante exhaurietur quam ejus commodo quicquam geratur.

Romanis nunquam justi & instructi exercitus defuere.

Romani adversus barbaras gentes bella, eaque plures per annos gerebant, ut primum bellum Punicum 22. annos, secundum 17, interdum 200, ut Hispaniense, quod à bello Punico secundo ad

ad Augusti ætatem duravit, nunquam tamen illis instructos exercitus defuisse, nec unquam prætermissum fuisse bellum (cum pecunia non deficeret) aut milites stipendio privatos, aut seditiosos fuisse legimus. At hodie nullus est potens Princeps ut ad plures annos bellum proferre possit, nullusque annus quo non sæpe milites ob dilata aut negata stipendia querantur, aut fame & inopia opprimantur. Unde consultius reipublicæ, si Principi reditus & proventus ad necessarios usus cedant, stipendia vero militaria à provinciis singulis suppeditentur, non majora quæ Ducibus exercitus competunt, illa enim ex ærario regio desumenda, sed quæ ad pascendum & alendum gregarium militem sufficiunt. Sic enim bene erit Reipublicæ & Militi, nullamque rerum inopiam exercitus patietur, singulis civitatibus militi stipendia præbentibus; nec Princeps & subditi in tot angustias ut quotidie solent, redigentur.

Satius militi & republicæ solvi.

Si enim Princeps tam esset continens & sollicitus, ut ærario, suisque fructibus parce uteretur; ex vectigalibus annuis & juribus nihil inutiliter expenderet, nihil perire permitteret, sed ea in futuram necessitatem servaret, putaretque bona Reipublicæ non tam esse

Sufficeret militare ærarium, si Princeps eo parce uteretur.

ſua, quam ſibi commiſſa, auctor quidem eſſem, ut ex his quæ habet, & quotannis percipit, ſtipendia militi ſolveret. Quemadmodum Septimius Severus, qui ex ærario militari, in quo tributa civium, & ſociorum vectigalia, & Imperatorum prædæ aſſervabantur, ſolvit ſtipendia, & Alexander Imperator, *qui nefas eſſe dicebat, ut diſpenſator publicus in voluptates ſuas ſuorumque converteret, quod provinciales dediſſent.* Si, inquam, ut hi talem in rebus modum Princeps ſervaret, & Præfecti omnes quorum eſt pecuniam publicam colligere, & diſpenſare, puras haberent manus, nec ſibi ſolum ſtuderent, tributa & vectigalia ordinaria ſufficerent, imo ſupereſſent, unde miles neceſſarius ali poſſet.

Impuræ plurium miniſtrorum manus.

Verum, cum ea quæ Principi quolibet anno penduntur, partim avaritia eorum qui exigunt, partim rapinis diſtribuentium pecunias, partim Miniſtrorum immoderato ſalario, luxu, largitione, aulæ magnificentia, maxima ex parte abſumantur, nunquã poterit ſuis civibus & miſeris ruſticis tam dura vectigalia imponere, ut ſumptib9 domeſticis, belloque gerendo ſufficiant, nec ea ita extorquere, ut non vel maxime ſubditi offendantur.

Ubi enim illi neceſſitatem non agnoſcunt,

gnoscunt, cur tributa imponenda, facile jugum Principis excutiunt. Non alia de causa Rex Alphonsus cognomento Magnus, tanto ab omnibus odio habitus, ut Sceptro tandem abdicare se coactus fuerit. Et ideo Garcias Galeciæ Rex, vita pariter & regno exutus. Quamobrem ut hujusmodi incommoda evitentur, ne grandia Ordinibus non assentientibus tributa imponantur, si Principi ea lege provinciæ obtigerint, ut fit in Hispania, Gallia, Belgio ubi comitiorum assensum expectet necesse est, ne periculo se exponat, ut Carolus VII. Galliæ Rex quondam expertus fuit, cum non rogatis prius aliorum sententiis tributum vellet imponere.

Mariana hist. Hisp. lib. 9. c. 1.

Tributa citra Ordinum consensum non imponenda.

Facile enim onus extraordinarium populus suscipit ubi de Justitia causæ constat, & publica urget necessitas, & in eam impenditur, ob quam exigitur; nam nihil gravius fert, quam si nullum oneris sui fructum videat, & fortunas suas in lusus & usus inutiles impendi intelligat. Unde expedit ab ipsis civitatibus quotidie solvi, ut illæ quoque suarum pecuniarum commodo fruantur. Ordines enim cujusque provinciæ melius sciunt, quæ civium fortunæ, & hinc æquius onera imponunt, aut imposita exigunt. Hæc una res tanti

ti momenti est, ut Romanos omittam, qui ex civium numero, aut sociarum civitatum delectis militibus conscribebant exercitus, ut etiam Turcarum Imperatores ad tantam potentiam evexerit, propterea quod quæque provincia, aut civitas, militi stipendia distribuant.

Subsidia à Provinciis colligenda, & ab iisdem militi dispensanda.

Tacit. in Agricola. & lib. 4. ann.

Improba tributorum extorsio.

Quæstorum & Coactorum importunitas, & violentia, plus sæpe damni dant, quã ipsa tributa. *Quia enim sunt populi qui tributa* promte solvunt, *& injuncta imeprii munera impigre obeunt, si vis & injuria absint, has ægre tolerant domiti, ut pareant, non ut serviant*, ut Belgæ. *nam ubi boves, mox agros, postremo corpora conjugum aut liberorum servitio & pœnæ tradi vident, sequuntur & questus, & ira* implacabilis. Unde recte Salustius ad Cæsarem, *Ego cuncta imperia crudelia, magis acerba, quam diuturna arbitror.* Et Tacitus arguit Mithridatem, atrociorem fuisse, quam novo regno conduceret. Nam in eo tributorum nervus deficit, cum desinant commercia. nec aliunde divitiæ & pecuniæ inferentur, propterea quod omnia prædæ & violentiæ

tiæ sint exposita. Quid mirum igitur si persolutis iis quæ Principi debentur, decuplo amplius exactoribus pendendum sit, si militi liceat in privatorum possessiones grassari, insidias viatoribus struere, rusticos fugare, à quibus omne & Principis & belli subsidium?

Quæ inde incommoda.

Ob isthæc incommoda prudenter provinciarum Belgicarum Ordines, colligendi & militi solvendi curam sibi committi sæpius postularunt. Sed hactenus obstitere regii Ministri, licet Rex & Albertus Princeps in hanc rem essent satis proni, etiam florente Belgio, in quod perrennes auri argentique venæ, ex Hispania & America fluebant. Existimant enim Ministri & belli Duces, hinc minui auctoritatem regiam si illi tutorum loco provinciæ essent, & hanc ipsam potestatem periculo non carere. Tantum abest ut sub tutela sit Rex, ut etiam omni labore & sollicitudine liberetur, si provinciæ milites suos alant, dato prompte stipendio. At Ministri, & qui administrationem pecuniæ regiæ habent, occasionem tam opportunam se ditandi ægre e manibus dimittunt, quæ vera illorum tergiversandi causa. Auctoritas Principis non in administratione magnarum opum consistit, sed in eo quod multa possideat.

Causa cur ministri regii improbent.

Auctoritas regia non minuitur, quod à provinciis militi solvatur.

 Hinc

Hinc Belgii Gubernator, Joannes Austriacus, experiri intendit, an utile & tutum sit, provinciis & civitatibus militi stipendia solvi, quod patriæ amantes necessarium esse demonstrant. Quod enim miles stipendia non accipiat, disciplinæ militaris desertor est, & totus nunc in eo ut provinciales despoliet: ita ut quot sunt milites tot sint interni hostes. Vident quoque Ordines Belgii, Turcam, Anglos, & Hollandos ad eam potentiam pervenisse, quod quævis provincia & civitas militi moderatum statuto tempore stipendium solverit, & etiamnum solvit. Unde ea durat potentia.

Facessant igitur qui existimant, id Principis auctoritati officere. non enim minus suæ existimationis studiosæ sunt istæ respublicæ, quam & olim Romana, quæ, ob ingens illud onus cogendi pecunias, præcepit, ut ipsæ provinciæ sua administrarent tributa, & colligerent, atque militi ex iis stipendia distribuerent; *ne provinciæ novis oneribus turbarentur, utque vetera sine avaritia aut crudelitate Magistratuum tolerarent*. quæ res Tiberio in primis curæ fuit, & milites, qui provinciales spoliassent aut alio quoquo modo deliquissent, puniendi potestatem penes civitates & provincias esse voluit, & in

lib.4. ann.

in aliorum exemplum, ibi punirentur ubi crimen commisissent.

Arces munire, novas extruere, custodire, Principis est.

Quamquam *inexpugnabile munimentum sit amor civium*, qui Principem domi forisque custodit, atque defendit; Et Themistocles dixerit civitatem non in ædificiis, sed in civibus positã esse; Ac Lacedæmones urbem muris non cingerent, propterea quod probe instituti cives, muri & nervi essent civitatis: Attamen necessariæ sunt in limitibus arces & munitiones adversus hostium incursiones, licet magnis illæ sumptibus extruantur & custodiantur. Qualis fuit Cremona à Romanis ædificata, quam Tacitus vocat *propugnaculum adversus Gallos, trans Padum agentes, & si qua alia vis per Alpes rueret.* Unde Augustus intellecta Vari clade non aliam ob causam adeo consternatus dicitur, quam quod nulla inter Germaniam & Italiam propugnacula essent, quæ possent hostium incursionem & progressum impedire, si Alpes transire statuissent; cum tamen aliis in locis Romani *castra munita, portam ad omnes casus exercitui ducerent esse, unde ad pugnam exirent, quo jactati, pugnæ receptum haberent.*

Seneca ad Neronem. *Justin.* *lib. 3. hist.* *Sueton.*

Nec Romanorum tantum, sed omnium gentium, hæc muniendarum urbium consvetudo fuit & est, cum auctoritate Principis conjunctæ: Jus enim muniendi nullius est, nisi cui illud Princeps indulserit. *Judæi*, inquit Tacitus, *empto jure muniendi, extruxere muros in pace tanquam ad bellum.* Et Ulpianus, *muros municipales, nec reficere licet sine Principis vel præsidis auctoritate, nec aliquid ei conjungere, vel supponere.* Quam ob causam ædificia mœnibus ita contigua, ut inde insidiæ metui possint, belli tempore diruenda sunt, nec dominis sumptus restituendi. Multæ hodie civitates hoc jure donatæ sunt, ne vicinis liceat intra unum vel duo milliaria prope civitatem, arcem ædificare, propterea quod hæc res vicinorum potentiam ac robur augeat, ipsis vero periculum ac metum inferat.

lib. 5. hist.

l. 9. ff. de rer. divis.

l. ædificia. C. de oper. pub.

Arces munire & splendidas domos ædificare, nō licet.

Nonnunquam etiam principi, in finitimis regni sui oppidis, & in iis provinciis, quas imperio suo adjecit, extruenda sunt propugnacula, populi in officio continendi causa, is enim semper varius ac mutabilis. Et sic magnum fit sumptuum compendium, ubi numerosus alioquin alendus esset exercitus. Jam pridem Hispani utramque Indiam amisissent, si ibi non essent propugnacula, & fidi milites, ac vigi-

lan-

lantissimi eorum duces, qui à Rege solum dependent. Quapropter si quæ provinciæ à Principe pacis, vel dotis causa alienandæ fuerint, excipiendæ sunt arces, sive in limitibus, sive intra regnum sitæ, utpote à Regno inseparabiles.

Præter Principem sunt & multi alii domini, qui in suis dominiis arces possident, sed eas munire non licet, imo nec palatia & domus nimis splendidas ædificare: si quid id sua auctoritate fecerint, suspecti sunt Principi. *Ideo Nero jusserat prævenire conatus Consulis, occupare velut arcem ejus opprimere delectam juventutem, quia Vestinus imminentes foro ædes, decoraque servitia, & pari ætate habebat.* Nam arcanum dominationis est, ne quis in modum munitæ arcis splendidam domum extruat. Henricus II. Angliæ Rex omnium magnatum arces mœnibus nudavit. & Leo X. Pontifex præcipuarum urbium muros quos Urbini Dux muniverat, solo æquavit. Privatorum enim magnificentia Principibus suspecta esse solet. *Erat inter irritamenta invidiæ* Pisonis *domus foro imminens, aut festo ornatu, convivium que & epulæ, & celebritate loci nihil occultum.*

Esto; Augustus & alii Imperatores permiserint viris illustribus, *opes exun-*

Tac. lib. 15. ann.

Quæ Pisoni invidiam pepererint. lib. 3. ann.

Qui domum munitam ædificat, aut statuã suam reponit, à Principe facultatem habeat.

dantes ad opera publica, & ad ornamentum urbis & ad gloriam posterorum conferre, & statuas suas operibus à se constructis imponere, id tantum singulari favore concessere, quem in perpe- l. 34. c. 6. tuum jus abire noluerunt. Non prætermittendum illud Plinii, statuas circa forum positas, quæ non essent populi aut Senatus sententia positæ, per Censores Scipionem & Popilium sublatas, ne quis honores temere & eo- l. 2. ff. & l. 10. C. de oper. pub. rum insignia sibi vindicaret. Et licet invidia sit prohibere aliquem fructu munificentiæ suæ, hoc est, inscriptione sui nominis, tamen absque Principis auctoritate fieri, nefas. Extruxerat quoque Nero domum, *in qua haud perinde gemmæ & aurum miraculo es-* lib. 1. epigram. 2. *sent*, quam *invidiosam* Martialis vocat, quod ex Principe Rex fieret, quod invidiosum civibus Romanis, tum quia tam ampla, ut jugera arationi propria in domum mutaret, quod non minus invidiosum agricolis. Rationem aliam adfert Tacitus, & vocat domum illam Neronis *invisam, & civium spoliis extructam*, addo non civium tantum, sed urbis & orbis spoliarium fuisse; ipse immodicus deprædando, profusus disperdendo, nec solus Nero, sed plures ipsum sequuti.

Invisa Neronis domus quia civium spoliis extructa.

Num liceat in bello dolo agere?

Quid ni, ubi jam illud susceptum? non infima laus est, vim differre, potiorem dolum arbitrari, quo hostes incauti opprimantur: hunc l. C. bonum dolum appellat, cum quis adversus hostem quid machinatur, & nihil interesse ait, quomodo captivus sit, utrum dimissus, an vi, vel fallacia potestatem hostium evaserit. Hinc laudandus belli Dux, qui spreta inani gloria hostes armis debellandi, *consilio & astu res externas molitur*, & victoriã illis suffuratur strategemate aliquo. Unde Thucydides dicebat, *illa belli furta pulcherrimam laudem habere, per quæ hostes maxime decipiuntur, & amici plurimum juvantur.* Sunt ingeniosa illa consilia, quibus *plura Germanicus quam vi perfecit.* Contra *Pompejus imagine pacis & Lepidus specie amicitiæ decepti.*

l. 1. §. 3. ff. de dolo l. 26. ff. de capt.

Tacit. lib. 12. ann.

lib. 5.

Quod non mediocri laudi vertitur, tantum abest ut juri gentium adversetur. *Drusus haud leve decus quæsivit, illiciens Germanos ad discordiam.* Idque lætius *Tiberio, quam si bellum per acies confecisset.* Si hostes juste bellum inferant, *semina odiorum* inter eos *jacienda* sunt, *ut maneat duretque gentibus, si non amor nostri, at certe odium sui:*

lib. 2. ann.

lib. 12. an. & de moribus.

Nihil

Nihil enim ad justitiam belli interest, apertene adversus hostem pugnetur, an ex insidiis, & dolo. Unde Virgilius

— Dolus, an virtus quis in hoste requirat.

quem cum liceat occidere, multo magis licuerit fallere.

In principem hostem quidquam tentare non nisi armis licet

Ne inde intuleris, contra hostis Principis vitam, licere aliis artibus quidquam tentare, quam iis quæ belli sunt. Quare Senatus Romanus, sæpe per legatos exercitus Duces monebat, *ne fraude, neque occultis, sed palam hostes suos ulciscerentur,* memores urbem à Martis filio conditam, armis bella, non veneno gerere. Unde non levem infamiam incurrerunt Florentini, qui Henricum VII. Imp. subornato quodam religioso, veneno sustulerunt, cum ille eorum urbem obsideret.

lib. 4. hist.
lib. 2. an.

Bellum vi prosequendum.

Sumptus augentur & pericula bellum protrahendo.

Artis bellicæ periti suadent, aut non incipiendum esse bellum, aut ita gerendum, ut miles, arma, annona, pecunia, omnis belli nervus adsit, & ut celerius bellum conficiatur, maximis viribus id prosequendum. hujusmodi bellum magnum & breve Itali vocant *fare la guerra grossa & corta.* Qui lenta bella quærunt & protrahunt, sumptus

ptus augent & pericula, ac sensim oppida, urbes, provincias, agricolis & incolis exhauriunt, & ad miserandam vastitatem redigunt, & non nisi lassata utrimque crudelitate de pace cogitant, ac *ubi jam solitudinem fecerint pacem appellant*, inquit Tacitus. & alio loco affirmat, nihil æque nocere quam mansuetum bellum, quia interea hostis se exercet, sibi prospicit, & sumit animos. *In Agricola.*

Quare Princeps nisi maximis viribus arma exerceat, suæ existimationis jacturã faciet, imo ipsum arma oppressura sunt, nisi opprimantur. Milites cũ hoste conflicturos ita disponendos curet, ut *peditũ auxilia mediam aciem firment*, & primo hostiũ ictibus opponantur. In peditib9 enim *omne robur*. Equitum autem est, *cito parare victoriã, cito cedere:* at ne cedant, *cornibus affundantur*, propriæ legiones pro vallo consistant, *ut sit ingens victoriæ decus, citra domesticum sanguinem bellanti, & auxilium si pellantur.* Hoc etiam tempore Equites sclopetarii in fronte constituendi, ac præsertim auxiliares, ut apud Romanos, *Auxiliares Galli Germanique in fronte* &c. ne si in medio consistant, internos milites magis quam hostes lædant. In media acie legiones sint & prætoriæ cohortes, quæ Principem cingant *Qui milites ad pugnam disponendi? lib. de morib. Germ. lib. 2. ann.*

cingant & defendant. Singulæ nationes constent suis agminibus, ut discretus labor, fortes ignavosque distinguat, atque ipsa contentione gloriæ accendantur. Hoc centurionū munus, milites suos ad pugnam disponere.

Aliquot servandæ legiones ad improvisa, *lib. 5. hist.*

Dux exercitus ubi dispositas & instructas viderit acies, cohortes aliquot validiores fortuitis occasionibus & necessitati conservet, exemplo Cerealis, *qui sibi delectos detinuit ad improvisa.* Unde cum pelleretur sociorum cohortium acies, produxit eas quas reservaverat, *& suppressa hostium ferocia prœlium executus fuit.* Eundem morem servavit Agricola in Britannia, qui profligatus fuisset, ni id ipsum veritus, quatuor equitum alas *ad subita belli retentas venientibus opposuisset.*

Bellum unum suscipiendum.

Optimum consilium, subsidia militum in ultimum discrimen parata habere, & ne quid à tergo relinquere, quod destinata impedire possit. Sed minime illud probandum, quo suadetur, eodem tempore plura bella esse suscipienda, distractis enim viribus, difficilius & lentius ea conficiuntur, nec ulla tanta est potentia, quæ illa diu sustineat, neque tot supersunt viri, qui

qui ea rite moderentur. In eo enim nunc laborat Turca, ne duobus in locis bellum gerat. Sic si Princeps tres habeat hostes, cum uno pacem ineat, cum altero inducias paciscatur, cum tertio bellum gerat, quia licet potens, *ne Hercules quidem contra duos.* Romani cum bellum haberent adversus Philippum Macedoniæ Regem, & occasio esset alterius belli contra Antiochum suscipiendi, dissimularunt ad tempus cum Antiocho, ne duobus simul bellis implicarentur. Hac prudentia facti sunt rerum domini, eaque usus Corbulo dum Parthis minaretur, diceretque *Imperatori suo immotam ubique pacem, & unum id bellum esse.* *Livius* Summa prudentia non implicare se diversis bellis. *Tac. lib. 15. ann.*

Si quis dicat indignum esse, potentem Principem injuriis lacessitum, quandoque ab inferiore, non statim illum aggredi, & generositatem suam ostendere, sciat, Barbaros impetu & temeritate, prudentes Duces *providendo, consultando, cunctatione sæpius agere & prodesse.* Hoc expendens Claudius Imperator, prohibuit ne vis nova Germanis fieret, quamvis injuriis lacessitus, jussitque Corbulonem, qui in hostili agro castra jam fixerat, recedere. *Ille re subita, quamquam multa simul offenderentur, metus ex Imperatore, contemptio ex Barbaris, ludibrium apud socios* *lib. 3. hist.* *lib. 11. an.*

bendum extraordinarium remedium. unde inter incolas ejusdem regni, qui judicem habent ordinarium, coram quo de illata injuria conqueri possunt, non permittuntur represaliæ, sed adversus exteros, ut si Hispani eripuerint Gallo negotiatori suas merces, licitum fuerit, quemlibet Hispanum detinere ejusque merces eripere, si prius liquido constiterit res fuisse ereptas, & dum ex æquo & bono repeterentur, denegatam justitiam. Veteres, clarigationes & pignorationes semper damnarunt. de quibus queritur Cassiodorus. *audaciæ*, inquit, *ad solutionem trahit extraneos, cum absolvant jura cunctos, & damnent pignorationes.* & Justinianus morem istum tanquam iniquissimum eliminat, renovatque anteriorum Principum constitutiones, ne in posterum ulla omnino fiat pignoratio, per quam alius pro alieno debito publico vel privato gravetur, aut detineatur.

Prohibita oppignoratio qua alias pro alieno debito retinetur. *Menoch. arbitr. cas. 527.*

lib. 4. var.

l. un. C. ut nullu ex vicaniis. Novel. 52. §. 1. Novel. 134. §. quoniam.

Legimus Ludovicum XI. Galliarum Regem nobiliores exterorum adolescentes Parisiis litteris operam dantes pro pignore cepisse. Quod improbatum semper fuit. Nam & à Tacito damnatur mos ille barbarus oppignorandi ingenuam juventutem Musis operam navantem. *Sacrovir*, inquit, *occupaverat*

Studiosi externi obsides detineri non debent.

D. Orleans in Tacit. lib. 3.

Tac. lib. 3. ann. *paverat nobilissimam Galliarum sobolem liberalibus studiis operatam, ut eo pignore parentes propinquosque eorum adjungeret*; quæ licet egregia ratio firmandi principatus, tenendique in officio populos, est tamen nimis dura & aspera, constringere juvenes, eosque obsidum loco retinere. Unde posteriore seculo à Frederico Imp. cautum, ne studiosi ob debita detineantur, neve ulli oppignorentur. Sed iterum bonis legibus mali mores prævaluere. Ibid. *Inest rebus quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur, retineanturque ex iis pejores.*

An duellum permittendum, & à Principe suscipiendum.

Ayala de jure belli l. 1. c. 4. n. 10. Alciat. de singul. cert. c. 3. Rationes quæ justum bellum admittunt, in quo pro patria, fide & honore sui Principis mori gloriosum esse dicimus, eædem quoq; duellum esse licitũ ostendunt, si modo id Princeps permittat; quemadmodum potest permittere occidi à quocumque proscriptos, qui reipublicæ quietem, & bona subditorum infestant. Ob istas rationes potuit nuper Rex Hispaniæ Philippus IV. Larrea all. disc. 117. Castellæ equitibus permittere ut Ducem Bragantiæ ad duellum provocarent, cum regnum invaserit, quod armorum

morum & consanguinitatis jure fuerat acquisitum, cæterisq; Hispaniæ regnis unitum, consentientibus patre & avo Ducis Bragantiæ, qui cum aliis tunc ad Portugalliæ Regnum adspirabant. Sed visa pluribus sapientibus, Sebastiano Rege in Africa occiso, Philippi II. Regis causa potior, quod postremorum Regum cognatus esset, & competitores, sexu, gradusque propinquitate, extra terminos repræsentationi jure civili præfixos, superaret. Quare quocunque modo regnum repeti, & Dux Bragantiæ ad duellum provocari, eique bellum indici jure potuit; quod tamen (*facinoris recordatione nunquam timore vacuus*) recusavit, ne se, una cum regno, periculo exponeret.

Cur Philippus II. Rex in regno Portugalliæ cæteris competitoribus antepositus.

D. Ant. de fuertes in sua declar. Regni Portug.

Potuit ejus pronepos duellum permittere pro recuperando regno.

Cæterum Princeps legitimus merito conditionem recusare potest, ut ipse pugnet, nam quo animi magnitudo major est, eo magis is à bello & duello debet esse alienus, novit enim quid maxime fieri oporteat. Unde Metellus propositam à Sertorio conditionem refugit, & Augustus provocatus non se duello commisit, sed respondit Antonio duellum exigenti, si Imperatori non vacaret vivere, infinitas esse ad mortem vias, se intelligere melius, quam hostem, quid sibi è re esset:

Tacit. lib. 13. ann.

Plutarch. Alciat. d. loco c. 3.

Neque

Neque enim magnanimi est mortem sibi accelerare.

Fama instet, bello intersit.

Famam Princeps paret.

Nihil gubernationis initio tanti refert, ac gloriosis quibusdam facinoribus, auctoritatem & famam sibi conciliare, nam semel parata, non facile iterum deperditur. Ideo Domitius Corbulo in Armeniam missus egregia statim facinora aggressus fuit, *ut famæ inserviret, quæ in novis cœptis validissima est.* prout enim prima cedunt, sic plerumque succedunt universa. ut videre est in Principe nostro, qui ubi ex Hispania in Italiam, inde per Germaniam in Belgium sibi destinatum venit, *non lento itinere, ne cunctari videretur, neque tamen properans, gliscere famam ipso spatio sinebat, gnarus modicas vires esse sibi, & majora credi de absentibus.*

Tac. lib. 15. ann.

Joannes Austriacus ubi in Belgium venit famam sibi conciliavit.

Cæsar lib. 3. de bello civ.

Tacit. lib. 2. histor.

Parata sibi fama Princeps hostium vires expendere debet, tum proprias, tum auxiliares. nulli gravius imminet periculum, quam qui nimia sui fiducia hostem contemnit; incauta est securitas, & facile vulneri, quo pereat, locum præbet. Inter strages, quas Hannibal dedit, vix major à Republ. Romana accepta, non quod summi Duces

Hostiles vires princeps expendat, neque incaute securus contemnat.

Duces tantis viribus niterentur, sed quod contempti. Non aliis initiis creverunt Batavi, quam quod eos Hispani Duces nihil facerent, & Geusos per contemptum appellarent. Unde illis animus additus, ut cum totius pene Europæ Principibus fœdera inirent, qui certatim suppetias misere, non tantum ut se adversus Hispanos tuerentur, sed ut Classibus in utrasque Indias penetrarent, unde belli subsidia peterent. Nec spoliis & auro Indico contenti fuere, sed ipsam Hispaniam auro argentoque suo miris artibus spoliarunt, & tantam vim monetæ æreæ, cui Regis imago impressa, intulerunt, ut etiamnum ea purgari nequeat. Quibus artibus Hollandi creverint.

Præterea ut famam, jam partam Princeps porro servet, milites in aciem frequenter educat, pugnæ ipse intersit, nam & hostibus timor, & militibus audacia, spes rei bene gerendæ cupido à Principis præsentia accedit. Princeps bello intersit.

Urget præsentia Turni. Virg. lib. 9.

Quippe Princeps in exercitu est velut quoddam Numen, ex quo milites spiritum capere videntur, pudet eos vinci, fugere, non strenuos esse spectante Principe, eo vero absente milites dilabuntur, aut sceleribus vacant; Estque vel ideo necessaria ejus præsentia, ne

ne mandata ex aula expectentur, quæ dum perferuntur, occasio præterit, quæ præcipue in bello observanda.

Interdum expedit ne aulam suam deserere unde in reliqua manat regimen.

At non ob quamcunque causam debet Princeps aulam suam deserere, esset ei *inderorum*, *si una altera ve civitas turbet, omittere urbem, unde in reliqua omnia manat regimen*, neque id periculo caret. quod patuit in Hispania, ubi absente Carolo V. Cæsare graves tumultus exorti. Prudenter ejus filius Philippus II. vix unquam Madrito Hispanicæ Monarchiæ sede pedem extulit, & tamen orbem terruit. Quemadmodum Augustus, ut scribit Suetonius, *non diu orbem reliquit*, & *biennio continuo post adeptum imperium pedem porta non retulit*. Ad illud solum bellum Princeps, qui fortitudine bellica præditus est, procedat, quod in patria geritur, unde periculum imminet. eam ob causam Mucianus Domitiano Imp. suasit, *ut Lugduni* in Gallia, *vim fortunamque principatus è proximo ostentaret*, ac tum se moveret, cum provinciarum illarum status, periculis jactaretur, *nam parvis periculis immixtus*, & *majoribus non defuturus*.

Tac. lib. 3. ann.

lib. 4. hist.

lib. 2. eod. & lib. 6. ann.

Quodsi assueti sunt subditi adversum fortuita aspectu sui Principis refoveri, satius erit, potentiam viresque strenuo Duci committere, qui si oc-

cumbat,

cumbat in ejus locum alius sufficitur. At si Princeps pereat, omnia pereunt, ut Regi Lusitaniæ Sebastiano accidit; aut satis erit in vicino loco subsistat, ut majori cum ardore arma sua producat, & mandata det, sed ita, ut *summæ rerum & imperii se reservet*. Hoc fecit Tiberius, quando querentibus nonnullis quod non abiret ad componendas in Pannonia & Germania tumultuantes legiones, finxit se propediem profecturum; itaque *ut jamjam ad bellum iturus legit comites, conquisivit impedimenta, adornavit naves, mox hyemem, aut negotia varie causatus*; atque ista dissimulatione, primo prudentes, dein vulgum, diutissime provincias fefellit.

An bellum duello finiendum?

Id sacræ & profanæ probant historiæ: cum nimirum duellum belli loco suscipitur, ad evitandas multorum militum strages, tunc enim non duellum, sed pars belli fuerit. Pugnare cum justo hoste non est tentare Deum, quod lex divina vetat; nec hostem tollere, est homicidium patrare, sed officio fungi strenui militis. Unde non minus licuit Davidi singulari pugna Goliath prosternere, quam si nu- *lib. 1. Reg.*

M mero-

Albani duello victi, in potestatem venere Romanorum.

Florus lib. 1. c. 3.

merosо cum exercitu id fecisset. Sic quoque cum Romani & Albani pari robore, frequentibus præliis committerentur, misso in compendium bello, Horatiis Curiatiisque, tergeminis hinc atque inde fratribus, utriusque populi fata commissa sunt. hoc videlicet pacto, ut civitas, pro qua pugnabatur, quæ vicisset, alteri imperaret.

Verum quid illa pugna aliud fuit, quam imperii alea, qua potestas paucis viris data, uno ictu omnia perdendi, quæ magno sumptu & labore parta à majoribus fuerant? Fortuna quidem tunc pro Romanis pugnavit, atque ab illo tempore Albani Romano imperio uniti fuere. At fortuna illa incerta, & si cui faverit, ille quid majus homine, & Deorum amicus, inquit Polybius, censeri debet, & Tacitus, admirandus *cui adfuerit fortuna, etiam ubi artes defuissent*.

Temerarium, rerum summam duello committere.

lib. 5. hist.

Ego hujusmodi certamina non probo, imo temerarium prorsus existimo, unius aut alterius periculo summam rerum committere. Quare cum in hunc modum Metius allocutus fuisset Tullum, *Incamus*, inquit, *aliquam viam, qua utri utrisque imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit*: recte Tullus certamen recusavit, quod non inter eos, sed

Livius.

inter

inter civitates Romam & Albam contentio esset. Ideo ubi de provinciis est contentio, non erit in potestate ducis belli tanti negotii discrimen proprio periculo subjicere, cū nec ipsū Principem deceat certamen hoc suscipere. Notat Guicciardinus, Carolum V. Franciscum I, & Henricum VIII, quod non Reges, sed milites agerent, provocasse ad singulare certamen. *c. 18.*

Victoria firmanda, arcendi milites à præda.

Post pugnam accepta clade, prudenter ac fortiter ferenda fortuna est, & adversus eam spe Dux insistat oportet, & unde vires auxiliaque haberi possint circumspiciat, urbes interim muniat, atque, monente Seneca, *rebus afflictis hilaritatē de industria simulet, & adversas res adumbrata lætitia abscōdat, ne militū animi, si fractā sui Ducis mentē viderint, & ipsi collabantur.* Ideo Alexander capite sanxit, ne adversam cladem quis ex ea superstes militi denunciaret, ne fama rem in majus extolleret, aut militum animos rerum novitate terreret. Sed hæc ita facere oportet, *dissimulato magis, quam spreto periculo.*

Res adversæ ferendæ, nec vultu prodendæ.

Curtius lib. 7.

lib. 4.

Quodsi autem ex voto victoria par-

Victoria parta, Deo gratiæ referendæ, non suis viribus adscribenda.

ta sit, gratiæ Deo Opt. Max. agendæ: â cujus manu omnia felicia ac prospera eveniunt: quæ plerique Duces gloria elati, suis consiliis, suisque viribus adscribunt; sed à Deo sæpe deseruntur. Lugubre hujus rei documentum præbuit Carolus Audax ultimus Burgundiæ Dux, qui secunda fortuna ad superbiam & crudelitatem prolapsus, misere ad Nanceum periit. Porro ne victoria ob prædam manibus elabatur, continendi sunt in statione milites. Sæpe enim *obstitit vincentibus pravum inter ipsos certamen omisso hoste spolia sectandi*: triumphus ante carpendus, quam census aut quæstus. Caute proinde retinendi sunt milites, *ne dispersi, & cupidine prædæ graves onere sarcinarum*, piscium instar hamo capiantur, & quamquam dulcis sit præda, majus est quod inde sequi solet incommodum, ni sedulo Dux exercitus provideat, moneatque singulos, *stragem cædemque continuare, prædæ immemores; parta victoria, impedimentisq; custoditis cuncta ipsis cessura*.

Magnum incommodum in bello dum milites prædas quærunt.

Tac. lib. 1. hist.

Monita Duci observanda.

lib. 14. an.

Ipse quoque belli Dux *ne rebus secundis insolescat*, & ad superbiam probatur: *ne hostibus domitis victoriam exprobret*, satis illi sit eos fugasse, ut dicebat Sextus Pompejus: *quanta pervicacia in hostes, tanta beneficentia* & benigni-

lib. 11. & 12. ann.

Benignus sit erga victos.

lib. 8. ann.

dignitate *adversus supplices* victosque utatur, ut Claudius Imp. erga Mithridatem, & Carolus V. erga Ducem Clivensem bello victum. Movere ad commiserationem Principem debet cogitatio vicissitudinis fortunæ, reputando, ea, quæ victis contigerunt, posse aliquando sibi evenire.

Præterea *ne nova Dux moliatur, nisi prioribus firmatis.* Qua in re, ut omittam vetera, peccatum tempore Alexandri Farnesii Belgarum Gubernatoris, qui jussus, vel licet res Belgicæ nec dum essent firmatæ, Gallorum factionem, viribus Belgii eo translatis, juvare. Firmanda custodiendaque sunt suspecta prius, & dividendæ copiæ inter custodiam pacis & belli, neque terga nudanda.

lib. 2. hist. Custodiat quæ minus tuta.

Porro militem fatigatum & jejunum iterum in aciem ne deducat. Quis non damnet, *militem itinere fessum, sarcinis gravem objicere hosti*; nisi quando improvisum hostem licet adoriri? tunc enim non sunt nectendæ moræ, ne victoriæ occasio labatur. Hinc cum Claudius Nero contra Asdrubalem celerrime properavisset, monerentque aliqui, ne fessum via vigiliisque militem in hostem educeret, sed prius reficeret, summopere rogando institit: *ne consilium suum, quod tutum*

Militem itinere fessum & jejunum hosti ne objiciat.

Livius de bello Pun. *celeritas fecisset, temerarium morando facerent.* hoc consilio Asdrubalem debellavit.

Belli Gloria ad Principem referenda.

Hoste superato victoriam belli Dux ad ipsum Principem referre debet, & si quos alios felices rerum successus habuerit; ut fecit Germanicus, qui reportata insigni de Germanis victoria, congestis armis, trophæum cum hoc titulo erexit, *Debellatis inter Rhenum & Albim nationibus, exercitus Tiberii Cæsaris, ea monumenta Marti & Jovi & Augusto sacravit: & de se nihil addidit, seu invidiæ metu seu invidiam facti satis esse ratus.* Et adhuc tamen Tiberius *bellica Germanici gloria angebatur*, quippe veritus ne rerum gestarum fama ad se pertracta, imperium ei controversum faceret. Volebat quidem hostes vinci, sed Germanicum vicisse tacite indignabatur, *sua demptum gloria existimans, quidquid cessisset aliena.*

Tac. lib. 2. ann.

Etenim dum belli dux, militiæ gloria & auspiciis incipit clarescere, principis majestas videtur obscurari. Unde sæpe diffidia, æmulationes, & Reipublicæ mutatio exoritur, quæ sine magnis motibus fieri non potest. interest itaque publicæ tranquillitatis, omnem

mnem belli gloriam ad caput reipublicæ referre, ut etiam fecit Agricola, *qui nunquam in suam famam gestis exultavit, sed ad auctorem & Ducem ut Minister fortunam referebat.* cautior factus exemplo Silii, qui post multos militiæ labores, malam à Tiberio gratiã iniit, quod *jactasset suum militem in obsequia duravisse, cum alii adeo ad seditiones prolaberentur*, ut non mansurum fuisset Tiberio imperium, si ipse milites novandi cupidos non cohibuisset: Cujus jactantia, *destrui fortunam suam Cæsar, imparemque se tanto merito rebatur.* Hinc aucta offensio & ausa cur Silius imminentem damnationem voluntario fine prævenerit.

In Agric.

Displicet principi ministri jactatio & audacia.

lib. 4. ann.

Princeps obsequium amat.

Fugienda illa imprimis jactantia Ministris, & aliis in dignitate constitutis, tacere & dissimulare norint, nam velle ex animi sui sententia omnia dicere & agere, non est servitutis, sed imperantis, idque suspiciones Principis accendit & odium. Ideo, *quod difficillimum est*, hac in re *sapientiæ modum teneat.* Multi ministri, & militia strenui, Principis gratia exciderunt, propter immoderatum libertatis usum, quo ipsum corrigere, & regere velle præ se ferebant. Non patitur prudens Princeps sibi quidquam exprobrari; strenuos quidem viros amat,

Nimiam ministri libertatē odi[illegible]

In Agricola.

 sed

sed eos qui ejus sensus penetrare, aut dicta factaque corrigere volunt, spernit, respuit, & maxime jactantes odit, & si meticulosus sit, fortia referentium facta ægre audit; Ut Claudius Imp. qui Corbulonem virum strenuum & victoriis clarum non ferebat, licet fortunam & omnia ad Principem referret, erat tamen illi gravis & molestus.

lib. 11. ann. *Cur hostem conciret? adversa in rempublicam casura: sin prospere egisset, formidolosum paci virum insignem, & ignavo Principi prægravem.*

Ne igitur Ministrum amor proprius, vanitas & cupiditas Gloriæ decipiat, qua dum prudens aliis videri cupit, & plurimum apud Principem posse, ejus gratiam amittat, sed illius genio sese accommodet, & ei plus obsequii præstet, quam verbis significet.

lib. 3. hist. Quemadmodum Annius Bassus Legionis Legatus, *qui specie obsequii regebat, & ad omnia quæ agenda forent, quieta cum modestia aderat.*

Penes Principem pacis arbitrium.

D. Aug. ep. 207. Ut bellum indicere Principis est, ita quoque idem finire; eo enim fine suscipitur, ut pacem habeat voluntas, bellum necessitas: Nam non pax quæritur ut bellum excitetur, sed bellum

Pax perpetua optanda.

geri-

geritur ut pax acquiratur, fitque perpetua. Sic erat id formula Romanis & Latinorum populis. *Pax esto, dum cælum & terra eandem stationem obtinent.* Ea enim pax, quam necessitas extorsit, & quæ brevi durat tempore, nihil aliud est quam belli fomes, uti & paucorum annorum induciæ: Has facit Dux exercitus, vel Legatus Principis ubi necessitas, vel utilitas postulat. Si autem pacem fecerit, rata non habetur, nisi Princeps ratam habuerit. Sic Corbulo cum Parthorum Rege pacisci noluit, nec Armeniam ingredi, *donec referrentur litteræ Neronis, an paci annueret.* Licet enim Dux belli possit *consilium pro more & tempore capere*, non tamen ei licitum Principem aut Populum iniquis pacis conditionibus obstringere. Nam turpi paci, aut suspectæ, semper præferendum est bellum.

Quæ brevi tempore durat, belli fomes est.

Tac. lib. 15. ann.

lib. 4. hist.

Neque de pacis conditionibus agendum permittente Principe, nisi in ipso armorum furore, quando Mars dubius est, & anceps, nam qui se pacis ostendit cupidum, hosti animum addit: qui illam tunc prensat, minime obtinet, & si obtineat, ne tutam fore existimet, sed quovis bello severiorem, maxime cum vicino æque potente. Continere se nequit ambitio, ubi spes fuerit amplificandi imperii, *nec ei*

In ipso belli fervore de pacis conditionibus cogitandum.

De morib. Germ. *deerunt modestiæ & justitiæ nomina*, nec Ministri Martem potius spirantes: Hi

Qui ex bello vivunt, pacem dissuadent.

enim cum gloriam suam & fortunam in armis collocent, omnem captant occasionem rejiciendi quasvis pacis conditiones. Quod, referente Tacito, *in* *lib. 4. hist.* *turbas & discordias pessimo cuique* ministro *multa vis*.

Pacis æquas conditiones amplectatur.

Tacit. lib. 15. ann. Pacem & concordiam victis utilem, victoribus pulchram, & æquas conditiones admittat, has videlicet, bellum non gerendum, condonandas esse injurias, possessiones ablatas restituendas, arces & captivos reddendos, mercaturam libere exercendam, suis utrimque legibus vivendum, si quæ controversiæ exoriantur, non ferro, sed jure decidendas. Num etiam arces munitiores restituendas, quis id censeat? Quid si ex improviso bellum moveatur, aut alia immineant pericula? non sibi Princeps consulet si eas reddiderit. Prudentis enim non est potentiæ suæ tantum confidere, ut existimet munitiones illas sibi aliquando non profuturas. Id sero agnovit prudentissimus Philippus II. Hispaniarum Rex, quod debellata Picardia, nullas

Æquæ conditiones admittendæ.

Munitæ arces retinendæ, aut saltem una in finibus

in

in ea defendendo Belgio arces, pacis conditionibus sibi retinuerit, & Caletum quoque restituerit, quod is fecisse videtur, ne pax suspecta esset. Sed est cur nunc doleat Philippus IV. Rex noster, quod in sedis Apostolicæ arbitrium Vallem Tellinam consignaverit; qua deinde à Gallis occupata Ducatus Mediolanensis in discrimen venit, totaque Italia hactenus conturbata fuit. In hujusmodi negotiis id annitendum, ut qui nobis hostis fuit, ne imposterum nocere aut non possit, aut nolit.

Sed ad pacis conditiones redeo, cujus firmandæ causa licet Principi bona hostibus non acquisita vel ab iis injuste ablata, civibus adimere, & hostibus donare: nam, scribente Plinio, *oportet privatis utilitatibus publicas, mortalibus æternas anteferre.* Eo spectat illud Taciti, *omne magnum exemplum habet aliquid ex iniquo, quod contra singulos utilitate publica rependitur,* sive quod cedit in utilitatem publicā, adeo ut sæpe *multa jubeantur bono magis exemplo, quam concesso jure.* Sed id cum fit, æquum est his qui bona sua amittunt sarcire damnum de publico: ad quod publicum nomen, & ipsi qui damnum passi sunt, contribuent.

Epist. 7.

lib. 14. an.

lib. 1. anni

At vero sæpe Principes bellorum lassi, pacem quidem tacite exoptant, cæte-

Pax sit quando decore à

Principe peti non potest; per alios id faciendum.

cæterum eam ab hoste petere, neutra pars ex dignitate sua esse existimat. Quare per alium, æque potentem, ea impetranda quæ potissimum uterque cupit; ita neuter indecore pactus videbitur. Sic quod Reges non potuere, Leonora Franciæ, & Maria Hungariæ Regina, inter Carolum V. Imperatorem & Franciscum I. Galliæ Regem inducias pepigerunt: & alio tempore Ferdinandus Rex iisdem Principibus medium se interposuit. Et anno 1548. Clemens VIII. inter Philippum II. Hispaniarum & Henricum Galliæ Reges pacem composuit, & nunc idem Pontifex Alexander VII. conatur, quibus Reges tanquam Ecclesiæ Catholicæ filii & defensores pacem aut inducias non denegant, nisi aliter à ministris persuasi.

ib. 15. & 12. ann.

Decorum enim ante omnia Principi, etiam victori, pacem oblatam *non abnuere, ut sciant omnes, illum & suscipere justa bella & finire.* Illorum *egregii fines, quoties ignoscendo transigitur.* Quod si æquas pacis conditiones respuat, & malit pertinaci studio imperii fines proferre, & quidquid vicinum est sibi subjicere, populus vicinus, cum periculum immineat, nullam fœderis, quod cum victore ante inierat, rationem habere, & victi partibus adhærere.

Quando vicinus populus possit victi partibus adhærere.

rere jure poteſt; nam ut canit Virgilius —— *Jam proximus ardet Ucalegon.* *lib. 2. Æneid.*

Ex incendio enim vicino facile ſcintillæ aliquæ volitant, arma, belli incommoda proximo imminent: quare præveniendum.

Princeps legatos mittit.

Pacis fœderisque cōciliandi cauſa, jus eſt ſupremo Principi mittendi & recipiendi Legatos. Hoc jus regium Curtius vocat. *Et priſtina quidem regia ſpecies manebat. Nam & Legati gentium Regem adibant.* *lib. 10.* Tutiſſimū enim ſemper viſum eſt Principis negotia publica privataque per Legatos conficere, quod illorum *majeſtati major ſit è longinquo reverentia*, nam *omne ignotum pro magnifico eſt.* *Tac. lib. 1. hiſt. & lib. 13. ann. & in Agric.* Ideo rarus in publicum *egreſſus, ne ſatiet aſpectu*, ait Livius, *minus verendos ipſa ſatietate, magnos homines facit.* Mutuus vero Principum conſpectus, occulta ſæpe odia detegit. Sic dum coram agerent Germanicus & Piſo, qui clanculum mutuum oderant, *diſceſſerunt apertis odiis.* Culpandus tamen Piſo, qui Principi debitam reverentiam non detulit. Cum Principibus enim eorūmque conſanguineis reverenter agendum, in quacunque

Satius per legatos graviora negotia expedire, quam per congreſſum ipſorum principum.

ſint

lib. 1. ann. lib. 4. eod. sint fortuna, quia *brevi momento summa verti possunt.*

Cum consanguineis Principum reverenter agendum.

Licet ergo ex congressu Principum insignia quandoque orta sint emolumenta, plura tamen videre est dari damna, & graves, si non inter ipsos, saltem inter Aulicos, oriri dissensiones, dum alius alium ridet, & contemnit. sic primum inter Gallos & Hispanos ortum est dissidium plus quã Vatinianum, idque ex congressu Regis Henrici Hispaniæ, & Ludovici XI, Galliarum Regis, quo cum Hispani splendore & pompa excederent, contra vero minus splendidum Gallorum cultum deriderent, animis haud leviter offensis, duæ illæ nationes in hunc usque diem, mutuum conspectum non ferunt, nec diu durant, si quæ inter eas intercedant pacis fœdera. Nam Galliæ *nobilitas, cui in pace durius servitium est,* inquieta semper adversus Hispanos novas belli causas quærit, aut veteres renovat, sibique persuadet res suas sine bello stare non posse, atque adeo à ruina domus Austriacæ suam dependere salutem, ut de Gallis dici possit quod scribit Tacitus, *pacem & concordiam speciosis, & irritis nominibus jactant,* missis legatis, aut ad se missis diu detentis, ut Hispanos ludant, ut videre fuit in conventu nuper Monasteriensi, itaque pacem

Mariana hist. Hisp. lib. 23. c. 5.

Galliæ nobilitas inquieta belli causas quærit & pacem dissuadet.

lib. 1. hist.

cem aut dissuadent, aut initam ob causas leves infringunt.

Prudentius Batavi pacem oblatam ab Hispano hoste, licet multa clade attrito, & debilitato acceptare, quam cum Gallis fœderatis victorias prosequi maluerunt; ab iis magis quam ab Hispanis sibi metuentes, ut accidit anno 35. ante Lovanium, quod sociatis exercitibus obsidebant. Hinc etiam apparuit prudentia Hispani Legati Comitis de Pennaranda, qui neglectis Gallis bellum protrahere cupientibus, cum Hollandis pacem inivit, ut reliquum Belgii servaret. Sæpe quod per se Princeps non potest, per legatos suos obtinet, si grati sint, nec desint munera, nam qui verbis rogat, si displicet, non auditur, sed repellitur.

Prudenter Batavi pacem cum Hispanis fecere, relictis fœderatis Gallis.

Mittendi itaque in tempore prudentes viri, qui hujusmodi inter Principes dissidia componant, pacem suo consilio promoveant, amicitiam conservent. quod commodius per Legatos impetrari poterit quam per Principem. Legati enim jure gentium sancti habentur, & inviolabiles, at Princeps magno suo & regni incommodo posset detineri. Quare Romani non nisi per Caduceatores & Feciales, pacis bellique negotia egerunt, ac sibi hoc legationis jus servarunt. Sub Impera-

l. 4. & fin. ff. de leg. l. 11. & l. pen. C. de decurion.

peratoribus ex Edicto Vespasiani permissum quidem civitatibus legatos mittere, sed ternos, non plures, idque assensu Præsidis interveniente. Nunc quoque civitatibus imperialibus, quæ regalia, juraque superioritatis habent, legatos ad externos Principes & ad comitia mittere licet.

Arumæus de Comitiis c. 5. n. 40.

Cæterum cum omnes gentes jure Legationum utantur, hinc est quod jure gentium legati sancti, & ab omni violentia tuti habeantur, non tantum in accessu, verum etiam in reditu, inviolabiles. Ac proinde quoque æquissimum fuit eis privilegiis subvenire, quos variis difficultatum casibus reipublicæ causa subjectos esse constabat.

An ergo tam sancta Legatorum securitas, ut non tantum adversus vim injustam, sed etiam adversus judicialem competat, si quid deliquerint? Et quamvis sint qui distinguant inter crimina communia, & ea quæ sunt contra statum ejus ad quem Legati mittuntur: Sancio tamen alios à jurisdictione ejus ad quem missi sunt esse exemptos, & cujuscunque criminis rei fuerint, remittendos cum elogio ad Dominum suum, postulata ab eo vindicta. Sic apud Livium Legati Tarquinii, *Quanquam visi sunt commisisse, ut hostium loco essent, jus tamen gentium valuit.*

l. 2. §. 3. & l. 23. ff. de judiciis. l. 1. C. ubi de crimin. l. 12. C. de dignit. l. 3. C. ubi Senator vel clariss. conven.

saluit. Verum non eo minus existimo Legatis subeundum esse judicium in loco legationis, saltem ob contractum, quem ea durante inierunt, licet in hanc rem sint leges diversæ, non adversæ.

Princeps ad senatum & exercitum scribit.

Veteri republica, parta victoria mos erat ad senatum litteras scribere, & de loco prælii, cæsorumque numero, ac dignitate, deque captis certiorem facere, *quique in cæsorum numero fuisset mentitus, lege Porcia tenebatur.* Cic. in Pison. Hæ litteræ prius in Senatu, dein in concione recitabantur, atque ob felicem successum in dies quinque supplicationes fiebant, decernebaturque triumphus. Mutata republica aliud actum. Ac primus Agrippa induxit hunc morem ut ad Senatum post partam victoriam non scriberet. Nam re feliciter gesta in Ponto contra Scribonium, nihil ad Senatum scripsit, sed ad Augustum, qui retulit ad Senatum, & decretus est ei triumphus, quem non duxit. Sic & Germanicus Tiberio scripsit, & ipse retulit ad Senatum, *de rebus gestis, multaque de virtute Germanici memoravit, magis in speciem verbis adornata, quam* Tac. l. 1. A.

ut

ut penitus sentire crederetur. Etenim ut supra dixi, gaudebat quidem de victoria, sed *Germanici gloria augebatur,* eratque ei merito suspectanda, quod Germanicus esset ex Augusti sanguine, ipse vero Tiberius *per uxorium ambitum, & senili adoptione irrepsisset,* quodque in manu ejus essent legiones, immensa sociorum auxilia, & mirus ejus apud populum favor. Præterea qui securus poterat esse Princeps, qui fraude alienum imperium occupaverat, superstite priorum regum progenie? Ideo non permittebat, ut aliquis ad Senatum vel exercitum scriberet, ut securior esset. Sic Gordianus *litteras ad exercitum, tanquam accepto principatu, misit*, & acceptæ sunt, quia jam Imperatorem se gerebat. quod inter arcana dominationis referendum, ne per hujusmodi litteras privati rebus novis apud senatum aut exercitum studerent. Unde Muciani epistolæ, *materiam sermonibus præbuere : si privatus esset, cur publice loqueretur? potuisse eadē paucos post dies loco sententia dici.*

lib. 1. ann. & lib. 1. hist.

Cur suspectanda Tiberio Germanici gloria.

lib. 4. hist.

lib. 2. hist. & 5. ann.

Hinc etiam non licuit privatis militem donis, populum annona pellicere, prætorianos largitionibus ambire, ipsorum animos sibi præmiis devincire. Quo nomine Piso accusatus, *quod studia militum per ambitionem* quæsivisset,

lib. 3. ann.

ſet, *quodque vulgus militum per licentiam & ſociorum injurias*, ſeu deprædationem, *corrupiſſet ut parens legionum appellaretur*. Prædas namque militibus dabat, & ut eas poſſet erogare, ſocios vicinosque populos ſuppilabat; atque hiſce artibus *devotiſſimos ſibi fortiſſimosque milites reddebat*. Ob eandem cauſam manum Principis imitari, aut inſcriptione purpurea uti, ſemper vetitum, & graviſſime apud omnes gentes punitum. Summum enim id ſcelus atque ipſi Principi periculoſum; ſic enim reddi poſſet ſuſpectus & exoſus populo, & qui manu Principis ita abutitur, poteſt ſibi aditum ad imperium patefacere, & publicum ſtatum evertere.

Principis manum imitari nefas. *l. 23. ff. de falſis. l. 6. C. de divers. reſcript.*

Extremæ provocationis jus Principis eſt.

Eſt adeo ſanctum hoc jus, ut ſi quis ſciens prudens à ſummo Principe provocarit, Majeſtatis reus habeatur. Idque jus olim Reges Romani uſurparunt, poſtea populus invaſit, cujus hoc, teſte Livio, firmiſſimum propugnaculum fuit. Mutata dein Republica, cæpit eſſe fundamentum Majeſtatis. Unde Auguſtus, jure Tribunitiæ poteſtatis, extremam provocationem ſibi

Majeſtatem lædit qui ad alium principem appellat.

sibi reservavit; ut constat ex Tacito: *lib. 4. ann.* *Isque instantibus*, inquit, *ad Principem provocavit.* Nam quod postea circa provocationem mutavit, haud diuturnum fuit, sicut etiam quod Tiberius quædam adversus sententiam suam decerni passus est, simulacrum fuit potius ac larva pristinæ libertatis.

Rumelinus disp. 2. ad aur. bull. Hodie in Imperio nulla provocatio datur ulterior, præterquam ad Cæsarem, adeo ut nunquam jus illud à Duce, Comite, Marchione, præscriptione acquiri possit, ne ab illo ad Cæsarem provocetur: sunt tamen in Imperio quidam, quibus id privilegium de non appellando concessum est; Archiducibus Austriæ, & Septemviris ex aurea bulla Caroli IV. Cæteri illud desuetudine amiserunt. Sola Saxonica ac Brandemburgica domus hoc jus integrum sibi retinuit, ut ne à cæteris ejusdem domus Ducibus appellaret liceat, nisi ob denegatam justitiam, & nullitatem processus: quod postremum licet controversum, præjudicia tamen & stylus in contrarium sunt.

Clapmar. de arcan. rer. pub. lib. 1. c. 19. Multæ & nunc curiæ supremæ citra provocationem, sed nomine Principis, quem repræsentant, judicare consueverunt, veluti Romæ Rota, in Imperio Camera Imperialis, in Gallia octo Curiæ majores, in Hispania Quatuor

tuor, Curia item Neapolitana, & apud Venetos Quadraginta-viri. Credit enim Princeps, eos qui ob singularem industriam, explorata eorum fide & gravitate ad hujus officii magnitudinem adhibentur, non aliter judicaturos, pro sapientia ac luce dingitatis suæ, quam ipse foret judicaturus. Verum licet ab iis nulla sit provocatio, est tamen quædam ad Principem supplicatio, aut talis provocatio, de qua Divus Pius, si ex vero non fuerit consultus, & secundum ea quæ posita sunt rescripserit.

l. un. §. 4. ff. de off. præf. prætor.

l. 1. ff. de appell.

Habet jus vitæ & necis.

Hoc jure mortis rei, adeoq; damnati vita donantur. Id populus Romanus sui juris ab initio fecit, ut patet in Horatio, ex Curiatiorum duello superstite; ob parricidium sororis damnato, ad populum provocante, ac vivere jusso. Tribuni id postmodum usurparunt, quorum potestatem Augustus, secutique Imperatores in se transtulerunt. *Tunc primum* inquit Tacitus, *revocata lex credebatur, qua haud perinde exitium Antistio, quam Imperatori gloriam quæsivit, ut condemnatus à Senatu, intercessione tribunitia morti eximeretur.* Itaque lege regia ea potestas in

lib. 14. ann.

Gladius & pugio imperii signum.

in Principem fuit translata, eamque pugio & gladius significat, qui nunc præfertur in inaugurationibus. Galba *iter ingressus est paludatus, ac dependente à cervicibus pugione ante pectus.* Vitellius *exsolutum à latere pugionem Cæcilio Simplici consuli in concione reddidit, velut jus vitæ ac necis civium.* Commodus cum Imperator salutaretur, Julii gladium delubro Martis detractum tenens, circumlatus est per celeberrimos vicos. Carolo Magno ante tribunal spatha nuda perpetim præferebatur. Hinc soli supremo principi licet revocare Sententiam, jura ordinis reddere, provinciæ restituere, reos mortis absolvere & ipsis ignoscere, quo & spectat exuli commeatum dare & aliis securitatem. Ideo Tiberius asyla sublata voluit, ut servatorum gratia solis Principibus accepta referretur. Sic Carolus V. cum Senatui Mediolanensi omnia pene jura imperii tribueret, id excepit, ne posset delictorum veniam tribuere.

lib. 3. hist.

l. 1. 7. & 10. C. de sent. pass. l. 4. de pœnis.

Quæ solis supremis competant ex hoc gladii jure.

Nihil enim est quod Principem magis commendat, quam *Clementiæ fama*, qua multa magni momenti negotia, melius, quam severitate peraguntur. *Etenim metus, & terror infirma vincula caritatis sunt, quæ urbi removeris, qui timere desierint, odisse incipient.* Nimia

Tacit. in Agric. Lips. lib. 11. polit. c. 13.

Clementia multa melius

Nimia tamen lenitas, qualis in Nerva, non convenit, sed, consilio Taciti, *omnia scire, non omnia exequi oportet: parvis peccatis Princeps veniam det, grandiora pœnis coërceat, nec pœna semper, sed pœnitentia sæpius contentus sit.* Medicos imitetur qui in quibusdam morbis non statim ad remedia confugiunt, sed naturæ progressum expectant, sic cum crimina occurrunt, non statim ferrum adhibeat & ignem, sed det Princeps spatium ut errores subditi agnoscant, & eos pœniteat ubi plures deliquerunt. Notatus Cæcina à Tacito, *quod proximam quamque culpam antequam pœniteret ultum ibat.*

peraguntur, quam severitate.

Det spacium Princeps ut subditi errores suos agnoscant & pœniteant.

lib. 17. an.

Non imperat melius qui castigat acrius, sed qui excusat cum prudentia & moderatione. *Qui objecta crimina pro approbatis non habeat, sed cuicunque defensionem tribuit, nam non nisi cognita causa jus & justitia discernitur. Unde factum Senatus Consultum, ne decreta patrum ante diem decimum ad ærarium deferrentur, idque spatium vitæ damnatis prorogaretur.* Et Theodosius Imp. triginta dies à die latæ sententiæ constituit, intra quos sententia capitalis executioni non mandaretur, expectareturque secunda deliberatio. Nam ut dolor, ita & animus iratus Principis tempore mitigari solet; & debet

lib. 3. & 12. ann.

l. 20. C. de pœnis.

tanto moderatior esse, quanto vehementius nocere potest. Igitur justitiæ lancem ex æquo suspensam æqualiter dirigat, ejusque gladium jure distringat, ne sua crudelitate aut mollicie in subditorum odium aut contemptum incurrat, utrumque enim Principem perdit, lenitas contemptum, severitas odium & defectionem parit.

Merum Imperium.

l. 3. ff. de jurisd. Hoc appellatur potestas gladii, & omnis in facinorosos animadversio, qua vita, libertas, aut civitas eripitur. *P*opulus Romanus, penes quem suprema potestas erat, sibi hanc animadversionem in cives servavit, nec ipsi prætori aut Consuli permisit: sed extra ordinem in singula maleficia, quorum punitio necessaria, Quæsitores constituebantur, qui capitale judicium exercerent. *P*ostea tribui cœpit Dictatori, *Præfecto* prætorio, *Præfecto* urbi, & in provinciis *P*roconsuli & *Præsidi*, sic tamen ut non competierit eis vi jurisdictionis, sed vi specialis concessionis; proinde mandata jurisdictione, minime hoc jus transit, imo nec nominatim extra necessitatem profectionis seu absentiæ mandari potuit.

Quibus merum imperium à principe datur.

l. 1. §. ult. ff. de off. ejus cui mand.

Nunc

Nunc solus *Princeps* illud habet & Magistratibus speciatim tribuit, non omnibus tamen, nec omnes imperii partes. Sic Alexander Severus *Præfecto prætorio* capitalium quæstionum cognitionem specialiter commisit, & ante illum Caracalla, apud Spartianum, *Papiniano* dixit, *Gladio te, non securi exequi oportuit jussum meum.* Et Divi Fratres *Præsidi*, in provincia sibi decreta, jus gladii demandarunt, non tamę jus deportandi. Strictissime itaq; accipi debent quæcumque ex imperio descendunt. *l. 4. C. de off. rect. prov. l. 1. §. 1. ff. de pœnis. l. 6. ff. d. interd. & releg. l. 1. ff. de off. ejus cui mand.*

Hinc si *Princeps* nobili alicui castrum cum jurisdictione concesserit, merum imperium concessisse non videtur. Quamquam concesso castro à principe plerumque hoc agi videatur, ut jurisdictio transeat, imo & in novos incolas & ipsius oppidi augmentū. Translata tamē jurisdictione & utroq; imperio, compendia confiscationis & alia jura fiscalia seu regalia non veniunt. Inter regalia majora recenseo jus, quod habet Imperator concedendi semel primarias preces, in beneficiis vacantibus, in Ecclesiis imperii, & jus quod Reges habent præsentandi ad beneficia Ecclesiastica, & nominandi incolas benemeritos ad primarias Ecclesiarum dignitates. Item jus re- *Broncherst. cent. 1. ass. 17. Rumel. ad aur. bull. ass. 4. th. 16.* Nominare ad dignitates imperii

Le Bret de la Souverain. liv. 1. c. 16. & 17.

galiæ, fere tantum in Gallia & Anglia usitatum, secundum quod fructus Episcopatus vacantis cedunt regiæ dispositioni: quod etiam subinde ad collationem beneficiorum sese extendit, cum & ea in fructu sit.

Monetam cudere Imperii jus est.

Præter Principem nemini licet monetam cudere, aut sua imagine signare.

Herodian. in Commodo.

Euseb. c. 21. lib. 4. de vita Const.

l. un. C. de veter. numism. pot.

Hoc jus cum olim esset penes Triumviros monetales, in se transtulerunt Cæsares. Ælius Lampridius. *Antonino ad Imperium evecto, statim apud Antiochiam moneta Antonini nomine percussa.* Hinc in acclamationibus Principum, *Moneta nomen Antonini reddatur.* Præter enim Principem nemini licet monetam cudere, eique æstimationem imponere, vel sua imagine signare. Quare Commodus Perennium familiarem suum pœna capitis affecit, quod nummos publicos sua imagine signasset. Constantinus crucem & imaginem Principis nummis imprimi voluit, & in suis tum Vexillis hac inscriptione usus est, *Spe publica.* Valentinianus quoque Imperator nummos non alios quam sua imagine formatos, tradi, ac suscipi ab ementibus jubet. Ut nummis sua constet auctoritas, & veneratio, quæ Principi debetur, ejus imagini exhibebatur.

Sic

Sic ut Majeſtatis & peculatus crimine teneatur, puniaturque ſeveriſſime qui monetam corrumpit, rodit, aut dum eam cudit extrinſecus, ſibi forma publica ſignat, vel ſignatam furatur. Eſt enim labentis Imperii præſagium, corruptio & mutatio pecuniæ, quæ publica menſura, ac perpetua æſtimatione conſtat. Ideo apud veteres tanta religione fuit tractata moneta, ut nullibi, quam in æde Junonis monetalis, cuderetur, nec reſcripto quidem competere alicui poſſet. Sed nimium hodie privilegiis & præſcriptionibus inferiores Principes jus monetæ cudendæ, præſeriim in Imperio, uſurparunt; iis tamen certa lex præſcripta, quoad formam & materiam monetæ, quam excedere aut mutare non licet. Iisdem privilegiis gaudent Principes Italiæ, & Reſpublicæ liberæ.

Reus eſt majeſtatis qui pecuniam corrumpit aut mutat.

l. 2. C. de falſa mon. l. 6. §. 1. ff. ad l. Jul. pecul.

l. 1. ff. de contr. empt.

l. ult. C. de falſa moneta.

Sed omnes in ſuis dominiis efficere debent, ut monetæ eodem pondere & valore intrinſeco conſtent, quo vicinorum Principum monetæ, quarum uſus etiam permittendus, ſic enim fiet ut è regno alio pecuniæ non transferantur. curandum quoque ne ullus in commerciis damno afficiatur, & quæſtoribus monetariis, & mercatoribus ad fraudes via aperiatur, à quibus ſæpe per conniventiam pecunia augetur,

Id agat Princeps ut ſuus monetæ conſtet valor.

quæ præsentissima reipublicæ pestis est, nam misere à mercatoribus cives decipiuntur fallaci illo pecuniarum augmento, cum annonæ caritas, & mercium omnium pretia, illo crescente crescant, mercatores etiam carius vendendo recuperare conantur, quod de pecuniæ bonitate detractum est.

Maris Dominium Princeps habet.

Reges & liberæ Respublicæ passim jus gentium subegerunt, ac sibi vindicarunt flumina, ac maria suis territoriis, regnisque adjacentia, exemplo Antonini, qui se mundi dominum dicit, sed legem Rhodiam maris dominam, de his quæ in mari accidunt, quatenus scilicet id lambit orbem Romanum. Sic cum Romanis pacti Carthaginenses, ne utrimque liceret ultra limites navigare, nisi tempestate adacti fuissent. Et Leo dividens Bosphorum Tracicum jussit ut quisque oras suas inconcusso jure possideret. Hispaniæ & Galliæ Reges Oceani & Mediterranei Maris, Angli Britannici sinus, Rex Daniæ Baltici, Respublica Veneta Adriatici æquoris dominium retinent, ac diuturna possessione ex communi proprium fecerunt. *Bene quidem acquiritur quod nullis adhuc dominis abrogatur,* inquit Cassiodorus. Ten-

l. 9. ff. ad l. Rhod. de jactu.

Mare quisque suæ ditioni vicinum proprium nunc facit.

Novel. 56.

Tentaverat & *plus ultra* Carolus V. Imp. protrahere maris dominium, atque ubi se Americæ totius Regem vidit, Isthmum voluit perfodere, à civitate Nominis Dei, ad Panania usque, ut utrumque mare Septemtrionale & Australe jungerentur, sed deterritus (quod plures insulæ aquarum diluvio mergerentur) immotam naturæ compagem reliquit. Ferdinandus etiam Rex Hispaniæ fossam à mari rubro ad Nilum ducere instituerat, unde Africa & Æthiopia totæ essent navigabiles. *Sed intolerandus labor, nec satis causa.* Quare satius duxit naturam ferre, quam emendare, nec ultra est progressus: Nam ut Rheatini dicebant, *optime rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus, suos cursus, utque originem, ita fines dederit. Non ex formula natura respondet,* inquit Seneca.

Carolus V. tentavit maris dominiū protrahere, & Ferdinandus fossam ducere.

Tac. lib. 15. ann.

lib. 1.

Inde jam maria jungere, & pleraque quæ nullius, quæ communia, quæ publica, sui juris Principes faciunt, sic tamen ut privatis & nautis maris usum permittant, à quibus vectigalia accipiunt, & classes parant, quibus à piratarum, & hostium incursionibus, libera sint commercia, & navigantes tuto navigent.

§. & quidem natural. de rer. divis.

Hinc & flumina majora & naviga-

Flumina navigabilia principis sunt. Illi fossas ducere licet.

Tacit. lib. 11. ann.

bilia supremi sunt Principis, quamvis per civitatum, & privatorum dominorum fundos fluant. Nam licet penes illos sit eorum jurisdictio, non tamen fluviorum proprietas. Unde & illi fossas ducere licet, ut fecit Corbulo, *qui inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vitarentur.* Nihil enim Reipublicæ utilius & tutius quam per hæc incilia & fossas iter facere, quæ natura fluunt leniter, & non ita ventorum vi agitantur. Ideo etiam

lib. 13. an.

Verus *Mosellam atque Ararim facta inter utrumque fossa connectere parabat.* Item nuper Philippus III. aquæ ductum ex Mosa alio ducere tentavit. Sed

Navigationem tutam reddere tenetur.

Princeps qui hæc molitur, pontes & portus reficiat necesse est, & tutã reddat navigationem, quæ si neglexerit, & mercatoribus inde damnum datum fuerit, sunt qui sentiunt ab eo illud sarciendum.

Ut autem navigatio tuta & commoda reddatur, præsidia juxta maris littora & flumina collocanda. *præcipuum robur*, ait Tacitus, *Rhenum juxta commune in Germanos Gallosque subsidium, octo legiones fuisse.* Idque præcipue, ut suis stationibus ripas munirent & vigilarent, ne fluvii aquis diminutis non navigabiles fierent, aut congelatos

hostis

hostis pedibus transiret: *quod apud imperitos prodigii loco habebatur, ipsa aquarum penuria, tanquam nos amnes quoque & vetera Imperii munimenta desererent.* Hi milites olim Riparienses & Agrippienses dicti, super ipsam Rheni ripam collocati, ut arcerent, non ut custodirent. Nam miles Romanus custodiebat, Agrippiensis hostem arcebat, cui in limite Rheni data prædia, quæ ut sua tutabatur.

Classes instruit.

Romani facti rerum domini, ut suum firmarent imperium, per diversa flumina & maria classes disposuerunt. In Oriente XI. Inter quas insignis erat Classis Seleucena in flumine Oroutis in Syria, ad usum Comitis Orientis. Alia in Ponto Euxino navium XL. Alia in mari rubro. Alia in Alexandria & in Carpatia. In Occidente quoque plures, ut in fluvio Rhodani in Gallia. In Italia (referente Tacito) *utroque in mari duæ classes: Misenum apud & Ravennam proximumque Galliæ littus rostratæ naves præsidebant,* & Avari in Scythia Europæa. Sic & præsidia constituerunt Constantinopoli, in Insula Rhodo ad Rhenum, & Gadibus, tanquam quatuor præcipuis Imperii angulis.

l. un. C. de classicis.

Variis in locis classes dispositæ.

lib. 4. ann.

Panciar. in not. imp.

Similiter nunc in diversis Oceani & Maris Mediterranei portibus, ad defensionem provinciarum, quas plures & longo intervallo Rex Hispaniæ habet, oportet eum Classes instruere, quibus eas conservet, & adversus hostes quos illi invidia, aut fortuna excitat, tueatur: per has enim classes dominia sua disjuncta conjunget, & pertinget imperando, quo cæteri optando adspirare non audent. Affirmat id Livius, *Mare*, inquit, *qui in potestate habet, terras quascumque adierit, extemplo suæ ditionis faciet.* Fecere id Aragonum Reges, qui Siciliæ & Neapolis regna suo junxerunt. Passim alia se insinuant exempla, & nobis mare commendant.

Hoc consilium à Carolo V. filio datum refert Saya-vedra *Symb. 68. lib. 32.*

Etenim Princeps terra marique potens, omnes terret, neminem timet, dummodo domi bona sint consilia, & foris instructus paratusque semper exercitus, *qui in pace decus, in bello præsidium* adversus hostes, & ad compescendos tumultuantes populos. *Sint* igitur, inquit Tacitus, *prompta omnibus arma, ac si res poscat exercitus plurimorum virorum, & quiescentibus eadem fama.* Sit commeatuum & annonarum abundantia, quibus exercitus alatur; nam ob eorum defectum res magnas strenue cœptas, turpiter desertas,

Tacit. de morib. Germ.

Habeat princeps semper promptum exercitum & annonæ abundantiam.

fertas, ipfosque milites victoriam jam prenfantes, fpe deftitutos nuper vidimus. Culpa fæpe ipforum Ducum, qui operam dare debent fi procul ferendus eft commeatus, ut ftationes habeant, unde commodius vehatur, & ut terra marique comportetur, aut per flumina, fi aliqua oportuna fint, quod facilius. Aftu quoque militari conentur Duces hoftem commeatibus fpoliare, & eo pacto incruentum bellum abfolvere.

Maris Præfectus nullis mandatis adftringatur.

Non fatis eft habere Claffes, fed confilio, imperio, difciplina opus, ut qui regunt, rei navalis fint periti, & publicum commodum fuo anteponant, imo & qui reguntur, periti quoque fint, & facili mercede claffici milites, remigesque fecura lege fortes. In terreftri expeditione, non in maritima, Ducis poteftas certis limitibus circumfcribi poteft, fed pleraque illius prudentiæ relinquenda, cum *nihil tam capax fortuitorum quam mare*, cui venti & incerti cafus dominantur, nec cuiquam nifi Deo foli obtemperant. Unicus ventus infignem illum navalem apparatum Philippi II. Hifpaniarum Regis adverfus

Tac. lib. 14. ann.

In mari incerti cafus dominantur. Philippi II. Regis

apparatus in Angliam cur successu caruit. lib. 3. hist. sus Angliam dissipavit. Et tamen Rex, ubi inauditam nunquam visæ Classis cladem, & naufragium intellexit, *tanto impensius in securitatem compositus, neque loco, neque vultu mutato, sed ut solitum per illos dies egit, altitudine quadam animi,* expendens classem illam non se adversus ventos, sed homines veræ religionis hostes destinasse: Nec

Maris præfectus pleno mandato constituendus. ventis solum hæc clades, sed etiam Duci Medinæ Sidoniæ ut Directori adscribenda, propterea quod is contraria Regis mandata semper causatus, omnes rei bene gerendæ occasiones omitteret.

Unde liquet Ducis potestatem certis limitibus circumscribi non posse. Oportunitas venti, temporis, cæli, fluxus ac refluxus, tenebrarum, lucis, & locorum profunditas, diversa consilia exposcunt. Ideo præficiendus Classibus non tantum maris peritus, sed &

lib. 1. ann. fortunatus, *nullis certis mandatis ex re consulturus.* Nam *ratio & consilium pro-*

Ducis est scire quando pugnandum. *priæ artes Ducis sunt.* Ille enim scire debet quando pugnandum, quando differendum, nisi forte remissior sit, & *bellum habere quam gerere malit,* ut

lib. 15. an. lib. 3. hist. Duces illi Flavianarum partium, apud Tacitum, qui *bellum trahere volebant, & operiri auxilia.* Non diffiteor tamen utilius esse bellum & pugnam dif-

ferre

ferre, si majus ex ea periculum immineat, aut si cunctando Dux videat hostes paulatim sese conficere, aut ejus vires minui. Nunquam suscipienda pugna, nisi cum major emolumenti spes, quam damni metus ostendatur. Ideo Albanus Dux in regno Neapolitano à Duce Guisio oblatam pugnam acceptare recusavit, quód animadverteret, majus sibi damnum datum iri pugnando quam commodũ vincendo. Quando differenda pugna.

Princeps seditiones compescit.

Cum civiles contentiones, vel militares seditiones non nisi multo sanguine extingui possint, Principis est initiis occurrere & allaborare ut sopiantur: neque spernendæ causæ quod leviores appareant, aut adhuc remotæ: *primis eventibus, aut metum aut fiduciam gignunt*, at sensim ita gliscunt ut nulla vi eis postea resisti possit. Serius Romani opponere se Cæsari voluerunt, cum jam armis leges evertisset; *festinandum itaque antequam crescat invalida adhuc conjuratio paucorum. Inveniet æmulos infelix nequitia, quid, si vigeat floreatque?* Est quidem efficax remedium, tumultuantes cives, ac milites, & prima capita in diversas factionum partes distrahere; sed majoris pruden- Cur initio occurrendum ut seditiones. *Tac. lib. 12. ann.* *lib. 1. hist. & 4. ibi.* Remedia ad compescendum tumultuantes cives.

tiæ est damna prævertere, quam iis postea adferre remedium.

Romani, homines seditiosos ac turbulentos ad colonias ablegabant, *quæ vera sedes servitutis erant*, alios *alio mittebant specie defendendæ provinciæ, cæterum ut castris avellerentur*. Drusus tumultuantes legiones compescuit, eas dissociando, *sic amor obsequii rediit*. Et temporibus Galbæ *longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, ne vitiis nec viribus misceantur*. Quodsi forte iis immixti jam fuerint, dissimulandum Principi fuerit. Sic Tiberius audita seditione dolorem occultavit, sed interim *Drusum filium suum cum primoribus civitatis ad exercitum misit*. Principis in adversis dissimulatio animum subditis addit. Carolus V. Imp. perpetuam vultus constantiam retinebat, adversaque dissimulabat, sed dissimulando remedia quærebat.

lib. 1. ann. & lib. 1. hist.

Prudentia Principis, adversa dissimulare.

lib. 1. ann.

At nullum remedium præstantius Principis præsentia. *Ita Divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit, & Divus Julius seditionem uno verbo compescuit.* Auctoritate multitudo concitata mitigatur & arma ponit. Nunquam seditiones in Belgio eo usque processissent, si Rex Philippus II. præsentia sua in tempore eas sedasset.

Ibid.

Sicut.

Sicut enim præsentia medici multum ægris corporibus sanitatem accelerat, ita Principis præsentia tumultuantes populos sæpe compescit, aut plurimum ad primos motus impediendos conducit.

Si noceat præsentia principis, alteri executio committenda.

Expendendum tamen, ne quandoque præsentia noceat, præcipue si Princeps sit exosus, ut fuit Tiberius, qui ideo tumultuantes legiones Hungaricas & Germanicas, Druso & Germanico intercedentibus, compescuit. *Quod aliud subsidium, si Imperatorem sprevissent?* Hic autem cum videret, temporis sui mores corrigi à se, & emendari non posse, id per successorem suum fieri voluit. Crudelior Domitianus qui per se, & suos, omnes è medio sustulit, *nec per intervalla ac spiramenta temporum, sed continuo & velut uno ictu Rempublicam exhausit.* Unde hic (censente Tacito) Nerone immanior, qui licet tyrannus esset maximus, tamen *subtraxit oculos; jussit scelera, non spectavit.*

Omninm crudelissimus Domitianus.

In Agricola.

Reos ad senatum remittit.

Magna vis & auctoritas olim fuit Magistratibus Romanis, ea tamen non tanta, ut iis quoquo modo in caput civis Romani inconsulto populo animadver-

Polyb. lib. 6. & Sallust. in conjur.

madvertere liceret: at crescente potentia crevit jus Magistratus, decrevit populi: hic sua potestate & libertate destitutus; & translato in Principem imperio, cœpit quod Principi placuit legis habere vigorem. Unde plures leges latæ super criminibus publicis, quæ omnem continent severitatem & pœnarum atrocitatem: adeo ut etiam conatum & deliberationem adversus Principem vel Rempublicam gravissime puniant, quia *qui deliberant desciverunt*, inquit Tacitus: & ubi de conjuratione adversus Galbam, quando Otho Imperium arripuit, tradit, *quod parata apud malos seditio, apud integros dissimulatio fuit*, ita ut integri dissimulatione sua quasi participes sint seditionis, quam non vitarunt, aut principi declararunt. Is enim *habitus animorum, ut pessimum facinus audeant pauci, plures velint, omnes patiantur.* Non igitur simulata, sed candida & sincera fides erga Principem vel rempublicam esse debet, ne macula etiam minima, vel nævus aliquis eam corrumpat, vel inficiat.

Conatus punitur.

Lib. 2. hist.

Lib. 1. hist.

Dissimulantes conjurationem rei sunt Majestatis.

Hinc veteres leges in hoc Majestatis & perduellionis crimine condemnatis servare Justinianus jubet, ut cuncta bona fiscus auferat, adeo ut filii ante & post reatum parentis nati ab omni succes-

Nov. 134. Auth. Bona damn. C. de bonis proscript.

ſucceſſione habeantur alieni, ſint perpetuo pauperes, infamia eos paterna ſemper comitetur, ad nullos honores, ad nulla ſacramenta perveniant, ſint perpetuo tales, ut his perpetua egeſtate ſordentibus, ſit & mors ſolatium, & vita ſupplicium, qui rigor & olim viguit, teſte Cicerone, ut tandem caritas filiorum amiciores parentes reipublicæ redderet. ſæpe ad parentum exemplum ſuccreſcunt filii, *illorum ferociam & ſpiritum retinere creduntur.* Quæ cauſa, ut etiam *Mucianus Vitellii filios interfici juſſerit, manſuram alias diſcordiam obtendens, ni ſemina belli extinxiſſet.*

Cur filii rebellium etiam ante reatum nati puniuntur. *l. 5. C. ad l. Jul. Maj.*

Epiſt. ad Brut.

Tac. lib. 4. & 5. ann.

Inhumanum tamen *inauditos atque indefenſos tanquam innocentes punire*, ut fecit Tiberius, qui ob infirmas delationes & ſuſpiciones hujus criminis, homines interfici jubebat, *non diſcernens alienos à conjunctis, amicos ab ignotis, quid recens aut vetuſtate obſcurum, perinde in foro, in convivio, qua de re locuti incuſabantur. Ne fœminæ quidem exortes periculi.* Verum boni Principis eſt quantumvis criminoſos audire, nec facile delatoribus fidem adhibere, niſi crimina jã ſint publica; ſi ferenda ſit ſententia, nihil de ſupplicio ſumendo ſtatuere, *ſed diſceptatorem ſenatum iis relinquere*: ſic enim odium evitaverit,

lib. 1. hiſt. Audiendi criminoſi, & innocentes defendendi.

lib. 6. ann.

lib. 15. ann.

rit, quod est lethale & exitiosum Principibus venenum. De Jove antiqui dicere solebant, quod benignos solum vibraret radios, qui absque cujusquam offensione minarentur, ejusque potentiam ostenderent, alios vero per Deorum consilium, Senatores severi & duri habeantur. Princeps clemens & benignus audiat, *integramque causam ad senatum remittat.* Judicum est reos accusare & condemnare. Principis veniam concedere & absolvere: Ideo creatus est, ut *subditos conservet, lapsis ignoscat.*

Principis est benigne reos audire, eosq; absolvere; Judicis, condemnare.
lib. 3. an.

lib. 1. ann.

Interdum etiam ad Senatum reos remittat oportet, ut si causa alicujus Senatoris, aut Illustris agatur: quo privilegio hodie utuntur, quod cum datum sit à Regibus, adimi non potest. Itaque de Senatore reo olim cognoscebat Senatus, à quo & legitimum tempus defensioni reorum dabatur. sic in causa Pisonis, licet ejus crimina essent publica, quia tamen Senatorii ordinis, *biduum criminibus objiciendis statuitur, utq; sex dierum spatio interjecto, reus per triduum defenderetur.* Recte Julius Paulus, *Rei,* inquit, *subitis accusatorum criminibus non sunt opprimendi,* & quocunque tempore defensionem, postulanti reo negare non oportet. Ideo Nero quantumvis tyrannus,

Reis defendendis tempus detur, ne opprimantur.
lib. 3. ann.

l. 18. §. 9. ff. de quaest.

nus, Thaseæ postulanti defensionem permisit, & causæ cognitionem Senatui reliquit. quod tunc vel maxime est observandum, cùm rei Majestatis accusantur, ne Princeps causæ ad se spectantis judex esse videatur. Quod ut Augustus effugeret, insidiatorum causas, suadente Mecœnate, Senatui cognoscendas decidendasque permisit. & nostra memoria Henricus IV. causam Bironii, cui vitam dedisset, nisi ille inficiati criminis pervicacia, supplicii necessitatem extorsisset; sed sero sapiens, ubi vinculis inclusus *multa mente concoquebat quo dilabi posset, inerti cogitatione & opera.* *Botereius de rebus Gall. tom. 2. lib. 9.*

In Auctores rebellium animadvertit.

Politicorum doctrina est; Ubi multitudo delinquit, in singulos inquirendum non esse, neque in seditionum auctores statim animadvertendum, sed demum sedata seditione, *ne subita correctio plus damni in rempublicam ferret.* *Tacit. lib. 1. hist.* Ideoque caute Tiberius, præcipuis *turbatoribus conquisitis*, Illustres non palam, sed *in secreta palatii parte interfici jussit corpusque clam auferri.* *In Agric. lib. 1. & 16. ann.* Sic *nihil ausuram plebem arbitrabatur Principibus amotis.* Quare Otho in seditione mili-

militari, non in plures quam in auctores duos animadvertit. Valens Imp. paucorum animadversione Batavos in officio continuit. Etenim mala moderate agendo melius succedunt, quam crudelitatem exercendo: Præterquam quod periculosum sit statim irrogare supplicia & in omnes. *Deceatque in seditionibus, si omnium culpa fuit, paucorum esse pœnam, ne omnes velut uno ictu exhauriantur, vel plane tollantur. Sæpe multi paucorum animadversione salvantur*, inquit Justinianus, & qui animo mali fuerant, non detecti optimi redduntur: ex paucorum pœna & metu, emendatio omnium sperari potest, ex omnium pœna solitudo & vastitas, & opinio crudelitatis.

In multorum delictis paucorum punitio multum facit.

lib. 3. ann.

Novel. 30.

Præstat aliquando omittere prævalida vitia, quando illis impares futuri sumus, aut cum iis gentibus agimus, quibus supplicia omnia & quæcunque dura in veneum vergunt, non in medicinam & correctionem. Erravit proinde Nero, qui non contentus deprehensis auctoribus, dum conjurationis conscios perquirit, accusari vidit sibi conjunctissimos, quos æqua lance morti addicere debuit. Expedit igitur in auctores Seditionis, & paucos rebelles aliquod insigne exemplum statuere, aliquando etiam connivere, *&*

Auctores seditionum puniendi.

secu-

securitati prius quam vindictæ consulere, si incipiens adhuc & nondum adulta seditio melioribus consiliis flectatur: Sicut aliquando levi de causa nascitur, ita levi negotio & nonnunquam verbo comprimitur. Conservanda est quidem disciplina militaris aliqua severitate, sed nulla sævitia à Centurionibus exercenda, hæc enim in causam seditionis trahitur, dum milites sibi invicem seditiosi verberum notas ostendunt. Certe non tam verberibus, quã auctoritate Ducis, famæque opinione, in officio milites continentur.

lib. 11. an. & lib. 1. & 3. hist.

Interdum connivere utilius.

Hodie militum rebelliones ab hac causa fere oriuntur, quod illis debita stipendia non solvantur, nec benemeritis præmia dentur, sed iis præferantur aulici, qui in oculis sunt Principum, & muscum, non sudorem & pulverem militarem redolent. Quid justius quam militi venalem quotidie vitam circumferenti stipendium ad diem præstitum dare, & veteranis munera militiæ conferre, quibus durum, sanguinem suum gratis fudisse? Nam dum infructuosam militiam declarant, & vulnera sibi invicem ostentant, facile illi ad seditionem excitantur, *& dilapsis melioribus deterrimum quemque congregant, querelas inserunt, & ambiguos de Principe sermones, quæque alia turbamenta vulgi.* Cur-

Unde hodie oriantur rebelliones inter milites.

lib. 1. ann. & 1. hist.

Cursus publicos instituit.

Xenoph. lib. 8. de Cyri instit. lib. 3. de Bello civ. Suet. in Aug. c. 49.

Hos Cyrus Persarum Rex Primus invenit. Cyrum imitati sunt Græci, hos Romani. De se ipso Cæsar, *Nuntios per dispositos equos de victoria Cæsaris Messanam allatos.* Augustus quoq; *Quo celerius cognosci posset, quid in quaq; provincia geratur, juvenes primo modicis intervallis, per militares vias, dein vehicula disposuit.*

In C. Th. de Cursu pub.

Commodius & id visum est, veredos & paraveredos per mansiones disponere: inde veredarii, qui veredis mittebantur in diversa loca, alii rhedas, currus, carpenta agebant, Clabularii, custodes erant cursus publici. Mancipes curam habebant mansionum, equorum & locorum; iis parebant Saiones, Apparitores, Stationarii.

l. 3. 4. & 5. C. de Cursu publ.

Erant & Cursus publici Protectores, Munifices; omnes sub dispositione Præfecti prætorio & Magistri officiorum, à quibus evectiones sive diplomata Principis dabantur, sine quibus non licebat uti cursu publico. In iis continebatur numerus equorum quibus cursum agere liceret.

Facilior noster cursus & utilior reipublicæ.

Ab hoc cursu publico differt noster, qui dispositis per intervalla equis in omnem horam paratis, privato sumptu conficitur, omnibusque con-

conceditur sine diplomate, nisi princeps ob certas causas prohibuerit equos dari sine schedula. Ab eo solo constituitur veredariorum Præfectus, cui in omnes veredarios (quos postas & stafetas vocamus) imperium est, eosque designat. Per hos enim Princeps intelligit exiguo tempore quid ubique geratur, motus gliscentes compescit, mandata dat subditis, & Magistratus sua ad eum obsequia & responsa deferunt. Per hos legati explorant arcana, & sciunt quid in aulis Principum agatur. Per hos merces suas per orbem mercatores distrahunt, pecunias quocunque locorum paucis verbis mittunt, & ut paucis cum Cassiodoro dicã, omnes beneficio isto celeritatis, sollicitudines & desideria sua expediunt. *lib. 6. var. ep. 6.* Hac veredariorum celeritate usus est Ludovicus XI, Galliæ Rex, dum Carolo Audace ad Nanceum cæso, ex improviso Burgundiam invasit, & ad posteros in hunc usque diem transmisit, Artesiam vero aliosque Belgicæ fines afflixit.

Academias erigit.

Principes semper, Græcorum exemplo de erigendis Academiis solliciti fuere, quod crederent nullum floren- *Arist. lib. 5. polit. c. 9.*

tem

tem Reipublicæ statum comparari, aut retineri posse sine litteris & bona juventutis institutione, nec domi eam commode erudiri. In publicis enim Scholis, *multa audit quotidie probari, multa corrigi, prodest alicujus objurgata desidia, prodest laudata industria, excitatur laude commilitonis, & præmio studiis debito.* Unde Leo Imp. ejusque filius Constantinus, nihil habuerunt antiquius, quam bonas litteras eruditosque viros evehere; soliti dicere, malle se eruditione quam regno nobilitari.

Quint. lib. 1. instit. c. 2.

Quæ interea fata! Post hæc, terrarum orbem barbaries occupaverat, & scientias pene omnes deleverat, silebant ingenia, sed Carolus ille vere Magnus, ut à Gothis, Vandalis, Hunnis jura imperii & una scientias vindicaret, Justinianum egit, & in Italia, Gallia, Germania doceri innovato ardore superiores scientias voluit, & circa annum 791. Bononiæ, Parisiis, Beriti publicas scholas instituit, Professores dotavit, earumque privilegia in tribus illis regnis ampliavit. Præclarum hoc exemplum sequentes Imperatores & Hispaniæ Reges secuti, in Archiducatu Austriæ, in utraque Castella, Lusitania, Aragonia & Belgio, Universitates studiorum, approbante & confirman-

Quo tempore primæ Academiæ fuerint erectæ.

firmante eas summo Pontifice, constituerunt, & Professoribus stipendia & præmia decreverunt: Imo suum esse existimarunt, Doctores & Licentiatos creare quos bullatos vocamus, qui cedunt illis qui Academico ritu renunciati sunt.

Professoribus stipendia donat.

Hoc specimen florentis reipublicæ, disciplinarum professoribus, condigna meritis præmia pendere, (nam *iis sublatis, studia sunt peritura*,) atque illis, *qui judicio ordinis sunt probati*, & in celebri academia professionem suam exercent, quique laudabilem in se probis moribus vitam esse demonstrant, ne alioqui auctoritatem professionis destruant, *se ipsos*, justissimo Senecæ convitio, *exempla circumferentes inutilis disciplinæ*. Quid enim absurdius quã eos publice profiteri, qui nulla civitatis elegantia mores perpoliverunt, cum facilius auditores, Doctorum suorum vitia quam virtutes imitari soleant?

Tacit. lib. 11. ann. *l. 1. C. de professor. &* *l. un. C. de profess. qui in urbe.* *De Const. lib. 12.* Professores juris bonis moribus excellere & facundiam dicendi habere debent.

Ad illos itaque volunt Imperatores privilegia & præmia pertinere, qui imprimis bonis moribus excellunt, dein docendi peritiam, facundiam dicendi, interpretandi subtilitatem, copiam-

que

que disserendi se habere ostendunt. Artes enim arte facilique methodo docendæ discendæque sunt, facilitatem adfert & quasi lumen addit eloquentia, & perspicuitas docentis, præcipue Jurisconsulti, ne Jurisprudentia ancipitis sit usus, sed cum vera prudentia, justitiaque connexa, ut ne verborenus ad ostentationem acute tantum, sed ad usum popularem atque civilem disseratur, ne leges catenus tantum discantur, quatenus litigandi artem usumque præbent, sed etiam jus publicũ quamminime negligatur. Ad hoc jus etiam Justinianus juventutem allicit, quod eo perfecte cognito, spes eam pulcherrima foveat, posse quoque rempublicam in partibus sibi credendis gubernari: atqui gubernatio penes illum est, cui juris publici, politicæque sapientiæ est cognitio.

Eloquentia Jurisconsulto lumen addit.

Pauci studeant, plures artificiis se dedant.

Quemadmodum Romanæ urbis potentia, non alia re, quam mole sua laboravit, & tandem corruit, ita multitudo illa Scholarum & Academiarum, non exiguum litterarum ac studiorum progressui adferunt impedimentum. Quippe per eas fit, ut studeant multi, pauci

pauci vero sint docti, & ex his post consumptam in studiis ætatem plures egeant. Id igitur agat Princeps, ut Academiæ, in quibus liberales disciplinæ scientiæque traduntur, sint paucæ: sic studebunt pauciores, & docti plures erunt, qui Ecclesiæ & Reipublicæ munia obeant. Prætterquam etiam quod felicior, & fortunata magis sit provincia, in qua electi student, & plures artibus mechanicis & mercaturæ operam dant. Etenim studiorum otium vitiis alitur, & sæpe ea litteris mandat, quæ celata esse oporrebat: Multa contra supremam potestatem molitur, & ad seditionem subditos incitat. Illi quippe arguti nimis, & opinione docti res novas moliuntur, administrationem carpunt, & in Principum consulta inquirunt, atque noxia nonnunquam judicia depromunt. Obedientiam magis promptam esse oportet, quam ingeniosam, sinceram magis quam astutam. Ingeniorum & scientiarum mediocritas, sed cum securitate conjuncta, reipublicæ stabilitas est. Accedit quod vehementi in perdiscendis scientiis contentione languescant vires, vilescant animi, ingenia fiant tetrica, & magis vitam solitariam, quam rempublicam ament: Scientiis jam exculta non efficiunt ut provinciæ rerum co-

Selecti studeant.

Arguti nimis & opinione docti sæpe reipub. noxii.

Artificia & mercimonia provinciis magis prosunt.

pia affluant, aut incolas habeant frequentes, sed id artibus & mercimoniorum industriæ adscribendum, ut in provinciis maritimis videre est. Unde artificibus, nautis & mercatoribus majora donanda sunt præmia & privilegia, ut plures alliciantur, quæ cum sæpe nulla concedantur, hinc multi litterario se otio dedunt, imo nihil agendo, discunt male agere.

Nundinas concedit.

Nundinarum jus ac privilegium ab Imperatore concedi solet, non solum in urbibus, sed & in municipiis. Unde Plinius, *Solers vir Pratorius petiit ut sibi instituere in agris Nundinas permitteretur.* Nundinas intelligo non vulgares & hebdomadales, sed solemnes sive annuas, quæ pagis civitatum vicinarum damno, concedendæ non sunt, nisi illarum consensu. Quippe civitatum imo etiam plurimarum provinciarum quasi vita ac sanguis est negotiatio, per quam fit ut nervus ille belli & pacis, pecunia, haud unquam desit. Hasce nundinas licet quibusque mercatoribus negotiandi causa adire, his durantibus debito civili obnoxii, creditorum molestiis tantisper eximuntur, nisi in publici fori loco solutionem promisse-

Lib. 15. ep. 4.

miserint, vel ibidem contraxerint. *l. un. C. de nundinis.* Sortitur enim quisque forum in loco contractus.

Finis nundinarum præcipuus est, utilitas societatis humanæ, cui facilius consulitur data securitate & immunitate à vectigalibus, quæ sæpe deterrent mercatores, & nisi ea ab ementibus recuperent, alio vergunt. At non licet iis merces prohibitas è regno evehere, ut frumenta, aurum, argentum, arma, cæteraque ad belli usum necessaria, Principe non permittente. *Tit. C. quæ exportari non licet.*

Jus etiam stapulæ ab eo tanquam supremo datur, quo potestas conceditur, aliunde invectis mercibus quasi manum injiciendi, ab instituto cursu retrahendi, ac denique ita sistendi, ut non prius quam publico in foro, divenditæ ubi fuerint, alio transferantur. Hujus juris scopus est reipublicæ vel peculiarium civitatum utilitas; quod Jus ab imperii jure pendet, diversum omnino à jure nundinarum. hæc enim statis temporibus celebrantur, ac multæ civitates jus mercatus habent, non tamen jus stapulæ, nisi speciali imperii beneficio sibi concessum probaverint. Utrumque consuetudine & longa præscriptione acquiri firmarique posse constat. Unde Origo stapularũ.

Commercia fovet.

Qui Reipublicæ præest, mercaturam promovere & favore prosequi debet; quia ex vectigalibus mercium evectarum & invectarum ærarium augetur, populus ditescit, ac sine tædio tributa imposita solvit. Optime id norunt Batavi, qui intra breves suarum provinciarum terminos, solis mercibus & maritimis opibus validissimos alunt exercitus. Galli quoque nec auri nec argenti fodinas habent, mercimoniis tamen, aliisque reculis affabre & ingeniose confectis, divitias congerunt. Hispani vero, qui ingenti cũ labore & periculo ex remotissimis orbis partibus, adamantes, uniones, aromata, multosque alios thesauros advehunt, nugis abjectisque mercibus commutant, & se depauperant. Aurum & argentum Genuensibus mittunt, quo negotiantur, & insuper plurima eis solvunt cambia. Cur id, tanto cum suo dispendio? an ut Rex velut pignori nexam habeat Genuensium fidem? & cum eorum urbe non potiatur, saltem eam in ære suo, hoc est, civium studia in potestate per commercia habeat? In alias provincias lanam, sericum, ferrum Hispani mittunt,

Non recte Hispani preciosas merces è regno sinunt efferri.

Cur aurum Genuensibus mittant, & cum iis commercia foveant.

tunt, & opera inde ab exteris confecta in Hispaniam remissa carissime emunt, ob vecturæ sumptus, & artificium. Alendi potius artifices sunt & præmio invitandi, qui ex mercibus ibi natis necessaria conficiant: sic pecuniæ è regnis non efferentur, sed aliunde inferentur, aut aliis mercibus necessariis commutabuntur, non iis quæ ad luxum & pompam fiunt. de quibus queritur Tiberius apud Tacitum, *Lapidum causa, pecuniæ nostræ ad externas aut hostiles gentes transferuntur.* *lib. 3. ann.*

Quamobrem Principis est efficere, ut artes vigeant, & merces copiose inferantur & distrahantur; Nec pudeat Nobiles mercaturam per suos exercere, cum non magis naturales sint reditus, qui ex agris percipiuntur, quam qui mercium commutatione aut pretio acquiruntur. Majores nostri mercaturæ exercitium Nobilioribus ideo non permittebant, quia *periculosum urbibus*, & potentiam Nobiliorum obstituram commerciorum libertati censebant. Aliis persuasum est vile, atque animo nobili indignum mercaturæ exercitium, cujus lucrum ubi Nobiles semel degustarint, facile abjectis animis & armis mercaturæ vacaverint. nam *quanto pecunia dites, & voluptatibus*

Nobiles per suos mercimonia tractent.

Cur illis non fuerit concessum mercaturam exercere.

l. 3. C. de commerc.

lib. 3. ann.

bus opulenti, tanto magis imbecilles. Romanæ tamen, & Carthagininsis respublica, non dedignatæ fuerunt mercaturã exercere & mercatorũ Societates instituere. Quod exemplum Batavi secuti, feliciter hactenus illis hoc cessit. Imo Lusitaniæ Reges, & Respublicæ Italicæ per institores rem fecere & faciunt, qua reipublicæ onera non minima ex parte sustulerunt, unde subjectos, sibi benevolos & fideles reddidere.

Zypaus lib. 3. de judice, c. 10. n. 11.

Collegia mercatorum permittit.

Ut merces vel maxime floreant, imprimis instituenda sunt Mercatorum & opificum collegia, quæ cum sint reipublicæ partes, non possunt nisi reipublicæ legibus, & annuente summa potestate constitui. Primus Numa Rex sui officii esse existimavit mercatorum collegia instituere. Illa sustulit Tarquinius Superbus, quo ob tyrannidem expulso Senatus restituit. Julius Cæsar multa etiã collegia clausit, factiones metuens, sed Augustus aperuit. Eadem Nero removit, uti & omnes olim tyranni fecère; hodie Turca, quibus infensissimus est, plane nullum campanæ usum permittit, ne mercatores conveniant. Unde apparet, summi Magistratus, ac Principis permissu instituenda esse collegia. nam

quæ

quæ privata auctoritate coalescunt, conventicula potius nuncupanda sunt, quia suspecta, præcipue nocturna, in iis enim sæpe conjurationes & proditiones adversus Principem & Rempublicam fiunt, Teste Tacito de rebellione Galliarum; *Igitur*, inquit, *per conciliabula & cœtus seditiosa differebant*, ideoque Senatus-Consultis & Constitutionibus Principum prohibentur. Statuta collegiorum legitimorum.

Legitimorum autem collegiorum munus est, statuta facere, modum tractandarum rerum, & materiam ipsam præscribere, curare ut pacta inter mercatores & alios quoscunque inita serventur, & ne legibus communitatis adversentur: Item Judices collegas statuere, qui de mercatorum opificumque rebus cognoscant, & moderata mulcta delinquentes coërceant, & graviore ejus, qui monopolia exercent, ob quorum innumeras fraudes ea etiam Jus civile prohibet. Comparanda quoque est domus publica, ubi mercatores sua agant negotia, & ad pulsum campanæ conveniant, quod qui non comparent suspecti habeantur. Quæ statuta si observentur, nihil ad rempublicam augendam, retinendamque potentius, nec melius excogitari potest, quam hujusmodi collegia. Eorum quoque hæc est utilitas, quod cum *Tit. de Col. leg. & Corpor. Tit. 53. feud. lib. 2. §. conventicula.* *Tit. C. de monopol.*

cogenda est pecunia, tributa colligenda, & gravia reipublicæ negotia expedienda, melius ac facilius cum universis, quam cum singulis agatur, & consensus obtineatur.

Jus civitatis donat.

lib. 3. ann. *Romana civitas*, inquit Tacitus, *olim data, cum id rarum, nec nisi virtutis præmium esset.* Sic Q. Nobilior Q. Ennium civem fecit, qui cum patre suo in Ætolia militaverunt: Pompejus Theophannem Mitylenæum. Dein Imperatores hoc jus dandæ civitatis sibi retinuerunt, quod esset quodammodo alicui spiritum & vitam dare. *Cic. pro Arch. poët.* Julius Cæsar *omnibus medicinam professis & liberalium artium professoribus civitatem dedit.* *Suet. c. 40. & 47.* Sed Augustus parcissime, *maluit sincerum atque ab omni colluvie peregrini ac servilis sanguinis servare populum.* *Dion. l. 60. Tacit. lib. 11. ann.* Unde ex cive Romana & peregrino natus non fiebat civis Romanus sed peregrinus. Quibusdam tamen urbibus, si de populo Romano bene meruissent, aut Latinitatem, aut civivitatem dedit. Sequentes Imperatores amicas nationes fœdere sibi junctas, ut tanto fideliores experirentur, civium titulo donarunt. Vespasianus Imp. ut Hispanos sibi obstringeret, Italiæ privilegia

Cur exteris & victis populis communicatum hoc jus.

legia cum iis communia esse voluit. Provinciæ acquisitæ si tanquam extraneæ habeantur, hostilem semper animum retinent. Movit ea res Claudium Imp. ut jus civitatis Romanæ Galliæ Comatæ largiretur, sic inquiens: *Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus fuit, quamquam armis pollerent, nisi quod victos pro alienigenis arcebant? at conditor noster Romulus tantum sapientia valuit, ut plerosque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.* *lib. 11. an.*

Verum postea hoc jus civitatis, quod in virtutis præmium fœderatis & victis populis dabatur, promiscue favore, gratia, & pecunia, omnibus dari cœpit. Sic Centurio dicebat, *ego multa summa hanc civitatem emi.* & D. Paulus, *ego in ea natus sum.* *In actis Apost. c. 22.*

Ad hoc civitatis jus impetrandum plurima & amplissima incitabant privilegia, quæ *nulla lege adimi poterant, ubi parta semel.* Retinebant liberi libertatem, nec illam perdebant, nisi ad pretium participandum se venundari paterentur; Dein de illorum capite, non Consul, quamvis provinciam regebat, quique maximum gerebat Magistratum, sed populus Romanus judicabat: nec virgis cædi, aut torqueri poterant, aut securi percuti, nisi po- *Cic. pro Cecinna.* Quænam privilegia consequerentur qui jus civitatis impetraverant. *Inst. de ingenuis.* *Polybius lib.6.* *Salust. in conjur.*

Cicero pro Sextio. *Instit. de pat. pot.* pulo Romano judice, idque comitiis centuriatis. Ex legibus, Valeria, Horatia, & Porcia, soli milites legionibus Romanis adlegi poterant, soli usum togæ & honores in urbe habere, & filios in patria potestate, & in eos jus vitæ & necis. *Aur. Victor.* Quæ potestas ut dominorum in servos, ita parentum in liberos coarctata fuit, quod magis in pietate quam atrocitate debeat consistere. *l. 17. ff. de statu hom.* Idque cum constituisset Antonius Pius, & ante eū M. Antoninus Philosophus, ultra privilegium suum extendit, ut omnes qui in Orbe Romano essent, cives Romani censerentur, ita ut quilibet ingenuus cujuscunque provinciæ, vere Romano & Italico exæquaretur, & juribus civitatis Romanæ frueretur.

Quibus urbibus hoc jus datum. Hæc jura aliis urbibus concessa. *l. un. C. de Metrop. Beryt.* De Urbe Beryto, Imperatores Theod. & Valentinianus; *Propter multas justas & causas Metropolitano nomine, ac dignitate civitatem Berytum decernimus exornandam, jam suis virtutibus coronatam.* *Inst. de libertin.* *l. 7. C. de municip. & origin.* Concessum & à Justiniano omnibus libertinis jus Romanæ civitatis, differentia latinorum & dediticiorum sublata. Hodie plures cooptantur in cives, rectius si pauci & certa lege. Hodie quibusdam municipibus competit jus adoptandi civis, & adoptatus fit incola & civis, sed non plene acquirit jura civitatis, nec Magistratum illi gerere licet. Nam privilegia à

Prin-

Principe concessa civibus, ad hujusmodi assumptos vel adoptivos cives non pertinent, sed ea tantum jura consequuntur, quæ civitas suis civibus cōcedere potest, non quæ cives aliunde habent, quam ex concessione civitatis.

Optimum foret ne exteri promiscue cooptarentur in cives, sed certa lege & numero, ne officere reipublicæ possint, ut fit in Venetorum Republica, quæ non recipit omnes advenas, nec eos quos aliæ Respublicæ ob causas ejecerunt. Cum enim peregrinis in civitatem patet aditus, in qua sensim opes & incrementa accipiunt, periculum imminet, ne, cum opibus & potentia, cæteris civibus pares esse cœperint, pro hospitibus recipiantur hostes & proditores, qui arcana investigent. Quæ causa fuit, quod Honorius & Arcadius Imp. vetuerint, Persicos mercatores promiscue nundinas exercere in Imp. Romano, ne arcana videlicet scrutarentur. Igitur ne civitas in factiones scindatur, paucissimi exteri assumendi erunt.

Bodin. lib. 4. de repub. c. 1.

l. 4. C. de commerc.

Natalibus & honoribus restituit.

Ut nemo civis Romanus in alteriꝰ potestatē transire, seu arrogari poterat, nisi auctore Principe, ita nec ab alio

l. 1. C. de jure aur. annul.

peti jus ingenuitatis, aureorum annulorum aut natalium restitutio. Hæc non est proprie nobilitatio, cum conferatur frequenter hominibus etiam legitime natis, qui restitutione natalium non egent, sed est beneficium per quod liberi naturales legitimorum jura consequuntur patre supplicante, cui alii liberi legitimi non sunt, vel etiam supplicante filio, ut tanquam legitimus possit patri succedere, modo ostendatur patris testamentum, quo eum hæredem instituit, & desideravit ut Princeps hoc beneficium filio impertiretur, quod facit *movente misericordia, qua indignus non est, qui alieno laborat vitio*. Quamquam de plenitudine potestatis dubium non sit, quin possit Princeps hunc filium naturalem legitimum pronunciare, quamvis id pater non supplicaverit, & reliquerit liberos legitimos, imo quamvis posset cum concubina contrahere. Princeps enim qui in manu habet legum auctoritatem, & cui leges interpretari & abrogare licet, potest etiam gratiam præceptarum legum facere, quod tamen non intelligitur velle facere, & illegitimos legitimis æquare, maxime ex improbo complexu natos, nisi hoc nominatim expresserit, & suo rescripto clausulam adjecerit, *ex certa scien-*

Novel. 89. §. si vero. Novel. 74. Auth. item Authent. præterea. & l. 7. C. de natur. liber.

Principis legitimatio quid operetur, addita clausula, *motu proprio.*

tia & rationabili causa, qua interveniente ad preces patris obtenta legitimatio adeo valet, ut legitimatus cum liberis justis postea eidem patri natis succedat, quoniam concurrit factum Principis, qui in locum legis succedit, & voluntas patris, qui potest de bonis suis libere disponere. nam cum filium legitimari petit, vult remotioribus exclusis eum succedere, & cohæredem dare filiis legitimis, quibus salva sua legitima posset eis dare etiam cohæredes extraneos.

Legitimati una cum legitimis succedunt.

Cæterum legitimatus per rescriptum non fit habilis ad successionem feudorum, nisi expresse, & nominatim ad hoc consentientibus quorum interest, sit legitimatio facta, aut nisi in prima investitura cautum sit ut tam legitimi quam illegitimi succederent. Utriusque vero armorum & nominis delatio honores & magistratus non prohibentur.

Tiraq. de Nobil. & ad l. si unquam. vers. donatione. n. 306.

Ad hoc legitimationis beneficium accedit illud, quod à Principibus obtinetur, ut æquo cum incolis jure extraneus aliquis habeatur, munera capere, beneficia obtinere liceat, & privilegiis ac jure communi frui. Hinc est quod inhabiles possit Princeps sciens prudensque ad honores & munera sui territorii promovere, modo tale

non

non concurrat impedimentum ut à Principe tolli non possit. Interim acta per occulte inhabilem muneris nomine gesta, exemplo Barbarii Philippi rata habentur.

l. 3. ff. de off. Prat.

Quin & famæ & honoribus restituere, principis solius est, adeo ut ab eo restitutus, ordinem & bona pristina recuperet. Quo in genere, restitutiones omnes reponendæ sunt, quæ per viam (ut loquimur) gratiæ conceduntur, nec in potestate Magistratus sunt positæ, qui damnare & absolvere potest causa cognita ex jure, sed damnato gratiam delicti facere non potest. Hæc enim à mero beneficio Principis proficiscitur, impetratis hodie litteris à suprema ejus curia.

l. 1. C. de Sentent. pass.

Dat ætatis veniam.

l. 1. & ult. C. de his qui veniã ætat.

Hanc recte petit, qui vigesimi anni, si masculus, vel decimi octavi, si fœmina, metas implevit. Quia ante impetratio ejusmodi, magno plerumque & petentibus detrimento, & reipublicæ præjudicio esse posset: nisi prius gravitas morum, prudentia, honestas vitæ in minore qui veniam sibi concedi postulat, consideranda essent, merito pro eorum omnium exactiori disquisitione supplicantem ad judicem ordi-

ordinarium Princeps remittit; coram quo in propria persona minor comparere cogitur, ut tanto plenius ac perfectius de ejus qualitatibus judicium à judice formari possit. Eximuntur fœminæ quibus propter pudorem & sexus verecundiam, per procuratorem comparere est permissum.

Ideo autem eos, qui veniam ætatis à principali clementia impetrarunt, etiamsi minus idonee rem suam administrare videantur, in integrum restitutionis auxilium impetrare non posse ait prætor, ne ii qui cum eis contrahunt, Principis auctoritate circumscripti videantur: quod tum demum procedit, si venia solemniter impetrata fuerit. *l. 2. & 3. C. d. t.* Quid impetrata ætatis venia efficiat.

Hujus enim impetrationis ea vis est, ut minor tam curationis quam patriæ potestatis jugo solutus, rerum suarum liberam administrationem obtineat, & pro majore habeatur, perinde ac si vigesimum quintum annum attigisset; præterquam si prædia absque decreto Prætoris alienare velit, nisi tamen hoc ei speciatim concessum à Principe fuerit, qui solet maxime illustres, *quibus virtutis est celerior cursus, quam ætatis*, ad summas dignitates evehere, atque earum capaces reddere, a te tempus à lege præscriptum. Sic Sac. Cæs. Majestas

jestas Christierno IV. Daniæ Regi veniam ætatis, anno 17. nondum exacto, ob regias illius dotes indulsit.

Tac. lib. 3. ann. Quod & veteres Imperatoses observarunt. *Neronem, è liberis Germanici, jam ingressum juventam, Tiberius commendavit Patribus: utque à munere capessendi vigintiviratus solveretur, & quinquennio maturius, quam per leges liceret, quæsturam peteret postulavit;* propterea quod Quæstura (referente Cicerone) ad Ædilitatem, Præturam, & Consulatum viam faceret. Sic Albino *quæsturæ gratia facta est: quæ concessa, Ædilis non amplius quam decem diebus fuit, quod ad exercitum festinanter mitteretur; dein Præturam gessit sub Commodo; Consul à Severo declaratus est.* Hinc videre est, dignitatum ordinem fuisse observatum, quod id è republica esse existimaretur. & vere; nam in minoribus functionibus tirocinium exercendum, quo capaciores ad obeunda majora munera evadant.

Quæstura dignitatum janua.

lib. 3. de ll. Capitol.

lib. 11. an. Quod autem Tacitus dicat, *nullum fuisse tempus certum petendæ Quæsturæ*, id quidem initio: & ideo ait, *apud Majores virtutis id præmium fuisse*; nam postea certa ætas, lege Villia, annali definita fuit. Sed propter merita, sæpe obtenta est ætatis venia, de qua plura in Codice dixi.

Specta-

Spectacula & ludos populo indulget.

Hactenus de muneribus & juribus Principis, tandem de laxamentis dispiciamus. Quandoquidem laborum & officiorum quædam esse debet vicissitudo & remissio, quæ in honesta voluptate & delectatione occupatur, quam recreationes animi & corporis pariunt; Has tollere prorsus qui voluerit, is rem aggreditur difficilem. Nam recreationibus honestis & licitis, publice institutis, avocantur multi à perniciosis in rempublicam consiliis, aut actionibus aliis, quas animi forte causa susciperent minus decentes & laudabiles. Recreationes populi retinendæ.

Quam imperii stabiliendi artem optime Romani calluerunt, qui, Teste Tacito, *voluptatibus plus adversus subjectos quam armis valuerunt.* Augustus occupato imperio varias & occultas artes excogitavit, quibus populum memorem adhuc pristinæ libertatis occupatum teneret, sibique devinciret; ubi *militem donis, populum annona, cunctos dulcedine otii pellexit.* Hoc fulcrum dominationis, ac novi principatus est, conciliare sibi subditos. Princeps enim cum primum ad regi- *lib. 4. hist.* Ars sibi conciliandi populum. *lib. 1. ann.*

regimen accedit, necesse est ut militibus bene meritis gratum sese exhibeat. nam illi donis maxime flectuntur, quemadmodum & annona populus; de quo Juvenalis, *Duas tantum res anxius optat, Panem & Circenses.* Et Livius, *Multa plebi blandimenta per id tempus à Senatu data, annonæ inprimis habita cura.* hanc subire Augustus maluit, quam oblatam sibi Dictaturam accipere.

Sat. 10.

lib. 2.

Specie recusantium ambiunt sæpe Principes Imperium.

Hæc præcipua Principum ars est, specie recusantium imperium ambire, & largitionibus, ludis, aliisque voluptatibus plebem & nobiles sibi obsequentes reddere. Sic Tiberius, *quasi coactus recepit imperium.* Dissimulatio ista accendit plebem, ut impensius deferat honores ei quem credit invitum, & justius imperare qui rogatus, quam qui ambit.

lib. 15. an.

Initia principatus cur fine meliora?

At qui fit, *ut initia principatus sint meliora, finis vero inclinet?* Quod fortassis Principem negotiorum moles deprimat, aut deliciæ & voluptates, quibus se capi sinit, perturbent, atque hinc immemor obligationis erga plebem, partæ & gloriæ, quam tueri tenetur. ut de Tiberio scribit Tacitus, *post longam rerum experientiam dominationis convulsus & mutatus fuit.* & de Rege Vannio, *qui prima imperii ætate*

lib. 12. an.

te clarus acceptusque popularibus: mox diuturnitate in superbiam mutatus, & odio accolarum, simul domesticis discordiis, circumventus fuit.

Itaque Princeps qui regimen laudabiliter auspicatur, & diu cupit regere, videat ut finis initio respondeat, ante omnia diligenter ad populi mores & inclinationes attendat; *si multos per annos molliter habitus fuerit*, non sine magno periculo ad duriora vertetur. Ideo Tiberius ludos publicos, ab Augusto introductos, non ausus fuit abrogare; sciebat enim, ancipitem & operosam nimis esse mutationem, quæ subito & cum quadam violentia suscipitur; faciliorem autem quæ sensim & paulatim declinando fit.

lib. 1. ann.

Periculosa reipub. mutatio.

Ad hoc exemplum sub imperii initium, quantum fieri potest, Princeps deflectat, & sequatur normam præteritæ gubernationis, dando operam ut paulatim ad meliorem reducatur formam, moderatione ut populus alio se delatum ante videat, quam animadvertat, quibus gradibus effectum id fuerit. Galba, quod sub prima sui imperii initia, castigare severius cœperit delicta, donationibus modum ponere, donativa denegare militibus, & quidem prætorianis, in quorum manu erat ejus salus; itemque ludos, ante

Norma præteriti regiminis sequenda.

lib. 1. hist.

ab

ab Antecessoribus introductos, abrogare voluerit, paucos menses imperium tenuit. Nam ludis istis & voluptatibus plebs assueta frangitur, atque conservatur; est enim hoc simulacrum aliquod libertatis; quippe vulgus cum hujusmodi voluptates impune exercet, omnia se assecutum esse existimat. Ideo *ne ipse Augustus abhorrebat à talibus studiis, & civile rebatur misceri voluptatibus vulgi.*

Lib. 1. ann.

Quare illius secuti exemplum optimi Principes Valens & Gratianus rescripserunt; *non invidemus, sed cohortamur potius ut felix populus si velit amplectatur sua studia in circo & theatro, gymnicum certamen habeat*, id est, in lucta, & arte gladiatoria sese exerceat, in equorum quoque agitatione, taurorum pugna, ad firmandum animum, ut neque profuso sanguine, neque mortis spectaculis terreatur. Similes concertationes, scholæ instar sunt, ubi artes militares addiscuntur, & simul recreationi deserviunt, & animum oblectant.

L. 1. C. de spectacul. lib. 11. ubi plura dixi.

Actiones Principis patriæ moribus accommodandæ,

Illud ergo conetur Princeps, ut actiones suas moribus patriæ, & Majorum institutis accommodet. nam & virtutes novas, quæ in Antecessore, aut provincia alias visæ non fuerunt, inter vitia numerat populus, & detestatur.

Parthi

Parthi Vononem suavioribus Romæ (ubi obsidis loco fuerat) imbutum moribus Regem poscebant, *sed prompti aditus, obvia comitas, ignota Parthis virtutes, nova vitia, & quia ipsorum Majoribus aliena, perinde odium pravis & honestis.* Indigne enim ferebat populus, quod nec venandi studio, nec equorum agitatione delectaretur, nec popularibus sua studia & exercitia permitteret. Quamobrem ea moderatione utendum, ut Princeps nec severus, nec remissus videatur. Tac. lib. 2. ann.

Jura Fiscalia & Regalia sibi servat.

Hactenus de juribus Majestatis, à quibus Regalia differunt. Nam hæc, sive sint majora, sive minora, non secus ac immobilia, aliis in feudum conceduntur, atque in belli causam communicantur. Jura vero imperii ac bona principatus non facile: ea enim tanquam coronæ unita supremo principi adhærent, adeo ut ab eo alienari non possint, nisi ordinum consensu, quia eorum Princeps usufructuarius tantum est: Minora regalia, Patrimonio Principis ejusque Fisco competunt, & possunt alienari, atque iis præscribi. **Regalia à juribus imperii differunt.**

Obve-

Pratoria, ripatica piscationum reditus & salinarum.

Obveniunt autem ex bonis publicis, privatis & communibus. Item & pensionibus, quas tum ad dignitatem & statum suum sustentandum, tum ad communia impendia sustinenda Princeps suis subditis injungit. Si enim ipse sit pastor populi, lana & lacte eum vivere fas est, uti deglubere oves suas, & non tondere, nefas est. Hæc igitur quæ subditi contribuunt, partim in ipsos, partim præter ipsos in Principem impenduntur. Hinc *portoria à portibus*, *ripatica à ripis* exigit, ad Angarias, Parangarias, plaustrorum & navium præstationes subditos cogit. Vectigalibus persimiles sunt *piscationum reditus & salinarum*, id est, ex portiones quas Principes sibi ex iis retinuerunt. Nec absimiles sunt *Viarum publicarum & fluminum navigabilium* proventus & jura, unde & libera, tuta, & navigabilia præstare Princeps debet.

Reditus silvarum & venationum.

Princeps quoque imperio suo ventos adjiciunt, & eorum usum molis vertendis, privatis certa mercede concedunt; Idem *reditus ex silvis majoribus*, & arboribus quæ in viis publicis natæ, percipiunt. *Venationes* etiam nunc regiæ, sibique earum fructus Principes retinent, & paucis præterquam nobilibus communicant, quia publice

publice intereſt non permitti omnibus jus venationis, quod ſine armis exerceri nequeat, armorum autem uſus interdictus ſit, præſertim ruſticis, & mercatoribus, ne agricultura & commercia deſerantur.

Venatio autem Principibus viris digniſſima exercitatio eſt, illa eos ad pugnam & vigilias aptiores, algorisque & caloris patientes reddit, itineribꝰ aſſuefacit, curſu & feriendo exercet, opus & animum firmat, contra belluas intrepidos & cautos facit, quin & ſæpe Principes hoſtibus reconciliat. Zeno, Polemonis Regis Pontici filius, Armeniorum gratiam ſibi conciliavit, *quod is prima ab infantia inſtituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis & quæ alia Barbari celebrant, proceres plebemque juxta devinxerat.* Sed hoc venationis exercitium, aut quodvis aliud cum moderamine uſurpandum, ne omnino efferatum aut torpentem reddat Principis animum aut nimium corpus fatiget. *Labor enim corporis menti eſt impedimento, mens autem corpori.*

Venatio Principibus viris digniſſima.

Tac. lib. 2. ann.

Cum moderatione uſurpanda.

Auri argentique fodinæ & quorumcumque metallorum, olim privati juris erant, nunc Principis, præſertim auri argentique, quæ plerumque deſertis & incultis in locis reperiuntur, ut canit Poëta, *Habi-*

Auri & argenti fodinæ *l. 7. §. 13. ff. ſol. matr. l. 1. & 2. C. de metall.*

—— *Habitat desertis montibus aurum.*

Thesauri principi ejusque fisco cedunt.

Thesauri autem dimidium, in loco Cæsaris seu privato ejus patrimonio inventi, cedit Fisco; data opera vel loco religioso inventus totus estCæsaris, ex constitutione Frederici Imperatoris. Consuetudo vero invaluit, ut thesaurus quovis loco repertus, sit Principis, sed partem relinquat fundi & territori dominis. Ita ut naturalis æquitatis Divi Adriani, quam Justinianus est secutus, non habeatur ratio; nam quandoque totum Thesaurum sibi Princeps retinet; quasi donum Dei & fortunæ; Tanta nunc auri fames, tantique sumptus ejus quærendi causa fiunt, ut ipsum aurum longe sæpe superent. Interdum etiam Principi accidit, quod Neroni Imp. qui á quodam Afro, jactante in fundo suo thesaurum à se repertum, delusus fuit, *& gliscebat interim luxuria spe inani, consumebanturque veteres opes, quasi oblatis quas multos per annos prodigeret. quin & inde jam largiebatur & divitiarum expectatio inter causas publicæ paupertatis erat.*

Le Bret de la souveraineté liv. 3. c. 6. §. Thesauros. Inst. de rer. divis.

Tac. lib. 16. ann.

Eadem spe delusi Hispani, sibi persuadent, non opus esse fixis & statis ærariis, sed sufficere mobiles illas atque incertas classes, quibus aurum & mer-

merces alterius Orbis quærant. Nec ſatis expendunt, illas à ventorum tempeſtatumque dependere arbitrio, & ſæpe ab hoſtibus piratisve ſpoliari, ita ut *vita & potentia*, quemadmodum olim *populi Romani*, *per incerta maris & tempeſtatum quotidie volvatur*. *lib. 3. ann.*

Denique regalibus Fiſci adſcribuntur *bona vacantia*, adeſpota, quorum nullus eſt dominus: quod fit ubi quis abſque omni hærede deceſſit. Quæ tamen bona Fiſco non ut hæredi cedunt. Hac ratione Auſtriæ ducatus in Rudolphi Habſpurgenſis, tunc Imperatoris, ditionem conceſſit. Et hoc ſæpius notum eſt evenire in peregrinis in Francia, vel Hannonia decedentibus, idque propter jus Albinatus, quo jus ſucceſſionis externis hominibus prorſus adimitur. *Tit. C. de bonis vac.* bona vacantia, jus Albinatus, bona condemnatorum & proſcriptorum.

Eodem jure cenſentur bona, *quæ ab indignis, legibus auferuntur*, & *bona contrahentium inceſtas nuptias*. Primis quoque temporibus *bona proſcriptorum*, Fiſco addicebantur: poſtea pro delictorum qualitate mutatum. Unde Tacitus de damnatione P. Suilii ſic ait; *igitur adempta bonorum parte* (*nam filio & nepti pars concedebatur; eximebanturque etiam, quæ teſtamento matris aut avi acceperat*) *in inſulas Baleares pellitur*. Dein Trajanus *bona da-* *Auth. inceſtas. C. de inceſt. nupt.* *lib. 13. ann.*

mnatorum in Fiscum redigi vetuit. Hodie quoque ex constitutione Justiniani, *bona damnatorum seu proscriptorum non fiunt lucro Judicibus, aut eorum officiis, neque secundum veteres leges fisco applicantur. In Majestatis vero crimine condemnatis veteres leges servari jubet*, ut scil. cuncta bona committentium crimen læsæ Majestatis Fiscus auferat, quod omnium sit sceleratissimum ac patricidio pejus; nam hic omnium civium parentem ac Principem occidit. De his fuse egimus libris posterioribus Codicis.

Auth. bona. C. de bonis prosc.

Intelligit II. Voconiam, Julias, & Majestatis, quæ fiscum & ærarium locupletabant.

HIPPOLYTI à COLLIBUS

PRINCEPS.

CAPUT I.

De *Imperio, quot ejus formæ; quænam dignior.*

IMPERII vox, quamvis latissime pateat, ut quæ ad omnes pertineat, qui quoquo modo jubendi prohibendique facultatem habent, ut plurimum tamen ad magistratus summos refertur: quo sensu imperium dicimus aut unius esse, aut plurium: illud *Monarchiam*, id est, Principatum; hoc, si paucorum, *Aristocratiam*; si omnium, vel majoris partis, *Democratiam*; hoc est, populi statum vocamus. Ideo Philosophus: *Vel pauci, inquit, vel multi communem utilitatem in gubernatione sequuntur: has esse rectas Rerumpubl. formas necesse est.* Quando autem ad propriam utilitatem vel unius, vel paucorum, vel multitudinis gubernatur, transgressiones sunt & labes. Thebæorum *Aristot. 8. Polit. c.10.*

Strabo lib. 4. & 14. rum, Rhodiorum, Massiliensiumque dominatus Aristocraticus erat; Atheniensium vero, Democraticus. quod *Pausanias.* Pausanias his verbis testatur: *Nullam novimus* (inquit) *popularem Rempublicam magnos habuisse progressus, Atheniensibus exceptis; qui & præcipua quadam prudentia cæteris Græcis præstiterunt, & suas religiosissime omnium leges observarunt.* Principatum quod attinet, justa dicitur ad populi utilitatem UNIUS gubernatio. Dixi, *ad populi utilitatem*: quia nihil aliud est *imperium* (ut sapientes definiunt) *nisi cura salutis alienæ. Ut tutela, sic procuratio Reipubl. ad utilitatem eorum qui commissi sunt, non ad eorum quibus commissa, gerenda est.* *Cicer. de Offic, lib. 1.* Principes, ait Plutarchus, Dei ministri sunt ad curam & salutem hominum, ut bona quæ Deus illis largitur, partim distribuant, partim servent. *M. Cicero ad Att.* *Ut gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria: sic Reip. moderatori, beata civium vita proposita est, ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honesta sit.* Hoc enim primi homines spectarunt, cum se unius potestati permitterent, non ut libertatem, vitam, fortunas, unius facerent prædam: quod iis accidit, qui victi armis, constricti hostibus ducuntur; sed ut esset qui sua prudentia &

con-

consilio multorum salutem, pari atque æquabili jure, rempubl. administrando, in hominum societate tueretur. Testatur Spartianus Hadrianum Imperatorem sæpe pro concione dixisse, *Ita se remp. gesturum, ut sciret populi rem esse, non propriam*: ideo Pelopidas Epaminondæ collega, orante (cum ad prælium se pararet) uxore ut se servaret; *Id aliis*, inquit, *est subjiciendum; Imperatori vero ut servet cives.* Et Seneca: *Nullum ornamentum, Principis fastigio dignus* (inquit,) *pulcriusque, quam illa corona,* OBSERVATOS CIVEIS: *non hostilia arma detracta victis, non currus Barbarorum sanguine cruenti, non parta bello spolia.* Hanc Principatus formam, antiquissimam esse plerique fatentur, nam (ut omittam illud, Principem Dei imaginem, qui totius orbis rex est, exprimere) quem olim homines prudentissimum & justissimum judicabant, Reique publ. præfuturum cum fructu sperabant, ad eum imperium deferebant, & post eum ad filios sæpe. tale enim est judicium, fore ut liberi, quemadmodum oris lineamenta referunt, parentis etiam virtutem imitentur.

Seneca lib. 1. de benefic. sub finem.

—— namq; leonibus
Quis nasci pavidos, quis lepores vidit?

Rempubl. itaque primo Reges tenuerunt, tum Tyranni: quibus pulsis, factio optimatum invasit: quæ cum superbire inciperet, contemtaque ea quæ inter cives esse solet æqualitate & potentiæ proportione, luxui se dederet, plebem eo deduxit, ut non ante seditionibus in urbe agitandis conquieverit, quam & ipsa in partem magistratuum totiusque Reipub. venerit. Sed cum&hic nimia licentia tranquillitatem corrumperet, magistratusque contemneretur, & quisque pro libitu viveret, ad PRINCIPATUS formam rediit: quam etiam optimam esse Plato, Aristoteles, Xenophon, Plutarchus, Dion, Philostratus, aliique statuisse videntur. Persæ, sane quum post Magorum cædem de magistratu constituendo inter sese contulissent, Monarchiæ primas, Dario Rege declarato, dederunt. Constantissimam esse historiæ docēt. Regnarunt Assyrii mille & quingentos annos, usque ad Arbacem: post directum vero imperium ab Arbace, trecentos quinquaginta: Ægyptii, antequam Ægyptus in provinciam redigeretur, ad duo annorum millia: Gothi, mille & trecentos: Franci, mille & fere ducentos: Scoti, mille & septingentos annos: numerantur à Fergusio ad Jacobum VI. incorrupta annorum memo-

Polyb. lib. 6.

Berosus.

Jovius in descript. Scot. & Buchananus.

memoria centum quinquaginta & unus Reges. Apud Germanos mansit Augustalis dignitas per octingentos annos: ut de ceteris nihil dicam. Scio Ciceronem temperatam Reipublicæ formam, quam se legibus & institutis informaturum profitetur, optimam judicasse, ut & alii post eum. Qualis fuit aliquando Dynastia Ægyptiorum & Etruriæ, in quibus plures erant reguli, qui uni subjiciebantur, paris propemodum potestatis, qui lingua Etrusca Larthes, id est, summus princeps dicebatur. Isque erat quam diu viveret Princeps; alii quotannis mutabantur, unde *Dynastia cum Larthe & sine Larthe*, apud Ægyptios. quod Veneti observare aliqua ratione etiamnum videntur. Sed si rem penitius intueamur, nullam Rempublicam ex duobus, pluribusve generibus conflari reperiemus. Species enim & formæ rerum non miscentur natura: si fit cogitatione, quod inde provenit monstrũ est: cujus generis centauri sunt & Chimæræ. Duumviratum igitur, & his similia omnia, Aristocratiam appellare non veremur. Ad rem: facilius unius Imperio paretur, facilius subditorum impetus refrænantur, & quo non oportet mentes retrahuntur; quam multorum. Ideo in difficillimis quibusque

Lib. de Repub.

Bodinus de Republ. lib. 2.

Rempubl. itaque primo Reges tenuerunt; tum Tyranni: quibus pulsis, factio optimatum invasit: quæ cum superbire inciperet, contemtaque ea quæ inter cives esse solet æqualitate & potentiæ proportione, luxui se dederet, plebem eo deduxit, ut non ante seditionibus in urbe agitandis conquieverit, quam & ipsa in partem magistratuum totiusque Reipub. venerit. Sed cum&hic nimia licentia tranquillitatem corrumperet, magistratusque contemneretur, & quisque pro libitu viveret, ad PRINCIPATUS formam rediit: quam etiam optimam esse Plato, Aristoteles, Xenophon, Plutarchus, Dion, Philostratus, aliique statuisse videntur. Persæ, sane quum post Magorum cædem de magistratu constituendo inter sese contulissent, Monarchiæ primas, Dario Rege declarato, dederunt. Constantissimam esse historiæ docet. Regnarunt Assyrii mille & quingentos annos, usque ad Arbacem: post directum vero imperium ab Arbace, trecentos quinquaginta: Ægyptii, antequam Ægyptus in provinciam redigeretur, ad duo annorum millia: Gothi, mille & trecentos: Franci, mille & fere ducentos: Scoti, mille & septingentos annos: numerantur à Fergusio ad Jacobum VI. incorrupta annorum memo-

Polyb. lib. 6.

Berosus.

Jovius in descript. Scot. & Buchananus.

memoria centum quinquaginta & unus Reges. Apud Germanos mansit Augustalis dignitas per octingentos annos: ut de ceteris nihil dicam. Scio Ciceronem temperatam Reipublicæ formam, quam se legibus & institutis informaturum profitetur, optimam judicasse, ut & alii post eum. Qualis fuit aliquando Dynastia Ægyptiorum & Etruriæ, in quibus plures erant reguli, qui uni subjiciebantur, paris propemodum potestatis, qui lingua Etrusca Larthes, id est, summus princeps dicebatur. Isque erat quam diu viveret Princeps; alii quotannis mutabantur, unde *Dynastia cum Larthe & sine Larthe*, apud Ægyptios. quod Veneti observare aliqua ratione etiamnum videntur. Sed si rem penitius intueamur, nullam Rempublicam ex duobus, pluribusve generibus conflari reperiemus. Species enim & formæ rerum non miscentur natura: si fit cogitatione, quod inde provenit monstrũ est: cujus generis centauri sunt & Chimæræ. Duumviratum igitur, & his similia omnia, Aristocratiam appellare non veremur. Ad rem: facilius unius Imperio paretur, facilius subditorum impetus refrænantur, & quo non oportet mentes retrahuntur; quam multorum. Ideo in difficillimis quibusque

Lib. de Repub.

Bodinus de Republ. lib. 2.

temporibus Dictator Romæ creabatur, qui summum Imperii jus habebat, & potestatem plane regiam, ut vel ex insignibus apparet. Theophrastus quoque in libris suis De regno, civitates scripsit Græcas in rebus difficillimis ad modicum temporis, ejusmodi magistratus instituisse, quos *Æsymnetas*, vocabulo vernaculo, appellabant, quemadmodum Mitylenæi Pittacum aliquando contra exules, qui Alcæum sequebantur, elegerunt, ut scribit Halicarnasseus. Huc pertinet illud Philosophi de simplici Ente: *Illud optimum, quod maxime unum est.* Quo respexit Darius, qui Alexandro respondisse fertur, *solum Sole unico, non Solibus geminis moderari posse.* De vero Principatu loquor, non de Tyrannide. *Optimus civitatis status sub rege justo*, ait Seneca.

Aristoteles.
Plutarch.
Lib. 2. De beneficiis.

CAPUT II.

De
Principatus acquirendi modis: & an acquisitio conservationi præferri debeat?

PRINCIPATUS acquiritur subditorum voluntate libera, vel coacta; libera iterum vel tacita, vel expressa, quod Plato *secundum genus* dixit, & *se-*

cundum

cundum legem: istud suffragio fit, ut in Imperatoris electione. In Polonia quoque Reges eligi solent ordinum omnium voluntate: ut & in Dania illud successione fit: ut in Gallia. quocirca quum mortuo Lothario Galli Carolum Calvum creassent, Adrianus P. R. ad Hinemarum Remensem episcopum scribens, designatum Regem excommunicari jussit, aliumque eligere permisit. Ad quod triplex Galliæ status respondit: *Nunquam tale quid à Pontifice Romano ad Galliæ Episcopos missum fuisse: Reges Galliæ nasci, non eligi solere.* Idem in Hispania, Lusitania, Anglia, aliisque locis observatur. Coacta subditorum voluntate acquiri Imperium aliquod dicimus, quod vi, armis scilicet, obtinetur. Persæ à Romanis armis subacti, in servitutem redacti sunt. Eadem ratione Macedonum Reges, Atheniensem populum, urbesque, sed & Asiam occuparunt. Armis quoque Carthago Romanis, tota Africa & Europa, & ipsa Roma, caput mundi, pressis tandem cervicib. Gothorum jugo serviliter se submisere. Non multis ante annis Constantinopolis cum reliqua Græcia, manus Turcarum insolentiæ religandas præbuit. Hujus rei alia infinita apud Historicos exempla leguntur. Sed & deditione, em-

Ex Frid. I. Imp. diplomate.

Strabo l. 12.

Machiavel. in Pr. c. 8.

ptione, permutatione, donatione, matrimonio cum fœmina Principatus hærede, Imperia acquiri, vel æquipollenti; ut forte, testamento (nam de iis qui scelere ad Principatum pervenerunt, loqui, non est nostri instituti) solent. Sic matrimonio Gallia Belgica familiæ Austriacæ obvenit, & Algarbiorum regnum Alfonso x. Castiliæ regi. Ægyptii fame coacti, se suosque agros Regi Pharaoni, in perpetuam servitutem addixere. Post Pertinacem certe Romanum Imperium quasi in foro & mercatu, venale propositum fuit: idque vendebant ii, qui Imperatorem interfecerunt. Emebant Sulpitianus & Julianus Jurisc. Sulpitianus singulis militibus ducentos aureos obtulit; Julianus quinquaginta ducentos adjecit: qua adjectione permoti milites, ipsi Imperium cum applausu vendiderunt. Vespasianus vero omnem Judæorum agrum, subacta Judæa, per Liberium Maximum, procuratorem suum, vendi jussit; solis octingentis militibus illic relictis in castello Amaus. Et cum Leo IX. P. R. cum Henrico III. Imp. anno 1053. natalem Vormaciæ celebraret, insignem tunc temporis inter Imperatorem & Pontificem Romanum Principatuum nonnullorum permutationem factam scribunt. Magnus Cyrus

Genes. 47.

Xiphilinus. Herodianus.

Josephus lib. 7. cap. 26. belli Judaici. C. Sigon. lib. 8. Regni Ital.

Cyrus Pytharcho familiari suo septem urbes largitus est. Romani Acarnanibus Leucadem & Anactorium oppida donarunt. Augustus Judæorum Regi, Herodi, Gadara, Hippon & Samariam: & in maritimis Gazam, Anthedonem, Joppem, Stratonisque turrim, sponte sua attribuit. Hæc in antiquis Principatibus obtinent. Novus nascitur, vel cum fit ubi antea non erat; vel, cum immutantur leges & forma prioris, aut in successione, aut in electione, aut in dignitate. Augustus populi Rom. gratiam, inaudita magnificentia, ludis, venationibus, gladiatoriis muneribus, congiariis, conviviis & aliis illecebris aucupatus, populo libertatem eripuit: quo facto, populi opes & potentiam circumcidere primum, postea amputare cœpit: nam octoginta millia civium, qui frumentum ex publico accipiebant, in colonias remotissimas relegavit: reliquis collegia sodalitiaque dempsit; atque sic ad Principatum pervenit. Apparet ex his, magnum quid esse Imperia acquirere: sed non minor, immo major virtus est, ea tueri & conservare. Ideo Scipio cum censor esset, noluit in carmine, sicuti moris est, poni, DII AUGETE; sed, DII CONSERVATE *Rempubl. Satis*, addens, *hactenus auctam, dum-*

Athenæus l. 17. *Josep. 15. 18.* *Suet. & Tacit.*

Iustinus lib. 25. *modo conservetur*. De Pyrrho hoc fertur, ipsum invictum in devincendis regnis fuisse; sed devictis, acquisitisque celeriter caruisse. Quapropter *Sueton. Dio.* Augustum quoque mirari solitum scribunt, non induxisse Alexandrum Magnum in animum, qua ratione acquisita conservaret, sed tantum quo pacto quæsitis alia adjiceret. *Stultum est*, in-*Thucidid. lib. 6.* quit Thucydides, *eos invadere, quos victor in officio continere non possit*. Eo *Plut in Pelopida.* quoque respexisse videntur Lacedæ-*Amm. Marc. lib. 25.* mones, qui majori eos pœna afficiebant, qui clypeum, quam qui gladium amisissent. Epaminondas moriens quæsivit, an clypeus salvus esset. Ideo Tacitus De morib. Germ. *Corpora*, inquit, *suorum etiam in dubiis prœliis referunt: secutum reliquisse, præcipuum flagitium*. At majori cum applausu, inquiet quis, vulgo excipiuntur, qui Imperia acquirunt. Ita est: quia nempe sese magis oculis nostris offerunt, major strepitus rumorque excitatur, immo novum quid videtur. Admirantur sæpe iratum mare, & torrentem, sed non idcirco placidum secundumque mare, amœnum flumen minus utile jucundumque est.

CAPUT III.

De

Principatus conservandi rationibus & de Justitia Principi in seipsum servanda.

IMPERIORUM conservatio non in hostium sola propulsione, sed & in subditorum perpetua obedientia consistit: quam ut Princeps adsequatur, necesse est ut duo Principatuum venena, contemtum & odium vitet, & apud suos BENEVOLENTIAM, MAJESTATEMque sibi conciliet. Recte itaque ille, *Principem statum suum multorum amore & fidelitate communire debere,* non metu solo, ut nonnullis placet. Qui enim amat violare, metuit quem amat; qui vero metuit nec amat, is odit; insidiasque vel struit, vel oblatas accipit. Procop.

Necesse est multos timeat, quem multi timent. & in Oedipo Seneca.

Qui sceptra duro sævus imperio regit,
Timet timentes; metus in auctorem redit. *Ii demum tuto imperant*, ajebat M. Aurelius, *qui non metum ex crudelitate, sed amorem ex bonitate civium suorum animis instillant.* Firmissimum id imperium, quo obedientes gaudent. Eo respexis Aratus, cum Regem Philippum

Plutarch. in vita Arati.

his verbis alloqueretur: *Multi in Creta magnique montes enati sunt, multi in Bœotia & Phocide, tum alibi mediterranei & maritimi loci bene muniti: quorum tu, cum nullum occuparis, omnes tamen incolæ, ultro imperata faciunt: quippe saxis & præcipitiis latrones inhærent,* REX FIDELITATE *suorum &* FAVORE; *fortius tutiusve nihil habet.* *Obsequium*, ait Tacitus, *inde in principem & æmulandi amor validior quam pœna ex legibus & metu.* Quamvis autem omnes virtutes id efficere valeant; si tamen propius rem consideremus, nonnullæ reperiuntur, quæ *Benevolentiæ* plus, aliæ quæ *Majestatis*, id est, auctoritatis plus sibi conciliant. Ad primum membrum refero *Humanitatem*, *Justitiam* & *Beneficentiam*. *Studia hominum*, dicebat ille, *Comitate, Justitia & Liberalitate conciliantur.* Ad alterum vero, *Prudentiam & Fortitudinem*. *Duo sunt*, inquit Sex Aur. in Trajano, *quæ ab egregiis Principibus exspectantur, Sanctitas domi, in armis Fortitudo, utrobique Prudentia.* De his igitur, faciente Deo, ordine differemus. Laudat Trajanum Plinius, quod mansuetudine & peculiari quadam affabilitate, non frontis contractione, non elato supercilio, populorum reverentiam adversus se pararit. Est igitur Princi-

Lib. 3. hist.

Sex. Aurel. in Trajano.

pis,

pis, omnibus faciles ad se aditus præbere, omnes leniter ac patienter audire: etiam infimorum querelis & desideriis aurem præbere benignam; qua ratione januam suam amoris excubiis defendet. *Laudabile est* (ait ad Gratianum Ausonius) *Imperatorem interpellantibus faciles præbere aditus, nec de occupatione caussari. Tunc confirmas adhuc cunctantes, etiam querimoniis explicatis, ne quid adhuc sileatur, interrogas.* Alterum quod attinent. *Reipublicæ bene constitutæ fines non gladiis,* dicebat Agesilaus, *sed justitia terminantur.* Recte: Reipubl. enim firmamentum, in juris æquabilitate & in judiciorum integritate consistit. Justitiam servabit Princeps non solum inter subditos, sed & in se, ut sc. sibi dictis legibus subjiciatur, Qua de re eleganter Appollonius Tyanæus Domitiano apud Philostratum. *Hæc mihi dicta sint de legibus; quas, si tibi imperare non putaveris, ipse non imperabis.* Lib. 8. Justitia regia duas partes habere dicitur; quarum una de his est, quæ transiguntur inter Principem & subditos; altera, de his quæ fiunt inter subditos. Extollitur merito Trajanus, quod consule sedente, & juramentum præbente, jurarit expresseritque verba quibus caput suum, domum suam, si scien-

scienter fefellisset, Deorum iræ consecraret. *Ingens gloria tua Cæsar:* (inquit) *ipse te legibus subjecisti: quas nemo Principi scripsit: sed tu tibi nihil amplius vis licere, quam nobis. Sic fit ut nos plus tibi velimus. Non est Princeps supra leges; sed contra, leges supra Principem. Principis potestas, justitiæ ponderibus semper exigenda est, ut felicitatis*, ait ad Trajanum Plinius, *est, posse quantum velis; sic magnitudinis, velle quantum jure possis.* Sunt Principes instar turrium; quæ, quo majores & altiores, eo melius etiam ex longinquo cernuntur. Regiæ fortunæ sublimitas, facta dictaque eorum in obscuro esse non patitur. Non modo domum, sed cubicula etiam eorum, intimosque recessus recludit, omniaque etiam arcana explicat. *Magnum est personam in rep. tueri Principis, qui non animis solum debet, sed oculis servire civium*, ait Cicero. Recte Claudianus Imper. Honorio:

Hic te præterea crebro sermone monebo,
Ut te totius medio telluris in orbe
Vivere cognoscas, cunctis tua gentibus esse
Facta palam, nec posse dari regalibus umquam
Secretum vitiis.

Et

Et certum est, minima quæque Principum errata notari, & pro magnis haberi, sicut verrucæ in facie fœdiores, quam in reliquis corporum partibus conspiciuntur. Notissimum est illud Græcorum proverbium, *A capite piscem primo computrescere.* quo (licet obscurius) significatur, Principem virum insigniter turpem, mox dare labem in plures. Scribit Paterculus, *Principem optimum cives suos faciendo docere; cumque Imperio maximus sit, exemplo majorem esse debere.* Idcirco *Reipubl. anima* vocari solet, ad cujus vitam motumque & ipsa vivit & movetur. *Vita Principis*, ait ille, *censura, eaque perpetua est, ad hanc dirigimur, ad hanc convertimur; nec tam imperio nobis opus est, quam exemplo.* Ut illud è Platone divinitus dictum sit, *Quales in Rep. Principes, tales cives; quales dominæ, tales catuli.* Proinde igitur ut Principes vel equis, vel armis, vel libris, vel canibus & venandi studio, vel ludis, conviviis, alea etiam & amoribus delectantur, & eos videmus qui sub eorum imperio sunt consimilia sectari studia; nec speculum magis ad vultum, quam mores ad eorum studia & voluntates comparare; atque id non in actionibus tantum & studiorum quibusdam generibus, sed in ipso etiam

Plutarch.

Paterculus lib. 2.

etiam motu corporis & incessu, totoque habitu. Alterum quod Princeps in se observare debet. ut subditos non solum ab hoste externo defendat, sed domi quoque insuetis nimiisque extorsionibus ne gravet, aut à rapacibus suis ministris supra modum onerari patiatur. *Boni* enim *pastoris est, tondere pecus, non deglubere.* Et scitum est illud Roboami. Inter omnia autem memorabile est illud Antiochi Asiæ Regis, qui omnibus regni sui pronunciis scripsit: *Si quid in litteris quæ ejus nomine scriberentur, esset, quod legibus adversum videretur: crederent ignaro se ejusmodi litteras scriptas fuisse, & propterea eis non parerent.* Antigoni quoque illud notandum est. nam assarente quodam Regibus omnia honesta & justa esse: *Per Jovem,* inquit, *sed Barbaris: nobis vero ea demum honesta, quæ honesta; & justa, quæ justa.* Clarius Trajanus, præfectum prætorio investiens; *Accipe hunc gladium: &, si juste imperaro, pro me utitor: sin minus, contra me. Errat enim,* ait Seneca, *si quis existimat tutum ibi Regem esse, ubi nihil à rege tutum est.* Sed & subditis privilegia (si quæ habent) conservanda sunt. AugustusImp. Gallum hominem donare Romana civitate noluit, quamvis Livia uxor intercederet; ne aliquid Roma-

Sueton. in Tiberio.

Livius

Lib. 1. De clementia.

Sueton.

Romanorum privilegiis detrahere videretur: affirmans se facilius passurũ fisco aliquid detrahi, quam civitatis Romanæ honorem vulgari. Quod si honores favoresque distribuendi sint, merita cujuslibet potius quam cæteros gradus respiciet. Certum namque est, multos Principatus dissidiis inter optimates populumque ortis, eversos fuisse. *Hi qui justitiam tuebantur* (ait Cicero) *imprimis operam dabunt, ut juris & judiciorum æquitate suum quisque teneat:* id est, ut neque tenuiores propter imbecillitatem circumveniantur, neque locupletibus obsit invidia. Animis enim semel hostili odio imbutis, ita dimicant, ut etiam publicam salutem & propriam libertatem hostibus suis interdum prodere videantur. Hoc justitiæ Regiæ proprium est, ut summa cum infimis, media cum utrisque connectat, conservet concilietur. Æqua igitur lance Justitia utetur, omnes ex æquo audiet: *Non despicit Dominus:* inquit sapiens Syrach, *preces pupilli, nec viduam si effundat loquelam gemitus: nam lacrymæ viduæ ad maxillam descendunt, à maxilla ad cælum, & Dominus exauditor non delectabitur.* Recte anus illa Philippo Macedonum Regi, qui sibi ocium non suppetere eam audiendi prætexebat, respondit: *Ergo*

Machiavellus.

Sirach. cap. 35.

Plutarch.

Ergo ne Rex sis. Porro quia præmia gratiosissima, pœnæ vero odiosissimæ sunt, optime fecerit, si ipse præmia omnia magistratus, curationes, munera, largitiones, beneficia, restitutiones, privilegia tribuat; pœnam vero irrogare ministros sinat: ut hac ratione benevolentiam quidem in se, odium in alios derivet. Ideo veteres Ægyptii, legem inde à Prometheo usque repetebant, qua Reges non modo occidere prohibentur, sed etiam supplicia spectare, ut scribit Plutarchus; ne ex illis spectaculis ullum in spectatoribus crudelitatis vestigium restaret.

CAPUT IV.
De
Justitia inter subditos, deq; Judicum officio.

PROPTER injustitiam, injurias, contumelias & dolos transferuntur regna de gente in gentem; Regiæ domus & clarissimæ familiæ exstinguuntur, & una populus cum suo sæpe corruit Principe. Idem est justitia in regno, quod clavus in navi; qui, nisi recte regatur, navis cum rectoribus, nautis & gubernatore submergeretur. In alios servari Justitiam dicimus, quum

quum jus suum cuique tribuitur, & alter ab altero non læditur: quòd tum demum fiet, si vis & fraus omnis à subditis arceatur. Vis removetur, si lædentes, ut famæ alterius inhiantes, homicidæ, latrones, & similes debita pœna afficiuntur. Fraus evitatur, si modo illegitimos dominii acquirendi, contrahendi item & agendi procul habeamus. Princeps igitur severe in monopolia exercêtes, in fœneratores, falsarios, inertes & ociosos, litium studiosos, & qui hujus generis sunt, animadvertet. Vix credibile est, quantum benevolentiæ, sed & gloriæ sibi hac ratione multi olim Principes Græci Romanique conciliarint; sed & Patrum nostrorum memoria, Ludovicus XII. unico illo in vitilitigatores edicto. *Froissard.* nam merito exclamat Jul. Cæsar Scaliger:

Heu litigiorum rabies, furens Erinnys,
Heu judiciorum fera, pestilens Charybdis,
Eheu remoras luminis atq; veritatis
Ah justitiæ tormina!
Queis neq; deterius potuit, nec tristius ullum
Jupiter iratus terris immittere monstrum,

Quot, heu! litium hodie dilationes? quot reorum subterfugia, quot pragmati-

maticorum fraudes, & veteratoriæ imposturæ reperiuntur? quot judicum fastidia & fastus, quot indignitates devorare necesse est? Sed reprimo me. De fœnore hoc certum est, nullam pestem in civitate lethaliorem esse: tamquam cancer etenim ossa & nervos Principis Reique publ. exedit. Interrogatus M. Cato quid esset fœnerari; *Quid est*, respondit, *hominem occidere*? Ideo Romani fœneratorem gravius quam furem puniebant. Verum, quia Princeps, qui & aliis intentus esse debet, solus Justitiæ subditis administrandæ non sufficit, per ministros delegatos id faciat necesse est. Hos Jurisperitos, viros bonos, severos, incorruptos, inadulabiles, contra improbos nocentesque immisericordes, atque inexorabiles esse decet, quibus per se extra Juris præcepta nihil liceat. Dabunt hi operam, ut summos cum infimis pari Jure retineant; neque alteri partium faveant, alteri iniquiores sint. Hæc causa fuit dubio procul, quæ Areopagitas olim movit, caussas non nisi noctu in tenebris cognoscere, ne Judices dicentiũ, sed eorũ quæ dicebantur, rationẽ haberent. Laudabile Alexandri Severi institutum est, ut quem ad honores, provinciarum vel Justitiæ gubernacula provehere cuperet, ejus nomen

Plutarch. in Solone & Lycurg.
Aristot. in libr. De legib.
Cato lib. 1. de re rust. cap. 1.
A. Gellius l. 14. cap. 4.
Lamp. in ejus vita.

nomen programmate publico pervulgaret, ut de anteacta vita inquireretur, pœna tamen capitali in calumniatores decreta.

Est delatorum genus utile; sæva nocentum
Ne Regum lateant peccata, bonosque malosque
Ut quamvis absens facile internoscere possit.
Est ita: dum norint sibi non impune futurum,
Si quid in auriculam mendax effundere lingua
Ausa fuit.

Privatis quidem hominibus, nullam aliis injuriam inferre satis est: sed Principem providere etiam oportet, ne ceteri faciant. nihil enim eorum interest qui injuriam patiuntur, à quonam eam acceperint. Itaque Galba, teste Dione, licet ipse nihil per injuriã faceret, tamẽ quod sineret alios facere, vel ignoraret, male audiebat. Ad judices ut revertar, *eorum quoque est puras manus Deo, Imperatori & legi præstare*, ait Justinianus: & nullum contingere lucrum, neque majus, neque minus, neque captiosum quiddam, sed contentum esse solis tibi à fisco ministratis, & tam per te, quam per eos qui circa te sunt, purũ undiq; servare jus. Quod

Xiphil. in Galb.

Auth. de jud. 17.

Quod & inter ceteras Pentateuchi leges, à Deo optimo max. dictatum, his verbis: *Judices constitues in omnibus portis tuis, ut judicent populum justo judicio, nec in alterã declinent. Non accipies personam neque munera; quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant verba justorum.* Est & ad hanc pestem avertendam aphorismus cruentissimus in Legibus Decemviralibus; *Judicem arbitrumve jure datum, qui ob rem judicandam pecuniam accepisse convictus sit, capite punito.* Ad summam, Judex neque cujusquam gratiæ, neque potentiæ cedet, nec misericordia, nec invidia, neque odio commovebitur; sed vere semper & incorrupte ex legibus judicabit.

Non illum populi fasces, non purpura regum
Flectit.

Notanda illa Josaphati ad judices verba; *Videte quid faciatis. non enim hominis judicium exercetis, sed Dei: & quodcunque judicaveritis, in vos redundabit.* Ad beneficentiam transeo, si prius dixero, in dubiis Principem ad lenitatem in constituendis pœnis inclinare debere. *Propria est clementia regum.* *Qui vult amari*, inquit ille, *languida regnet manu.* *Nihil est*, inquiebat Antoninus Pius, *quod Imperatorem Romanum*

Vulcat. Gallic.

num magis commendet gentibus, quam clementia. hæc Cæsarem Deum fecit: hæc Augustum consecravit, & quæ sequntur. Scribit Fl. Vopisc. multos Aurelianum neque inter bonos, neque inter malos Principes ponere, idcirco quod ei clementia, Imperatorum dos prima, defuerit. *Materia est gloriæ principalis* (ait apud Cassiodorum Theodoricus Rex) *delinquentis reatus: quia nisi culparum occasiones emergerent, locum pietas non haberet.* *Ep. 46. l. 3. variarum.*

CAPUT V.

De *Liberalitate & beneficentia Principis.*

MARMOR Romæ repertum fuisse scribunt in Trajani foro, quod Romanos hos characteres continebat: *Potentissima dos in Principe, liberalitas atque clementia.* Nam *Principis est* (inquit Polybius) *benefaciendo universis cum liberalitate & clementia sponte subjectos gubernare, in mutua semper benevolentia cum civibus viventis.* Recte Cicero; *Liberalitate qui utuntur, benevolentiam sibi conciliant: & (quod altissimum est, ad quiete vivendum) charitatem.* *Marl. Topogr. lib. 5. cap. 22.* *Polyb.* *Lib. 2. De offic.* *Amm. Marcel. lib. 3.* *Horat. l. 1. Satyr. 1.*

Non uxor salvum te vult, non filius: omnes,

Vicini oderunt, noti, pueri atque puellæ
Miraris? cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo præstet quem non merearis amorem?

Suetonius. Afflictis in Principis benignitate perfugium est, ut naufragis in portu. Titus (cognomine paterno Amor ac deliciæ generis humani) recordatus aliquando super cœnam, quod nihil cuiquam toto die præstitisset, laudatam hanc vocem edidit: *Amici, diem perdidi.* Dupliciter autem liberalitatem exercebit, egenis subveniendo, & virtute præditos fovendo promovendoque. Quamvis autem beneficentiæ semper magna vis, magis tamen in malis publicis elucet; si videlicet subditi ob annonæ caritatem, pestem, terræmotum, incendia, inundationes, hostium incursiones, inopiâ laborent. Multa sub Titio fortuita ac tristia acciderunt, & conflagratio Vesevi montis in Campania, & incendium Romæ per triduũ, totidemq; noctes: itẽ, pestilentia quanta non temere alias. In his tot adversis ac talibus, ait Suetonius, non modo Principis sollicitudinem, sed & parentis affectum unicum præstitit: nunc consolando per edicta; curatores restituendæ Campaniæ è consularirium

rium numero forte duxit. Bona oppressorum in Vesevo, quorum heredes non exstabant, restitutioni afflictarum civitatum attribuit. Urbis incendio nihil nisi levia perisse, publice testatus: cuncta prætoriorum suorum ornamenta, operibus ac templis destinavit: præposuit complures ex equestri ordine, quo quæque maturius peragerentur. Medendæ valetudini, leniendisque morbis, nullam divinam humanamque opem non adhibuit, inquisito omnium remediorum genere. Sic Augustus militem donis, populum annona pellexit. Immo, quod ad captandam popularem auram plurimum profuit, Reipubl. debita, quæ bellis civilibus contracta fuerant, ac debitorum tabulas lacerari & cremari jussit. Trajanus quinque millia puerorum de suo assidue aluit. Imperator Nerva, omnes pecunias quas injuste Domitianus rapuerat, spoliatis restituit; Romanis pauperibus decies quinquagies centena millia erogavit; agros sua pecunia coemptos, præpositis Senatoribus quibusdam, inter egenos dividi jussit. De Probo exstant hi Claudiani versus: *Claudianus.*

Hic non divitias nigrantibus abdidit antris

Nec tenebris damnavit opes, sed largior imbre

Sueverat innumeras hominum ditare catervas.
Quippe velut denso currentia munera nimbo,
Cernere semper erat, populis undare penates:
Assiduos intrare in opes, remeare beatos.
Praeceps illa manus fluvios superabat Iberos,
Aurea dona vomens, &c.

Aristoteles. Cic. 1. Offic. Osor. lib. 5. Sed & hic observandum illud, *Ne quid nimis*. Nulla est liberalitas, ubi neque dantis facultas expenditur; nec accipientis dignitas æstimatur. Stulti & amentis est, dare plus, quam possis. Largiri autem indignis, est dignis injuriam facere, & scelera confirmare. Cum Fl. libertinus nullo suo merito, Ædilis Curulis à plebe creatus esset, qui honos ad Patricios spectabat, Patricii statim aureos annulos projecerunt. *Herodianus. Suetonius.* Antonius Imp. theatricos & saltatores; mimos scenicosque artifices, ad imperii dignitates ac procurationes provinciarum provexit, magno cũ detrimento Reip. & opprobrio. Ante illum Tiberius Imperator, in ipsa publicorum morum corruptione, cum Pomponio Flacco & L. Pisone noctem continuumque biduum epulando potandoque consumpsit: quorum alteri Syriam

Syriam provinciam, alteri præfecturam urbis confestim detulit; Codicillis quoque jucundissimos, & omnium horarum amicos professus. Nihil ne de nostrorum Principum nonnullis dicam? nihil. Sufficiat hoc Ennii, *Beneficia male locata, male facta sunt.* & odium Principis in subditorum mentibus suscitant, qui ita ratiocinantur. Nullo modo ferendum, ut quod est in Reip. custodiam impendendum, in odiosam conferatur magnificentiam, ut vectigal rebus seriis & necessariis destinatum, rebus ludicris vel adulatorum luxui & intemperantiæ serviat. Liberalis itaque Princeps suas expendet facultates, pretium rei donandæ, & personam cui donatur. Quod si per vices non uno cumulo liberalitatem exerceat, spes subditorum alet benevolentiam.

——Et exigua quamvis res
Multiplicat tamem hunc gravitas auctoris honorem,
Et majestatem, res data dantis habet.

Quantum porro benevolentiæ gloriæque sibi conciliarint, qui bonarum litterarum studia & literatos foverunt, promoverunt, novas Academias propagarunt, sacra templa erexerunt, nova Musarum hospitia extruxerunt, testes sunt I. Cæsar, Carolus Magnus, Constan-

ſtantinus, Juſtinian9, ſed & nuper Franciscus I. Cosmus, qui Mediceus: ut de aliis nihil dicã. Neminem latet, quantã laudem. Cn. ille Pompejus re & cognomento Magnus, apud veteres tulerit, quod intraturus Poſſidonii domum, viri ſapientiæ profeſſione clari, faſces lictorios januæ ſubmiſerit, is (addit Plinius) cui ſe Oriens Occidensque ſubmiſerat. *Scimus*, ait Symmachus, *artis honore nutriri: atque hoc ſpecimen eſſe florentis Reip. ut diſciplinarum profeſſorib. præmia opulenta pendantur.*

CAPUT VI.

Quid ſit prudentia, quotuplex: in ſpecie autem de divina.

Ariſtoteles Rhed. lib. 4.

DIximus, Prudentiam & Fortitudinem principi Majeſtatem, hoc eſt, auctoritatem conciliare. Omnis auctoritas in opinione prudentiæ fortitudinisque conſtituta eſt: & plus ſæpe majeſtas valet, quam vel leges, edicta, magiſtratuum juſſa, arma quin etiam ipſa. nã quod nulla interdũ vi, copiis, lapidibus, ferro coerceri poterat, unius nutu & majeſtate regitur:

Ac veluti magno in populo cum ſæpe coorta
Seditio eſt, ſævitque animis ignobile vulgus;

Jamq;

Jamque faces & saxa volant furor arma ministrat.
Tum pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent, arrectisque auribus adstant:
Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.

Est & illa quasi privata censura majestas clarorum virorum, sine tribunalium fastigio, sine apparitorum ministerio, potens in amplitudine sua obtinenda. Grato enim & jucundo intuitu animis hominum illabitur, admirationis prætextu velata, ut recte Valerius. Inde fit, ut perlibenter nos ad ejus nutum applicemus, quem acute perspicere existimamus, quid nobis ipsis, qui in consilio sumus, & voluntati paremus, utile futurum sit. Ut oculi est, videre; aurium, audire; narium, olfacere: ita Principis est populi rebus consulere. At non potest alia re consulere, quam sapientia, ea sit careat Princeps, non magis consulet reipubl. quam oculus videbit excæcatus. *Prudentia est rerum tum divinarum tum humanarum exacta discretio, quæ in consiliis & omnibus iis quæ in dubitationem veniunt, dominatur.* hinc Poetæ ipsam Minervam de jovis vertice natam, non sine ratione fabulantur, ostendunt enim à men-

Valer. lib. 2. c. 8.

te, quæ in nobis divina est, eam manare; per quam omnia circumspicimus. Id demonstrare quum vellent antiqui pictores, ita similitudinem hujus Deæ pingebant, ut omnia aspicere videretur, & quemcunque se intuentem spectare. Quemadmodum itaque ægroti sapienti medico, vectores sapienti nauclero, milites prudenti Imperatori: sic subditi prudenti Principi obediunt, & quicquid ille præscripserit, diligenter exsequuntur. Duplex autem pro ratione rerum tranquillarum turbatarumve, Prudentia est, civilis & militaris, togata nempe & bellica. Ideo Julius Pollux, principem quem instituit, voluit non solum πολεμικὸν esse sed etiam νομοθετικόν: Togata rursus in Theologicam & Profanam dividitur. Theologica in principe est, quæ pietatem religionemque veram, eamque, quantum fieri potest, solum colit, fovet, conservat, *Non debet*, ait vir magnus, *qui aliis imperat, illum ignorare à quo ipse regitur. Sicut pecora*, inquit Socrates apud Platonem (quem omnino Mosis libr. vidisse autumo) *non à pecoribus, sed alio meliore se geruntur, ut pastore: sic homines ab homine, sine duce Deo, male gubernantur. ubi namque non Deus, sed mortalis aliquis dominatur, nulla umquam malorum laborumque futura est*

Seneca Ep. lib. 11.

Plato.

est quies. *Bacillus.* inquit D. Augustinus, *nisi bene fixus firmiter alicui fortiori adhæreat, omne quod in eo pendet, cito dilabitur, & ipse solutus à rigore suæ firmitatis, cum oneribus ad terram dilabitur. Sic & princeps, nisi suo conditori pertinaciter adhæserit, & ipse, & omnis qui ei consentit, cito deperit.* Hanc ergo Prudentiam aio Rerum publ. firmissimum fundamentum esse, utpote ex qua subditorum fides in Principem, admiratio, imitatio & obedientia erga Magistratum, pietas in parentes, caritas in singulos, justicia in omnes, omnia denique bona oriuntur. Ideo David filium suum moriens his verbis alloquitur: *Tu autem Salomon, fili mi, scito Deum patris tui, & ei servi corde perfecto, & animo voluntario. Omnia enim corda scrutatur Dominus, & universas mentium cogitationes intelligit. Si quæsieris eum, invenies: si autē dereliqueris eum, projiciet te in æternum.* Ad summam, Religionis studium, verissimam omnium virtutum disciplinam continet. Principis itaque est subditos suo exemplo ad gratitudinem ergò Deum hortari, omnique studio in id incumbere, ut Ecclesiarum suarum doctores, quæ ad verum Dei cultum pietatemque spectant, ex Dei verbo sedulo doceant. Ad ministerium verò sacrum non-

De abusionum gradibus.

Paral. 1. 28.

nonnisi idonei, qui vitæ sunt inculpatæ, eligantur; quibus liberalia stipendia dentur, ut jura præterea & Ecclesiarum opes, ad suum usum conserventur, & in templorum & scholarum ministros, pauperes, viduas, orphanos, & ejusmodi alia dispensentur. nec ad alia rapiantur. Notabile illud est, quod de Theodosio Imp. legimus; *Eum aulam suam veluti scholam, in qua ad pietatem se suosque exercuit, instituisse, temporaq; distribuisse lectionum, psalmorum, jejuniorum, immo & vigiliarum. Tolle hoc vinculum religionis* (ait Lactantius) *& vita hominum stultitia, scelere, immanitate complebitur.* Verissime. Nam sublata ex oculis Dei reverentia, omnia temere & impie confundantur necesse est.

Theodore. lib. 5. ca. 36. Niceph. lib. 14. cap. 3. De ira Dei cap. 8. 1. 8.

CAPUT VII.

De *Prudentia prophana, quid sit, & qua ratione acquiratur.*

PROPHANA prudentia dicitur recta ratio tranquille Imperium in civilibus gubernandi. Hanc Princeps, si, ut debet, consequi velit, ut omnes artes quibus continetur, summo studio percipiat, necesse est. Certe cum circumstantiæ infinitæ sint, sine quarum examine recte judicare nequimus, cumque res partim bonæ, partim malæ

malæ ſint, & variis modis inter ſe commixtæ, & in ſingulis majus bonum minusvę malum eligendum ſit, neceſſarium eſt eas diligenter inter ſe conferre, ut quid ſingulæ vel ſolæ, vel cum aliis conjunctæ ponderis habeant, cognoſcamus; nobis id ſolis ſine adjumento difficilimum, ſi nō impoſſibile. Sit igitur Ethicorum, Politicorum, ſed & Phyſicorum Mathematicorum que non ignarus. Experientiam certe, Prudentiæ matrem, non ſine ratione dicunt: Unde Afranius;

Uſus me genuit, mater peperit memoria:
Sophiam vocant me Graci, vos ſapientiam.

Et alter; *artem experientia fecit*. quæ cum & ipſa filia temporis ſit, tam brevi vitæ curriculo magna eſſe nequit, quod itaque vitæ brevitas negat, ex aliis vivis ſcililicet mortuisve, id eſt, viris in republica exercitatis & libris diſcemus. Princeps igitur multarum rerum peritia præditus viros, eosque bonos alet. *Nullum majus indicium bonæ mentis*, inquit Commineus, *Princeps oſtendere poteſt, quam ut adjungat ſibi & familiariter utatur, viros virtute & fama celebres. Nam omnes ſtatim judicabunt eum talem eſſe, quales ii qui apud illum* (Ideo Capitolinus: *Princeps*, inquit, *bonus fit, ſi bonis amicis utatur.*) Comminæus lib. 3. & 4.

cum iis cottidie versabitur, plurimaque sciscitabitur. Exempli caussa, quodnam sit Principatus fundamentum, quibus modis amitti soleat. Ex quibus caussis seditiones oriantur, quomodo sedentur. Consultiusne sit, urbem in solo fertili vel sterili ædificare. (Norimberga enim, exempli gratia, inter florentissimas Germaniæ urbes, solum sterile habet: ut olim Athenæ apud Græcos, & hodie apud Gallos Limogea.) Item, de mutationibus maximorum Regnorum, quot & quales fuerint, qua occasione, quamdiu, quæ mutationis caussa. Quis Principum optime, vel pessime se gesserit: Quis bello paceve clarus. & alia quæ hujus farinæ sunt. Ideo Epicurus olim Reges hortari solitus est, ut conviviis non scurras, non cantores, non citharædos, non hujusmodi hominum genus adhiberent; sed viros peritos, qui cum ipsi non modo rebus gerendis interfuissent, verum etiam sæpe præfuissent, de bello, de castris, de tota denique militari disciplina apte differerent: aut populorum regendorum, Imperiique propagandi, & vectigalium conservandorum rationem demonstrarent. quod his sermonibus audiendis, animus paulatim ad ea effingitur, quæ audit. Lectionem certe historicam

cam, ex qua hominum ritus, mores, Imperatorum casus & occasus, eventus ancipites, temeritatis exitus diros, præclare dicta, facta, instituta bella, inducias, & similia sine ullo expendio per aliena pericula hauriet, & vitam tanquam in speculo ornare, & ad alienam virtutem componere poterit; Principi non utilem tantum, sed & summe necessariam arbitror. Nihili, ut paucis multa, novum, nihil inauditum, historias callenti Principi contingere potest. Nam, ut Philosophus ait, *Quæ futura sunt, plerumque paria similiaque iis sunt, quæ facta sunt.* Idem aliis verbis Halicarnasseus: *Non aliunde*, inquit, *melius consilia petuntur, quæ in futurum prosint, quam ex præteritarum rerum exemplis.* Hæc nimirum ratio illa est, sicut de Scipione, Luculo, aliisque nonnullis dicitur, ut quis Imperator sit, antequam miles, veteranus quam tyrunculus, vir propemodum quam adolescens. Quemadmodum enim senex juvene prudentior habetur, ea de caussa, quoniam per plures annos quæ fierent, vidit: ita etiam fatendum est, prudentissimum illum fore, qui non ætatis suæ modo, sed & præteritarū quoque gesta cognoverit. Demetrius Phalereus Ptolomæum Philadephum hortari solebat, ut

Aristot. lib. 2. Rhetor.

ut libros plures de Regno conscriptos perlegeret; quod in ipsis plura repertorus esset, quam ipsi amici indicare auderent. Augustus sane ex libris ea tantum excerpere solebat, quæ ad Remp. administrandam facerent. Ista ad eloquentiam quoque ipsi viam aperient; cujus quanta vis sit, incredibile dictu. Quemadmodum enim homo improbus, si disertus sit, Rempubl. dicendo facile conturbat, & ad quodvis flagitium impellit: sic contra Principi bono ad subditorum voluntates alliciendas, & animos impellendos nihil utilius, nihil adRempublicam constituendam efficacius eloquentia *Augusto* inquit Tacitus, *promta ac profluens, quæ deceret principem, eloquentia fuit.* Omnis olim regia disciplina in bene dicendi & recte agendi studio consistebat. Ideo Phœnix apud Homerum ait, *sibi Achillem à patre traditum, ut illum verborum oratorem, & rerum actorem efficeret.* Istorum omnium, ne forte quis absterreatur, non exactam illam, sed qualem qualē cognitionem in Principe requiro; talem scilicet, quæ ad ingenii cultum, & ad regiæ disciplinæ facultatem sufficiat. qua in re prudente doctoque doctore opus est, qui Principi suo non veteres illas altercationes de materia, de ideis, de inani,

Lib. 3.

 de

de motu, & similes nugas, inculcet: sed ea tantum, quæ ad veram sapientiam ducunt, proponat. nam quum Principis imago plurimum valeat ad conformandos, & in utramque partem mutandos suorum mores, ut suo loco ostendimus, summe cavendum, ne Principem nisi optime informatum, populo spectandum exhibeamus. At præ aliis occupationibus, qui poterit (inquiet quis) omnia hæc complecti Princeps? Immo poterit. Quis occupatior Alexandro? qui vigesimo ætatis anno orbem disciplinarum summo studio confecit; & postea inter arma non Homerum solum, sed & alios libros Aristotelis lectitare solebat. I. Cæsar, quem armorum laus, & victoriarum gloria, cælo æquarunt, etiam in medio bellorum furore non abhorruit à studio litterarum. Idem de Augusto dicitur, qui inter comedendum quoque & radendum, lectioni operam dare solebat; ita ut Mutinensi bello, in tanta rerum mole, & legisse, & scripsisse, & declamasse cottidie feratur. Idem de aliis multis dici potest. Syllam admirari Cæsar solebat Principem reip. sine litteris exstitisse. Nec immerito. Unius enim hominis inscitia, innumerabiles quandoque populi simul cum republ. præcipitantur. Scribit *Curtius.* *Sueton.*
Aure-

Aurelius Victor. Aurelius Victor, plerosque Cæsarum adeo litteris & eloquentia cultos fuisse, ut ni cunctis vitiis nimii fuissent, tantæ virtutes modica flagitia texissent. Quis Carolo quoque Magno? quis Alphonso Neap. quis Francisco primo occupatior? quis hisce litterarum amantior, studiosior? Et, ut concludam, pulchrum est magnos Principes ut imperii fastigio, ita rerum cognitione cæteris præstare. Quemadmodum enim si citharœdus in publicum prodeat optime vestitus, palla inaurata indutus, cum chlamyde purpurea, coloribus variis intexta, & corona aurea magnis gemmis fulgente, citharam tenens auro & ebore distinctã ipse præterea forma & statura apposita sit ad dignitatem: postquam populo magnam commoverit exspectationem, silentio facto, chordas discordes inepte tangat, & vocem insuper infestissimam emittat, cum turpissimo corporis motu, quo melius ornatus erit, majori quoque derisui & contemptui futurus est. Sic qui in loco excelso collocatus est Princeps, si prudentiæ expers sit, quo ceterarum rerum copiosior & opulentior, quo potentior erit, eo vehementius illudetur & contemnetur.

CA-

CAPUT VIII.

Principis prudentiæ capita nonnulla.

AD Regiæ prudentiæ capita ut deveniam, Reipub. moderatori necessarium est nosse Remp. idque late patet, quid habeat militum, quid habeat ærario, quos socios Resp. habeat, quos stipendiarios, qua quisque sit lege, conditione, fœdere & similia; ad exemplum Augusti qui peculiarem ad id libellum adservabat, opes publicæ continebantur, quantum civium sociorum in armis, quot classes Regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia & necessitates ac largitiones. Est etiam principis subditorum naturam moresque recte intelligere. Noscenda Principi natura vulgi, ait Tacitus, ut sciat, quæ quibus populis leges congruant, & quis cuique regioni status conveniat: cum de omnibus Rerump. arcanis nullum majus credatur, quam ad varios mores & naturas civitatis cujusque leges ac formam congruentem accommodare. quæ notitia ex situ sedeque regionis, ex ætate, fortuna, educatione colligitur. De posterioribus hisce ut nihil dicam, ad situm quod attinet, multum interest scire, an Regio

Bod. lib. 5. cap. 1. *Cic. de leg.* *Tac. lib. 1. Annal.* *Lib. 3. Annal.* *Bod. lib. 5. n. 484.*

gio Aquilonaris sit, Australis, vel quo in loco sita. Item, an in conuallibus sit, in locis palustribus; an mare montesve respiciat:

Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ:
Arborei fœtus alibi, atq; injussa virescunt
Gramina. Nonne vides croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum.

Ut pro regionis ratione, vegetiora corpora infirmiorave sunt; sic animorum motus celeriores moderatioresve reperiuntur. Bodin. ib. Ventosa loca ferociores homines ac mobiliores reddunt; quieta, humaniores, & constantiores. Palustrium & conuallium incolas molles ac desides facit agri ubertas: Qui in extremis Imperii cujusque finibus positi sunt, ceteris qui infimos recessus occupant, ferociores & validiores sunt. Id in Germanis, Gallis, Hispanis, alisque videmus, *Athenis tenue cælum*, Cicero inquit Cicero, *est, ex quo acutiores putantur Attici. itaque pingues Thebani & valentes*, & alibi: *Carthaginenses*, inquit, *natura loci fraudulenti. Ligures montani, duri atque agrestes, Campani bonitate agrorum superbi sunt, Gentes* Lib. 45. (inquit Livius) *aliæ iracundæ, aliæ auda-*

audaces, quadã timidæ; in vinum, in venerem proniores aliæ. Athenienſium populum fama eſt celerem, & ſupra vires audacem ad conandum; at Lacedæmoniorum, cunctatorem fuiſſe. Plutarchus Pari ratione inter Gallos, Britannos ajunt duros; vafros, Normannos religioſ. Francos; induſtrios, Flandros; mites, Lotharingos; faciles, Andegavos; bellicoſos, Vaſcones; Burgundos, feroces; Picardos, alacres; frugi, Santones atque Pictavos; Narbonenſes, fideles; fortes, Aruernos; Hannonios, pertinaces: magnanimos, Senones; verſutos, Cenomanos; militares, Bituri-Idem. ges. Educatio tamen ex ferocioribus crudelioribusque humaniores, & contra reddit, quod Lycurgus civibus ſuis, eleganti duorum catulorum iiſdem parentibus procreatorum exemplo oſtendit. Sed & hoc ſcire conducit, an principatus novus vetusve ſit, vi, hereditate, an ſuffragio partus, vel ſimplici fortunæ afflatu. In hereditariis enim Principatibus, quæ alicui familiæ parere didicerunt, Principi plus juris & minus difficultatis erit, ſi Princeps majorum ſuorum veſtigiis inſiſtat. Imperia his maxime artibus retinentur, quibus ab initio parta ſunt. Hic ſubditi liberam vivendi rationem non norunt Secus in cæteris, ubi

Machiav. lib. 1. Discursu. cap. 24. ubi omnia summo cum periculo mutanda, vel externa adminicula adhibenda. Novus certe Principatus, qui repente nascitur, ut cætera quæ repentinum ortum habent, nec adhuc radices egerunt, fere adverso quoque tempore extinguetur; nisi Princeps summo ingenio, dexteritate, prudentia, aliaque potentia præditus sit. *Plutarchus.* In quolibet autem Principatu prudentiæ regiæ non minima pars erit, tempore pacis, annonæ affluentiam providere, cujus aliquando cura Pompejo non minus gloriæ addidit, quam pulsus (ait *Plinius*) ambitus campo, exactus hostis mari, oriens triumphis occidens lustratus. Prudentiæ capita & hæc erunt, ut tempori cedat. quod & Cicero innuit his verbis: *Cicero.* *Tempori cedere, id est, necessitati inservire, semper sapientis est habitum: cujus necessitatis præpotentem vim nemo nescit.* Item, ut malis tempestive occurrat, parvaque Principia non negligat. quod enim de febri hectica scribunt Medici, eam ab initio facilem curatu, sed cognitu difficilem esse; progressu verò temporis, si non curetur, facilem cognitu, perdifficilem curatu esse: idem in Republ. obtinet, si quæ in principio oriuntur incommoda, perspiciantur, facilis curatio est;

est; quæ nisi tempestive adhibeatur, omnibus quidem perspecta erunt, verum tunc sero nimis medicina parabitur:

Quæ præbet latas arbor spaciantibus umbras;
Quo posita est primo tempore, virga fuit.
Tunc poterat manibus summa tellure revelli,
Nunc stat in immensum viribus aucta suis.

Tempori, inquam, cedet princeps, neque se in casum dabit. *Tempori se accommodare*, inquit Æschines, *& publice & privatim omnes necesse habent.* Prudentis est, non temere se suosve periculis objicere. Leosthenes Athenas Lamiacum præcipites in bellum egit. Indignante Phocione, quæsivit per ludibrium, quidnam suo annorum adeo multorum Imperio Reipub. profuisset? *Non parum vero*, inquit, *quod cives in sepulchris sunt humati.* Tale quid de Lucullo scribit idem auctor. Et quia subitæ quoque mutationes periculosæ sunt, non facile quicquam ex antiquo movebit. quod si movere necesse habeat, paulatim id fiat. Id nos natura docet: æstatem enim hiememque autumnus interponitur. Naturam igitur imitemur, quæ omnia paullatim peragit

Plutarch. in Phoc.

git, semina perquam exigua in arbores excelsas crescere jubet; sed tam occulte, ut nemo sentiat. Rerum quin etiam extrema inter se discrepantia, ordinibus inter se aptis ita conjungit, ut nulla vis, magnave mutatio adhibeantur.

Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies inter frigusque calorem
Iret, & exciperet cæli indulgentia terras.

Id Locrenses respexerunt; apud quos qui aliquid mutandum populo persuadere volebat, laqueum collo insertum gestabat; quo ei gula frangeretur, nisi legem Reipubl. utilem persuasisset. Ideo Plato legis mutationes perniciosas esse scripsit. Leges sunt fundamenta Reipubl. si quis ex illis fundamentis aliquid mutare volet, verendum ne ei idem contingat, quod substructiones & fundamenta altissimarum ædium mutanti: is nisi cautissime agat, certa totius ædificii ruina subsequetur. In dubio itaq; antiqua novis quietem turbis præponet, certũ scilicet incerto: quod semel statuendũ, diu deliberabit; ita tamen, ut occasiones non negligat: & rem de qua deliberavit, & firmitatem aliquam habere repe-

Plato lib. 5. de leg.
Bod. de Republ. lib. 2. cap. 3.

reperit, omni conatu ad exitum perducat, & quæ negotia magni momenti sunt, secreta esse velit. Legationes quinetiam principi utilissimas puto, ad statum ejus, ad quem fiunt, contemplandum & speculandum. Id inter alios Ludovicus XI. summe observavit. *Philip. Comin.*

CAPUT IX.

De *Principis Consiliariis, aulicis & adulatoribus.*

CÆTERUM quia impossibile est ut princeps sua scientia omnia complectatur; & magna negotia magnis adjutoribus egent, fidos rerum hominumque peritos Consiliarios habebit. hac ratione multis oculis, quæ illi sunt animadvertenda prospiciet, & multis auribus omnia quæ audienda sunt cognoscet, ut quam minimum erret. *Non exercitus*, ait Salustius, *neque thesauri, præsidia regni sunt, verum amici.* Hos pios esse oportet, fide & virtute præstantes, constantes, tacere loquique suo tempore scientes, à quibus omnis discordia & avaritia absit, quique honestum utili præferant. Alexander Severus hoc in more habebat, nihil sine doctissimorum prudentissimorumque virorum consilio sancire; hisce *Bod. in sua Methodo* *Æl. Lamp. in Seve.*

hisce spatium ad disquirendum cogitandumque dabat, ne incogitati dicere cogerentur de rebus ingentibus. fuit praeterea illi consuetudo, ut si de jure aut de negotiis tractaret, solos doctos ac disertos adhiberet: si de re militari, milites veteres, senes, locorum peritos ac bellorum & castrorum, & omnes litteratos, & maxime eos qui historiam norant, requirens quid in talibus caussis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores vel Romani vel exterarum gentium, fecissent. M. Antoninus Philosophus semper cum optimatibus, non solum bellicas res, sed etiam civiles, priusquam faceret aliquid, conferebat. Hanc illius sententiam praecipuam fuisse scribunt: *Æquius est ut ego tot & talium amicorum consilium sequar, quam ut tot & tales amici meam unius voluntatem sequantur.* *Tolerabilior* (inquit Lamprid.) *reip. status est, ubi Princeps malus & consiliarii boni sunt, quam ubi bonus Princeps & mali consiliarii: siquidem unus malus, à pluribus corrigi potest: quod ex adverso difficulter fit.* Melius omnibus quam singulis creditur: singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt. Verum de consiliarijs fusius suo loco. Ceteros aulae ministros quod attinet

L. Capital.

In Alexan.

attinet, Principis est quos apud se habet, quorumve operâ utitur, ingenium, mores, vitæ instituta diligentissimè observare, virtutemque in iis promovere, vitiis deditos à se repellere, & cavere,

Ne nimis etiam vel delatoribus aurem
Præbeat; injustove sinat succumbere quemquam
Judicio, ne pro compertis atque probatis
Accipiat quæ vox inimica vel æmula finxit.
Turpe quidem miseros vitâ spoliare bonisq;
Turpius at recti specie, falsisq; latenter
Testibus appositis, & judice non satis æquo.

Delatores, ait Tacitus, genus hominum publico exitio repertum, & pœnis quidem numquam satis coercitum, per præmia eliciebantur. Et quia vix quisquam adeo generosus, ac adamantino muro animum accinctus, qui calumniosis assentationibus non arrigat aures, ut ab adulatoribus sibi caveat, enitendum: qui pro varietate affectionum, quibus Principem commotum animatvertunt, varie commutantur, ut appareat illorum animos non proprio sensu atque natura com-

moveri, sed omnes rationes ex principis animo suspensas habere.

Prima hominis facies, & pulcro pectore virgo
Pubetenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.

Suet. in Tiberio. Adulatio enim vitiorum altrix est; quam adeo aversatus est Tiberius, licet Tyrannus, ut neminem Senatorum aut officii aut negotii caussa ad lecticam suam admiserit: Consularem vero satisfacientem sibi, ac per genua orare conantem ita suffegerit, ut caderet supinus atque si quid in sermone, vel in continua oratione blandius de se diceretur, non dubitaret interpellare ac reprehendere, & commutare sermonem continuo. *Osor. lib. 2.* Nihil pejus illis excogitari potest, qui suum judicium deserunt, ut principis sui libidinem sequantur; qui nihil loqui audent, quamvis Reipubl. salus in discrimen vocetur, quod auribus heri injucundum sit. Qui, quia fallendi & impellendi omnes vias norunt, omnia temporum momenta tenent, omnia ad voluntatem loquuntur, omnes cupiditates exsuscitant, iisdemque omnia ministrant. Hi sese insinuant, non Principis caussa, sed ut se statumque suum

valido

validᴏ præſidio muniant, opesque ſuas augeant, conſeruent. *Duo ſunt*, inquiebat ſapientiſſimus ille Rex, *maxima Regiæ poteſtatis ornamenta, nullum aſſentatoribus locum dare; & bonis atque innocentibus honorem impertire.* Recte Anthiſtenes, *præſtare in corvos quam in aſſentatores cadere. Illi quippe mortuos* (inquiebat) *hi vivos devorant.* Æque fugiendi ſunt aulici vani.

Nam citius flammas mortales ore tenebunt,
Quam ſecreta tegant; quicquid demutis in aula,
Effluit & ſubitis rumoribus oppida pulſat.
Non ſatis eſt vulgaſſe fidem, ſimulatius exit.
Proditionis opus famamq; onerare laborat.
Sic commiſſa ferens avidus reſerare miniſter,
Fodit humum, Regisq; latentes prodidit aures.
Excepit nam terra ſonos, calamiq; loquentes
Invenere Midam, qualem conceperat index.

Camer. Meditat. c. 90.

Poſtremo princeps ejus, quod & Philoſophus docet, meminerit: *Non debere Principem uni tantum Conſiliario omnia ſua committere.* Nam ut illud omittam

Maſ. lib. 2. Annal. Franc. Commin. l. 1. c. 7. & l. 4. c. 34.

mittam, unum non omni re, nec omni hora æqualiter ſapere poſſe; raro id felicem exitum nanciſci ſolet. qui enim unum amat, videtur cæteros odiſſe. *Audax eſt Princeps nimium, qui ut amet unum* (inquit ille) *ſeſe reliquis omnibus inviſum facit.* Et certum eſt, ceterorum voces minus in conſulendo liberas fieri, qui ſententiæ illius prædilecti adverſari verentur. Sed nec plures conſiliarii ſecretiores quinque, vel ſeptem numero eſſe deberent, quibus ſumma quæque deliberanda decernendaque committerentur, ne Imperii arcana facile in vulgus manare poſſint.

CAPUT X.

De
Fraudibus Principi fugiendis, deque ſervanda fide.

HACTENUS de prudentia domi & in toga ſpectanda: quo in loco principi diligenter advertendum dico, ne ſub prudentiæ ſpecie, dolis, aſtu, & fraudibus utatur. Illi omnes quam libentiſſime nos tradimus, quem ſummum potius vitæ diſcrimen aditurum putamus, quam ut datam fidem violet, vel mendacio aliave fraude nos circumveniat. Eam igitur de ſe opinionem, in animis hominum excitare

Princeps debet, ut nudis verbis ſanctè præſtare promiſſa credatur, quam quæ alii jurejurando pollicentur. Abſint illæ nonnullorum voces: Ea demum promiſſa ſervanda, quæ commodis noſtris inſerviunt; vel, ut alii rectius loquuntur: Nihil turpe videri poſſe, quod cum Reipubl. ſalute conjunctum. Ita Principi ſervandam fidem, ut quum id communis utilitas flagitaverit, eam violare non dubitet. Malis moribus implendam civitatem, ut quando libuerit, vindictam ſumere poſſit. Alendas factiones inter ſubditos, & boni publici amantes de medio tollendos. Floci faciendum Principi ſi crudelis habeatur, modo hac via ſubditos dicto audientes efficiat. *Oderint, dum metuant.* Illud prorſus deteſtandum eſt, eſt quod ajunt, Principi non tam colendam pietatem, fidem integritatemque eſſe, quam dandam operam ut ſancte colere videatur, ſimulando diſſimulandoque, quod procul dubio ex Dionyſii Tyranni ſchola hauſtum eſt, ut pueros talis, ſic viros juramentis fallendos eſſe. *Ceteris mortalibus* (inquit Tacitus) *in eo ſtant conſilia, quid ſibi conducere putent. Principum diverſa ſors eſt, quibus præcipua ad famam dirigenda.* Nec quicquam utile putandum, quod non honeſtum, ut

Machiavellus cap. 18. & paſſim.

omittam, eum qui fidem violat, omnibus ita suspectum fieri, ut etiam horrori sit. Imperii fundamentum est honesta fama, subditorum benevolentia, & Principis auctoritas. at cujus quæso famæ, cujus auctoritatis erit Princeps, si fœdifragus, si diffidens, si dissimulans, si perjurus: vel si sit, quamdiu „quæso, duratura? Nullum simulatum diuturnum. Certum est, nullam rem Rempubl. magis continere, quam fidem: qua sublata, justitia cum humana societate tollitur. *Qui fidem violat*, inquit Tullius, *oppugnat omnium commune præsidium.* Cicero.

Fœdera mortales ne sævo rumpite ferro:
Sed castam servate fidem. fulgentib. ostro
Hæc potior regnis. Sil. Ital.

Hoc addo, majoris impietatis perjurum esse, quam atheum. Hic enim quem non novit, DEUM, non magnifacit; ille quem novit omnipotentem, despicit & contemnit. Adeo autem omnes fraudes á prudentia removendas censeo, ut (quicquid recentiorum nonnulli dicant) nec leves admittam: cum prudentia, ut de lege divina nihil dicam, à virtute separari non possit. Et vilia ea potissimum animalia esse quæ insidiantur apparet. Sine fide omnes

omnes Regum, ac Principum virtutes obscuriores fiunt: ab ea enim, ut sidera & stellæ à sole, lumen accipiunt. Perplacet mihi illud: *Talis esto, qualis videri vis.* Ut igitur nihil magis regium fidei stabilitate & constantiâ: ita nihil est perfidiâ magis à regis moribus & institutis alienum. *Nec enim quicquam* (ait Seneca) *minus convenit, quam subdola ista calliditas, animis conantibus magna.* Nunc qui perfidos aliosque fraudulentos Principes diri exitus maneant; exempla docent. ut verissimum sit illud Flori: *Fraudulentissimos fraude ipsa plerumque in insidias deduci.* Ecce Alexander VI. P. R. & filius Cæsar: de quorum altero scribunt, eum nunquam dicere solitum quæ facturus erat, alterum nunquã efficere quæ dixisset; utrumq; autẽ id statuisse, omnibus fidem dari oportere, sed nemini servari: qui norant, ut paucis multa.

Lib. 6. Ep. 50.

Florus.

B. d. capite. Volaterr. lib. 23. sub fine. Anthropologiæ.

Et fraudare homines & fallere numina divum.

Nonne ille eodem veneno, quod familiaribus & collegis, Adriano scil. Corneti Cardinali, in cujus vinea cœnaturi erant, prope Vaticanum, aliisque paraverat, per erroremque hauserat, sublatus est: alter eadem fraude, qua hostes consueverat, à Consalvo circumventus, misere interiit? Obser-

Guicciard. lib. 6.

vandum hic est, promissa turpia non esse servanda. Turpia dicuntur natura, facto. *Natura*, ut si quis juraverit se nolle parentibus obedire, Magistratibus patriam committere. *Facto*, ut si quis juraverit occidere aliquem. Ratio est, quia promissa turpiter pro non promissis habentur.

CAPUT XI.

De *bellica prudentia: quid sit bellum & quotuplex.*

Arist. lib. Polit. ... lib. 2. cap. 4.

NON minus necessaria Principi recta ratio est suscipiendi gerendique belli, quam bellicam prudentiam vocavimus. Illa enim sine hac, vix subsistere & defendi potest. *Fallis*, (ait Cornelius Nepos in Epaminonda) *quod eos à bello avocas: otii enim nomine servitutem imponis. Nam paratur pax bello & qui ea diutina volunt frui, bello exercitati esse debent. Quare si principes Graciæ esse vultis, castris est vobis utendum non palestrâ.* Scribit Demosthenes se populo suasisse quatuor perpetuo legiones alendas esse, & belli & pacis tempore, ne ex improviso opprimerentur, *Firmanda est respub.* inquit Sallustius, *& armis adversus hostes & pacis artibus bonis.* Ut nihil de gloria dicam, quam ingentem sibi sum-

mi

mi etiam Reges armorum exercitatione peperere. Suscipitur autem bellum, vel defensionis vel offensionis caussa. hoc licitum vix est: nisi forte ob violatam existimationem, honores, vectigalia. Bellum est duorum exercituum per fecialem aliumve modum ritè indicta concertatio. Ritus solemnis indicendi olim apud Romanos hic erat: Hastam ferratam aut sanguineam præustam fecialis ad hostium fines ferebat, & non minus tribus puberibus præsentibus dicebat: Quod populi priscorum Latinorum, hominesque prisci Latini adversus pop. Rom. Quirit. fecerunt, deliquerunt; Quod pop. Roman. Quirit. bellum cum priscis Latinis jussit esse, Senatusque pop. Romani Quiritium censuit, consensit, consciviт ut bellum cum priscis Latinis fieret: ob eam rem ego populusque Rom. populis priscorum Latinorum hominibusque priscis Latini bellum indico facioque. Id ubi dixisset, hastam in fines eorum immittebat. Hodie licet isti ritus in usu non sint, denunciatio tamen requiritur; ut latrocinii vox evitetur. Cæterum bellum si justa piaque de causa suscipiatur, justum & pium dicitur: veluti si instituatur ad conservandam veram Religionem, Reipubl. utilitatem, vel ad

Liv. lib. 1.

Dion. Hal. lib. lib. 2.

propulsandam hostium rebelliumve vim & injurias. *Nullum bellum* (inquit Cicero in libro de Republ.) *in bene constituta Republ. suscipitur, nisi pro fide, vel subditorum salute.* Ex his satis apparet, quodnam injustum bellum dicatur: quod scilicet ab ambitione nascitur vel avaritiâ. *Romanis,* ait Sallustius, *cum nationibus, populis, regibus cunctis, una & vetus bellandi caussa, cupido profunda Imperii & divitiarum.* Bellum quoq; aliud internū, aliud externum. hoc, adversꝰ hostes exterosq; illud dicitur, quod populus inter se gerit, vel contra Principem. In quolibet bello suscipiendo, primo omnium de belli causa cum suis deliberabit Princeps, ne injustum & minime necessarium bellum concitet; ex quo quæ mala oriantur, notum nimis est. Bello vigente & virtus, & litteræ, & edicta, & mercimonia, & cultus agrorum & omnis denique felicitas jacent. Bello ii præcipue injuriis afficiuntur, qui nil deliquerunt. Omnia bellum exedit, exhaurit, absumit, monstrum ingens. nam neque Charybdis ipsa plus vorat, nec pater magis absorbet Oceanus: cujus diuturnitate quid horribilius; quid vastius? quid desertius? Sed & hoc perpendendum, Martem dubium, & ancipites præliorum eventus

esse: *Omne bellum facile sumi, ceterum acerrime desinere: non in ejusdem potestate initium ejus & finem esse: incipere cuivis etiam ignavo licere; deponi, cum victores velint.* Injustis profecto bellis Princeps non solum homines à se alienat, sed etiam gravem divini numinis offensionem incurrit. quod sæpissime exitus docent. In citeriore Hispania M. Lepidus Proconsul Vaccæos innoxios & supplices invito Senatu pertinaciter expugnare tentavit; sed mox accepta clade gravissima, improbæ pertinaciæ pœnas luit. Sex millia enim Romanorum cæsa fuerunt; reliqui exuti castris & armis evasere. Huc pertinet quod Aurelius Victor de Augusto scribit, eum adeo bella exsecratum, & nisi justis de caussis numquam genti cuiquam bellum intulisse. jactantis enim ingenii & levissimi esse dicebat, ardore triumphandi, & ob lauream coronam, id est, folia infructuosa, in discrimen per incertos eventus certaminum, securitatem civium præcipitare. Neque bono Imperatori quicquam minus quam temeritatem congruere; satis feliciter fieri quidquid commodè geritur: armaq; nisi majoris emolumenti caussa, nequaquā movenda esse, ne cōpendio tenui, jactura gravi, petita victoria similis sit hamo aureo piscantibus; cujus abrupti amissi-

Livius.

Aurel. Victor.

que detrimentum, nullo capturæ loco pensari potest. *Omnia prius experiri quam armis sapientem decet*, inquit Comicus. ideo Valentiniano Theodos. [ut Suidas refert] dicere solebat, *Imperatoriam aciem non armis, sed justis caussis stare.* Hac ratione bello suscepto, caussa illa justa inculcanda est omnibus, ut non solum alios ad societatem belli adducat, sed etiam ut animum suis addat. *Spes addita, suscitat iras.* Q. Fabius, qui egregie sciebat, & Romanos ejus esse libertatis, quæ contumelia exasperaretur, & à Pœnis nihil justum moderatumve exspectabat, misit legatos Carthaginem de conditionibus pacis. Quas cum iniquitatis & insolentiæ plenas attulissent, exercitus Romanorum ad pugnandum concitatus est. Tale quid Cyrus, Solon, Spartani, aliique fecerunt.

Orosius.

Front. lib. 1. c. 11. Plutarch. in Solone & in Lycurgo.

CAPUT XII.

De *prudentia bellica ante bellum.*

BELLICA prudentia cernitur ante bellum, in bello, post bellum. Ante bellum, in belli apparatu. Romæ ubi de bello Coss. retulerant, decernere in eo genere solebat Senatus, quantis copiis, quo militum numero, quibus, quotve legionibus, & per quos duces

Livius lib. 24. 28. & 44.

duces bellum geri & rem bellicam administrari placeret. Delectus item haberi, novasque legiones conscribi. Ideo Princeps solertem navis gubernatorem imitabitur, qui priusquam portu egressus in altum solvat, omnibus rebus instruit navem, atque quoad ejus fieri potest, armat & ornat; mari deinde ac ventis sese committit. Primo igitur si bellum suscipiendum, de rebus necessariis ad bellum gerendum cogitabit Princeps, inter quæ; non minimum locum obtinet pecunia; quippe quæ, quicquid alii dicant, præcipuorum belli nervorum non postremus. *Nil æque fatigabat,* ait Tacitus, *quam pecuniæ conquisitio; eos esse belli nervos dictitans Macianus.* Potentiam duabus rebus comparari, conservari aut augeri dicebat. I. Cæsar, *pecunia* sc. & *militibus;* eaque se mutuo consequi: Exercitum commeatu retineri, rursum commeatum armis comparari. Tuendæ profecto rei militaris, latrociniorumque coercendorum unica ratio est, si milites sua certa stipendia habeant. Non facile miles in officio potest contineri ab eo, qui necessaria non subministrat. Quare inquit Treb. Pollio in Gallieno: *Consilium Principum fuit, ut milites quo solent placari genere sedarentur.* Promissis itaque

Onos. de opt. Imp.

Flor. lib. 3 cap. 13. de leg. Gracchanicis.

per Martianum aureis vicenis, & acceptis, &c. Philippum Macedonem, qui largitionibus & donis totam pene Græciam sub Imperium redegit, dicere solitum ferunt, *nullam præsidiis aliisque propugnaculis adeo munitam arcem esse, quæ non facile expugnetur, si jumentum aureis nummis onustum eo penetrarit.* Idem Philip. Hispaniæ Rex hodie observat, qui pecuniarum vi plus quam alii multorum armatorum millibus efficit.

Hor. 3. Carmin. Ode 16.

Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo: concidit auguris
Argivi domus, ob lucrum
Demersa excidio: diffidit urbium
Portas vir Macedo, & subruit æmulos
Reges muneribus; munera, navium
Sævos illaqueant duces.

Necessariæ sunt magnis Principibus largitiones, ad hostium consilia, copias, opes evertendas.

Tam firmum nihil est, tam clausum aut denique sanctum,
Quod non expugnet vis auri ——

In id igitur Princeps eniti debet, ut etiam non exspectato belli tempore (felix illa civitas,

Tempore quæ pacis bella futura timet) fiscum bene instructum habeat; ne, dum pecunia quæritur, & hinc inde colli-

colligitur belli occasiones negligantur, & hostium celeritas nocere possit. Scribit Suetonius, Augustum, ut perpetuo ac sine difficultate sumptus ad tuendos milites prosequendosque suppeteret, ærarium militare cum vectigalibus novis, propriosque huic ærario præfectos instituisse. *Neque quis gentium sine armis* (ait Tacitus) *neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi possunt.* Non minus necessaria sunt ad bellicum apparatum, omnis generis arma, galeæ, thoraces, clypei, hastæ, tela. His enim in omnibus velitationibus, expeditionibus, obsidionibus, & prœliis summe opus est. Sed & novis illis tormentis ac machinis, fulminalibus præcipue; quorum vis & impetus adeo terribilis & horridus, ut ei nulla fere humana ratione resisti possit, non turribus, non aggeribus, non denique munitissimis urbibus, & amplissimis mœnibus quorum vehementissimo impetu omnia solo æquantur. Ad hæc omnia tempore pacis armamentaria destinari solet, quæ armorum, telorum, pulveris tormentarii, ignium missilium, machinarum bellicarum tormentorumque muralium, ac universæ rei bellicæ suppellectilem continent: quale Venetorum, aliorumque hodie est. De Dio-

Sueton. cap. 49.

Tacitus lib. 5.

Dom. Cyll. 10. 1.

Contar. lib. 4. de Repub. Venetorum.

Dionyſio tyranno legimus, eum pro apparatu bellico, contra Carthaginenſes ex variis regionibus fabros convocaſſe, ad gladios, clypeos, galeas, naves fabricandas. Et ſane quot etiamnum propugnacula audimus obſidionem ea ſola de cauſſa ferre non poſſe quod vel annona, vel iis quæ ad bombarda requiruntur, nempe glandibus & pulvere pyrio careant? De commeatu & annona pariter ab initio ſibi proſpiciet Princeps. fame namque laborans exercitus, inobediens eſſe, & ſeditionem ſæpiſſime movere ſolet. *Lampr.* Ante omnia, (ſcribit de exercitu Perſarum Xenophon) commeatus parabatur, comparatis undique iis omnibus, quæ rei militaris apparatus exigebat, & rei frumentariæ & pecuariæ. *Helvetii*, ait Cæſar, *bellandi cupidi, ſementes quam maximas per biennium ante fecerunt, ut in itinere copia frumenti ſuppeteret, & ſingulos proficiſcentes trium menſium molita cibaria ſibi domo efferre juſſerunt. Qui frumentum, neceſſariumque commeatum non præparat, vincitur ſine ferro.* *Plutarch.* Pompejus cum incommode aliquando hibernaret, inopia redactum exercitum videns, ad Senatum ſcripſit, ac ſtipendia, veſtes & frumenta popoſcit; alioqui futurum, ut omiſſo periculoſiſſimo bello, in Italiam

exer-

exercitũ trajiceret. *Disciplinã non potest servare jejunus, exercitus dũ quod deest, semper præsumat armatus; necessitas moderamẽ non diligit; nec potest imperari multis, quod nequeunt præstare paucissimi.* Annonæ penuriam morbi sequuntur, ob res in necessitate comestas, quæ corporibus noxiæ. Ad extremum notandum hic est, in celeritate apparatus plurimum situm esse. Demetrius misso ad Bœotos feciali, bellum eis denunciabat. Fecialis quidem Bœotarchis epistolam, belli unicam, reddidit; postridie vero Demetrius in Cheronæa castra locavit. Perterruit Bœotos bellum simul denunciatum & præsens. Ut alia multa omittam. *Cassiod.* *Polyæn. lib. 4.*

CAPUT XIII.

De

bellica prudentia in bello: & primo de militibus, tam majoribus quam minoribus.

PRUDENTIA bellica in bello ipso, versatur circa milites & consilia militaria. Milites alii majores dicuntur, qui scilicet toti exercitui, aut parti ejus præsunt: alii minores, qui parent. Toti exercitui præerit, si fieri potest ipse Princeps. *Urgat præsentia Turni.* Alexander Magnus non solum bel- *Curtius l. 7.* *Arrianus lib. 6.* *Suet. Dio. spart. Herod. lib. 2.*

bellis suis interfuit, sed sæpe pedes ante suorum agmina incedebat, quo milites ac duces exemplo suo ærumnas & labores levius ferre discerent. Idem de Cæsare scribitur, Mithridate Rege Ponti, Adriano, Severo, aliisque, qui sæpe hyeme per altissimos montes vel nivibus oppletos ductabant exercitum, aperto capite incedentes. Mirum dictu, quam ista ratione milites ad alacritatem, laborum patientiam & obedientiam accendantur. Id hodie, ne longius abeamus, in rege Galliæ Navarræque HENRICO IV. Principe bellicosissimo, omnique regali laude præstantissimo, clarissime videmus, de quo illud dici potest:

Eja milites, quod hunc ducem facere
videritis,
Hoc quoq; ipsi pergite facere.

Certissimum est, Principis præsentiam, exercitus fugam sæpenumero repressisse, victoriæque causam dedisse. Est enim Princeps in exercitu, veluti numen quoddam, ex quo milites spiritus capere videntur. Sed & Princeps præsens diligentius negocia Reip. velut sua curat; & nemo est qui detrectare audeat ejus imperium. Quod si Princeps ipse exercitui præesse non possit, per delegatum belli ducem id aget, qui rei bellicæ peritia, animi vigo-

vigore, providentia, auctoritate, continentiaque præstet. Extat hæc Constantii ad Julianum patruelem oratio: *Adesto laborum periculorumq; particeps, & tutelam ministerii suscipe Galliarum, omni beneficentia partes levaturus adflictas: &, si hostibus congredi sit necesse, fixo gradu consiste inter signiferos ipsos, audendi in tempore consideratus hortator, pugnantes accendens praeeundo cautissime, turbatosque subsidiis fulciens, modeste increpans desides, verissimus testis adfuturus industriis & ignavis. Proin urgente rei magnitudine, perge vir fortis ducturus viros fortes. Aderimus nobis vicissim amoris robusta constantia: militabimus simul, una orbem pacatum (*Deus *modo velit quod oramus) pari moderatione pietateque recturi. Mecum ubique videberis præsens: & ego tibi quodcumque acturo non deero. Ad summa, mihi propera sociis omnium votis, velut assignatam tibi ab ipsa Republ. stationem cura pervigili defensurus.* Ad imperatoris munus id inprimis spectat, dum pugnatur obequitare aciem, prœliantibus se ostendere; eos qui fortiter rem gerunt, laudare; trepidantibus minari; cunctantes hortari; laborantibus opem ferre; supplere defectus; si qua oportet deducere copias, tempus observare; occasiones præripere; futura conjicere

Ammian. Marc. l. 15.

jicere & receptui cani jubere. Tullio de magni Pompeji laudibus differenti, quatuor Imperatori necessaria videntur: *scientia rei militaris, virtus, auctoritas, & felicitas*, & alibi: *Hæ sunt*, inquit, *virtutes Imperatoriæ, fortitudo in periculis, industria in agendo, celeritas in conficiendo, consilium in providendo.*

Plutarch. in Apoph. Plurimum in duce situm est. Cum Romani à Numantinis aliquoties cæsi essent, tandem P. Scipio eos in loco adortus fudit fugavitque. Ibi senioribus victos increpantibus, quod terga dedissent iis quos tam sæpe fugientes egissent, respondisse ferunt Numantinum quendam, *Easdem etiam nunc esse oves, sed pastorem alium.* Ideo Chabrias dicere solebat *Exercitum cervorum terribiliorem esse duce leone, quam leonum duce cervo.* Cæterū ut pergamus, parti exercitus præerunt Magister equitum, Præfectus castrorum, Præfectus legionis, Præfectus annonæ, fabrorum, Tribuni militum, Centuriones, Decuriones, & hujus sunt generis alii: qui non solum ad prælium euntes ducunt, sed etiam milites in castris continent, ad exercitationem producunt, claves portarum custodiunt, vigilias circumeunt, frumentationibus intersunt, valetudinarios visitant, querelas audiunt, delicta coercent & cætera cu-

rant

ret. Ad minores milites quod attinent, alii pedites sunt, alii equites. Pedites olim alii erant armigeri, gravis scilicet armaturæ; alii peltati, alii velites. Illi, Macedonico more rotundos clypeos & longas lanceas; isti, peltam, scutum breve & lunatum, & lanceam breviorem gestabant. Velites levioris armaturæ pedites erant, qui neque thoraces, neque scuta, neque lanceas habebant, sed eminus sagitta, saxo, funda, jaculo pugnabant; ut hodie sclopetarii. Equites olim, ut & hodie, alii cataphracti, qui & se & equos armatura tegebant; alii levis armaturæ, qui vel cominus lancea, vel eminus sagittis & jaculis pugnabant, qui & sagittarii vocabantur.

Volater. lib. de off. princ. cap. de ordinib.

CAPUT XIV.

De

Militum delectu.

MILES officii sui præcepta scire & adimplere debet. quia vero id difficile, delectu & disciplina militari opus est. Non quilibet labores frigora, famem, sitim, reliquasque belli ærumnas ferre, & vigiles noctes ducere potest; non cuilibet fidendum: hos amovebit delectus, ut & pusillanimes, aliosque ejus farinæ.

Quis

Deuteronom. 20. *Quis est homo formidolosus* inquit Sacra pagina, *& corde pavido? vadat & revertatur domum suam, ne pavere faciat corda fratrum suorum*, & ibidem: *Si quis novam domum ædificavit; vel vineam consevit, neque prophanavit; uxorem desponsavit, neque duxit, vel molli animo est, domum revertatur.* Polyænus. lib. 3. Iphicrates cum in hostes militum agmen produceret, quosdam trepidos, timidos, pallidosque sequi conspiciens, progressus aliquantulum, quum mox esset ineundum prœlium, clamare Præconem jussit: *Si quis aliquid reliquit, revertatur, & recte instructus redeat.* Hoc audito, timidiores lætati, continuo reverti cœperunt. At Iphicrates nulla mora facta: *Nunc*, inquit, *viri sine mancipiis: nos cum hostibus pedem conferemus, ut soli fructus fortitudinis & virtutis capiamus.* Hac re multo confidentiores facti milites, sine timidis pugnarunt, victoriamque obtinuerunt. Vegetius. Romani olim milites ex corporis habitudine dignoscebantur, si apti militiæ, si lato pectore, si cervice erecta, oculis vigilantibus, humeris musculosis, valentibus digitis, longioribus brachiis, cruribus exilioribus, suris & pedibus non superflua carne distentis, sed nervorum duritie collectis, ut sic illorum forti & fideli opera

opera uti Respubl. cum fructu posset. Nam nimis pinguem, deformem aut mancum, desidem aut vecordem, tamquam inutiles repudiabant. Cato Censorius pinguem militem, velut Reipubl. incommodum, jure incessivit: cujus inter guttur & inguen, cuncta sub ventris dominio forent. Idem nolle militem se dicebat, qui inter eundum manus, in pugnando moveret pedes, qui sterteret altius quam in prælio fremeret. Idem de Lacedæmoniis scribit Ælianus. Hæc igitur in delectu Princeps noster observabit. Sed & hoc, quâ regione præstet milites eligere. Galli strenui, pugnæque avidi sunt, & equitatu plurimum valent. Hispanorum corpora magis ad inediam & laborem facta sunt.

Ælianus lib. 14. variar. hist.

Domin. Cyllen. lib. 2. cap. 1.

—populi quos despicit Arctos
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haud urget leti metus; inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæq; capaces
Mortis, & ignavum est rediturae parcere vitæ.

Lucanus.

Addo hoc, melius esse milites ex agris, quam ex urbibus eligere. duriores enim sunt, rubustiores, & laborum patientiores, deliciarum ignari, parvis contenti; quemlibet aerem sive diurnum

Veget. lib. 1. c. 1.

num

Lib. 18. c. 5. num, sive nocturnum ferre assueti: ut & fossam ducere, onus ferre, & quæ hujusmodi sunt. *Fortissimi viri*, ait Plinius, *& milites strenuissimi ex agricolis nascuntur, minimeque male cogitantes.* Loquor de minoribus militibus: nam majores ex urbe eligi possunt: quippe qui ingenio magis & animo vigeant, sintque gloriæ & honoris magis cupidi? ac proinde, cum opus est, omnem laborem & discrimen subeant. *Alexand. ab Alex. lib. 1. c. 20. Avent. lib. 1. Ann. Bojor.* Quæri hic de ætate potest. Alexander profecto ille Magnus, orbem aggressurus, non juvenes robustos legit, sed veteranos; plerosque etiam emeritæ militiæ, qui cum patre Philippo, patruisque militaverant; ut non tam milites, quam magistros militiæ electos omnino putares. Nemo enim ordines, nisi sexagenarius, duxit. *Politic. lib. 8.* Aristoteles vult, ut juvenes in optima Republica decimo anno ætatis primum bellicis exercitiis assuescere apud Pædotribam incipiant. Apud Persas juvenes à vigesimo ad quinquagesimum annum militare cogebantur. Qui hodie de hac rescribunt, ajunt haud fere quemquam minorem septem & decem annis, aut sex & quadraginta majorem, militiæ adscribendum esse. *De brev. vitæ c. 7.* *Lex à quinquagesimo anno cogit*, ait Seneca, *à sexagesimo senatorem*

non

non citat. Ut igitur concludam, caveat sibi Princeps, milites sine ullo discrimine, ex omni hominum fæce conscribere, numeri tantum implendi caussa. Consideret cujus quisque ordinis sit, quam artem exercuerit, quomodo extra belli tempus se gesserit, & quæ hujus generis sunt. *Non subitum legit militem*, ait Tacitus, *sed veterem expertumque belli.* Harum rerum contemptum, multarum calamitatum caussam fuisse palam est. Hinc sæpissime factum legimus, ut ad solum hostium adventantium clamorem, castra deserta fuerint, pugnæ infeliciter commissæ, oppidaque & urbes occupatæ. Epaminondas Thebanorum dux, quatuor tantum millibus stipatus, ex quibus quadringenti equites erant Lacedæmoniorum exercitum viginti quatuor millium peditum, equitum vero mille sexcentorum, collata acie vicit. Ipse postea cum arreptis quindecim millibus Lacedemona adortus esset, nō amplius centū jam effœtæ virtutis senes eum egregie sustinuerunt. Balduinus, Gothofredi Bullionii frater, & in regno Hierosolymitano successor, cum illud contra Turcas defenderet, ducentis sexaginta equitibus tantum, peditibus nongentis stipatus, Caliphæ exercitum, in quo equitum novem *Front. lib. 4. Xenoph. lib. 7. hist. Just. 6.*

millia, peditum viginti millia erant, tam egregie stravit, ut unico conflictu equitum quinque millia præter pedites trucidarit.

CAPUT XV.
De
Disciplina militari.

Æl. Lampr.

AD disciplinam militarem venio, quam merito dixit Alexander Severus Rempubl. continere; quæ, si dilabatur, & nomen & Imperium Romanum amissum iri: quippe quæ ex ignavo cive fortem; ex intemperante, moderatum; ex desidioso strenuum; ex luxurioso, frugalem; ex libidinoso, continentem efficiebat. Hanc ipse tam severe servavit, ut cum exercitum in Parthos duceret, non milites, sed Senatores transire dicerentur. Quacunque iter legiones faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant. Si quis de via in alicujus possessionem deflexisset, pro qualitate loci, aut fustibus subjiciebatur, aut virgis, aut condemnationi; aut, si hæc omnia transiret dignitas hominis, gravissimis contumeliis afficiebatur, quum diceret *Visne hoc in agro tuo fieri, quod alteri facis?* Ad disciplinam porro recte instituendam, opus est primum exercitatio. Unde &

Exercitus vox manavit, plus etenim usus, quam vires prosunt: nec annorum numerus, sed continua exercitatio artem militarem docet. Ideo Avidius Cassius exercitium esse voluit septimi diei, omnium militum, ita ut sagittas mitterent, & armis luderent. Dicebat enim miserum esse, quum exercerentur athletæ, venatores & gladiatores, non exerceri milites, quibus minor esset futurus labor, si consuetus esset. Maximinus senior, priusquam ad Imperium conscenderet, sub Alexandro militans, quintum semper diem in armis ducebat, militarique more quotidie currendo atque luctando militem exercebat. Ipse quoque quamquam jam grandis natu, campestrium exercitationum labores cum aliis militib. subibat. In exercitu nihil pejus ocio excogitari potest, cum soleat fere ac solum fons atque origo seditionum omnium esse: quod de Carthaginensibus in Siccam traductis militibus testatur Polyb. I. Sapienter Claudius, qui, ne miles ocii exerceret, inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio fossam produxit, qua incerta Oceani vetarentur. Ut igitur milites olim perpetuo ad cursum, ad saltum, ad nandi usum, ad jacienda missilia, ad conscendendos equos cum

Varro de ling. lat. 4. & Prisc. lib. 6.
Vulcatius Gallicanus.
Lamprid. in Severo.
Tac. lib. 11.
Vegetius.

Vide Onosandrum de optimo Imp. tit. De exerc. militibus. armati essent, ad cæsim punctimque feriendum, ad jaculandum, ad onus portandum, cibos, utensilia, arma ad incedendi ordinem, ad salitionem & similia exercebantur. Unde fiebat, ut scutum, galeam, gladium in onere milites non plus numerarent, quam (ut Ciceron. verbis utar) *Cicero.* humeros, lacertos, manus. arma enim membra milites esse ducunt. *Aliis arma oneri sunt* ait Hegesippus, *nobis integumento, quia usu levantur.* Sic hodie Princeps vel belli Imperator, milites suos ad hodiernum armorum genus exercebit, bellica ut signa à se data observent: pedites quidem saltu, *Dom. Cyll. lib. 2. cap. 2. & 3.* cursu, palæstra, sclopetariis ejaculationibus, quæ ad scopum præfixum fieri solent: interdum fictis incursionibus, insidiis, adumbratis proditionibus, simulatis itineribus, panicis terroribus. Equites & hoc insuper, equos suos curare, currere & recurrere docere, incitare, tum sistere, tum de via de flectere, tum per salebras decurrere, nec fossæ nec rivo parcendo: denique & in orbem flectere, ex his pugnare, & alia bello necessaria. Vix credibile, quantum exercitium in milite possit: nam non solum corpus ad omnia assuefacit & firmat, sed etiam animum. Certum est, milites in exercita-

citatos bellum summopere reformidare, & strepitu, tumultu, fragore, instrumentorum bellicorum ictibus & præcipue eorum, qui fulminum tonitruumque instar, posteriora secula invenerunt, summe turbari. *Alex. ab Alex. lib. 2. cap. 25.*

Major est bello timor ipse belli.

ut contra bene exercitatos prœlium cupere. Ex usu enim, vel ex animi præparatione providentiaque unusquisque præstantior fit. *Scientia rei bellicæ,* ait Veget. *dimicandi nutrit audaciam. Nemo facere metuit, quod se bene didicisse confidit.* Hac unica ratione Metellus à luxu suos avocavit, & strenuis deinde bellatoribus adversus Jugurtham usus est. Indolem Scipionis sic depingit Silius: *Salustius in bello Jugurth.*

Ipse inter medios venturæ ingentia laudis,
Signa dabat, vibrare sudem, transmittere saltu
Murales fossas, undosum frangere nando
Lorica indutus vadum. spectacula tanta.
Ante aciem virtutis erant; sæpe alite planta
Ilia perfossum, & campi per aperta volantem
Ipse pedes prævertit equum, sæpe arduus idem.

S 3 *Castro-*

Castrorum spacium, & saxo transmisit & hasta.

De exercitio Cn. Pompei Mani Sallustius hoc memorat: Cum alacribus saltu, cum velocibus cursu, cum validis recte certabat. Neque enim aliter Sertorio par esse potuisset, nisi sese & suos milites frequentibus exercitiis præparasset ad prœlia: ait Vegetius.

CAPUT XVI.

De *Ordine militibus servando: deque pœnis militaribus.*

ORDINEM quoque in bello servare, maximi momenti est; immo nihil salutarius tutius. Ordo in dirigendis copiis consistit per legiones, cohortes, centurias & decurias, ut acies distincta facilior ad imperia sit. item in incedendo, ut milites modum certum servent in itinere, in acie distent inter se æquali & legitimo spacio, non conglobent aut laxent agmen, neve ulla confusio oriatur: dividantur per contubernia, ut decem; sint vel pauciores sub papilione uno, & unus ejus contubernii caput sit. Macedones phalangibus Asiam, Romani legionibus suis totum fere terrarum orbem subegerunt. Legiones tamen, quæ modo quattuor, modo quinque, modo

Onosander de opt. Imp. Sigon. lib. 1. de antiq. jure civium. Rom. c. 15.

modo sex millium petitum; itemque modo ducentorum, modo trecentorum equitum erant, melius dispositas, & ad quodlibet facinus aptiores video. Tria enim hæc militum genera, Principes, hastati, triarii; pedites quidem in cohortes, cohortes in manipulos, manipuli in centurias, centuriæ in contubernia; equites vero in turmas, turmæ in decurias distribuebantur: & legionis milites viritim pugnabant; phalangis vero generalis impressio erat. ideo Livius legiones Celtiberorum quasi cuneum formare solitas scribit. quo genere pugnæ tantũ valuerunt, ut quacunque parte perculere, impetum sustinere nequiverint. Erat & Francis forma aciei instar cunei, Δ literæ figuram præ se ferens, anteriore quidem sui parte in acutum desinens. Pressa enim erat & densa, scutis undequaque inter se consertis munita; dixisses suis caput sua structura efformare. Alæ vero utrimque ex centuriis & decuriis in longum compositæ, & ut plurimum in obliquum protensæ, paulatim ab sese dilatabantur, & dirimebantur, in maximam laditudinem desinentes: adeo ut locus intermedius vacuus relinqueretur, & nudata militum terga seriatim conspicerentur. Aversi enim inter

Livius.

Agath. lib. 2.

inter se stabant, ut hostibus adversi essent, & extuto confligerent, scutis protecti; terga vero mutua illa inter se contrapositione tuerentur. Ordo in pugnando hic erat: Gravis armatura pro muris stabat; in qua prima acies & secunda immota stabat. Triarii vero residebant. Levis armatura adversarios provocabat. Gravis armatura prœlium excipiebat; sed levis armatura fugientes sequebatur. Nostris temporibus armorum mutationem, ordinis mutatio subsecuta est. quum enim duobus cornibus dextro & lævo, ac jugo sive medio exercitus constet, ac veluti corpus suis partibus, sic ipse multis aciebus perficitur. Nam acies ipsa sive quadrata, sive triangularis, vel scorpionis, vel quacunque alia forma fuerit, in ejus medio spacium relinquitur, in quo ducis signum poni solet, circum id equites armati, quasi ut cataphracti, in angulis & etiam in medio tormenta, sæpè etiam in fronte, quæ cum pilas emittunt, milites cedere jubent, ac si alam facerent. Deinde ad sua loca simul redeuntes impetum in hostes faciunt. Pedites inter hastatos, undique à fronte, & à lateribus & à tergo sclopetarii collocantur, ac singulis hastatis singuli interseruntur. Sic quælibet peditum

Domin. Tyll. lib. 2. cap. 6.

tum acies instruitur. Post dextrum & sinistrum cornu in lateribus, equites gravis armaturæ collocantur veluti murus & peditum robur, vel ubicunque erunt hostium equites, illis opponendi sunt. Extra ipsa latera equites levis armaturæ ad pugnam ineundam & lacessendum hostem, & ne quis fugiat, locari solent. Ordinis sui desertor capite plecti solet. Isocrates *Isocrat.* in oratione de pace declarat infames olim habitos, qui vel ordinem deseruissent, vel clypeum abiecissent. Idem indicat Æschines adversus Timarchum, quod non fuisset in bello. Aut qui hastam abjecisset, ei non licebat [in] concione quicquam agere. Scipio ad Numantiam, quē extra ordi- *Plutarchus* nem deprehendebat, militem Romanũ quidem vitibus, extraneum vero fustibus cædendum curabat. Qui Imperatoris injussu, dimicabant, temeritatem illam Romani extremo supplicio luebant. Manlius Torquatus, vir fortissimus, & Imp. optimus, militaris disciplinæ sanciendæ gratia, filium singulari virtute præditum, securi percuti jussit, quod parentis injussu hostem, à quo provocatus fuerat, occidisset. Is igitur illis optimus miles habebatur, qui optime parere didicerat. Theopompus La-

cedæmoniorum rex affirmanti cuidam propterea Spartam salvam & incolumem esse, quod ducibus uteretur imperandi gnaris. *Immo*, respondit, *civibus &* | *populo ducibus obsequente*. Ostendit & Scipio major, militibus Imperatorem potius, quam hostem metui debere; cum percontanti qua re fretus, classem educere pararet in Africam, ostendit viros armatos sese exercentes & turrim excelsam mari imminentem, & dixit; *Nullus eorum est qui non conscensa turri, semet in mare præcipitaturus sit si jussero*. Turcæ hoc tempore in servando ordine disciplinâque militari cunctas nationes antecellere dicuntur: tanta enim severitate & justitia eam exercent, ut veteres quoque Græcos Romanosque superare putentur. Nulla umquam inter eos pugna exauditur. nam vel minimum delictum capite vindicatur. Prompte obediunt imperantibus, ita ut nullum, quamvis manifestum vitæ discrimen subterfugiant. sine tumultu & clamore in castris versantur, & quamvis semper ibi maxima sit frequentia, silentium perpetuum & stupendum observant. Manus minima significatione & nutibus reguntur, profunda tranant flumina, abruptos superant montes, vigiliæ inediæque tole-

Renatus Lusignanus lib. 1. c. 5.

tolerantissimi, nec unam quidem mulierem in castris habent. In expeditione nemini infensi: ideo agricolæ ad eorum aspectum nequaquam pavent: tantum abest ut operas aut domos deserant, quum nullum damnum, nullam vim reformident. Tantum scilicet conducit ad disciplinam omnem ordinemque militarem servandum, in impudicitiam, homicidium, contumaciam, rapinam, præfectorum contemptum, &c. morte aut ignominiosa missione, pro ratione delicti animadvertere.

Non erit in nostris nobiscum femina castris,
Qui reus exstiterit, spoliis nudatus abibit,
Turpiter; & naso mutilabitur illa resecto.

Hoc præterea nisi fieret, id eveniret, quod DEUS minatur: *Corruetis coram hostibus vestris; subjiciemini eis; fugietis, nemine persequente; terrebit vos sonitus folii volantis.* Eleganter Alexander Severus Tribuno militum: *Si vis*, inquit, *Tribunus esse, immo si vivere vis, manus militum contine: nemo pullum alienum rapiat; uvam nullus auferat; nemo segetes deterat; nemo sal, oleum, ligna exigat; nemo ovem alterius rapiat; annona sua contentus sit miles; è præda* Levit. 26. Ælius Lampr.

hostium, non è lachrimis provincialium habeat; arma tersa sunto ferramenta samiata, calceamenta fortia; vestis nova vestem veterem excludat; stipendium in baltheo, non in popina habeat, & quæ sequuntur. Quod de præda dicitur, cum moderatione intelligendum est. In conflictibus enim plærumque vincentibus obstitit, omittere hostem ut spolia secteris. *Sarmatæ*: ait Tacitus *cupidine prædæ graves, onere sarcinarum veluti vincti cædebantur*. Dignissima notatu illa apud Saxonem Grammaticum vox est: *Ne fatigetis milites, opum onere, manus prælio destinatas; ac scitote triumphum ante carpendum, quã censũ. Proinde auro spreto, auri dominos insequamini: nec æris, sed victoriæ fulgorem miremini: meminisseque vos decet, satius trophæum pensare, quam quæstum: potioremque esse metallo victoriam*, &c. Militi minori tamen in præda plus licet, quam Duci. Non loquor hic de prædæ divisione, quæ ab ipso Imperatore fieri consuevit. in ea enim merita & labores cujuslibet militis perpenduntur, Sed de illa quæ interdum ad excitandum militem conceditur. Themistoclem ferunt, quum aliquando post victoriam ad mare, visendi cadavera gratia, accessisset, ac torques armillasque passim dissectas videret; se

Lib. 17. an.

Lib. Rerum Dania.

qui-

quidem præteriisse, sed amico qui sequebatur dixisse: *Collige, tu tibi, nam tu Themistocles non es.* Illud animadvertendum, ne parta aliqua victoria, milites rerum abundantia ad voluptatem & luxuriam inclinent. *Miles* (inquit Severus apud Lampridium) *non timet, nisi vestitus, calceatus, armatus, satur, & habens aliquid in zonula.* Coronidis loco juramentum militum Atheniensium addo: *Non ignominia afficiam arma sacra, neque deseram meum astitem, quo cum vinctus fuero; dimicabo pro sacris & profanis, sive solus, sive cum multis: Patriam non relinquam in deteriori statu, sed ampliori meliorique quam acceperim: semper magistratui præfecto prudenter obediam, & legibus constitutis parebo, & aliis quibuscunque plebis consensu decretis. quod si quis leges vel irritas facere, vel eis non obtemperare velit, non concedam, sed ulciscar tam solus quam cum pluribus. Sacra quoque patria colam. Horum dii mihi testes & conscii sunto.* Cæterum (ut hoc obiter moneam) pœnæ militum leniores olim erant stipendii privatio, ad hastæ dationem condemnatio, extra oppidum hibernatio: item fossam fodere, stipendia prorogari, discinctos destitui, hordeo pasci, sanguinem mitti à castris segregari, ignominia mitti, &c. Graviores pœnæ erant, virgis cædi,

Stobæus serm. 14. de Repub.

cædi, vite verberari, linguæ abscissio, manuum amputatio, crurum exsectio, in servitutem adactio, exsilium, securi percussio, decimatio: & aliæ, pro ratione delicti, ut supra dixi.

CAPUT XVII.

De

Vario præmiorum militarium genere.

HISCE non minus necessarium est, egregia facinora præmiis, laudationibus scilicet, honoribus & opibus, compensare. Hæc nominavi, quia præmia ad decus, utilitatem, & utrumque comparata sunt: ea tamen quæ plus utilitatis habent, minus honesta videntur; cum dignitas utilitate elevetur. Utut sit, hinc coronæ murales, civicæ quernæ, navales gramineæ:

Bod. lib. 5. cap. 4.

Mos erat in veterum castris, ut tempora quercu
Velaret, validis fuso qui viribus hoste
Casurum morti potuit subducere civē.

hinc annuli, hinc tituli, Magnus, Pater Patriæ, aliique. Magni nomen meruerunt Alexander, Q. Fabius, Pompejus, Constantinus, Michael Palæologus, & alii nonnulli. Patres vero patriæ quam plurimi. Hinc tibicines & funales cærei, hinc statuæ, hinc munerum distributiones, donorum largitio-

nicatio

gitiones, stipendiorum auctiones, & alia quæ virtutem excitant, imagines, arma gentilitia, ordinum promotio, militare cingulum, triumphus. Extat apud Vopiscum Valeriani Imp. ad Aurelianum oratio, habita præsente exercitu, præsente officio Palatino, assidentibus Consule, Præfecto prætorio, Præside Orientis, &c. *Gratias tibi agit Aureliane Respubl. quod eam Gothorum potestate liberasti: abundamus per te prædâ, & his omnibus, quibus Romana felicitas crescit. Cape igitur tibi pro rebus gestis tuis coronas murales quatuor, Valares quinque, hastas puras decem, vexilla bicolora quatuor, tunicas ducales ruffas quatuor, pallia proconsularia duo, togam prætextam, tunicam palmatam, togam pictam, subarmalem profundum, sellam eboratam. nam te Consulem hodie designo.* & quæ sequuntur. Inde factum, ut & Otho I. Imp. fortissimum quemque militiæ suæ adscriberet, eosque qui strenuam sibi fidelemque operam navassent, regalibus suis insignire instituerit. Erant autem Regalia, dignitates & prædia quæ Rex benemeritis ad arbitrium concedebat: Dignitates, ut Duces qui Ducatum; Marchiones, qui Marchiam habebant; Comites, qui Comitatum à Principe in feudum acceperant; Prædia, ut vectiga-

Fl. Vopisc.

Sigon. l. 7. regni Italia.

ctigalia, telonea, portus; Ripalica, pedatica, monetæ, piscariæ, molendina, salinæ, fluminum usus, & omnis istorum proventus, aliaque ejus generis. Maximum incitamentum est præmium. *Sic se*, inquit Salustius, *hostem ferire, murum ascendere, conspici, dum tale facinus faceret, properabat miles; eam bonam famam, magnam nobilitatem putans*. Notatu dignissimum Alexandri Severi exemplum est, qui militum suorum, cum solus esset, rationes, & numerum & dignitates recensebat, & de promovendo sibi adnotabat, & perlegebat cuncta pittacio, quisqualis esset miles, & à quo promotus. Quod si Princeps, uxorũ quoq; & liberorum eorũ, qui strenue pugnando occubuerint, se rationem habiturũ promiserit, non ferrum, non flammas metuent. Athenis lege sancitũ erat, ut iis qui pro patria pugnando cecidissent, ex publico funus fieret, & in frequentissima civium concione laudarentur: sed & illorum filii in Prytaneo publicis sumptibus alebantur, instruebanturque ad ætatem usque justam. Id nisi Romæ quoque, Carthagini, Spartæ, & alibi observatum fuisset, nunquam urbes illæ ad tantam magnitudinem pervenissent. Huc privilegia militaria pertinent, quæ sarta tecta con-

Salustius.
Lamp.

conservari debent. Exstat elegantissima Caroli Magni post debellatos Saxones Longobardosque oratio: *Ite(inquit) milites mei: vos heroes vocabimini, socii regum, judices criminum. Vivite posthac laboris expertes: consulite Regibus publico nomine, favete fœminis, juvate pupillos, consilio circumdate Principes: ab his victum, vestitum, stipendium petite: Si quis negaverit, inglorius infamisq; esto. Si quis injuriã vobis intulerit, reũ se majestatis agnoscat. Vos autẽ cavete, ne tantum decus tantumq; privilegiũ justo bellorum labore partum, aut ebrietatis aut scurrilitatis, aut alio quovis vitio maculetis; ne quod largimur vobis ad gloriam, redundet ad pœnam.* Huc pertinent militiæ vocationes. Mos fuit equitibus Romanis, ubi legitimum tempus stipendiorum expleverant, ut equum in forum ad Censores adducerent; enumeratisque singulis Ducibus & Imperatoribus, sub quibus meruerant, ac reddita militiæ ratione, peterent vacationem: ibi & honos habebatur, & ignominia pro cujusque vita acta. *Sedebant* (inquit Plutarchus) *magna gravitate Censores, Gellius & Catulus, transvehebant equites. Cn. Pompejus autem (qui jam bis triumphaverat, & Consulerat cum Marco Crasso) conspiciebatur superne in forum*

Camer. Med. 79.

Plutarchus in Pompejo.

descen-

descendens. Erat aliis quidem Magistratibus insignis ornatus, sed equum manu trahebat. Ut prope accessit, & cognitus est, equum admovit Rostris. Stetit populus; stupore & silentio defixus. Censores vero ex ea specie simul verecundia & gaudium occupaverunt. Inde major natu interrogavit eum: Quæro ex te, Magne Pompei, ecquid omnia stipendia impleveris? *Cui Pompejus alta voce:* Omnia implevi, *inquit*, & me ipso Imperatore. *Quod audiens populus, conclamavit: neque sedari præ lætitia clamor poterat: sed consurgentes Censores domum eum deduxerunt, populo prosequenti & applaudenti gratificantes.*

CAPUT XVIII.

De *Consiliis militaribus.*

AD Principis militaria consilia ut deveniam, quæ partem non minimam hujus prudentiæ faciunt: Princeps nec bellum appetet; nec lacessitus facile pacem petet. *Multa sunt magnis ducibus* (ut Marcellus Q. Fabio dicebat) *sicut non aggrediendis, ita semel aggressis non dimittenda; quia magnæ famæ momentum in utramq; partem fiat.* Et (ut antea dixi) nisi major emolumenti spes, quam damni metus appareat, prælium non conferet. Ut guberna-

Livius lib. 24.

bernator magis optandus qui Cyaneas cautes arte vitat, quam qui enavigat; ut præstantior medicus, qui morbum præcludit, quam qui receptum arte levat: Ita Princeps qui consilio efficit ut sine prælio vincatur, eo præstat qui rei militaris peritia ea graviter administrat; alterum enim necessitatis; alterum, felicitatis: alterum, remedii est; alterum, voti. Non facile universus Reip. status, fortunæ varietati exponendus. Lacedæmonios legimus, clade Leutrica & Mantinensi accepta à Thebanis, duce Epaminonda, Principatum Græciæ amisisse. Laudantur cauti cunctatoresque duces, qui nullo loco, nisi quantum necessitas cogit, fortunæ se committere volunt. Quod si tamen prœlium conferendum est, id in Imperii sui visceribus non faciet; sed hostem, si fieri potest, extra Imperii fines anteverteti. Ex belli fortuna, hominum voluntates facile mutantur. Et foris, si qua acepta fuerit calamitas, emendari potest: quæ domi accipiuntur clades, exitiales habentur. Sic Pharsaliæ prœlium omnia Cæsari in prædam dedit. Sic Philippi acies Antonio & Augusto. Ideo Sabinus apud Tacitum Vitellium exhortatur, *eat obviam legionibus, de summa rerum illic certet: cætera secun-*

In Panegyr. ad Philip.

Justinus. *dum eventum prælii cessura.* Id nimirum Agathocles videns, quum cerneret Carthaginienses Syracusas obsidére in animo habere, bellum in Africam feliciter transtulit. Id consilii ab Annibale Anthiocho regi darum est, Plutarchus ut bellum in Italiam trajiceret: Romanos nisi in Italia opprimi non posse. Quod perpendens P. Sulpicius Consul, ita suos alloquitur: *Si non piguisset vos in Africam trajicere, hodie in Italia Annibalem & Carthaginenses hostes non haberetis.* Quod si tamen Princeps noster intra sui Principatus limites prælium commiserit, provide cum victis aget, & fines excedere petentes in dubio, permittet. Themistocles victo Xerxe pontes destruere prohibuit *Aptius*, inquiens, *& tutius est, cum ex Græcia expellere, quam cogere ex desperatione pugnare.* Iphicrates quum hostes fugasset, & in angustissimum locum deduxisset, dicere solebat, Non cogendos esse hostes ut strenui sint, sed tempus & locum fugæ dandum, ut quanto minimo periculo victoria obtineretur. Sapientissime. Crescit sæpissime ex desperatione clausis, audacia. Invicta vis est necessitatis,

Namq; illud sapientum dictum, non meum,

Necessi-

Necessitate dira, nil fortius.

Mempsis Aribæo bellum inferente, omnia protulit extra murum, ne intra mœnia concluderetur; & pro civitate collocavit uxores, liberos, pecunias, portas etiam civitatis destruxit. Aribæus apparatum illorum desperationi similem veritus; metuensque ne ad mortem usque prœlium facerent, exercitum abduxit. Agesilaus Messeniam exercitum ducens, misit exploratorem: quo nunciante, non solum ipsos Messenios ex urbe prodire, sed etiam uxores ipsorum, & liberos, atque servos in libertatem vocatos, discessit: quod eos de vita desperasse videret, atque idcirco fortius pugnaturos. Idem Pelopidas, & alii egregii duces observarunt. Henricum quemdam Anglorum Regem legimus, ab exercitu Gallorum circumventum, omnia quæ in Gallia habebat, Regi Gallo tradere voluisse, si sibi fuisque abitus tantummodo permitteretur. Quod cum nulla ratione obtinere se posse videret, Centurionibus noctu convocatis, eos ita allocutus est: *Neque fugere, (inquit) commilitones, neque ex hostibus incolumitatem consequi precibus nostris valemus; sola nos arma adjuuare possunt. Non est quod numerosum exercitum formidetis:* DEUS *justa*

Polyænus lib. 7.

Front. lib. 2. cap. 1.

Polyænus lib. 2.

Æneas Sylu. lib. 3. comment. in Panorm.

stæ aderit: is devote jam orandus, & die crastino strenue pugnandum. His verbis dimissa concione, cum nox in diẽ abire inciperet, commisso prœlio, octo Anglorum millia, incredibile auditu, sexaginta hostium millia fudere: ita ut eam potissimum diem Gallorum opes fregisse scribant. Eadem ratione Galli, Philippo Rege, Othonem Imp. superarunt. Huc pertinent illa Catonis Majoris verba: *Inter nos (inquit) commilitones & castra nostra, medii hostes sunt: à tergo, hostium ager est, quod pulcherrimum, idem tutissimum est; in virtute spem positam habere, & in prælio potius, quam in fuga mortem oppetere.*

Ægid.

—moriamur, & in media arma ruamus,

Una salus victis, nullam sperare salutem.

Jovius & Bodinus.

Consimili errore Vastonem Fuxæum peccasse legitur. nam cum ad Ravennam hostium copias fudisset, reliquias Hispanorum in cuneum coactas, quæ fuga sibi salutem quærebant, persecutus, vitam primum, nec multo post cætera quæ clarissimis victoriis adeptus erat, amisit. *Minus cruenta victoria fuisset*, ait Livius, *si patentiori campo, & ad fugam capessendam facili, foret pugnatum.*

Lib. 28.

CA-

CAPUT XIX.

De *Praecoci consilio vitando: locoq; ad castra pugnamq; idoneo.*

PERGO. Mature quin etiam omnia deliberabit, ne sua dicta factaque praecipitet. Unde recte Electra apud Sophoclem:

Qui facinus ingens tentat, lentus est.

Scribit Plutarchus, C. Domitium hostium aciem contemplatum, suis praefectis, ut exemplo signa inferret, instantibus, sibi satis temporis suppeditare negasse, ut concisis tot millibus, atque impedimentis eorum direptis, in castra reversi corpora curare possent, idem se postridie maturo consilio facturum, ostendit, quo tempore, praelio conserto, quinquaginta millia trucidasset. Plut. in Apophth.

Vis consilii expers, mole ruit sua:
Vim temperatam dii quoq; provehunt Horatius.
In majus.

In omnia itaque hostium inquiret, mores, naturam, ingenium, numerum, locum ut quae ipsi non secus ac sua cognita esse debent. *Nihil ex iis* (ait Tacitus) *Caesari incognitum. Consilia, locos, prompta occulta noverat, astusque hostium in perniciem ipsis vertebat.* quae res apud nostros tanti fuit, ut ipsi

quoque

quoque exploratores agere non sint veriti, solertissimorum ducum magis quam prudentis Imperatoris officio functi. Id de Majorano, divo Constantino Magno, Mithridate, aliisque legimus. Cum Q. Sertorius adversus Cimbros, cum C. Major in castris esset, mutata veste in Cimbrorum castra penetravit, ut illic hostium consilia atque ordines observaret. nimis magno periculo id agere aggressus, quod per alios, vilioris fortunæ homines, minori Reipubl. periculo assequi potuisset. Non negaverim tamen, locum castra ponendi, pugnandive quod attinet, ipsum principem, si fieri potest, belli ducem, ejusque opportunitatem dispicere debere, ut hostem sustinere, eumque opportune aggredi, aut includere possit. Hoc præterea requiro, ut regionum loca non tantum annotata habeat, sed etiam picta; ut non solum mentis consilio, verum etiam oculorum fide, cuncta perdiscat: ut facile sciri possit, quibus copiis dimicandum, qua aciei specie, qua ratione latera tergaque subsidiis firmanda, & quos milites in fronte, si periculum imminet, debeat collocare. Neque hoc solum, sed & insuper vellem, Principem itinerum peritos eligere; ut paucorum prudentia, solertiaque

Plutarch. in Sert.

Fulg. lib. 9. cap. 8.

tiaque multorum saluti esse possit. Denique det operam; ne itinerum consilia hostis rescifcat. Ajunt Xanthippum Lacedæmonium, Punici belli fortunam, sola loci opportunitate convertisse. Nam cum desperantibus jam Carthaginensibus, Afros qui equitatu & elephantis præstabant, colles sectari; à Romanis autem, quorum robur in peditibus erat, campestria teneri: Pœnos in plana deduxit. Ubi per elephantos dissipatis ordinibus Romanorum, , sparsos milites per Numidas persequutus, eorum exercitum fudit, in illam diem terra marique victorem. Similiter Cn. Pompejus, cum in Cappadocia locum castris editum elegisset, proclivi impetu militum, Mithridatem facile superavit. Eadem ratione & C. Cæsar adversus Pharnacem Mithridatis filium] dimicaturus, in colle aciem instruxit. quod expeditæ victoriæ caussam dedit: quia pila ex edito in subjectos barbaros emissa, protinus eos averterunt. Hisce & similibus exemplis historiæ repletæ sunt. Hoc quoque Princeps in loco deligendo cavebit, ne miles pulverem, ventum, Solemve ante faciem habeat. Multos hac ratione profligatos legimus; Romanum apud Cannas ad Meridiem versum; Cartha-

Onos. de opt. Imp. tit. de educendo exerc.

Front. lib 2. cap. 2.

Front. ib.

Val. lib. 7. cap. 4.

Dom. Cyl. lib. 3. ca. 10.

Plutarchus in Timoleon.

giniensem vero ad Septemtrionem. Experimur quotidie, quam Sol intuenti visum eripiat, quam ventus contrarius aciem inflectat, hostiumque tela adjuvet, quam denique pulvis fronte congestus, oculos impleat & claudat. L. Paulus Æmilius cum Perseo dimicaturus, tantisper moratus dum Sol vergetet in occasum circumactus, ne lumen Solis, quod erat suis matutino tempore, ex adverso, oculos eorum perstringeret, sedens in tabernaculo suo, quod campos & hostium castra spectabat, tempus terebat. Inclinato tandem in vesperum die, cum hoste congressus hora nona, ante decimam eum profligavit. Tale quid de Mario scribunt, qui contra Cimbros suos ita disposuit, ut advers. Sole, vento & pulvere Barbarorum occuparetur exercitus. Sciebat vir prudens, eos glaciem ac nives perferre posse, æstum & Solem non item. Annibal calidissimus Imp. patentibus in campis, observato loci ingenio, quod & Sol ibi acerrimus, & plurimus pulvis, & Eurus ab Oriente semper quasi ad constitutum flaret, ita aciē instruxit, ut Romanis adversus hæc omnia obversis secundum ipse cælum tenens, vento, pulvere, Sole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæsi, ad hostium satietatem, donec Annibal diceret militi suo: *Parce ferro.*

Plutarch. in Æmil.

Plutarch. in Mario.

CA-

CAPUT XX.

De

Tempore pugnæ servando, deq; celeritate in exsequendo.

NON minus necessarium est belli Imperatori tempus observare. Id nimirum respexit C. Marius, qui Cimbrorum Regi ad pugnam ipsum provocanti, ut die & loco præfinito prodiret, respondisse fertur, *Non esse moris apud Romanos, ut committendæ pugnæ consiliũ ab hostibus mutuarentur, prælia non destinata, sed ex occasione sumenda, & pro occasione consilia mutanda, consilia nova novis rebus accommodanda, ut omnis temeritas absit.* C. Cæsar dicere solitus est, *Nihil in bello, opere insperato potentius esse.* Carolus Borbonius ad urbem Romam intentissimo totius exercitus cursu pervenit, egens commeatus & tormentorum expers: sed signiferi cujusdam insperato exitu occasione capta, scalis appositis, Clemente P. M. exterrito, neque ullum fugæ consilium explicante, frustra trepidis animis obsistente urbana multitudine, urbem vi capit & diripit. Porro occasiones erunt, veluti hostes dormientes, corpora curantes, convivantesve & nihil tale cogitantes aggredi. Hac ratione M. Valerius Calenos

Plutarch. in Mar.

Jovius lib. 24.

Bellajus lib. 3.

Plutarch. in Lysandro Livius lib. 28.

vino & epulis festo die indulgentes, adortus, minimo damno magnam stragem fecit, Calibusque captis ac direptis Calenum triumphum Romæ egit. Unde illud Virgilii;

Invadunt urbem somno vinoque sepultam.

Et Q. Cæcilius Metellus, desperata jam victoria, cum discessum meditaretur, certior factus à Sostrato proditore, custodias vigiliasque festo die negligentius servari, Syracusas cæsis vigiliis invasit. Athenienses in bello quod adversus Peloponenses anno sexto & vigesimo gerebant, diuturna militia fessi, remissius custodias excubiasque agebant. qua re cognita Lysander, passim in agris diffusos oppressit. qua quidem victoria Athenienses Lacedæmoniis succubuerunt. Nihil autem in bello, insperato opere esse melius, in Hispania Scipio observavit, qui cum comperisset Asdrubalem, exercitu jejuno mane processisse, usque ad horam septimam suos in acie constituit; quibus præcepit, ut quiescerent, cibumque caperent. Cumque hostes inedia, siti, mora, sub armis fatigatos castra repetere conspiceret, copias eduxit, prœlium commisit, insigni victoria. Ex his colligimus aliud prudentiæ bellicæ caput, Securitatem

tatem

tatem scilicet Principi nostro vitandam esse: quum certissimum sit illud Velleji Paterculi, *Neminem celerius opprimi, quam qui nihil timet, & frequētissimum initium esse calamitatis, securitatem.* L. Martius eques, qui reliquiis exercitus duorum Scipionum præfuit, cum in propinquo bina Pœnorum castra paucis millibus passuum distarent, cohortatus milites, proxima castra intempesta nocte ádortus est; &, cum hostem victoriæ fiducia incompositum aggressus, ne nuncium quidem cladis reliquisset, brevissimo tempore militi ad requiem dato, eadem nocte, raptim famæ rei gestæ prægressus, altera eadem castra invasit. Ita bis simili eventu, deletis utrobique Pœnis amissas P. Rom. Hispanias restituit. Scribit Sabellicus, Turcos Crojam Epiri urbem cum obsiderent, eruptione à Venetis facta, magna clade affectos, castris exsutos fuisse. Quo facto, dum doctores consultant, debeant ne pulsis hostibus, in Turcarum castris, nocte illa, quæ instabat, esse, an in sua redire, nondum remisso prœlio: ecce hostes in Venetos cum clamore cōversi, victores fœdissima cædē in oppidum usque persecuti sunt. Per noctes igitur vigilias obeant, maxime quæ intra vallum habentur: inter-

Front. lib. 2. cap. 10.

Lib. 10. Decad. 3.

diu vero equites, qui pro castrorum custodia ponuntur, alii ante, alii post meridiem, propter hominum equorumque fatigationem, Tribunorum ordinatione mutandi sunt, mutata sæpe tessera militari. In itinere autem, equites expediti progrediantur, à quibus & viarum angustiæ & nemora silvæque perlustrentur, ne quid per insidias pati exercitus possit: explorentque ne inter viarum anfractus cavæ rupes intersint, quibus hostes in insidiis lateant. Hoc præterea, num hostis peditatu magis, quam equitatu valeat, ut scire Princeps possit an consultum sit in campos planiciemque descendere, an vero angusta loca, vepribus arboribusque impedita, quærere. Cæterum, qui tempus pugnandi opportunum observare vult, necesse est, ut sæpe numero ei cedat. Mettellus junctis cum Pompejo castris adversus Sertorium in Hispania, cum sæpe aciem instruxisset, hoste (qui se imparem credebat) pugnam detrectante; quodam deinde tempore, cum Sertorianos milites animadverteret pugnam magno impetu deposcere, humeros exercere, & lanceas vibrare: summo judicio, ardori cedere statuit in tempore, recipitque exercitum, & Pompejo idem faciendi auctor fuit. De celerita-

Front lib. 2. c. 1.

te,

te in exequendo, aliquid antea sub apparatibus dictum est. Cum C. Claudius olim, qui in Apulia Annibali oppositus erat, Asdrubalis literas, quibus se Annibali fratri in Umbria occursurum esse scribebat, intercepisset, non id tempus esse Reipubl. ratus, quo consiliis ordinariis provinciæ suæ quisque finibus per exercitus suos, cum hoste destinato ab Senatu, bellum gereret, cum timeret ne Asdrubal, invito collega M. Livio, qui ei in Gallia oppositus erat, ad Annibalem perveniret, atque cum eo castra conjungeret, id quod non sine summo imperii Rom. exitio futurum videbatur, magnis itineribus, sex dierum spacio longitudinem Italiæ emensus. Et inscio Annibale Asdrubaleque castra M. Livii Salinatoris ingressus, consilio ac celeritate perfecit, ut Asdrubal, cum ad pugnam descendisset, ipse cum toto exercitu ad Senam flumen deleretur. Ante omnes vero Cæsar in Commentariis testatur, se in Arari pontem uno die constituisse, alium item supra Rhenum, mira arte ac celeritate decem diebus militum opera absoluisse: classem contra Massilienses navium longarum XII. die tricesima ab excisa materia armasse. De classe Romanorum, quæ 120. navium erat, contra Hieronem

Livius

Cæsar in comment.

hoc legitur, eam quinta & quadragesima à securi navigasse. Ad Cæsarem ut revertar, is sæpe centena passuum millia uno die peregit, ut aliquando nuncios de se præveniret. Et sic videmus parvas copias celeritate & festinatione sæpe magnos exercitus, ob socordiam officiique neglectum superasse.

CAPUT XXI.

De

Aliis nonnullis bellicis consiliis.

OMNIA bellica consilia recensere impossibile; præcipuorum tamen nonnulla acervatim addam. Det operam Princeps, ne auxiliariis militibus, id est, quos ipsi Princeps aliquis vel Respub. suis sumptib. auxilio mittit, uti cogatur. fit enim sæpe numero, cum ab eo ad quem missi sunt, neque præfectos, neque stipendia accipiant, ut ejus imperium floccifaciant, prædæ ultra quam par est, operam dare, & omnia vastare soleant. Exemplis plenæ sunt historiæ eorum auxiliariorum, qui proditores, invasores, defectores & desertores exstitere. Quare Therycione Delphis rediens, quum videret angustias Isthmi à Philippi copiis custoditas: *Malos*, inquit, *portarum custodes vos habet Peloponesus*.

N. Machiavell. lib. 2. c. 20.

Joseph. lib. 15. cap. 9.

Herod. lib. 6. Plutarch. in Lacon.

Ipsi

Ipsi custodes egere videntur.
Quod si tamen auxiliario milite indigeat, sibi cavebit, ne auxiliares copiæ domesticis majores sint; ut si quid tale occurrat, Princeps eis obsistere possit. Plurimum quoque in eo situm arbitror, ut princeps consilia sua facta, disciplinam occultet: præcipue castrorum motus, ne ab exploratoribus, qui quam sæpissime intra ipsa commorantur castra, hostibus nunciari queat; unde forsitan exercitus insidiis circumveniri posset. Recte M. Licinius Crassus cuidam percontanti quo tempore castra moturus esset, respondit: *Vererisne ne tubam non exaudias?* Idem de Antigono scribit Plutarchus in regum apophthegmatis. Sic Vegetius: *Fieri quod debeat cum multis, tracta; quod facturus sis, cum paucissimis, vel potius ipse tecum.* Nulla enim sunt meliora consilia, quam quæ ignoraverit adversarius, antequam fierent. Metellus in Hispania interrogatus quid postera die facturus esset; respondit, *Tunicam meam, si id eloqui posset, comburerem.* Pyrrhus Rex cum in animo haberet Lacedæmonem occupare, exercitum suum pacate duxit, donec Spartanorum finibus ingressus est: ibi in prædam & populationem est discursum. Quærentibus Lacedæmoni-

Front. lib. 1. cap. 1.

Lib. 3.

Sabell. l. 2 Ennead. 4.

is, Cur se bello haud indicto, contra jus gentiũ hostiliter invasisset? *Nec vobis curæ est,* respondit Pyrrhus, *viri Spartiatæ, quod facturi estis aliis denunciare.* Porro in castrorum loco deligendo notandum est, an aquatio propinqua sit, an pabulatio lignorumve copia desit, an locus possit hostibus, si ii forte locum vicinum occupent, subjectus esse; ut cum vicinus mons altior offertur. Sed & in id sedulo eniti debet belli dux, ne ab hoste decipiatur, simulata] puta [fuga, vel simili alia ratione. Multum est, hostilem fraudem & fallaciam prævertere, & sic fallentes fallere. Notandum hic est, quemadmodum summe utile est, immo necessarium, in hostium castra sæpe mittere cognoscendi & expiscandi caussa: *Errat* (ait lib. 3. Polybius) *qui putat aliquod magis propriũ optimi Ducis officium esse, quam consilia & naturam hostis intelligere.* sic cavendum esse ab hostium legatis, qui sæpe numero exploratoris munere funguntur. Hujusmodi legatos Galli aliquando ad Antigonum Macedonum regem miserunt, qui ipsi venalem pacem offerrent, simulque castra specularentur. Quos quidem Rex, pro Regali munificentia, ingenti epularum apparatu ad cœnam invitavit. Galli autem, expositum magnum

Polyænus lib. 4.

Plutarch.

gnum auri & argenti pondus admirantes, prædæque ubertate sollicitati, infestiores quam venerant, revertuntur. Omniaque suis in majus tollentes, opes pariter & negligentiam Regis ostendunt, castra quoque auro & argento referta; & neque vallo, neque fossa munita esse. Itaque nocte Regis castra aggrediuntur: qui præsentiens tantam Gallorum tempestatem, signum pridie dederat, ut fallentes falleret, & omnibus rebus ablatis taciti se in proximam silvam occultarent. Neque aliter servata sunt castra, quam deserta. Ubi Galli omnia vacua, nec sine defensoribus modo, sed sine custodibus vident, non fugam quidem hostium, sed dolum arbitrantes, diu portas ingredi timuerunt. Demum integris intactisque munimentis scrutantes potius, quam diripientes, castra occupaverunt. Tunc inventis ablatis ad litus convertuntur. Ibi dum naves minus curæ essent, à remigibus & exercitus parte trucidantur, quæ eo cum conjugibus & liberis aufugerunt, tanta strage, ut Antigonus pacem, hujus victoriæ opinione, non Gallis tantum, sed finitimorum feritati præstiterit. His addo, excogitata consilia sæpe pro re nata mutanda. Sed de his præcepta tradere perdifficile. Ut

enim si navium gubernatores dispositis licet omnibus ex portu in pelagus solvant, orta ex improviso tempestate, secundum occasiones consilia mutant: sic duces. Hisce Lamachi apophthegma addo: *Non licet in bello bis delinquere.*

CAPUT XXII.

De *Stratagematibus.*

Lib. 3. cap. 19. AD Stratagemata quod attinet, audiamus Vegetium loquentem: *Boni duces*, inquit, *non aperto Marte prælium, in quo est commune periculum, sed occulto semper attentant, ut integris suis, quantos possint hostes interimant, vel certe terreant.* Huc pertinet Periclis sententia, multorum calculis confirmata; *Tutius esse, immo præclarius, ingenio hostem & ratione, quam ferro vincere.* Ideo Agamemnon ad rem Trojanam evertendam, decem Nestores aut Ulysses consiliarios, quam totidem Lib. 12. Ajaces aut Achilles bellatores sibi optavit. *Magna gloria*, ait Tacitus, *exercitus Romani, quem incruentum & victorem tridui itinere absfuisse, ab amne Tanai constitit.* Det igitur operam Princeps ut prudentia ista occulta, & commentis potiùs, quam periculosis congressibus hostem opprimat. De

Anni-

Annibale hoc scribunt, sine callido aliquo consilio eum prœlium nunquam commisisse. Marcellum in quinto Consulatu circumventum occidit. Fabio lusit operam, fraudem sæpius & dolum machinatus; semel eum in levem duxit errorem. Philippum ajunt Macedonum regem magis de prudentia, astu Imperatorio, & successu, quam in conciliandis hominibus habuisset, gloriari solitum, quam de copiarum & auxiliorum viribus; hanc subjungens rationem, rerum bene in prœliis gestarum laudem, sibi cum suis militibus communem, sed eorum quæ prudentia transegisset, titulum, ad se solum spectare. *Lætiore Tiberio* (ait Tacitus) *quia pacem sapientia firmaverat, quam si bellum per acies confecisset.* ideo Silius; *Amm. Marcell. lib. 29. Plut. in Fabio. Diodor. lib. 16.*

Bellandum est astu; levior laus in duce dextra.

De Cæsare dubitat Suetonius, utrum in obeundis expeditionibus cautior fuerit, an audentior. Callidis certe consiliis sæpenumero fit, ut hostes desperent aut terreantur, certe fallantur. Apud Casilinum post longam obsidionem rapa prope mœnia serebant, ut hosti desperationē deditionis facerent. Vicinioribus seculis Ladislaus Rex Pannoniæ, inter Sanctos connumeratus *Sueton. Volaterr. de Princip. officio.*

ratus, adversus Polonos pugnans, post diuturnam Cracoviæ obsidionem, ut oppidanis copiæ opinionem faceret, montem vicinum noctu farina conspersit. Rati illi regem non desiturum, sese dediderunt. Datames Autophradatum persequentem fugiens, cum ad flumen prope venisset, transitum metuens castra ponere simulavit. Maximis autem & altissimis tabernaculis ab anteriore parte ædificatis, jumenta posterius solvere non permisit, neque militibus arma deponendi potestatem fecit. Hostes tabernacula conspicati, & ipsi castra posuerunt. Interea Datames cum instructo exercitu fluvium trajecit. Epaminondas ad pontem Sperchii Thessalis ex adverso oppositis, videns circa auroram à fluvio magnam profundamque nubem exurgere, præcepit singulis, manipulis, ut duos portarent lignorum fasces, alterum viridem, alterum aridum; media nocte aridum inferne, viridem desuper injectum incendit, Cum simul nox & nubes atque fumus coirent, Epaminondas per pontem traduxit milites. qui cum in media planicie essent, postquam fumus cum nube evanuisset, Thessali primum transitum hostium senserunt. Hinc apparet, ad Stratagemata multum conferre,

Polyænus lib. 7.

Polyænus lib. 2.

ferre, qualitatem regionis, situs, fluminum, vallium, siluarum, Solis, ventorum, temporis, &c. aliasque circumstantias intelligere & captare posse: ut illud cognoscere tempestates in ortu & occasu Lunæ & Solis. exempli gratia: Sol purus ortus, nec fervens, serenum diem indicare videtur; pallidus, hibernam grandinem. Si pridie serenus occidit & oritur, & tanto certior serenitatis fides. Si concavus oritur, pluvias significat, & ventos, si nubes ante ortum rubescant: quod si nigræ rubentibus interveniant, & pluvias. Si nubes sereno cælo ferantur, à quacumque id parte fiat, venti exspectandi sunt. Sin eodem in loco globari conspicientur, appropinquante sole discutientur: & hoc, si ab Aquilone fiat, ventos: si ab Austro imbres Sole occidente: si ab utraque ejus parte cælum patet, tempestatem: vehementius autem ab oriente, in noctem aquam minantur; ab occidente vero, in posterum diem. Cælo quamvis sereno, nubecula licet patua, ventum procellosum dabit. Nebulæ è montibus descendentes, aut cœlo cadentes vel vallibus sedentes, serenitatem promittunt. Tonitrua matutina ventum significant, imbrem meridiana.

Dominic. Cyll. lib. 3. c. 10. & 11.

Cæterum stratagemata in bellis juste

ſte exerceri poſſe, dubitandum non eſt. nam, ut Canones ajunt, cum bellum juſtum ſuſceptum eſt, utrum aperte pugnet Princeps, an aſtu, nihil intereſt ad juſtitiam. Cambyſem Cyrus apud Xenophontem rogat, qua maxima ratione vincendum ſit. Cui ille, *Si victoriam cupis quacunque arte capiendi ſunt hoſtes, occultis inſidiis, dolo, fraudeque fallendi, & furto ac rapinis exhauriendi.* Ad hæc Cyrus: *O qualem me pater virum eſſe ſuades!* contrariam enim ab ineunte diſciplinam didici. Tum Cambyſes; *Verum eſt*, inquit, *ô fili; ſed ea inter amicos & cives ſervanda; hoſtes vero quacunque fraude invadendi.* Recte. Ut enim permiſſum eſt; tigres, lynces, urſos, lupos, aliaque ejus generis animalia, quacumque arte doloque interficere: ſic hoſtes. Quapropter & Joſuam ipſum ſtratagematis uſum legimus. Et notum eſt illud; *Dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?* Boni ducis eſt ſeu virtute hoſtem vincere, ſive dolo. Hic iterum moneo, ne ſub Stratagematum ſpecie, ſpes data fallatur.

CAPUT XXIII.

De *Prudentia bellica poſt bellum.*

DIXIMUS de prudentia bellica ante bellum, & in bello. Jam de

ea,

ea, quæ post bellum cernitur, pauca dicemus. Ubi distinguendum: aut invictus, aut victor redit Princeps noster. Quod si victoriam reportet, id semper post gratias Deo actas retinere debet, ne crudelis aut immanis sit. (diligenter enim perpendendum, humanæ vitæ conditionem hisce & similibus obnoxiam esse; idemque sibi cras, quod hodie alteri contingat, paratum esse.) *Mihi quanto plura recentium seu veterum revolvo*, ait Tacitus, *Lib. 3.* *tanto magis ludibria rerum mortalium cunctis in negotiis, obversantur.* Scribit Cicero, eos qui armis positis ad Impp. fidem confugerant, quamvis murum etiam aries percussisset, receptos à Rom. esse: quo nomine non minus gloriæ sibi pepererunt, quam tot de Pœnis victoriis. A quibus quum ad internecionem usque Romanum nomen deductum esset, victis tandem Carthaginensibus, & inclinatis eorum ad pacem animis, quum ad Senatum ab ipsis legati mitterentur, tali erga eos misericordia usus est, ut & ipsis parcendum, & qui in urbe captivi detinerentur, sine ullo pretio Carthaginem remittendos decreverit, nam meminisse videbantur, *plus parcendo victis, quam vincendo Romanum Imperium auctum esse.* C. Cæsar in civili bello victor,

victor, tam clementer erga devictos se gessit, ut neminem ex illis extra aciem occidi passus sit, vitamque iis concessit, qui in necem ipsius conspiraverant: postquam in Ægyptum venit Pompeji percussores tolli curavit; Pompeji caput ad se delatum, intueri noluit, sepelirique jussit: Romam reversus, adversariis non solum ignovit, sed præfecturas insuper & provincias iis demandavit. Victis parcere, heroicum est: nam

Prætereunt subjecta feræ, torviq; leones,
Quæ stravisse valent, ea mox prostrata relinquunt?
Nec nisi bellantis gaudent cervice juvenci.

Exstat illud Pyrrhi Regis, de imperii gloria certanti:

Quorum virtuti belli fortuna pepercit,
Horumdem me libertati parcere certum est.

Notatu autem dignissima est Pauli Æmilii illa oratio: *Virtus*, inquit, *cadentium etiam apudd hostes magnam habet reverentiæ partem. Quare fortuna maxime formidanda est, quæ lætis rebus tandem immisceat calamitatem. Alexandri successum, qui in altissimum dignitatis culmen evasit, unius horæ spacio eversum conspicitis? Nonne tot exercitibus,*

bus.tot equitibus & pedestribus copiis nuper circumdatum regem Perseum, nunc postratum & eversum, ex hostiumque manibus cibum potumque singulis diebus capere cernitis; Igitur ob victoriam partam, insolescere desinatis, humilesque vos ac remissos praestetis; semper cum tremore exspectantes, in quem finem, praesentis felicitatis invidiam fortuna convertat, &c. Atque revera ita esse, exempla docent Annibal tot annos victor, tot Romanos duces caecidit & fatigavit, tandem miser & exul veneno interiit. Idem de Mithridate, Syphace, juba, aliisque dici potest, qui victoriis suis elati, in hostium potestatem devenere, ut recte dixerit Arris: *Sive viribus quis polleat, sive genere excellat, sive fortuna Alexandrum exsuperet, sive quis Asiae imperio Africam adjungat, & cum his Europam continuet, felicem hunc esse non posse, nisi animi moderatio adsit.* *Arius.* Philippus victis Atheniensibus non modo non insultavit, sed jussit ob rerum humanarum conditionem, ut puer singulo manè memoraret, *Philippe homo es.* Hoc primum victori servandum. Alterum est, ut honoribus muneribusque eos donet, quos probe rem navasse acceperit; Ignavos vero & inertes, poena ignominiaque afficiat, ad exemplum Germanici, aliorumque Impe-

Imperatorum. Tertium, ut Princeps victos in officio & fide retineat, ne novas res attentent. Cn. Pompejus à populo Romano summus Imperator contra Piratas electus, cum eos magna virtute superasset, eorum post victoriam magnam curam gessit; & ne rursum, inopia coacti, ejusmodi scelera committerent, loca deserta eis distribuit urbes dedit, & eam inter alias, quæ Pompeiopolis dicta est. Xerxes iratus Babyloniis, quod à se defecissent, posteaquam illos redegit, interdixit ne ferrent arma, sed tibiis canerent, scorta alerent, cauponas haberent, ac sinuosis tunicis uterentur: quo voluptatibus evirati defectionem denuo moliri desisterent. Idem de Phalaride, Philopomene, aliisque scribitur. Verum quia Mars communis, & incertus bellorum eventus esse solet, si Princeps vincatur, fortiter feret. *Marobodus*; ait Tacitus, *ad Tiberium scripsit non ut profugus aut supplex, sed ex memoria præteritæ fortunæ.* Eumenes in Orcyniis Cappadociæ ab Antigono per proditionẽ fusus, dum consectantur fugientẽ, non dedit facultatem proditori, ut ex fuga elaberetur ad hostes, sed arreptum suspendit. Fugiens autem contraria, ac illi tenebant via, insciis illis con-

Dion Nicæus.

Herod. l. 1.

Plut. in Reg. Apoph.

Lib. 2. an.

Pausan. in Arcad.

convertit iter:atq; præteritis hostibus, ut ad locũ venit, ubi pugnatum fuerat, castra metatus, mortuos, coacervatos, circumjectorũ vicorũ diruptis cremavit, seorsum duces, seorsum gregarios milites, excitatisq; tumulis, recepit se; ut Antigonus, qui post eo pervenit, stuperet audaciam atque immotum ejus animum. Sic Qu. Sertorius clades complures accepit, non sua, sed ducum culpa. At iis reparandis supra victores laudatus est. *Catualda, Maroboduo quem secutus erat, deserto, non aliud subsidium quam misericordia Cæsaris fuit. scripsit nihilominus Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ.* Sic Franciscus Galliæ rex, etsi captivus, semper mores & spiritus regios retinuit. Semper itaque memoria tenendum, Res humanas ita comparatas esse, ut in victoria gloria, in adversis rebus tristari homines minime debeant.

Plutarch. in Eumen. *Tac. 2. an.* *Guiccard. & Jovius.*

CAPUT XXIV.
De
Belli civilis caussis, remediisque.

SUPER EST bellum civile; cujus caussæ variæ sunt. nam quemadmodum quis tribus rationibus à plebis turba segregatur, divitiis, nobilitate, virtute; ita seditiones harum trium rerum

Aristot. in Polit.

rerum contentione excitantur. Qui opibus valent, indignum exiſtimant,
Oſor. lib. 6. hominem egenum eodem honoris gradu collocari. Ubi vero multum nobilitati tribuitur, quoties homo novus è tenebris emergit, & honoribus illuſtratur, ibi nobiles, indignum facinus clamant hominem terræ filium ad eos honores, ſolis (ut putant) nobilibus deditos promoveri. Simili ratione ſi vir militaris ſibi antelatum aliquem cernit, quem ſe virtute inferiorem putat, plus quam dici poteſt, diſcrutiatur. His itaque offenſio cives,
Libro 2. diſſidia moliuntur. *Et ſunt*, ait Tacitus, *qui tam præmiis periculorum quam ipſis periculis læti, pro certis & olim partis, nova, ambigua & ancipitia malunt: quibus facile vulgus adhæret, & leviſſimus quisq; futuri improvidus, vana ſpe tumens commotus flabellis ducum ſeditioſorũ ambitioſorũ, & cupidorũ, qui ex diſſidiis & exitio publico ſibi ſegetem impie metit.* Neque ob aliud Romana reſpub. everſa, quam propter temeritatem multitudinis in nobilitatem concitatæ. Hac ratione cum plebis cupiditas creviſſet; ut nullo metu coerceri poſſet, & turbulentis hominum popularium orationibus, ad ſpem ingentis prædæ fuiſſet vehementer excitata, omnia divina humanaque jura violare non dubita-

dubitabat. Sed ubi subacto orbe, & æmulis urbibus regibusque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit; prima inter patres plebemque certamina exarsere. Modo turbulenti tribuni, modo consules prævalidi, & in urbe ac foro tentamenta civilium bellorum. Mox è plebe infima C. Marius & nobilium sævissimus L. Sylla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Eodem prorsus modo Athenæ & Sparta civilibus contentionibus funditus excisæ sunt. Non immerito itaque Demosthenes, cum Athenis exularet, & civitatis arcem respiceret, flens exclamabat: *O Minerva quid tibi venit in mentem, tribus feris importunissimis delectari, noctua, dracone & populo.* Appium Claudium crebro dicere solitum accepimus, *negotium populo Romano melius quam ocium committi. Non quod ignoraret quam jucundus tranquillitatis status esset, sed quod animadverteret, præpotentia imperia agitatione rerum ad virtutem capessandam excitari; nimia quiete in desidiam resolvi.* Sed & si Princ. tyrannidem exerceat, facile domesticum bellum excitabitur; ut si avaritia, aut impotenti libidine, aut utroque vitio fractus languescat: plures tamen voluptas quàm crudelitas

Bod. lib. 4. cap. 2.

perdidit ratio hæc est: quia crudelitas civibus metum quidem incutit, sed Tyranni libido, odium & contemptum excitat. Vix dignus Imperio videtur, qui nimis voluptatib. deditus est. Refrenet primo libidines, iracundiam teneat, spernat voluptates; coerceat avaritiam, ceteras animi labes repellat: tum incipiat aliis imperare, cum dedecori & turpitudini parere desierit. Gravissima hæc Senatus pop. Romani sententia fuit, quæ propter Lucretiæ stuprum, aliaque infinita ac tyrannica facinora, de imperio Tarquinio Superbo regi abrogando, pronunciata est, uxore ac liberis, Tarquinisque omnibus ejiciendis urbe, Italiæ finibus; hac cum maxima sanctione, ut si quis umquam de reducendo Rege cum populo ageret, ei capitale esset. Childericus Merovei F. Francorum rex, ob attentatam illustrium fœminarum pudicitiam, conjuratione Procerum in exilium missus est. Notanda militis illius ad Neronem verba: *Nemo tibi, Imperator, fidelior militum fuit, dum amari meruisti: odisse cœpi, postquam voluptatibus deditus, parricida matris & uxoris auriga, histrio & incendiarius exstitisti.* Omitto Sardanapalum, Dionysium juniorem, Neronem, Heliogabalum, & alios com-

Dionys. Hal. lib. 3.

Livius l. 1.

complures. *Per idem tempus Vannius Suevorum Rex, prima imperii ætate clarus acceptusque popularibus; mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio accolarum regno pellitur, domesticis discordiis circumventus*, ut ait Tacitus. Lib. 12. Hisce igitur abstineat Princeps. Accidit plerumque, ut ea odia, quæ diu in Tyrannis, stante eorum fortuna, exitii timore dissimulantur, quum eorum res labi cœperunt, acrius & liberius erumpant. Ideo Tacitus: *Vulgus*, inquit, *duro imperio habitum, acriter se ulciscebatur, probra ac verbera intentabat*. Lib. 11. Hæc civilis belli caussæ propinquæ. Est & alia remotior, civium luxus, qui cernitur in victu, vestitu, supellectile comitatu & ædificiis. Æmil. *Quæ enim res alia*, inquit Florus, *furores civiles peperit, quam nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Asiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes atque divitiæ afflixere seculi mores, mersamque vitiis suis quasi sentinæ Rempublic. pessum dedere. Unde enim populus Romanus à tribunis agros & cibaria flagitaret, nisi per famem, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima & secunda, & illa tertia Apulejana seditio.* Florus lib. 3. cap. 12. Cognitis belli civilis caussis, facile erit iis occurrere. Et quia seditio, factio multorum est

civium, qui universitatem conturbant, danda opera est ut factio initio coerceatur. Ideo Livius libr. 4. de Ardeatibus loquens; *Frui namque*, inquit, *pace optimo consilio cum populo Rom. servata, per intestina arma non licuit: quorum caussa atque initium traditur ex certamine factionum ortum, quæ fuerunt eruntque pluribus populis magis exitio, quam bella externa, quam fames, morbive, quæque alia*, &c. *Omne malum nascens*, inquit Cicero, *facile opprimitur; inveteratum fit plerumque robustius*. Sicut ex festuca incensa, vel lucerna neglecta domi, domus, immo urbs tota sæpe conflagrat; sic ex privatis, iisque parvis à magistratu neglectis odiis, publica crebro pernicies sequitur. Romani, si quando Tribuni novis factionibus Rempubl. turbarent, bello aliquo sive de industria, seu de causa excitato, parabant versare cives & distinere; ne domi resides, tribunorum plebis concionibus & seditionibus intenderent. Quo remedio fere semper utebantur, medicorum more, ad motus turbulentos ex civitate expellendos; ut sic Principatus, velut corpus corruptis humoribus plenum, evacuetur. M. Cato cum populum à Cæsare animadverteret in Catilinæ conjuratione, ad novandas res

Cicero.

Plut. in Apoph. polit.

præ-

præcipitem esse; induxit Senatum, ut inopi plebi frumenti congiarium daret. Eo munere populares procellæ conquieverunt. L. Sylla cum legiones Romanæ perniciosa seditione furerent, propere annunciare jussit, hostem adesse, & ad arma vocantium clamorem tolli, & sic discussit seditionem, universis adversus hostes consentientibus. Pari ratione luxum amovebit & moderabitur Princeps. Lycurgus, ut omnem tolleret luxum, publica convivia instituit, ut divites promiscue & inopes uni adhiberentur convivio, unisque vescerentur epulis; ac ne lautorum quisquam cœnatus in publicum veniret: si quis minus cupide & hilariter vesceretur, ut parum frugi à proxime accumbentibus objurgabatur. M. Cato, ut luxum, cum censor esset, amoveret, præcepit, ut vestes, vehicula, ornamenta muliebria, utensilia, quorum singula pluris, quam si quindecim millium æris essent, æstimarentur; voluitque ut à majori censu majus tributum penderent: ternosque in millia æris asses assignavit, ut inferrent: ut iis exactionibus pressi, cum viderent adstrictos & frugales à paribus facultatibus minus tributi ferre, luxum deponerent. Atque hoc quidem vectigal, quod scil.

Bod. lib. 4. de Republ.

Plut. in Camillo

Plutarch. in Catone.

Bod. lib. 6. cap. 2. iis rebus imponitur, quæ ad corrumpendos civium mores, quæ ad delicias, quæ ad luxum, quæ ad libidinem spectant, ut aurea & argentea suppellex, odores, pigmenta, innumerabilia vestium ornamenta, colores pretiosissimi, gemmæ, margaritæ, cupediæ & cætera ejusdem generis, hoc, inquam, vectigal pulcherrimum, honestissimũ utilissimumque habetur. De Tyrannis nihil dico, qui subditos tributis, injuriis, injustitia contumeliisque opprimunt, ii enim, quis dubitat? digni sunt, non solum qui bellis civilibus vexentur, sed etiam qui Principatu exuantur, At non ajo *subditis id jus esse.* Nam recte Plato. *Sicut desipiendi patri non est vis inferenda; sic nec desipienti patria vel Principi.* Huc pertinet illud Livii, de subjectis contra tyrannos: *Scutum magis quam gladium, in eos sumendum esse.* Notandum postremo est, bella civilia in *Monarchia* minus quam vel in *Democratia* vel *Aristocratia* excitari solere. Fit enim nescio quo pacto ut Principis etiã iniquitatẽ multo patientius tolerandam arbitremur. Tanta nominis Regii majestas est, tanta muneris amplitudo, & proditorũ infamia, dirique exitus. Quam porro ejusmodi bella civilia exitiosa sint,

Bod. de Rep. lib. 2. cap. 5.

Id. lib. 4.

— quam miserumq; videre parentes

Fron-

Frontibus adversis, fraternaque comminus arma.

Cognatasq; acies;

non opus est quicquam dicere. id nos satis hodie Gallia docet, quæ tot annis civilium malorum æstu jactatur, ut merito quis exclamare possit:

Quando finis erit tantorum & meta malorum?

Sed facies armorum civilium graphice à Tacito sic depingitur; *in qua non prælio, non adversis è castris, sed iisdem cubilibus, quo simul vescentes dies, simul quietos nox habuerat: discedunt milites in partes, ingerunt tela, clamor, vulnera, sanguis palam: caussa in occulto: &, quod pessimum, etiam boni creduntur, nec quisquam tanto furori moderator est, sed vulgo permissa licentia.*

CAPUT XXV.

De *principis fortitudine.*

AD majestatem, id est, auctoritatem sibi conciliandã, dicebamus prudentia & fortitudine opus esse. Ordo postulat, ut de fortitudine aliquid dicamus. *Magnitudinis animi & fortitudinis propriũ est,* inquit Cicero, *nihil extimescere, omnia humana despicere, nihil quod homini accidere potest, intollerandum putare. Nulla vis* (ait idem alibi) *tanta est, quæ non ferro aut viri-* Cic. de Offic.

bus debilitari frangique possit: at vincere animum qui potest, non modo cum summis viris comparari potest, sed Deo similis habendus. Si igitur Princeps excelso animo præditus sit, omnes invictum animi robur nemini cedentis, nulli labori succumbentis, nullis periculis officia relinquentis, admirabuntur: quæ admiratio majestatem pariet; & talem quidem, quæ ipsum in supremo honoris gradu collocet, & hostium animos ac mentes sui splendore ita præstringat, ut ipsi sponte servire, quam imperare pulchrius ducturi sint. Hæc nimirum illa virtus est, quæ res humanas despicit, atque infra se positas arbitratur, neque fortunæ ulla fulmina pertimescit, neque ulla ægritudine concutitur, neque umquam malis cedit, sed semper audentior insurgit: hic ille fortis & constans animus, quem, *si fractus illabatur orbis* (ut ait Horatius) *Impavidum ferient ruinæ.* Porro fortitudo non solum in adversis, sed & in secundis apparet. Hinc illud Africani oratoris ad Neronem: *Rogant te, Cæsar, Galliæ tuæ, ut felicitatem tuam fortiter feras.* Totila dicere solebat, *Res secundas aut adversas immoderate ferre, non fortium virorum esse: sed hoc diffidentis, illud humanas vires obliviscentis.*

Bod. de Rep. lib. 5.

Quintilianus. Sabell.

scentis. Nota Africani illa vox est, *Romanos nec victos animum, nec victores modestiam amittere; nec duriores pacis conditiones se parta victoria, quam ante bellum dare consuesse.* Idem Camillus aliis verbis: *Nec mihi*, inquit, *dictatura animum fecit, nec exilium ademit.* Hoc de Romanis vere dici, tunc clarissime apparuit, cum eos Annibal triplici trium exercitum clade oppressisset; cum totam pene Italiam sub imperium Punicum subjecisset. & post Pyrrhi victorias: ut recte Livius dixerit, *magnitudinem populi Romani adversis prope rebus admirabiliorem, quam secundis fuisse.* Rex Ægypti mille auri pondo, viginti mille argenti Romanis dono dedit, qui cum gratiarum actione, aliorumque fœderatorum dona magno animo recusarunt, licet tot calamitatibus acceptis ærarium tunc pene exhaustum esset, non inopia ærarii, non vis hostium, non adversa res ingentem eorum animum subegit, quin quæ virtute ceperant, simul cum anima retinerent. Metellus Numidicus populari factione, patria pulsus in Asiam secessit: in qua cum ei forte ludos Trallibus spectanti litteræ redditæ essent, quibus scriptum erat, maximo Senatus & populi consensu reditum illi in urbem datum, nõ é theatro

Plutarchus in Scip. Afric.

Livius.

Livius lib. 57.

Valerius lib. 4. c. 1.

prius abiit, quam spectaculum ederetur: neque lætitiam suam proxime sedentibus ulla ex parte patefecit, sed summum gaudium intra se continuit. Eundem constat pari vultu & exulem fuisse, & restitutum: adeo moderationis beneficio medius semper inter secundas & adversas res, animi firmitate versatus est. Notanda Caractaci apud Tacitum oratio, qui à Romanis captus, neque vultu demisso, nec verbis misericordiam requirens, in hunc modum exorsus est: *Si quanta nobilitas & fortuna mihi fuit, tanta rerum prosperarum moderatio fuisset, amicus potius in hanc urbem, quam captus venissem.* Idem de Sertorio dicit Plutarchus, cum neque lætitiæ, neque timori paruisse, in utraque pariter fortuna eodem habitu semper constitisse. Sed & hic cavendum, NE QUID NIMIS. Qui enim temerarie & inconsiderate cum hoste confligit, licet magno conatu atque robore id fiat, eum tamen nullo modo fortem appellari cōvenit. Cur enim hac eximia laude non leones pantheras & cætera, in quibus natura incredibile robur insevit, ornaremus, si virtus aliqua posset sine lumine rationis aliquo modo consistere. Fortis est, qui rationi, quā à belluis differimus, parens, nullum periculum

Plutarch.

Aristot.

lum pro salute communi recusat. Audax & temerarius rationis semitam non sequitur: ideo sæpe inconsideratæ animositatis pœnas luit. *Temeritate armata nihil funestius.* Ser. Cæpio Consul contra Cimbros in Italiam irruentes, temere pugnans, 80. millia amisit. Quum Antigonus rex Alcionæum filium suum in acie cecidisse audisset: *O Alcionæe,* dixit, *serius quam oportuit, vitam tuam morte commutasti, qui tam temere in hostes insilieris, neque tuæ salutis, neque meorum monitorum, ullam habueris rationem.* Putavit vir sapiens, non esse deflendum hominem, qui temeritate potius, quam fortitudine, vitam sibi eripuisset. *Insulsa audacia* inquit Agathias, *in exitium ducit; prudens cunctatio servare satis apta.* Audacia (ut concludam) antequam radices agat in ipso ortu vindicanda: quando cum inveteravit, velut suo jure sævit: nec evertitur, nisi magna sua continentiumque ruina, sæpeque oppressis ipsis vindicibus.

Livius lib. 67.

Agathias.

Æmilius.

Sed cum multa dies varius, volvendaque rerum
Fert series, quum seu patriæ poscente juvandæ
Officia, seu tutandorum forte suorum, *M.Marull.*
Vitandave nota, turpe est sibi parcere forti,

Et vitam egregio non impendisse decoro.

CAPUT XXVI.

De

Benevolentiæ, majestatisq; conservandæ rationibus.

His fere modis benevolentiam sibi & majestatem conciliabit, cæteris vero virtutibus conservabit; inter quas maximi facienda temperantia est, quæ totius honestatis & elegantiæ decus & ornamentum in se continet, & omnium perturbationum sedationem. Parum est, recte sentire, si statim voluptates nos à recta sententia depellant. Temperandi igitur Principi sunt animi motus, atque temerarii turbulentique coercendi. Sapienter itaque Scipio Massinissam his alloquitur verbis: *Non est mihi crede, tantum ab hostibus armatis ætati nostræ periculi, quantum à circumfusis undique voluptatibus; qui eas sua temperantia frenavit, ac domuit; multo majus decus, majoremque victoriam sibi peperit quam nos Syphace victo habemus.* Homo Barbarus quidem superioribus mensibus, spectante populo, per funem ad altissimam turrim religatum expeditissimus incedebat: cumque esset descen-

Aristot.

Livius 10. dec. 3.

furus

surus, omnes ne corrueret, timebamus: is brachiis examinantibus ita se sustinebat, ut non modo præceps non ferretur, sed neque dependeret neque propenderet: cumq; aliquando studiose loco se dejecisset, pede altero se suspendens, tamquam paribus libratus ponderibus, exsurgebat mirandum in modum. Ergo funambulus corpori moderationem adhibere poterit, & vir sapiens animo non poterit; adsit.

Ut corpus redimas, ferrum patieris & ignes, Horat.
Ut Baleas animo, quicquam tolerare negabis?

Porro, quia voluptates principes communissimæ vehementissimæq; sunt in gustu & tactu, circa alimenta & venerea moderatus erit. Nam, ut eleganter Galenus dixit, *Animi mores corporis temperamentum sequuntur.* Itaque dando opera est, ut sobria victus ratione, mens ad temperiem deducatur: alioqui & morbos corporeos gignet, & contemtum odiumque. *Epulæ* (inquit Seneca) *cruditatem afferunt; ebrietates, nervorum torporem tremoremque; libidines pedum, manuum, articulorum omnium depravationes.* L. Sylla dictator, intempestivis conviviis intestinum morbum contraxit; quo vitiatum corpus totum, in fœdam pediculorum Epist. 24. Plutarch.

tabem abiir, ut tunicæ, thermæ, balnea, quæ assiduè frequentabat, dapes quoque, diris polluerentur sordibus.
Plutarch. Alcibiades cum egregiam indolem intemperantia contaminasset, ignominiæ sempiternæ maculis est adspersus.
Q. Curt. Alexandri magni nomen, quod primo hostibus etiam carum erat, luxuria repente, amicis quoque infestum factum est. C. Julius Cæsar, post victum Pompejum Athenas etiam cepit, & rerum gestarum gloria sexcentos vicit Imperatores, à fœda tamen libidine victus est, & qui hostes multos cepit, amore multorum captus est. M. Antonium
Senec. ep. 24. lib. 12. magnum virum, & ingenii nobilis, quæ alia res perdidit, & in externos mores ac vitia non Romana trajecit, quam ebritas? Nec minor vino Cleopatræ amor. Hæc illum res hostem Reipubl. hæc hostibus suis imparem reddidit, hæc crudelem fecit, cum capita Principum civitatis cœnanti referrentur, cum inter apparatissimas epulas luxusque regales, ora ac manus proscriptorum recognosceret; cum vino gravis, sitiret tamen sanguinem. Ebrietas malitiæ mater, virtutis inimica, fortem virum reddit ignavum, ex temperato lascivum: justitiam ignorat, prudentiam exstinguit, rationem supprimit & notandum illud Nicephori

Calixti de Maximino Imp. loquentis: *Vino autem multo, inquit, deditus, ad summam contumeliam, petulantiam & crudelitatem; quæ ex ebritate proveniunt, nihil fecit reliqui.* Quemadmodum difficiles faciunt oculos diutini morbi, etiam ad minimam radii solis offensionem; ita ebrietates continuæ efferant animos. Cambysem Regem, (ut idem Seneca lib. De ira recitat) nimis vino deditum, Praxaspes unus ex carissimis monebat, ut parcius biberet: turpem esse dicens ebrietatem in Principe, quem oculi omnium auresque sequerentur. Ad hoc ille: *Ut scias, inquit, quemadmodum nunquam excidam mihi, approbabo jam & oculos post vinum in officio esse & manus.* Bibit deinde liberalius quam alias, capacioribus scyphis; & jam gravis & vinolentus, objurgatoris sui filium procedere ultra limen jubet; allevataque super caput sinistra manu stare. Tunc intendit arcum & ipsum cor adolescentis (id enim se petere dixerat) figit; recisoque pectore, hærens in ipso corde spiculum, ostendit: ac respiciens patrem, an satis certam haberet manum, interrogavit. *O Regem cruentum,* (subjungit idem) *ô dignum, in quem omnium suorum arcus verterentur.* Omitto lubens Sardanapalos, Tar-

Tarquinios, Appios Claudios, Antonios Caligulas, Nerones, Commodos, Heliogabalos, aliaque voluptatis mancipia & naturæ monstra; quorum diri exitus omnibus noti sunt. *Animo per libidines corrupto, nihil honestum inerat,* ait Tacitus. Quin potius Princeps noster Julianum imitabitur, qui libidinis labem in adulto robore juventutis ita caute vitavit, ut ne suspicione quidem tenus libidinis ullius vel à secretioribus vitæ ministris incusaretur. Hoc autem temperantiæ genus, maxima ciborum & somni parsimonia juvit; quibus domi forisque tenacius utebatur. Namque in pace, ejus mensarum tenuitas admiranda erat; per varios autem procinctus, stans interdum more militiæ cibum brevem vilemque sumere visebatur. Ubi vero exigua dormiendi quiete, corpus recreasset laboribus induratum, expergefactus explorabat per se vigiliarum voces, & stationum. *Nulla re conciliare & conservare facilius benevolentiam multitudinis possunt ii, qui Reipub. præsunt, quam continentia & abstinentia,* ait Cicero. Elegantissimum est illud Catonis Censorii dictum: *Cui magna corporis cultus cura, ei magna virtutis incuria.* Huc pertinet morum temperantia, quæ condimentum humanæ societa-

Lib. an. 11. Amm. Marcell. lib. 25.

Idem lib. 16.

ciet-

cietatis appellari potest. *Humanitas* (ait Gellius) *est benevolentia quædam ac dexteritas erga omnes homines permista.* Sit igitur Princeps popularis, familiaris, affabilis, facilis; & nihilominus severus, ubi opus est. Hæc ad benevolentiam simul majestatemque tuendam summe proficiunt. *Solet* (inquit Nicephorus) *benignitas morum & dexteritas in altioris dignitatis gradu, facile omnium animos sibi reddere obnoxios; ut verno tempore splendidi flores, prætereuntiũ oculos in se convertunt.* Vespasianus Imp. non Senatores tantum Romanos, sed privatos etiam homines salutare, hospitio excipere, & apud eos cœnare quandoque consueverat. Sua consilia semper cum Patribus communicabat, sæpe etiam ipse jus dicebat in foro. Ad summam, in iis quæ ad Reipublic. curam pertinebant, Imperator erat; in cæteris tamquam privatus vivebat. Scribit Spartianus, Adrianum in colloquiis etiam humilimorum civilissimum fuisse: detestans eos, qui sibi hanc voluptatem humanitatis, quasi servantes fastigium Principis, inviderent. Exstat Titi ejusdem Vespasiani filii dictum notatu perdignum; *Non oportere quemquam à Principis conspectu tristem abire.* Inter alia Trajani Imp. dicta hoc illius fertur egre-

Xiphilinus.

Sueton.
Eutrop. lib. 8. in pr.

egregium. Amicis enim culpantibus, quod nimis circa omnes comis esset, respondit: *Talem se Imperatorem esse privatis, quales esse sibi Imperatores privatus optasset.* Eadem ratione cum Mammæa mater & Memmia uxor Alexandro nimiam civilitatem objicerent, & sæpe dicerent, *Molliorem tibi potestatem, & contemptibiliorem Imperii fecisti*: ille respondit, *sed securiorem atque diuturniorem.* Sed & hic excessus fugiendus. Antiochus Epiphanes, Asiæ rex, ob nimiam popularitatem, infame nomen meruit. Appius Claudius nimia popularitate, de gradu deturbatus, invidiam Senatus metuens, cæcitatem simulavit, domique se continuit. De Gothorum quodam Rege, qui milites suos non solum commilitones, sed combibones fecerat, scribunt, eum per ludibrium in dolium cerevisiæ præcipitatum, interisse. Ideo dicebam, Principem suo loco & tempore severum esse debere. Regibus temperanda est humanitas erga cives, ut interim regiā tueantur autoritatē. Exstat Alexandri Severi oratio ad milites, cū tumultuarentur: *Qui in concione estis, vocem contra hostem, non contra Imperatorem vestrum emittite. Certe campiductores vestri hanc vos docuerunt contra Sarmatas, Germanos ac Persas emittere; non*

Athen. lib. 5. cap. 4.
Diod. lib. 20.
I. Magn. lib. 7. c. 17.
I. Capitol.

non contra eum, qui acceptam à provincialibus annonam, qui vestem, qui stipendia vobis artribuit. Continete igitur vocem turbulentam, ut vos hodie omnes uno ore, atque una voce dimittam: Quirites dimittam, & incertum an Quirites: non enim digni estis, qui vel Romanæ plebis sitis, si jus Romanum non agnoscitis. Quum post ista nihilominus fremerent, exclamavit; *Quirites discedite, & arma ponite.* Mirando exemplo depositis armis, depositis etiam sagulis militaribus, omnes non ad castra, sed ad diversoria varia recesserunt: tuncque prius intellectum, quantum ipsius severitas posset. Et profecto ita est: quemadmodum amara dulcibus plerumque salubriora, sic severitas subditis plerumque utilior nimia humanitate. *Tantumque severitate profectum*, ait Tacitus, *ut vexillum veteranorum non amplius quingenti numero, easdem Tacfarinatis copias præsidium, cui Thala nomen, adgressas fuderint.* *Tac. lib. 3. ann.* Ita igitur se gerat Princeps, ne illi aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem deminuat; quod de socero suo Agricola, scribit Tacitus. Cernitur & in loquendo moderatio quædam. De Scipione scribit Livius, eum legatos Hispanicos allocutum, ita elato, ab ingenti virtutum suarum fiducia ani- *Livius.*
mo,

mo, ut nullum ferox verbum excideret, ingensque omnibus quæ ageret tum majestas adesset, tum fides. A sermonibus item hyperbolicis; quantum fieri potest, abstinebit Princeps, qui auctoritatem minuere, & exiguum rerum usum denotare solent. Veritati itaque; cujus una vis, unaque facies, semper studebit, nec ulla umquam utilitatis caussa mentietur. Videmus quotidie, in mendacio deprehensos, non secus ac ii qui fœdum ac flagitiosum quid commisere, erubescere. Et quamvis mendax non deprehendatur, perpetuo tamen aut pœnam aut incommodum, aut offensionem metuit. Si in privato hoc obtinet, quid in Principe, qui animo excelso esse debet? quomodo subditi ei se credere poterunt, qui raro credenda loquitur? *Misericordia*, ait Oraculum Salomonis, *& veritas custodiunt regem, & roboratur clementiâ thronus ejus* & alibi; *Labium mentiens Principem non decet.* Rotæ naturam eleganter exprimit Ovidius, quæ quo magis seipsam sequitur; tanto seipsam fugit. Idem in mendace. quo magis enim veritati inniti videri vult, tanto magis ab ea aberrat, & mendacium referat, suamque vanitatem ostendit. Breviloquentia quoque prudentē Principem summo opere

decet.

decet. Ideo de Menelao scribit Homerus, Eum quidem pauca loqui solitum, sed plane argutissima. *Debet enim,* (quod proverbium de Lacedæmoniis dicit) *factis magis, quam loquacitate valere.* Publicam porro orationem habituro, enitendum erit ut ore, vultu, verbis, omni denique actione cum dignitate majestatem tueatur. nam hæc singula pro legibus, pro exemplis, pro oraculis haberi consueverunt. Si privatim quem alloqui volet, judicio utatur. Bed. lib. 4.

Nam neq; compellare iisdem sermonibus omnes.
Sed bello super atq; armis, regitare magistros
Bellandi; nautas super æquore; deniq; laetos
Sementum, de messe: canes nutrire paratos,
De canibus: peregre venientes, quæ loca & urbes,
Quos fluvios, quid quisque ignoto viderit orbe.
Intera servare vicem, atque alterna modestus.
Alloquia, & ceptis finem quoque ponere verbis.

De temperantia in vestitu,

—— *quia non aliter fortunæ opibus tuentum* M. Marullus.

Fit

Fit satis, & tanta majestas regia dote
Prædita, plebejo vilis sordescit amictu,

hoc unum addo, Principem in vestibus levitatem vitare debere, & cultum omnem mollem & histrionicum. Admonitus aliquando Alphonsus, Arragonum Rex ut vestibus splendidioribus uteretur: *Malo*: respondit, *moribus & auctorite meos excellere, quam diademate & purpura.* Augustus Cæsar veste domestica utebatur, ab uxore, filia neptibusve confecta. Vespasianus veste & habitu neglecto, & vix à gregario milite differente, in publicum sæpissime processit; quod idem de Imperatoribus Severo, Tacito, Aureliano, Carolo Magno, aliisque legimus. Carolus V. vestitu delectatus est, neque splendido, neque, affectato, sed simplici & consueto. Ad exemplum Ludovici XI. Francorum regis, qui vestibus vilioribus utebatur, ut suo à luxurioso serici & pellium peregrinarum vestitu, cujus precio regni opes ad alienos transferrentur, ad frugalitatem traduceret.

Panorm. lib. 1. de gestis Alphons.

Sueton.

P. Æmil. lib. 10.

CAPUT XXVII.

De
Conservanda Principi auctoritate.

AUCTORITATEM & his modis conservabit Princeps; si nimirum sem-

semper circa res magnas versetur. Tempus enim conterere in muscis figendis, ut Domitianus; in lucernis fabricandis, ut Eropus Maced. rex, in simulachris cæra limove fingendis, ut Valentinianus; aliisque mechanicis, ut Ptolemæus Philadelphus, rex Ægypti, aliique; contemptum parit. Novi ego nonnullos Principes, qui tornare, dolare ac id genus manibus facere; & quæ Principis propria sunt, negligere consueverunt. Scitum est illud Virgilii: *Sueton.* *Cuspinianus.* *Joseph lib. 12. cap. 1. antiquit.*

Tu regere Imperio populos, Romane, memento;
Parcere subjectis, & debellare superbos:
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere nomen.

Scite Demosthenes, quum enim simul cum Æschine & Philocrate ad Philippum legatus fuisset, & illi Philippum egregie laudarent, quod multum dicendi artificio valeret, quod forma & specie decorus esset, & quod festivus convivator, plurimum vini sane jucunde biberet: *Prima*, inquit Demosthenes, *laus, Sophistarum: secunda, mulierum: tertia, in spongiam quadrat.* Nullam vir prudens in istis laudibus Regis propriam agnoscebat, *Majus aliquid*, ait apud Tacitum Tiberius, *& excelsius à principe postulatur.* Cum enim Rex urbium conditor, civium mode- *Lib. 3. Annal.* *Osor. lib. 7.*

rum latebris totos menses commorari, & suos interim, vel sine administrationis pabulo relinquere, vel aliis deglubendos committere. Mithridatem Ponti regem adeo venationi intentum fuisse ferunt, ut interdum septem annis, neque urbis neque ruris tecto uteretur. Ast contra Mahometes Amuratis F. adversus Caramanum bellum movens, septem millia virorum, qui accipitres curabant regios, isto ex ordine deturbavit, & canum curatores milites esse jussit. Dixi, magnos Principes magna decere. Hoc addo, ut sua non nisi magnis viris, hoc est, si non genere, virtute saltem & auctoritate præstantibus, peragenda committant. Miserat Ludovicus XI. Gandavum ad Caroli filiam, cum litteris & mandatis Olivarium, regium tonsorem, ut privatim ei loqueretur, eamque ad partes Regis traheret; magnum quid: sed quum quo tempore exponere mandata jussus est, nondum quæ dicenda erant, præcogitasset, re infecta discessit, non absque ludibrio. Plærique enim ridebant eum & propter generis obscuritatem, & ineptum sermonem. Atqui non tam Olivarius (ut subjungit Comminæus (quod munus injunctum suscepisset; quam Rex, qui injun-

Volaterr. lib. 17. an.

Chalcocondylas lib. 7.

Phil. Commin. lib. 5.

Tac. lib. 1. Ann. junxisset, reprehendendus erat. Recte itaque Tiberius, qui res suas spectatissimo cuique mandabat. Det insuper operam, ut quæ dicit facitve, excellenter dicta factaque videantur. Hæc & magnifica sint. Cosmus Medices erat in privatis quidem rebus suis, (Jovius in Leone X. libr. 1.) domesticisque sumptibus, natura & consuetudine, minimo contentus, utpote qui civili cultu vixerat, frugalisq; & munditiis potius referta, quam lauta mensa uteretur. At cum clari hospites, & præsertim advenæ, virtute insignes occurrerent, nullis vel maximis sumptibus parcendum putabat. Alphonsus rex eos qui apud se divertissent, & splendide excipiebat, & donis magnificentissime prosequebatur, pro cujusque dignitate. (Pont. de liberal. lib. 1. cap. 19.) Certum est, magnificentiam omnium in admirationem trahere, auctoritatemque conservare: ut & hoc, si non quotidie à suis conspiciatur, nec se nisi cum majestate contuendum præbeat. Parit nimia familiaritas contemptum: quem sæpe contumacia & à Principe defectio sequi solet. Neglectus à suis habebatur, Antiochus Epiphanes, qui in balneis popularibus semper lavabatur, sed tunc, cum balnea viris popularibus plena essent. (Athenæus lib. 5. c. 4. Plutarch. Curt.) Alexander Magnus ob nimiam familiaritatē, non

solum

ſolum garrulus & vinolentus à ſuis vocatus, ſed & contemptu ſuperveniente interemptus. Gravitas Principem ſumme decet, ut ſuperbia odium hominũ conciliat,& odiũ graviſſimũin ſe cæleſtis Numinis accendit. Sic igitur concludo, principem ſine oſtentatione ſapientem, ſine temeritate fortem, ſine levitate magnificum, ſine deſidia moderatum, ſine avaritiæ ſuſpicione frugalem, ſine contemptu modeſtum, ſine ſuperbia gravem eſſe debere. His ſententiam Saluſtii addo : *Eam conditionem eſſe imperandi, ut non aliter ratio conſtet, quam ſi uni reddatur.*

CAPUT XXIII.

De *nonnullis ſtabiliendi Imperii modis.*

AD Imperium ſtabiliendum quæri video an propugnacula arceſque bene munitæ conducant ? Nonnullis non conducere exiſtimantibus, illud que ſubinde occinentibus, arcem muniriſſimam eſſe ſubditorum benevolentiam. item illud Cleomenis, qui oppidum munitiſſimum intuens, exclamavit: *O muliebres latebras!* item, Civitatis robur non in mutis lapidibus, ſed in civium virtute, qui pro aris, focis, uxore, liberisque, fama, vi-

Machiav. l. 2. comm. in Liv. c. 24.

Plutarch.

taque pugnant, positum esse. Hæc eleganter quidem, sed ad speciem magis, quam ad rei veritatem dicuntur. Et si nostris temporibus Cleomenes, Agesilaus, aliique qui propugnacula mœniaque contempserunt, viverent, utrumque omnino probarent, & fidem, amorem, benevolentiam & virtutem populorum, & propugnacula arcesque bene munitas; tum vel maxime propter nimium tormentorum impetum. *Videsne* (ait apud Livium Decius) *A. Corneli, cacumen illud supra hostem, arx illa spei salutisque nostra, si eam (quam cæci reliquere Samnites) capimus.* Prosunt oppida bene munita ad arcendos hostes, & subditos compescendos, & in officio detinendos. Quemadmodum enim armati milites hosti terrorem incutiunt; sic arces urbesque munitæ: & quemadmodum inermes latronibus animum aliquid audendi incutiunt; sic urbes non munitæ subditis illecebræ sunt, faciendi quod libuerit, etiam contra Principem. Adversus propugnacula in urbibus præcipue collocata (*citadellas* hodie vocant) vix quicquam audent cives. Hac ratione multi, ut Neapolitani, Merenses, Mediolanenses, aliique arcibus munitissimis in officio detinentur, & quidem minore militum nume-

Bod. lib. 5. cap. 5.
Arist. Polit. 7. c. 21.
Lib. 7.

numero. Habeat igitur Princeps noster propugnacula nō solum in Imperio, ejusq; finibus, sed & extra Imperii sui fines, mœnibus cùm gravi aggere intus propter tormenta fabricatis, ac cæteris operibus ad belli molem necessariis. Romani certe, gentium fortissimi, urbem & arcem munitissimam habuerunt, quæ nuper quidem Clementi VII. antea vero sæpe Romanis profuit. Dixi, extra Imperii quoque fines propugnacula, si fieri potest, habenda. Hoc ideo, ut furores bellicos procul à nobis arceamus. Exemplum hodie videmus in insula Melitensi & Corfu. Quod si & in hostium territorio sita sint, utilissima esse certum est. Id experitur Hispanus, qui in Turcarum ditione propugnacula multa habet, Oranum, Melilam, Pegnon de Velles, Settam, Tanger, Mazagam, Arcillam, aliaque. Sic olim Veneti Famagustam habebant. *Cremora*, ait Tacitus, *propugnaculum adversus Gallos trans Padum agentés, & si qua alia vis per Alpes irrueret.* Lib. 19. Omnium autem præstantissima propugnacula habentur, quæ natura loci munita sunt. talia sunt, insulæ Holandiæ Selandiæque, quæ inexpugnabiles sunt. Dandam hic operam moneo, ut diligentissime custodiantur, ne vel

præfectorum fraude, vel hostium vi astuve amittantur; &, si hostis ea occupet, ne adversus priorem Dominum iis utatur. In hujusmodi propugnaculis præsidia militaria constituantur, bellicisque artibus exerceantur. Pyrrhus Epirotarum Rex, qui Siciliam occupavit & partem inferiorem illam Italiæ tenuit, quæ tunc *magna Græcia*, dicebatur, bellumque tam periculosum adversus Romanos gessit, Athenas aliquando venit, humanissime exceptus. Is, postquam urbem illam tunc opulentissimam & disciplinarum matrem lustravit, in arcem Palladis deductus est, quam cum stupore contemplatus est. Sed quum discederet, inque forum venisset, gratias civitatis principibus acturus, monuit eos, *ne in posterum principum extraneorum cuiquam arcem ingrediendi facerent potestatem; ne opportunitatem præsidii nactus, quispiam eam invaderet.* Gratum Atheniensibus consilium. quod si Locrenses servassent nobile illud Italiæ oppidũ, cum libertate non amisissent, nec male custoditæ arcis pœnas dedissent. quod idem de Tarentinis dici potest, nam cum aliquando Lacedæmoniorum exules nonnulli Tarentum venissent, & ab exploratoribus arcem Tarentinam negligenter custodiri

diri animadvertissent, eam repentino impetu facto, occuparunt, urbemque non modo diripuerunt, sed ad unum usque cives omnes p[illegible]ulerunt, & retentis solum virginibus, sedes sibi eo in loco constituerunt. Sed nullis antiquis exemplis opus erit, si consideraverimus qua ratione Mediomatricum propugnaculum à Rege Henrico II. ante annos aliquot occupatum fuerit; & post illam diem sexcenta alia.

Ad stabiliendum Imperium & Coloniæ faciunt. Coloniæ Romanis erant oppida, quo cives suos ad incolendū deducebant; quarū deducendarū caussæ inter alias & hæ erant, ad priores populos coercendos, & hostium incursiones reprimendas. Ideo Flaccus Colonias dictas scripsit, quod Pop. Rom. in ea municipia colonos misisset, vel ad ipsos priorum municipiorum populos coercendos, vel ad hostium incursus repellendos. *Hoc in genere*, inquit Cicero, *sicut in cæteris Reipublicæ partibus diligentia majorum spectanda, qui Colonias, sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt, ut non oppida, sed Imperii propugnacula esse viderentur.* Existimant Gallorum scriptorum nonnulli, si capta Ludovico XII. rege Insubria, quam Longobardiam vocant, eo coloniæ missæ fuissent,

Car. Sig. de antiq. jure Ital. l. 2. c. 2.

Fl. in lib. de condit. agr.

Cicero.

B. l. 6. c. 2.

sent, Insubriam in Gallorum potestate adhuc fore. Huc pertinent fœdera, quæ Imperium firmant. Ea ratione Helvetii formidabiles facti sunt. Quæ enim uni Cantonum injuria infertur, omnibus illata videtur. Et certum, Solimannum Turcarum Imp. sæpissime in animo habuisse Venetos aggredi; sed quod videret eos cum plerisque Reipublicæ Christianæ principibus confœderatos, destitit.

CAPUT XXIX.

De

Imperii propagandi modis qui fiunt nostra proferendo & augendo.

HIs fere modis Imperium acquiritur, conservatur, stabilitur. Jam quibus mediis propagetur, videamus. Atque ego quidem duo reperio, nostra augendo, & aliena attrahendo. Illud fiet, si artes mechanicas promoveamus. Artes mechanicæ, pro ratione elementorum, ita dividi possunt, ut nonnullæ circa terram versentur, ut agricultura, & ars venatoria; aliæ circa aquam, ut nautica, piscatoria; aliæ circa ignem, ut fabricaria; aliæ denique circa aerem, ut aucupium. *C. de Offic.* Agricultura inter omnes res, ex quibus aliquid acquiritur, nihil melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil libero

bero homine dignius. Agriculturam cum dico, omnia intelligo, quæ ad agrum colendum pertinent: cultura scilicet hortorum, nemorum, vinearum, arborum; cura boum, ovium, equorum, & quicquid ejuscemodi aliarum rerum ex terra producturam. Agricultura pecora nutrit, quæ non solum cibum nobis, sed etiam vestitum præbent. Unde lanificium, quod includit artem texendi, suendi & quæcumque ex lino, lana, serico, pellibus, vimine, junco, & id genus aliis manu, acu, fuso, fibula, rotula, &c. fiunt. Ex agris item bene cultis oleum, vinum, & varios fructus, qui non modo ad necessarium victum, sed etiam ad naturæ delicias referuntur, excipimus. Recte itaque ille: *Omnes naturæ opes, quibus communis omnium vita sustentatur, telluris diligentissimo cultu contineri dixit, quæ multiplicato cum fœnore reddit.* Si igitur Princeps Imperium suũ ex sterili fertile, ex fertili fertilius reddere vult, partim præmiis, favoribus & immunitatibus invitabit, partim pœnis coget agrorum dominos, omnesque agricolas, ut omnem regionem diligenti cura fructuosiorem reddant. Nulla enim ars locupletandæ Reipub. utilior, addo & honestior. Nulla profecto re Cyrus major,

Varro de re rust. l. 1. cap. 4.

Osor. lib. 7.

Alex. lib. 3. cap. 11. magis gloriatur, quam de agris suo labore ac industria consitis. Apud Romanos tantum erat agriculturæ studium, ut etiam agrum male colere, aut minus arare, quam vertere, censoria nota dignum haberetur. Octo itaque dies culturæ agrorum Veteres impendebant, nonum urbanis rebus & nundinis. *Majores nostri*, ait Cicero, *ex minima tenuissimaque republ. maximam & florentissimam nobis reliquerunt; suos enim agros studiose colebant; non alienos cupide appetebant.* Spartian. Pertinax Imp. quicquid inculti vocabat, occupantibus adjudicabat; decemque annorum immunitatem, ac perpetuam Herodian. libertatem agricolis concessit. Eadem ratione Massinissa Numidiam ex inculta & deserta, omnium fructuum abundantissimam reddidit. *Optimus populus est is*, ait Aristoteles, *qui ex agricolis constat.* De venatoria arte, piscatoria, aucupioque, Principi aliquid inculcare ne eam subditis permittat, superfluum. Nauticam quod attinet, certum est non utilem tantum, sed necessariam esse. Vix credibile est, quantum maritimis illis subvectionib. regna ditescant. Unde aromata, gemmæ aliæque innumeræ merces? Ut alias quam plures commoditates taceam. Supra fidem esset narrare, quæ vis

vis navium Venetarum non Italiæ ſolum, ſed Liburniæ quoque, Dalmatiæ, Macedoniæ, ac totius Græciæ littora, velut ſuburbana quædam loca aſſidue ſcrutentur. Ex his quatuor longæ naves, ex Syria atque ægypto totidem aromata, ſericum, gemmas, uniones, Venetias deferunt. Ex Libya tres, aurum, gemmas & mancipia. Duæ ex interna Gallici maris ora, pretioſiſſimum vellus, & Hiſpanicum ſericum, omnium longe nobiliſſimum. Quatuor à Tanai, & Mæotide palude, ſalſamenta, tapetas & ſmaragdos. Ac præter eum numerum, quatuor ex Gallici Oceani Emporiis lanas, aurum, & Flandrenſis panni vim omnino ingentem. Harum utilitatem nonnullæ & in fluminibus ſunt; quæ derivare in principatum, ſummæ ſæpe utilitati fuit. Sub artem fabrilem voco non ſolum fabros ferrarios, lignarios, plauſtrarios, ahenarios, cultrarios, ephippiopœos, ſartores, textores, calceolarios, coriarios; ſed etiam piſtores, doliarios, ſeu vietores, pharmacopolas, textores, lanios, pannicularios, zonarios, tonſores, flammarios, & quicquid iſtorum artificum eſt, quorum induſtria atque opera, civitatis corpus conſtituitur. De Toletana civitate ſcribunt, in ea duobus iſtis opificiis, *Sabell. lib. 3. dec. 4.*

lanæ scilicet & serici, hominum millia decem ad minimum vivere. Idem de Mediolano, Venetiis, Genua, Florentia dici potest.

CAPUT XXX.

De *Mercatura, architectura, & Academiarum institutione.*

SEQUITUR ex his, etiam artes commutatrices, quæ Remp. opulentam reddunt, Principem fovere debere: Mercatorum ope, non solum res patriæ utiles in Imperium, eorum periculo convehuntur, sed multa etiam quibus Imperium redundat, in alias regiones, ab illis cum utilitate publica deferuntur. Multi etiam repentini casus incidunt, in quibus mercatorum opibus sæpenumero non levia pericula propulsantur: immo eorum quoque fide & industria, non mediocria Reipub. munera sustinentur. neque vulgaris prudentia ab illis ex hominum externorum commercio & familiaritate comparatur. Scribit Plutarchus, Solonis tempore mercaturam in precio fuisse; rationemque hanc addit, quod commoda ex regionibus barbaris adsciscerent, amicitias cum Regibus conciliaret, & multarum rerum conferret peritiam. Tanta nimi-

Osor. lib. 7.

Plutarch. in Sol.

rum

rum est mercaturæ vis, adempta mercēdi facultate (quod aliquando in Neapolitanorum regno factum legimus) provinciales continuo ad inopiam redigantur. Porro ad alliciendos mercatores, magna cura illis servanda privilegia, nundinarum præcipue tempore, ut tuto cum mercibus, ire, morari, redireque possint. Verum & hic cavendum, ne ex utilissima hac negociatione, iniquitatis officina & avaritiæ conciliabulum fiat, non modo in ipsis mercatoribus detestabile, sed & Reipubl. detrimentosum. Severe igitur in insidiosa illa totiesque Principum constitutionibus prohibita monopolia exercentes, qui & fiscum Principis fraudantes, pauperum sudoribus pascuntur, animadvertendum. Eleganter vereque Ambrosius: *O mercator sæculi, comparator inferni, cur in fraudem & deceptionem convertis naturæ industriam: cur affectus rerum defectus? cur optas pauperibus sterilitatem, ut domui tuæ compares dolosam fœcunditatem? Etenim lucrum tuum, multorum est damnum.* Principis igitur erit prospicere, ut omnia justo pretio veneant, nec permittantur fraudes in commerciis, mercium corruptiones, & id genus alia. De Architectura nihil dixi. Hanc enim, ut & picturam,

Pont. c. 4. de liberali

Ambros. de Offic.

inter artes liberales numerandam cen-
Vitruv. 1. de Arch. 1. seo. *Architectura*, inquit Vitruvius, *est scientia, pluribus disciplinis & variis eruditionibus ornata, cujus judicio probantur omnia, quæ à cæteris artibus perficiuntur opera. Ea nascitur ex fabrica & ratiocinatione. Fabrica, est continuata ac trita usus meditatio, qua manibus perficitur è materia cujuscumque generis, ad propositum deformationis. Ratiocinatio autem est, qua res fabricatas solertia ac ratione proportionis demonstrare atque explicare potest.* Ut igitur neque sine literarum cognitione ad experientiam tantum; sic nec sine exercitatione, solis ratiocinationibus ac litteris confisus, nemo Architectus esse potest. Utrumque conjungat necesse est. Pluribus hæc persequor, quia Reipub. interest, ne cives ædificiis prædiisque parum convenienter extructis, immodicos sumptus facere sine ratione cogantur; ut omittam (quod præcipuum est) structionis, hoc est, archirecturæ decoro non observato, totam urbem Imperiumque deformari. Nec sane video qua ratione sine arte hac formam præscribere Princeps possit templis, tribunalibus, propugnaculis, portibus, pontibus, aliisque tum publicis tum privatis ædificiis construendis, conservandis, & restaurandis,

viis-

viisque, mœnibus, & foris ducendis. Claras tecum reputa, omnes quæ umquam fuerunt urbes, & plerasque bene ædificatas fuisse comperies. Quis dubitat? Opera publica magnifice exstructa, privataque ædificia quæ commoda sint, urbes quam celeberrimas reddere, cives ne effluant retinere, & exteros ad incolendum invitare? Vespasianus Imp. Architectos præstantes coemit; Colossi refectorem insigni congiario magnave mercede donavit: mechanico quoque, grandes columnas exigua impensa perducturum in Capitolium pollicenti, præmium pro commento non mediocre obtulit, operam remisit, præfatus, sineret se plebeculam pascere. Idem de Augusto, C. Pompejo, aliisque dici posset. *Sueton.*

Academias porro (de quibus primo loco dicendum erat) respublicas summopere juventute excolenda ornare, & augere solere, non dubium est. Academias cum dico, *gymnasia* & *scholas* intelligo, in quibus ex summi alicujus principis privilegio vel antiqua consuetudine, cujus initii non exstat memoria, artes liberales & scientiæ publice docentur. Dixi, *liberales*, ut excluderem inscientias vetitas, ut sunt divinationes & sortilegia, & similes alias, quæ se *matheseos* nomine fucant;

cant ; item viles & sordidas artes, φαύλας ἐπιστήμας. Indiam nobilissimam reddidit Hiarchas, & alii Brachmanæ : Gymnosophistæ, Æthiopiam.

Tacitus: Athenæ felices armis, sed feliciores literis fuerunt. Scribit Corn. Tacitus, nobilissimum quemque ex Romanis, pro Attica peregrinatione Massiliam ad ingenii cultum proficisci solitos. Inde factum, ut summorum Principum plerique, Academias in præclarioribus Imperii sui urbibus instituerint: ut Carolus Magnus Lutetiæ, Fridericus II. Imp. Bononiæ, Neapoli, Veronæ, &c. Alphonsus quoque nonus Hispan. rex, sapientes e Gallia, & Italia convocavit, ut sapientiæ disciplina à Regno suo nunquam abesset; & magistros omnium facultatum Valentiæ congregavit, quibus & magna stipendia largitus est, ut cuilibet studere cupienti, quasi manna in os influeret sapientia cujuslibet facultatis. Laurentius Medices Petri F. Reip. Florentinæ Princeps liberalium artium instaurandarum curam suscepit, Pisis, opportuna maxime civitate, quo plures suo beneficio comprehenderet, Gymnasio constituto, ac claris hominibus sapientiæ studio, amplis præmiis excitatis, qui Juris civilis prudentiam & Philosophiam ac cæteras libera-

R. Tol. rer. Hisp. 7. c. 37.

Brut. l. Fl. hist.
Jov. in vita Leon.

liberales artes profiterentur. Itaque nobilissimam quondam urbem, ad solatium veteris amissæ libertatis, novo decore ac externæ juventutis frequentia recreavit. Quamdiu Lutetiana Academia florebat, juventutis concursus undique magnus fiebat. Sed post excitatum sub Ludovico tumultum, solitudo Lutetiæ mansit. nam aliquot millia in Angliam profecti sunt, alii alio se contulerunt: donec à sapientissimo Rege, proposita honorum, vacationum, emolumentorum spe, revocarentur. tunc Regia urbs pristinam frequentiam recuperavit. Possem oppidula nonnulla in Germania & alibi nominare, quæ ante Academias iis in locis constitutas, adeo obscura fuerunt, ut vel Geographi ea noluerint exiguo loco in tabulis honorare; Jam vero opibus & dignitate cum præcipuis urbibus certant.

CAPUT XXXI.

De *Connubiorum utilitate.*

AD rem, ut veniamus, quia familiæ, collegia, cœtus, civitatesque omnes, ac totum genus humanum interiret, nisi connubiis propagaretur: ideo plærasque gentes legimus, quibus curæ fuit Imperii fi-

nes

nes proferre, in id summe animum induxisse, ut hominibus replerent & popularent civitates. Hinc à Cadmo per manus acceptum jus Asyli: hinc leges tutelares, quibus peregrinos Romæ fovebant: ut jam olim Athenis, Ephesi, Thebis, Trojæq;. Nec solũ hoc priscis alienigenas adsciscendi, ascitos receptosque fovendi in sinu civitatis: sed etiam in cives suos civitatem urbem replentibus honores amplissimos conferendi, privilegia tribuendi, immunitates concedendi: ut contra cœlibes, tanquam Reipubl. destructores, puniendi studium fuit. Apud Spartanos cœlibes, à virginum nudarum certantium spectaculo arcebantur. Bruma etiam Magistratuum edicto, cogebantur nudi forum obire, cantilenamque in se compositam concinere, merito scilicet se ita puniri, quod non parcerent legibus. Præterea, honoris erant & observantiæ quam senioribus juvenes præstabant expertes. Quare quod exprobratum Dercillidæ fuit, quamvis inclyto duci, nemo reprehendit. Cui intervenienti, non cessit adolescens subsellio: *Neque enim* (inquiens) *eum qui mihi cessurus sit, sustulisti.* Clearchus Solensis scribit in libro Proverbiorum, eos qui Lacedemone uxores non haberent, à mulieribus

Pl. l. 4. & 9. de legibus.

Plut. in Lycurgo. Athen. lib. 15. c. 1.

per

per quoddam festum circa aram tractos, alapis cædi solitos, ut scilicet ignominimam hanc fugientes, liberorum amore capi, ac justa ætate uxores ducere discerenr. Ideo & lex Julia de maritandis ordinibus lata est; quam Augustus Cæsar, ex Metelli censoris oratione de prole augenda, in Senatu recitavit. Hac, uxores ducere, omnes omnino coacti sunt; ne orbitas in urbe prævaleret, sed potius ut fortiores Imperii vires, hominum adjectione fierent, & vagi concubitus impuræque libidines reprimerentur. Sed & educatio plurimum prodest. Etenim ut gypsum aut argilla in quamvis imaginem facile sequitur fingentis manum: ita subditorum rudes animi ad omnẽ disciplinam bona educatione conformantur. Qui Carthaginensem Africæ agrum incolunt, dum bene educarentur, de totius orbis imperio cum Romanis certare ausi sunt: postquam autem rectam educationem negligere, & musica dulcedine capi cœperunt, fæminis viliores facti sunt. Nonne, ut alios omittam, nuper Petrus Navarensis navibus quatuordecim in Africam delatus, Bugitanos omnes cum Rege fugavit? Ægyptus olim numero hominum omnes fere orbis gentes superavit. Oppida insignia urbesque priscis

Suetonius.

Plin. l. 26. cap. 14.

priscis temporibus ultra decem octo millia hahuisse, libri sacri continet. Ptolemaei Lagi tempore, amplius tria millia annumerata sunt. Universi populi numerum fuisse antiquitus septies decies centena millia. Caussam frequentiae hujus adfert Diodorus hanc, quod filiorum educatio minimo illis constet, propter frugalitatem victus & amictus; quos radicibus & caulibus palustribus alunt, & discalceatos nudosque incedere cogunt. ita ut omnes sumptus in puerum, quoad adolescat. non excedant drachmas viginti. Huc accedit Principis liberalitas, quae multum ad propagationem proderit. Ideo Coccejus Nerva, puellas puerosque natis parentibus egestuosis, sumptu publico per Italiam ali jussit. Sic Adrianus pueris & puellis, quibus etiam Trajanus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adjecit. Senatoribus, qui non vitio suo decoxerant patrimonium, pro liberorum modo Senatoriae professionis explevit, ita ut plerisque in diem vitae suae dimensum sine dilatione restituerit. Hoc in loco, ad urbium quoque salubritatem respiciendum est. Quid prodest urbi Constantinopolitanae tanta hominum frequentia, si tertio quoque anno, morbo

Diod. l. 1. c. 2. & c. 6.

Æl. Spart.

bo illo contagioso deserta fit? Ejusmodi autem morbi cum ab angustia ædificiorum, immunditia, sordibus aereque corrupto proficiscantur, hisce obviandum est. In Lesbo apud Mitylenem Austro flante, ajunt homines ægrotare; Coro autem, tussire; à Septentrione in integrum facile restitui. Verum frigore urgente, in angiportis plateisve eos consistere non posse. Ratio est, qui parum prudenter positum oppidum est, magnifice alias exstructum. In quod vitium ne delabi inter ædificandum Athenienses possent. Andronici cura Octogonos excitata turris est, marmorea, collocata in lateribus singulis venti, imagine contra suum cujusque flatum. In turris demum vertice metallis præsto erant prominentia, superincumbente Tritone æneo, dextra virgam intendente, quæ flantis venti imaginem indicaret. nam ita libratus stabat Triton, ut circumagentem perpetuo spectaret ventum. Novum quid illo tempore, nostris autem temporibus usitatum.

Cal. Rhod. l. 20. c. 18. antiq. lect.

CAPUT XXXII.

De *Coloniis.*

DUAS deducendarum coloniarum caussas supra attulimus. Sed & aliæ

Plutarch. in Coriol. Dionys. lib. 7.

aliæ ſunt. Abundante enim multitudine, vel propter inopiam agrorum, aut aeris intemperiem, coloniæ plebis urbanæ exhauriendæ, ut & ſeditionis aliquando ſedandæ cauſſa deducebantur. Ideo Senatus P. Q. R. Antium coloniam decrevit, ut ſine querelis poſſeſſorum, plebs in agros iret, civitas vero in concordia eſſet. Quapropter Cicero ſe de lege Agraria, quæ promulgabatur, ita cenſuiſſe ſcribit, ut agrorum diviſione conſtituta, ſentina urbis exhauriretur, & Italiæ ſolitudo frequentaretur. Deduci olim coloniæ idcirco ſunt ſolitæ, ut veterani milites, prœliorum diuturnitate preſſi, præmium aliquod aliquando caperent laborum ſuorum. Sic L. Sullam, C. Cæſarem, M. Antonium, M. Lepidum, C. Octavium, aliosque, parta victoria, inimicorum ſuorum agros militibus, per quos vicerant diviſiſſe, litteris proditum eſt. Inter alias autem cauſas & hæc erat, ut ſtirps augeretur Romana. Meminerunt inquit Livius, ſe Romanos, mox oriundos, inde in colonias, atque in agrum bello captum ſtirpis augendæ cauſſa miſſos, omnia quæ parentibus debentur, præſtare debere. His modis Imperium illud tam longe lateque propagatum. Ferunt Sabinos, cum diffi-

Livius. lib. 3.

Appianus.

difficile bellum adversus Umbros gererent, omnia eo anno nata, si vincere daretur, vovisse. Cujus voti haud multo post damnati, nata partim sacrificarunt; pueros Marti consecrasse contenti, adultos in colonias miserunt. Hi in Opicorum agro, veteribus inde incolis bello ejectis, sibi sedes quæsivere: quorum opes adeo deinceps creverunt, ut octoginta millia peditum, & octo equitum aliquando ad bellum instruxerint. De Romanis scribit Asconius, eos amplius 53. colonas in Italia deductas habuisse. Extra Italiam Plinius multo plures enumerat. Ad horum exemplum Genuenses in Tauricam Chersonesum coloniam Theodosiam, quæ Capha dicitur; Hispani in insulas Hispanicas & Philippinas, Americam & Indiam; Lusitani in Maderam & Caput viride; Veneti in Insulas, colonias deduxere. Phœnices per Oceanum mare juxta Libyam navigantes, complures dies tempestatibus acti, cum ad Insulam permagnam delati essent, animadversa ejus natura felicitateque, notam cæteris fecere. Qua ex caussa cum Tyrrheni, qui classe potentes erant, in eam Insulam coloniam mittere decrevissent, à Carthaginensibus sunt prohibiti. verebantur enim, ne loci bonitate allecti

Asconius.

Plinius.

Dio. l. 5. cap. 7.

cti cives eorum, ad eam seconferrent, &, si qua forsan adversa fortunâ urbi incidisset, volebant ignotum, ad quem facilè confugerent, locum esse. Duo hic notanda sunt: alterum Romanos non optimates, sed infimæ plebis homines in colonias fere misisse; laterum, colonias non nimis remotas, sed potius Imperio Romano vicinas fuisse,

CAPUT XXXIII.

De

ærario qua ratione & conficiatur & conservetur.

MEMINI me quodam in loco Principem monuisse ne boni publici prætextu, subditos tributis opprimat, & vectigalibus novis inusitatisque oneret; quibus non solum tondentur, sed excoriantur & deglubuntur miseri; ita ut sæpe in desperationem cogantur; &, vel solum vertant, vel rempubl. perturbent; aut saltem ad ea inducantur, quæ subdito non conveniunt. quod non ideo, à me dictum, quod Ærarii usũ minus necessariũ credã: quin potius magnæ id curæ Principi esse debere contendo. Quis enim ignorat, pecuniam, vires & nervos esse, quibus Principatus in adversis se tueri potest.

potest. Pecunia imperii fines defenduntur, pauperes relevantur & bene meriti remunerantur, ut alia publica, eaque necessaria Reip. negocia, quæ sine numis expediri nequeunt, omittam. Laudatur à Celso antiquorum rusticorum sententia, *Pecuniam*, scilicet *sine peculio, fragilem esse*: peculium appellantes, quod præsidii caussa seponeretur, nempe quo necessitatis tempore uterentur. Id si in rusticis obtinet, quid in Principibus? Nam Principis inane nomen, contemptui & injuriæ expositum, nisi ejus ærario prægrandem signatæ pecuniæ vim, ante periculum congestam contineri, omnis generis homines existiment; ut Alfonsus Estensis dicere solebat: *Quem namque à pecunia aliisque rebus bene instructum putamus, non facile lacessimus.* Et quot, repentinæ clades contingere possunt, quæ principem cogunt subditis tributum remittere? In asperrima in Sardinios lue, Cæsar Tiberius centies sestertium eis largitus est, & quantum ærario & fisco ejus pendebant, in quinquennium remisit. Tale quid de Theodorico Gothorum Rege aliisque legitur. Hoc posito, quæritur quonam igitur pacto Ærarium conficiendum sit & conservandum? Conficiendi rationes has à recentioribus tradi-

L. 79. ff. de leg. 3.

Tac. l. 2. an.

Cassiod. l. 2. Epist. 9.

traditas reperio. Ex agris publicis, ex lapidicinis & aurifodinis, ex hostium spoliis, ex amicorum largitionibus, ex sociorum vectigalibus ac tributis; ex mercatura, ex earum rerum vectigalibus, quæ evehuntur & invehuntur, & ex subditorum tributis. Possunt ex Lucani sequentib. versibus quibus Ærarii expilationem à I. Cæsare factam describit, ea colligi, quæ in Romanorum ærarium antiquitus mitterentur:

——tum conditus imo
Lucanus *Eruitur templo, multis intactus ab annis,*
Romani census populi; quem Punica bella
Quem dederat Perseus, quem victi dextra Philippi;
Quod tibi Roma, fuga Pyrrhus trepidante reliquit.
Quo te Fabricius Regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores servastis avorum:
Quod dites Asiæ populi misere tributum,
Victoriq; dedit Minoja Creta Metello:
Quod Cato longinqua vexit super æquora Cypro,
Tunc orientis opes, captorumque ultima Regum,

Quæ Pompeianis prælata est Gaza triumphis,
Egeritur: tristi spoliantur templa ruina.

Prudenter itaque publicas augere opes res necessaria est & laudabilis; dummodo honestis rationibus fiat, & exactorum nimia licentia coerceatur. Sæpe quis, sed sub Tyrannis, vel uno hoc crimine concidit:

Quod pulchras ædes, vel opimum possidet agrum.

Quoties, quæso, ejusmodi exactores pro modico tributo ingentes fraudant facultates? quoties bonos bonis misere spoliant, vexationibus, carceribus aliisque impendiis onerant? Hisce nebulonibus Princeps omni conatu obsistere tenetur: & illud cogitare, Deum pro maximo beneficio populo suo dato, illud recensere, quod ab exactoribus eum liberarit. & illud Trajani; *Numquam fisci malam caussam, nisi sub Principe bono.* Laudatur Darius Xerxis pater, qui cum subditis tributum indixisset, accersitis provinciarum præfectis, eos interrogavit, *an tributum illud grave populis esset.* Et isti, *mediocre esse*, respondissent: jussit ut dimidiam tantum ejus partem exigerent. Quum Alexandrum Magnum adulatorum aliquis longe plus

Exod. 12. *vers.* 25.

Plutarch.

Max. Tyr. Serm. 13.

vectigalium auferri posse moneret, *Et olitorem*, respondit *odi, qui radicitus olera exscindit.* Ad conservandum Reipub. ærarium, pro axiomate, istud poni solet]: Ea quæ Diadematis, vel ut vulgo Jurisconsulti loquuntur, dominii sunt, & subjectionis notam habent, ut census, tributum, potestas ea exigendi & similia, nisi paucis iisque urgentissimis de caussis, alienari non posse; à majoribus autem alienata revocari debere. Respub. enim corpus est perpetuum: Ergo & ejus patrimonium, sive quo illa constare nequit. Alterum, quod ad Ærarii conservationem facit, in prudenti redituum dispensatione consistit, ut superflui sumptus rescindantur. Testatur Lampridius Severum Imp. aulicum ministerium in id contraxisse, ut tot solummodo homines in singulis officiis esset, quot necessitas postulabat. Antonius Pius salaria multis subtraxit, quæ otiosos & inutiles videbat accipere. *Nihil esse stolidius*, dicens, *immo nil crudelius, quam si Rempubl. ii arroderent, qui nihil in eam suo labore conferrent.* *Iul. Capit.* Summe quin etiam proderit amovere luxum inutilem, in equos, canes & similium apparatus: abstinere quoque à longinquis peregrinationibus; à suscipiendis item temere bellis; quibus

bus, ut suo loco diximus, non solum æraria, sed privatorum etiam facultates exiguo tempore exhauriuntur.

CAPUT XXXIV.
De
Imperii propagandi modis, qui fiunt aliena attrahendo.

SEQUITUR quibus modis, aliena adtrahendo, Imp. proferri possit. quos varios fuisse olim reperio, impertiendo scilicet (ut hinc ordiar) jus civitatis aut singulis aut universis. Universis; si aut Romã commigrarent, aut in patria sua manerent: quorum primi & secundi, cives Romani; tertii, proprio municipum nomine signati sunt; Municipes eo dicti, quod jus adepti essent cum pop. Romano jura capiendi, Cl. Cæsar multas barbaras gentes civitate donavit Romana, dicens nihil magis fuisse Lacedæmoniis & Atheniensibus (apud quos Pericles legem tulit, ut his solis civitas daretur qui utroque parente Atheniensi cive, nati forent) exitio, quam quod in societatem civitatis numquam recepissent, quos armis vicissent. Mox sub Hispanis, & Afris, & Thracibus, & aliarum nationum Cæsaribus, paullatim integræ provinciæ, civitatis jure donatæ sunt. Et cum initio reliqui omnes

Carol. Sig. de antiq. jure. Item lib. 1. c. 6.

Ulpianus.

Sig. l. 3. c. 2.

mnes, præter Græcos, dicerentur Barbari, etiam Romani ipsi domini post, & Latini & Itali ea sunt nota exempti, donatis provinciis omnibus civitate. *Inconsulte* (inquit Cicero) *qui peregrinos urbibus uti prohibent, eosq; exterminant, ut Penus apud patres nostros.* Hanc propagandi rationem etiam Veneti intellexerunt, qui in Urbis quam vastitate, edictum proposuerunt, ut quicumque hominum Venetias cum conjuge & liberis peterent, habitandi caussa, perseverarentque biennio in novo incolatu, pro civibus haberentur. Juri civitatis persimilia sunt jura amicitiæ & societatis, qua se populus Romanus, exempli gratia, cum exteris obstringebat, pactione scilicet nuda, & fœdere: ut *quacunque civitas* (inquit Cicero) *nobiscum maxima societate, amicitia, sponsione, pactione, fœdere conjuncta esset, ita maxime communione beneficiorum & præmiorum contineri.* Fœderatorum porro duo sunt genera, alterum eorum, qui auxilia mutua paciscuntur, si ab hostibus lacessiti fuerint; alterum eorum, qui etiam mutuas opes & copias ad sociorum hostes invadendos promittunt; idque vel exceptis quibusdam, vel sine ullius exceptione. Omnium autem arctissima societas est, cum eosdem hostes, &

L. 1. de off.

Sabell. l. 8. Enn. 9.

Bod. lib. 5. cap. 6.

& eosdem cum sociis amicos habemus. Metellus Antiochi regis legatus tria fœderum genera apud Livium ponit: unum, cum bello victis darentur leges (ubi enim omnia ei qui armis plus posset, dedita essent, quæ ex iis habere victos, quibus mulctari velit, ipsius jus arbitriumq; esse:) alterum, cum bello pares æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent: (tunc enim repeti reddique per conventionem res; & si quarum bello turbata possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut ex partis utriusque commodo componi (tertium, cum qui hostes nunquam fuerint, ad amicitiam sociali fœdere inter se jungendam coeunt, hincque accipiunt leges. id enim victoris victique est. In clientelam quoque Principes urbesque accipere, propagandi Imperii modus. Clientela inter Principes nihil aliud est, quam fœderata consociatio, qua quidem alter alterius majestatem observare tenetur, ut ab injuria potentiorum tutior esse possit. Hac ratione Turcarum Imp. fines Imperii sui mirum in modum protulit. Tartarorum enim, Præcopitum, Georgianorum, aliorumque patrocinio accepto, iis non secus ac suis, in Imperio dilatando usus est. Caveant autem sibi Principes, urbes, pro-

Livius.

Bod. lib. 5. cap. 7.

Bod. lib. 5. cap. 6.

provinciæ, quæ se alteri in clientelam dant, ne libertatē amittant. Joannes Ungariæ rex Turcarum accepto patrocinio, regnum in servitutem tradidit. Eadem ratione Constantiā, Trajectum ad Mosam, Cameracum, Viennam Austriæ, Metenses, Tullos, Viridomos
Buchan. libertatem amisisse legimus. Scoti, Anglorum quidem ante aliquot annos patrocinium receperunt; sed & si obsides darentur, providerunt, quos sexto quoque mense renovare liceret, nec arcem ullam Anglis concedere voluerunt. Beneficiis quoque Reges, Principes, Resque publicas devinciendo, Principatus fines aliquando pro-
Val. l. 5. c. 2. pagantur. Liberalis populus Romanus, magnitudine muneris quod Attalo regi Asiam reddidit. Sed Attalus etiā testamenti æquitate gratus, Asiam populo Rom. legavit. Itaque neque hujus munificentia, nec illius tam memor beneficii animus tot verbis laudari potest, quot amissæ civitates vel amicæ datæ, vel pie redditæ sunt. Idem
Eutrop. l. 4. ob Antiochum finibus suis pulsum, legatis Romam missis, qui patribus gratias agerent, coronam auream 246.
Bod. lib. 4. dec. 2. pondo, in Capitolio ponendā curavit. Zelomiro Dalmatarum rege, absque liberis mortuo, uxor successit; quæ fratrem Ladislaum, Ungariæ regem, à quo

à quo contra seditiosos protecta fuerat, heredem instituit. Ex eo tempore Dalmatia, & Croatia, Ungaris parere cœperunt. Heldobensem ducem senem, adolescens filius in ordinem redegerat, juraque popularibus dabat. Carolus autem Burgundus, Princeps potentiss. adolescente pulso, Imperium seni restituit. ab eo ob id meritũ hæres instituitur, ex herede filio. Adriatici sinus Imperium ab Alexandro IV. P.R. Venetis, quod armis, virtute sumptibus maximis eam navigationem à Saracenis atque prædonibus defendissent, securamq; reddidissent, amplissimis privilegiis concessum fuit.

Ph.Comin.

Æmil. lib. 10.

Guic.lib.1.

CAPUT XXXV.

De

Aliis nonnullis Imperii propagandi modis.

MUlti quoque Princip. reperiuntur, qui affinitate cum potentiorib. quæsita, Imperium suum propagarunt. Sed ut de Tarquinio, Theodosio juniore, Romano Argyropolo, aliisque nihil dicam, familiam unicam, Austriacam scilicet, Lectori ob oculos pono, quæ Galliam Belgicam, Hispaniam, Lusitaniam, aliaque potentissima regna, dotis nomine accepit. Sed & nuper Vicecomitem Tu-

Franc. Tarat. de reg. Hisp.

renium, Duce Bullioniæ in matrimonium ducta, Principatu illo auctum vidimus. Notum est illud M. Aurelii Imp. qui cum uxoris impudicæ libidines nimis patienter ferret, amicis repudium sæpe consulentibus, respondit, Dotem prius reddi oportere. quippe Imperio Rom. quasi jure dotali uti frui videbatur, cum Faustinam, Imp. Antonini filiam duxisset. Adoptione quoque Imperium adipiscimur, augemusve. Sic Julius Cæsar Octavium, Tiberius Caligulam, Claudius Neronem, Galba Pisonem, Nerva Trajanum, Trajanus Adrianum, Adrianus Antonium Pium, Diocletianum, Galerius Maximinū, Justinus Justinianum adoptavit. Eadem ratione Ericus ex Pomeraniæ Duce, in Regem Daniæ, Sueciæ & Norvegiæ, Margaritæ reginæ jam senescentis adoptione provectus est. Et Andium Dux Ludovicus, à Johanna regina Neapolitanū regnū adoptione accepit. Huc pertinet emptio vicinorum Principatuum, ut & oppignoratio. Philippus Valesius Dalphinatum, quadraginta millibus aureorum; Beroensem ducatum, sexaginta millibus oppignoratum habuit. Multi quoque pignori Principatus acceperunt, & lege commissoria pignoris retinuerunt. Poloni, regni sui fines

Suetonius. Vopiscus. Procopius.

Cranz. l. 10. Sax. c. 26. & lib. 8. Dania. c. 3. Anton. Flor. chr. tit. 22.

fines peregrinorum Regum electione protulerunt. Ita nempe, Iagellonica familia extincta, Littuanian, aliosque Ducatus obtinuerunt. Immmo apud ipsos S. C. ajunt, quo civibus via ad Regnum præcluditur. De Mercatura hic quæri video, an ea Principem deceat. Nam Cicero: *Si tenuis est*, inquit, *mercatura, sordida putanda est; si magna & copiosa, multa undique apportans, multisque sine vanitate impartiens, non est admodum vituperanda; atque etiam si satiata quæstu, vel contenta potius, ut sæpe ex alto in portum, ex portu ipso se in agros, possessionesque contulerit, videtur jure optimo posse laudari.* Ideo complures Principes legimus olei, frumenti, aliorumque mercaturam exercuisse; ut Alphonsum Neapolitanorum regem. Lusitani vero reges, Lisbona regia urbe, mari ad remotas illas partes miserunt; & cum Calicutio, & aliorum locorum Regibus in Indico mari societate contracta, deinde paullatim ad interiora loca penetrantes, arcibusque temporis progressu in opportunis locis exstructis, & nonnullis ejus regionis fœdere sibi adjunctis, aliis vero armis, Imperio suo parere coactis, aromatum, quæ antea Alexandrini mercatores habere solebant, negociationem in se transtulerunt;

Bodin.

Cic. lib. 1. de Offic.

Jovius.

Osorius.

Sab. 19. in Suppl.

runt; eaque mari in Lusitaniam vehentes ad eadem loca, ad quæ Veneti mittere solebant, navibus ipsi suis mittunt. Hac ratione opibus incredibilibus Regnum auxerunt. Hæc quamvis ita se habeant, putarim tamen non solum Reges, sed ne Nobiles quidem, nisi certis casibus, decere. *Multa* (ait Seneca) *quæ summam utilitatem aliis adferunt, precio gratiam perdunt. Mercator urbibus prodest, medicus ægris, mango venalibus; sed omnes isti, quia ad alienum commodum pro suo veniunt, non obligant eos quibus prosunt. Non est beneficium quod in quæstum mittitur: Hoc dabo, hoc recipiam, auctio est.* Notum est illud Theophili Imper. qui cum aliquando Augustæ navem ex mercatura reductam intellexisset, nautis quicquid sarcinarum in navi haberent, id statim efferre jussit, & nihil quod ad Augustam pertinere, attingere. quo facto, pulsis inde nautis, Græco igni injecto, navem cum ipsis sarcinis cremavit, Imperatricem maledictis insectatus. *Nam cum me Deus* (inquit) *Imperatorem designarit, tu me mercatorem facere contendis. Scito autem, mercaturam privatis hominibus esse concessam, ut ea tolerandæ vitæ modos habeant, quod si nos, præter Imperii opes, etiam mercaturæ emolumenta* inter-

Lib. 4. De benefic.

Zonar. tomo 3.

interceperimus, unde nam subditi victum comparabunt? Apparet hinc, Principem, mercatores quidem fovere; at ipsum mercaturam exercere non debere: nisi in regnum à privatis mercaturæ aliquod genus excellens introduci non posset sine Principis opera, alter casus, nisi in evidentissimam solamque subditorum utilitatem redundet. Hac ratione Veneti navibus suis annonam sustinent. Advertendum hic est, inter genera mercaturæ nullum sordidius & damnosius esse, quam honorum magistratuumque mercaturā. Declinantis imperii manifestum notatur signum à Vopisco, quod sub Aureliano, *officia venalia esse cœperunt, neque darentur hominibus, sed divitiis.* Pessime Theodosius Imp. qui magistratus, ut provinciarum præfecturas, quibusvis accedentibus venales exponebat, nulla prorsus existimationis, aut honestæ vitæ ratione habita; sed eum judicans idoneum, qui auri vel argenti majorem summam adferret. Tunc argentarios, nummularios, aliosque, professiones in foro fœdissimas obire solitos, magistratuum etiam præcipuorum insignibus ornatos, videre licebat. Optime contra Alexander Severus, qui nullos unquam gladii ho-

Zosimus lib. 4.

Ælius Lamprid. in Severo.

nores passus est vendi. nam, *Necesse est*, inquiebat, *ut qui emit, vendat. Ego non patiar mercatoris potestatem; quos si patiar, damnare non possum. Erubesco enim punire illum hominem, qui emit & vendit.* Hanc mercaturam in Galliam, maximo tanti Regni malo, introduxit Ludovicus Rex, ad relevandum populum, & ut æs alienum à Carolo VIII. contractum, dissolveret; aliisque de caussis quibus urgebatur; item, ut Ducatum Mediolanensem redimeret, factum id Anno 1499. Atque hi fere propagandi Imperii modi sunt. Ubi tenendum, propagandi Imperii desiderium sæpissime Rebuspubl. nocuisse: ut contra Rerumpublicarũ quæ suo proprio Imp. contentæ fuerunt, status diuturnior fuit. Id in Helvetiis videmus; qui præclare Imp. tuentur, quod propagandi ejus nullam curam gerant. Idem de Venetis hodie, aliisque dici posset.

CAPUT ULTIMUM.

De *interitu Imperiorum? & an conversiones istæ prævideri possint.*

QUAMVIS ex jam dictis, quilibet; quænam Principatus conversionum caussæ sint: colligere possit: nihilominus tamen, ut Lectoris industriam adju-

adjuvem, de Rerum publicarum interitu aliquid addam. Sciendum autem est, Respublicas, non secus ac homines, suam habere infantiam, pueritiam, adolescentiam, juventutem, ætatem mediam; quæ ætas consistendi dicitur, & senectutem: id est, ortum, incrementum, statum, conversionem, occasum. Et quemadmodum homini variæ accidunt mutationes, pro ratione temperamẽti, educationis, alimentorumque: sic & Rebuspub. ab amicis, ab hostibus, à subditis, & ab utrisque simul. Postremo, quemadmodum mortes hominibus ab externo vel interno malo, vel utroque simul proveniunt: sic & Rebuspubl. Quemadmodum non senes solum, sed & adolescentes, pueri & infantes moriuntur: ita Principatus quoque non tantum absoluti & confecti, sed etiam qui inchoantur adhuc, & informantur sæpe interire solent. Quemadmodum (inquam) corpora nostra cernimus, alia externa ferri impulsione, ictuque perverti; alia, intestina humorum dissensione interire; pauca quædam, naturali confecta senio contabescere: sic civitates, partim hostilibus armis afflictas; partim, domestico seditionis morbo, quasi occulto quodam veneno, ante senectutis maturitatem, licet intueri.

Ut alta ventos semper excipiunt juga,
Rupemq. saxis vasta dirimentem freta;
Quamvis quieti verberant fluctus maris,
Imperia sic excelsa fortunæ subjacent.

Interna Rerumpubl. mala, sunt civiles discordiæ, de quibus satis antea dictum; quæ ex injuria, honore, metu, nimiis paucorum opibus, nimia multorum inopia proveniant. Richardus II. Anglorum rex, quod contra procerum & populi voluntatem, quosdam infimæ sortis & illaudatæ famæ, rebus præfecisset, ab Henrico Lancastriæ Duce, populo expetente, captus, misere interiit. Pessimi indicii est, cum harmonia illa & concentus internus perturbatur.

Lucanus. *— impatiensq. loci fortuna secundi*
Nec quemquam jam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompejusve parem. —

Hac nimirum ratione Roma, omnium alioqui gentium victrix, velut nullum aliud amplius superesse certamen, suis viribus dignum, quam validæ illæ essent, in seipsam experiri adorta est: nec destitit, donec in suum concidit vulnus. Idem in Imperio Orientali accidit: Scribit Pausanias, cum Lacedæmonii aliquando bellum civile capessērent, Achæorum ducem, 300.

Pausan. in Arcadicis.

sedi-

seditionum auctores ejecisse, publicorum servorum tria millia vendidisse, urbis muros demolitum, puberibusque omnibus, iis exercitationibus, in quibus ex Lycurgi lege versabantur, interdixisse. Externa mala Rerumpublicarum ab hostibus proveniunt, vel vi majore. Sic Babylon, omnium quas umquam Sol aspexit, urbium maxima; Heliopolis, Corinthus, Tyrus, aliæque urbes, penitus deletæ sunt. Tripolis à Turcis expugnata: atrocissima crudelitatis, feritatis, auaritiæ, libidinis, contemptus Numinis exempla, quæ excogitari ab ulla barbarie possunt, ediderunt: pauci, qui in navibus stabant, excepti, aufugerunt. In mœnia quoque furor sæviit; muros dejecerunt, fundamenta convulserunt, dissiparunt, fossas explerunt, adæquarunt, ne vestigium ullum urbis exstaret. Talium exemplorum millia adduci possent. De vi majore dixi; id intelligendum, cum peste, fame, terræ motibus, terræ hiatibus, incendiis, fulmine, diluviisque Imperia perduntur. Anno à Roma condita trecentesimo septuagesimo sexto sævissimo terræ motu Achaja universa concussa est; & duæ tunc civitates, Ebora & Elice, abruptis locorum hiatibus, devoratæ. Tralles urbs in Asiæ

Hieron. in Daniel.
Plinius l. 24. c. 2.
Plin. lib. 2. cap. 90.
Agat. l. 2.

cam-

campo, juxta Mæandrum fluvium sita, olim quidem Pelasgorum colonia fuit, sub Augusti vero Cæsaris tempora terræmotu quassata est & subversa, nihilque in ea integrum relictum. Tiberii Cæsaris anno quinto, nocturno terræ motu tredecim Asiæ urbes collapsæ & dirutæ sunt. Dictatore Quintio Cincinnato tanta fames Romam oppressit, ut quidam inediam non ferentes, in flumen se præcipitarint. Tanta fuit fames Athenis, cum à Sylla obsidebantur, ut tritici medimnus mille drachmis vænierit: qui emere non poterant, nascentia circa arcem gramina, instar pecudum, depascebant: jumentis omnibus absumptis, coria utresque decoquebant, & calceos, eisque suaviter vescebantur: nonnulli etiam excrementa comedebant, & cadavera humana. Scribit Nauclerus, temporibus Ludovici Bavari, ingentem pestilentiæ vim in Europa desæviisse, quæ quamplurimas urbes, insulas & monasteria devastavit, ita ut in Italia propter ejus sævitiam, ad tempus aliquod jus redditum non sit. Philegiarum gens crebris fulminibus, & telluris vehementissimis motibus funditus deleta est. Apud Flandros ante quadringentos annos magna nubium moles ex improviso cælitus delapsa

Tac. lib. 5.

Plutarch. in Sylla.

Naucler.

Pausan. in Bœoticis. Pont. de fortit. her. l. 1. c. 8.

psa

psa, multa hominum millia suffocavit. De domibus urbibusque igne consumptis plenæ sunt historiæ. *Trithem. de rebus Hirsaug.*

— Veteres tantummodo Troja ruinas,
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
Clara fuit Sparte; magnæ viguere Mycenæ:
Nec non & Cecropis, nec non Amphyonis arces:
Vile solum Sparte est: altæ cecidere Mycenæ.
Oedipodioniæ quid sint, nisi nomina Thebæ?

Sic Numantia, Saguntus, Athenæ, Corinthus, Siche, Jericho: Babylon, aliæquæ præstantissimæ urbes eandem sortem & violentum interitum passæ sunt; plures etiam nostro tempore, quas nec numerare opus est. Restat, ut coronidis loco videamus, *an Imperiorum interitus, aliæque conversiones prævideri possint.* Et ut eorũ opinionem silentio prætercam, qui ab errantium fixarumque stellarum vi ac potestate, civitatum conversiones petendas esse putarunt, (id enim ineptius est quam ut refelli multis debeat) dico, distingendum inter præcognitiones theoricas, tam naturales quam divinas; & practicas, quæ experientia potissimum nituntur. Periti navium guber- *Bod. lib. 4. cap. 2.*

bernatores non ex Jove, Saturno, Venere, Marte aut Mercurio tempestates prævident; sed de urbe, de ventis, de omni aeris conditione. Atque eorum hæc solers disciplina experimentis ubiq; confirmatis, de spiraculo tenuissimi flatus, de nubecula vix conspicua, tempestatem intelligit imminentem, cujus nullum præsagium, nullum signum adhuc patebat oculis aliorum. Nec solum venturam intelligunt, sed qua parte futurum ut excitetur, quomodo declinari, quomodo superari possit; ad quæ sapientia Astrologorum prorsus caligabit. Sic pastores, agricolæ, & ipsum sæpe vulgus ineruditum, statum aeris præcognoscunt, non à stellis, sed ab aeris ipsius dispositione, atque his quæ in sublimi impressionibus fiunt; quare raro fallunt, aerem scilicet ex aere, sicut medici ægrum ex ægro præjudicantes; h. e. ex propriis principiis, non ex principiis fictis, remotisque. Sic prudentis hominis esse dicimus, ex præsenti temporum cognitione, & ex rerum antecedentium caussis, tam privatim quam publice, conversiones futuras conjicere & prævidere. Id nimirum intellexit Prometheus apud Æschilum dum, ait:

Joh. Pic. Mir. in Astrol. lib. 3. cap. 19.

Polyb. l. 6.

Æschilus:

—— cuncta prænovi optime

Futu-

Futura; nec futura calamitas mihi
Inopina quæquam est.——

Has practicas omnium certissimas arbitror; quamvis & ipsæ conjecturis tantum constent. Si religionis cultus contemnatur & charitas frigere incipiat, Theologus Numinis divini iram prævidet: ut Politicus, qui justitiæ vincula infringi, Principisve tyrannidem videt, vicinorum Principum potentiam, cæterosque politicos gradus non servari. Pyrrhus cum spe lapsus potiundæ Siciliæ inde solveret: *Qualem*, inquit, *Romanis & Carthaginensibus palæstram relinquimus!* Augustus Germanicum Drusi filium pro concione palā Reipub, caussa sese adoptare juravit, de eoque sæpe illum Ennii versum pronunciavit: Plut. in Reg. apoph. Sueton.

Unus homo nobis vigilando restituet
rem.

Cæterum Tiberium insidiis sublato Germanico, Augustus jam animam agens, digrediente Tiberio, cum quo longum & arcanum sermonem habuerat, exclamavit: *Miserum populum Romanum, qui sub tam lentis maxillis edet!* Athenas à Solone accersitus Epimenides, cum Munichiam arcem diu contemplatus fuisset, dixisse fertur: *Quam cæci sunt Athenienses in prævidendis rebus futuris! si scirent, quanta hic* Diog. Laert. lib. 1.

locus

locus mala olim daturus sit, dentibus profecto suis eum eroderent, & unguibus demolirentur. Inter rationes autem politicas, quibus diuturnitas status prævidetur, est, si radices & fundamenta, de quibus capitibus prioribus tractatur, posuerit. Regnum Neapolitanum à Gallis partum, diu conservari non poterat; radices enim non egerat. Idem de Ducatu Mediolanensi dici potest. De Prophetiis non loquor hic. Prophetia enim est visio divina, rerum eventus immobili veritate denuncians, de qua non dubitandum. Deus olim per Prophetas populum suum docebat, admonebat, objurgabat, & futuræ felicitatis vel calamitatis certiorem faciebat. Hac ratione videmus, prophetam Naum, Ninives excidium, post Jonam prædixisse. Sub rege Judæorum Nathane, idem Judæis quoque prædixit Urias Semejæ F. Cariathiarimensis; ut & Hieremias, aliique. Quarum prophetiarum plena sunt sacra Biblia. Ad extremum notandum est, omnes propemodum gentes, quæ propter intollerandam vel superbiam vel iniquitatem, vel luxum, præter alias pœnas quibus à Deo multatæ fuerunt, hanc etiam accepisse, quod securi manserint, artesque liberales & militares abjecerint, & se deliciis

Joseph. lib. 9. cap. 12.

Hierem. cap. 26.

liciis